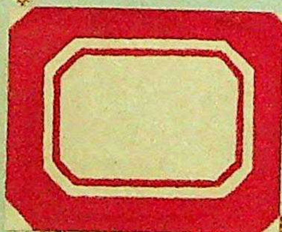
ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ

(ಮೂಲಸಹಿತ ಕನ್ನಡ ಅರ್ಥಾನುವಾದ)

ಸಂಪುಟ ೪

ನ ಮಾಧವ ಸಮೋ ದೇವೋ ನ ಚ ಮಧ್ವಸಮೋ ಗುರುಃ ।
ನ ತದ್ವಾಕ್ಯ ಸಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ನ ಚ ತಸ್ಯ ಸಮಃ ಪುಮಾನ್ ॥

ಅನುವಾದಕರು :
ಬಿ. ಭೀಮರಾವ್
ದಾವಣಗೆರೆ

ಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ
ದಾವಣಗೆರೆ

पुस्तकालय

गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय

हरिद्वार

वर्ग संख्या ——— आगत संख्या ——

पुस्तक - वितरण की तिथि नीचे अंकित है इस तिथि सहित 30वें दिन तक यह पुस्तक पुस्तकालय में वापिस आ जानी चाहिए । अन्यथा 10 पैसे प्रति दिन के हिसाब से विलम्ब - दण्ड लगेगा ।

(ಮೂಲಸಹಿತ ಕನ್ನಡ ಅರ್ಥಾನುವಾದ)

ಸಂಪುಟ ೪

ನ ಮಾಧವ ಸಮೋ ದೇವೋ ನ ಚ ಮಧ್ವಸಮೋ ಗುರುಃ |
ನ ತದ್ವಾಕ್ಯ ಸಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ನ ಚ ತಸ್ಯ ಸಮಃ ಪುಮಾನ್ ||

ಅನುವಾದಕರು :
ಬಿ. ಭೀಮರಾವ್
ದಾವಣಗೆರೆ

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ
ದಾವಣಗೆರೆ

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ: ಜನವರಿ 1977

ಬೆಲೆ: ರೂ. 5-00

ಸಂಘದ ಪುಸ್ತಕಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳು:—

(೧) ಗೌ|| ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಶಿವಾಜಿ ರಸ್ತೆ, ದಾವಣಗೆರೆ-2.

(೨) ವೇ|| ನವರತ್ನದ ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯ, C/o ಶ್ರೀ ಮಾಧ್ವ ಸಂಘ, 8ನೇ ಕ್ರಾಸ್, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಬೆಂಗಳೂರು-3.

(೩) ವೇದಾಂತ ಹೌಸ್, ಉಮಾ ಟಾಕೀಸ್ ಬಳಿ, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು-18.

(೪) ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ನ್ಯೂ ಸ್ಟ್ಯಾಚ್ಯು ಸರ್ಕಲ್, ಮೈಸೂರು.

(೫) ಎಸ್. ಎಮ್. ಎಸ್. ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಪೋಸ್ಟ್ ಬಾಕ್ಸ್ ನಂ. 16, ಉಡುಪಿ (ದ.ಕ.)

(೬) ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ.

ಮುದ್ರಕರು:
ಪ್ರಭಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯ
ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-4

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮುನ್ನುಡಿ

ಶ್ರೀಹರಿ ವಾಯುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಹಿಂದಿನ ೩ ಸಂಪುಟಗಳು ನಾವು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾಲಾವಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಈ ನಾಲ್ಕನೇ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಈ ಶುಭ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವನವಮಿ ವಿಜಯಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲು ಹರ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ. ಈ ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶದ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಭಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಒಡೆಯರಾದ ಶ್ರೀಯುತ, ಡಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು ವಹಿಸಿರುವ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕಳಕಳಿಯು ಬಹು ಪ್ರಧಾನ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಅನ್ಯ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗೌರವಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಂಘದ ಸೇವಾರೂಪದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ವಂದಿಸುತ್ತೇವೆ. ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ರೀ ಟೀಕಾ ರಾಯರ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ, ಪ್ರತಿ ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಂತೆ ಓದುಗರಿಗೆ ಒದಗಿಸಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಗ್ರಾಹಕರು ಮತ್ತು ಪುಸ್ತಕ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ತಾವು ಪಡೆಯುವ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದಿನಂತೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕಾಗಿ ಕೋರುತ್ತೇವೆ.

ಈ ಒಳಗೆ, ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥ ವಿರಚಿತ ಶ್ರೀಮದ್ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು, ಅರ್ಥತಾತ್ಪರ್ಯವಿಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ, ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಭಕ್ತಜನರ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸುಮಾರು ೧೨ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ (೨೦೦–೨೫೦ ಪುಟಗಳ) ಮುಗಿಯುವ ಆಶೆ ಇದೆ. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಶ್ರೀ. ಬಿ. ಭೀಮರಾಯರೇ ಸಂಘಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಲು ದಯಮಾಡಿ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದ ಸಂಘದ ವಿನಂತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿರುವ ಸಂಘದ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ತಲ್ಪಿಸುವವ ರಿದ್ದೇವೆ. ಈ ನಮ್ಮ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾರವಾದ ಸಹಕಾರವನ್ನಿತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿ ವಾಯುಗಳ ಕೃಪಾಪಾತ್ರರಾಗಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಈವರೆಗೆ ಶ್ರೀ ಸಂಘವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಸಹಕಾರವನ್ನೀಯುತ್ತ ಬಂದ ಸಕಲ ಗ್ರಾಹಕರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಎ. ಆರ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ದಾವಣಗೆರೆ
28-1-1977

ಕೆ. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾವ್
ಕೆ. ಮುಕುಂದಾಚಾರ್
ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಒಪ್ಪೋಲೆ

ಪುಟ	ಪಂಗ್ತಿ	ತಪ್ಪು	ಸರಿ
4	14	ಅಸ್ವಿನೀ	ಅಶ್ವಿನೀ
34	2	ವಿಶ್ವಾತ್ವಾ	ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ
58	27	ಧರಿಸಿದ	ಧರಿಸದ
60	15	ದಯಂ	ದ್ವಯಂ
61	2	ಏಕಕಂ	ಏಕಂ
73	5	ಶ್ವಪಾಂಕಾಂ	ಶ್ವಪಾಕಾಂ
87	15	ಚ್ಚಕ್ರಧಾರಣಾ	ಚ್ಚಕ್ರದಾರಣಾ
181	5	ಅಯುಶತಃ	ಅಯುತಶಃ
184	11	ವಿಷ್ಣುದೋಷದ	ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷದ

ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ

ಸಂಪುಟ ೪—ವಿಷಯಸೂಚಿ

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೫. ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನ್ವಂತರವರ್ಣನೆ. ಶ್ಲೋಕ ೮೦

ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಪರಾರ್ಧದ ಸಮಾಪ್ತಿ; ದ್ವಿತೀಯ ಪರಾರ್ಧದ ಪ್ರಥಮ ದಿನಕಲ್ಪ—ಶ್ವೇತವರಾಹ ಕಲ್ಪ—ಭಾನುವಾರ, ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಆರಂಭ; ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪದ ರಾತ್ರಿ ೧/೮ ಭಾಗ ಉಳಿದಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಪದ್ಮನಾಭಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕ ಎದ್ದುದು; ಪದ್ಮನಾಭನು ಸಂದರ್ಶನವಿತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳನ್ನು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ನಿಂತು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ; ಮುಂದೆ ಯಥಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ—ಅವರನ್ನು ಆಯಾ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ತಾನೂ ಇದ್ದು ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಸಂಚಾರ ನಿಯಮನ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಪ್ರಲಯಜಲವನ್ನು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ವಾಯುರೂಪದಿಂದ ಶೋಷಿಸುವುದು, ಪುನಃ ಜಲಪೂರ್ಣ—ಬ್ರಹ್ಮನು ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಮೇಲೆತಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ—ಬ್ರಹ್ಮಕೃತಸ್ತುತಿ; ಶ್ರೀವರಾಹರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಲಯಜಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಜಲದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದು; ಈ ಮಧ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ನಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನ ಜನ್ಮ; ಈತನೂ ಪ್ರಲಯಜಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದುದು; ಕೋರೆದಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀ ವರಾಹನನ್ನು ತಡೆದು, ಗದೆಯಿಂದ ತಾಡನ—ವರಾಹನ ಕೋರೆದಾಡಿನ ಏಟಿನಿಂದ ಆತನ ಸಂಹಾರ—ಭೂ ಸ್ಥಾಪನೆ—ಅಂತರ್ಧಾನ; ಸನಕಾದಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ—ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಆಜ್ಞೆ—ಬ್ರಹ್ಮಪರರಾದ ಅವರು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾದುದು; ಕೋಪಗೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ರುದ್ರನ ಜನನ; ರೋದನದಿಂದ ರುದ್ರ—ಕೋಪದ ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ; ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣು; ರುದ್ರನಿಗೆ ಪಂಚ ಮುಖ, ದಶಬಾಹುಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು, ದಕ್ಷ,

ನಾರದಾದಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ; ಸ್ವದೇಹದ ಬಲಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು, ಎಡ ಭಾಗದಿಂದ ಶತರೂಪಾದೇವಿ, ಇವರ ಸೃಷ್ಟಿ ; ಅವರ ವಿವಾಹವನ್ನುಮಾಡಿ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಆಜ್ಞೆ ; ಸಂಸಾರ ದುಃಖಗಳಿಂದ ಭೀತಳಾದ ಶತರೂಪಳು ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಳಾದುದು ; ಆಕೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವರಪ್ರದಾನಮಾಡಿ, ಭಾವೀಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಹ ಪತಿಸೇವೆ, ಶಿಶುಸಂರಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪೂಜೆಯೆಂದು ಆಚರಿಸಿ, ತಪಸ್ವಿಗಳಂತೆ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಹರಾಗಲೆಂಬ ವರವನ್ನಿತ್ತು, ಶತರೂಪಳನ್ನು ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದುದು ; ಈ ದಂಪತಿಯರಿಂದ, ಪ್ರಿಯವ್ರತ, ಉತ್ತಾನಪಾದ, ಆಕೂತಿ, ಪ್ರಸೂತಿ, ದೇವಹೂತಿಯರ ಜನ್ಮ ; ಈ ಕನ್ಯೆಯರ ಜನನಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರುಚಿ, ಕರ್ದಮರೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನಸಪುತ್ರರ ಜನ್ಮ ; ಆಕೂತಿ–ರುಚಿ, ದೇವಹೂತಿ–ಕರ್ದಮ, ಪ್ರಸೂತಿ–ದಕ್ಷ, ಇವರ ವಿವಾಹ ; ಮರೀಚಿಯಿಂದ ಕಶ್ಯಪನ ಜನ್ಮ—ಕಶ್ಯಪನಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದ ಮೂಲಭೂತ (ವಿವಿಧ ಯೋನಿಗಳ) ಜೀವರ ಜನ್ಮ, ಆಕೂತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ—ದಕ್ಷಿಣಾ ಇವರ ಅವಳಿ ಜನ್ಮ ; ದೇವಹೂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಪಿಲನ ಅವತಾರ ; ಕಶ್ಯಪರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯು ತುಂಬಿಹೋಗುವುದು ; ಬ್ರಹ್ಮನು ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತುದು ; ಆಕೆಯು ಪ್ರೇತಬಂಧುಗಳ ಆರ್ತನಾದದಿಂದ ದುಃಖಿತಳಾಗಿ, ಆ ಕೆಲಸದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ; ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಂತ್ವನಪ್ರಕಾರ ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಅಶ್ರುಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ರೋಗಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ—ರೋಗರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟ—ರೋಗಾದಿ ಪೀಡೆಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮರೀಚ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಯುರ್ವೇದದ ಉಪದೇಶ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೬. ಮನ್ವಂತರಾನುವರ್ಣನ ಶ್ಲೋಕ ೧೭

ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಪ್ರಜೆಗಳ ವಿವಿಧ ವಿಪತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಶಾಸನಮಾಡಿ, ನಿಯಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ವೇದಾನುಸಾರವಾಗಿ ರಚಿಸಿ, ಮನುವಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಮನೂಕ್ತಧರ್ಮಗಳೇ ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತಸಾಧಕವೆಂದು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಅದೃಶನಾಗುವುದು ; ಪ್ರಿಯವ್ರತನನ್ನು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ, ಮನುವು ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು ; ಅಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮನುವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಲು, ದೈತ್ಯ ರಾಕ್ಷಸರು ಬಂದುದು ; ಯಜ್ಞನಾಮಕ

ನಾರಾಯಣನು ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಹೀಗೆ ರಕ್ಷಿತನಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿರಲು, ಋಷಿಗಳು ಬಂದು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ನಿರೂಪಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದುದು ; ಮನುವು ಬ್ರಹ್ಮೋಕ್ತನಿಬಂಧಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸುವುದು ; ಋಷಿಗಳು ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ; ಯುಗಾನುಸಾರವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದುದು ; ಸ್ವಹಿತವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಸರ್ವರೂ ಮನೂಕ್ತಸ್ಮೃತಿಗಳಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದುದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೭. ಮನ್ವಂತರಾನುವರ್ಣನ ಶ್ಲೋಕ ೬೪

ಅಗ್ನಿಪುತ್ರ ಸ್ವಾರೋಚಿಷ—೨ನೇ ಮನು ; ರೋಚನ (ಸೂತ್ರನಾಮಕ ವಾಯುದೇವ) ನಾಮಕನಾಗಿ ಇಂದ್ರನಾದನು ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಉಪೇಂದ್ರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ ಇಂದ್ರನ ರಕ್ಷಣೆ ; ಔತ್ತಮನು ೩ನೇ ಮನು–ಯಮಧರ್ಮನೇ (ಸತ್ಯಜಿತ್ ನಾಮಕನಾಗಿ) ಇಂದ್ರ–ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಸತ್ಯಸೇನನಾಗಿ) ಇಂದ್ರನ ರಕ್ಷಣೆ–ವಸಿಷ್ಠಪುತ್ರರು ೭ ಜನ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ; ಇವರು ವಸಿಷ್ಠರಿಂದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದರು ; ವಸಿಷ್ಠರ ಉಪದೇಶವೇ ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿ–ಪುನಃ ಈ ಋಷಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದು–ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಗಳ ಉಪದೇಶ ; ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ–ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣ ವಿಧಿ ; ವಿಷ್ಣುಲಾಂಛನಗಳ ಧಾರಣೆ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವಿವಿಧ ವರ್ಣದವರು ಧರಿಸತಕ್ಕ ಪುಂಡ್ರಗಳ ವಿವರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬೇಕಾದ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿ ಮುದ್ರೆಗಳ ವಿವರ ; ಅನುಲೋಮಿಗಳು, ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳು, ಕುಂಡ, ಗೋಲಕ, ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದವರು ಧರಿಸಬೇಕಾದ ತಿಲಕಾದಿಗಳ ವಿವರ ; ಸರ್ವರೂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಸ್ವಹಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ; ಅದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಫಲವೇ ಮೋಕ್ಷ ; ಚತುರ್ವಿಧ ಮುಕ್ತಿ ; ಮುಕ್ತರ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಿಹಾರ ; ನಿಯತ ದಂಪತಿಗಳ ಮುಕ್ತ ಕ್ರೀಡೆ ; ಸತೀಧರ್ಮ–ಸಹಗಮನ–ವಿಧವಾ ಧರ್ಮಗಳು–ಇವುಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ವಿಧವಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯತಿಯಂತೆ ಮಹಾ ಪುಣ್ಯಭಾಗಿಗಳಾಗುವರು ; ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪ–ಅದರ ಆಚರಣೆಯು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ ; ಕರ್ಮ

ಸಂಕೋಚದಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು ; ಮನನದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ನಿಶ್ಚಯ—ಅದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು ; ಬಹುಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಸಿದ್ಧಿ—ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ ; ದರ್ಶನಫಲ—ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಭೋಗದಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗ-ಮೋಕ್ಷ ; ವಸಿಷ್ಠರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಭಕ್ತ್ಯುದ್ರೇಕಗೊಂಡ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ತೆರಳುವುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೮. ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಪಾಖ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕ ೨೬

ನಾಲ್ಕನೇ ಮನ್ವಂತರ—ತಾಪಸ ಮನು—ವಿಶಿಖಾ ನಾಮಕ ಇಂದ್ರ (ಅವಳಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು) ; ಹರಿಮೇಧಾ ಮತ್ತು ಹರಣೀ ನಾಮಕ ಋಷಿ ದಂಪತಿಗಳಿಂದ 'ಹರಿ' ನಾಮದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರ ; ಹಾಹಾ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವರು—ದೇವಲ ಋಷಿ ಶಾಪ ; ಹಾಹಾ, ಮೊದಲು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರಾಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಶಪ್ತನಾಗಿ ಗಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ; ಹೂಹೂ ದೇವಲರ ಶಾಪದಿಂದ ನಕ್ರ ಜನ್ಮಹೊಂದಿದುದು ; ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಲ್ಲಿಗೆ ಭೃಗ್ವಾದಿ ಋಷಿಗಳ ಆಗಮನ-ರಾಜನು ಭೃಗು ಋಷಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೯. ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಪಾಖ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕ ೫೮

ರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆ—ಜೀವಸೃಷ್ಟಿ, ಕರ್ಮ, ಬಂಧನಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ; ಭೃಗು ಋಷಿಗಳ ಉತ್ತರ, ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಪ್ರಶಂಸನೆಯ ನಂತರ ; ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಜೀವರ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಯತ್ನಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಫಲ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ವೇದಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳಿಂದ ಕರ್ಮ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ; 'ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂಪದಂ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ | ದಿವೀವ ಚಕ್ಷುರಾತತಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ವಿವರಣೆ ; ಮುಕ್ತರೇ ಮುಖ್ಯ 'ಸೂರಿ'ಗಳು—ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ನಿತ್ಯ ಜಾಗೃತರು—ಅವರೇ 'ವಿಪನ್ಯವ'ರು ; ಕೇವಲ ಜಡದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ—ಚೇತನೇಚ್ಛೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ; ಚೇತನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಹೇತುಗಳು ; ಸರ್ವಕರ್ತ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಚೇತನನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ; ಯಥಾರ್ಥ

ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನಗಳು–ಪ್ರಮಾಣಗಳು–ಅವುಗಳ ನಿರ್ದೋಷತ್ವ; ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳು ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳು–ತದನುಸಾರಿ ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಭಾರತಾದಿ ಇತಿಹಾಸಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಆಗಮೋಕ್ತ ವಿಧಿಗಳ ಆಚರಣೆ ಯಿಂದ ಪುಣ್ಯವೂ, ತನ್ನಿಷೇಧಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪವೂ, ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ; ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಶುಭಾಶುಭ ಫಲಗಳು–ಸುಖದುಃಖ ರೂಪವಾದವು ಗಳು; ಸುಖವೇ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದು–ಅತ ಏವ ಆಗಮೋದಿತ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಾಶೆಯನ್ನು ತೊರೆದು, ಅವು ಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು–ತುಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಜೀವಯೋಗ್ಯ ತಾನುಸಾರ ಫಲಪ್ರದನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಜ್ಞೆಗಳೇ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು–ಅವುಗಳ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಸಮನು–ವೈಷಮ್ಯಾದಿ ದೋಷರಹಿತನು; ಕರ್ಮವು ಜಡ–ಫಲದಾನ ಶಕ್ತಿರಹಿತವಾದುದು–ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಚೇತನನ್ನು ಕರ್ಮವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೦. ಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿ ಜೀವಭಾಗನಿರ್ಣಯ

ಶ್ಲೋಕ ೧೮

ಜೀವ ದೇಹಗತ ದೇವ, ದೈತ್ಯ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು; ಜೀವ ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ವಿವರ; ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಗಳು ಮಾಡಿ ಜೀವನಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳು ಜೀವಕೃತ ಕರ್ಮಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ; ಜೀವನಲ್ಲಿ ೧/೪೦ ಭಾಗದ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ (ಪಾಪಪುಣ್ಯರೂಪ) ಉಭಯ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟುಭಾಗದ ಫಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಹನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶ ಗಳಿದ್ದರೂ, ಅವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲದಲ್ಲಿ ಭಾಗ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ–ಹೀಗೆಯೇ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪಾಪಫಲದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಿಲ್ಲ; ದೇವ ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ದೊರೆಯದಿರುವ ಫಲಾಂಶಗಳ ವಿತರಣೆಯ ವಿವರ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೧. ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಭೃಗುಸಂವಾದ - ಜಾತಿವಿವೇಕ ಶ್ಲೋಕ ೭೦

ವೈರಾಜ ದೇಹದಿಂದಾದ ಸೃಷ್ಟಿ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳ ಮೂಲಪುರುಷರ ಉತ್ಪತ್ತಿ; ವರ್ಣಧರ್ಮಗಳು–ಇವು ಉಪಜೀವಿಕಾ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ, ಪರಗತಿ ಸಾಧಕವೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಪ್ರಥಮ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಜಾತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ; ವರ್ಣಗಳ (ಜಾತಿಗಳ) ಪರಸ್ಪರ ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವ ನಿರ್ಣಾಯಕ ನಿಯಮಗಳು; ವಿವಿಧ ಶಿಲ್ಪಾದಿ ವೃತ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಗಳು; ಕುಂಡಗೋಲಕಾದಿ ೧೮ ಜಾತಿಗಳು; ಚತುರ್ಥ ಪಂಚಮಾದಿ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಸಂಕರ ಜಾತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ; ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳ ವೇದಾಧ್ಯಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರ ಭೇದಗಳು; ಜಾತಿಗಳ ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವಗಳನ್ನರಿಯುವ ಪ್ರಕಾರ–ಗುಣಾಂಶಗಣನೆಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಅಧಿಕಾರ, ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನಿರ್ಣಯಗಳು; ಸರ್ವರೂ ಸ್ವವಿಹಿತ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ, ಸಕಲರ ಉಪಜೀವನವೂ, ಸುಖಶಾಂತಿಗಳೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ; ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳು; ಮಹಾಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬಹುದಾದ ವೃತ್ತಿಗಳ ನಿಯಮಗಳು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ೪ ಮತ್ತು ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮಗಳು ೧೨, ಹೀಗೆ ೧೬ ಜಾತಿಗಳು, ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು–ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ; ಮುಂದೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಸಂಕರ ಜಾತಿಗಳೂ ವೃತ್ತಿಸಾಂಕರ್ಯಗಳೂ ಸಂಭವಿಸುವ ಪ್ರಕಾರ; ಸಂಕರ ಜಾತಿಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳು–ರಾಜರ ಪ್ರಬಲ ದುರ್ಬಲತೆಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೨. ಮುಕ್ತಾನಂದ ನಿರೂಪಣೆ. ಶ್ಲೋಕ ೫೧

ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸುವ ಬಗೆ; ತೃಣ, ವೃಕ್ಷ, ಪಶು, ಪಕ್ಷ್ಯಾದಿ ಜೀವರ ವಿಹಾರಗಳು; ಮುಕ್ತರ ಆನಂದ ತಾರತಮ್ಯ; ತೃಣಜೀವನ ಆನಂದದ ಕಲ್ಪನೆ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರಿಗುಂಟಾಗಲು ಲೌಕಿಕಾನಂದದ ಸಾದೃಶ್ಯ; ಮುಕ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜೀವನ ಆನಂದ–ಜಂಬೂದ್ವೀಪಾಧಿಪತಿಯೂ, ಪತ್ನಿಪುತ್ರಾದಿ ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಯುತನೂ, ದುಃಖ ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ತರುಣ ರಾಜನ ಸುಖಸದೃಶ, ಇತ್ಯಾದಿ; ಅತಿ

ನೀಚ (ಕಡೆಯ ತಾರತಮ್ಯ ಕಕ್ಷ್ಯೆಯ) ಮುಕ್ತ ಮಾನುಷಾನಂದ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜೀವ, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವ, ಆಜಾನಜ, ಪಿತೃ, ದೇವಗಂಧರ್ವ, ಕರ್ಮಜದೇವತೆ, ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನವರೆಗಿನ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ೧೦ರಿಂದ ೧೦ ಸಾವಿರ ಗುಣಾಧಿಕ ಆನಂದವುಳ್ಳವರು ; ತಮೋಯೋಗ್ಯಜೀವರ ಮುಕ್ತಿ – ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ದುಃಖತಾರತಮ್ಯ ; ತಾಮಸತೃಣಜೀವಿಯ ದುಃಖದಿಂದ ಕಲಿಪರ್ಯಂತರದ ದೈತ್ಯವರ್ಗದವರ ದುಃಖ–ಲೌಕಿಕದುಃಖಸಾದೃಶ್ಯಗಳು – ಕಲಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ತಮಸ್ಸಿನ ಅಧೋಭಾಗದ ದುಃಖನಿರೂಪಣೆ–ಪ್ರಮಾಣಗಳು ; ತಮೋಯೋಗ್ಯರ ಲಿಂಗಭಂಗಪ್ರಕಾರ–ತಮಃಪ್ರವೇಶ–ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಹಿತ ನಿತ್ಯದುಃಖಸ್ಥಾನ, ಸಾತ್ವಿಕರ ಮೋಕ್ಷ–ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ – ವಿರಜಾನದೀ ಸ್ನಾನ – ವಿರಜಾಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನ–ಲಿಂಗಭಂಗ, ಶಿಂಶುಮಾರಶ್ವೇತದ್ವೀಪದರ್ಶನ – ವಾಸುದೇವನ ಉದರಪ್ರವೇಶ , ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲವು ಬರಲು ಪುನಃ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದು , ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿತ್ಯಾನಂದಭೋಗವುಳ್ಳವರು – ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಹಿತರು ; ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಸಹಾಯ – ಅಭಿಮಾನವೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಆತನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ; ಹರಿಭಕ್ತರಿರುವ ಪ್ರದೇಶವೇ ಪುಣ್ಯದೇಶವು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೩. ಕರ್ಮನಿರೂಪಣ. ಶ್ಲೋಕ ೩೧.

ಕರ್ಮವಿಭಾಗ–ಸಂಚಿತಾದಿ ; ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಶ್ರೀಹರಿರೂಪಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ – ಪಿತೃದೇಹಪ್ರವೇಶ – ಮಾತೃಗರ್ಭಪ್ರವೇಶ– ಅವಯವಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವುದು – ಅವುಗಳ ವೃದ್ಧಿ–ಪ್ರಸವ ಇತ್ಯಾದಿ ; ಸ್ಥಾವರಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯೋನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿವೇಕ ; ಕಾಷ್ಠಗೋಮಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ–ಉಪಾದಾನಾದಿಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಜೀವರ ಸಕಲಕ್ರಿಯೆಗಳ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನು–ಹೀಗೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ನಿರಂತರ ಅನುಸಂಧಾನ ; ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು 'ಅಕರ್ತ'ನು ; ಜೀವ

ತ್ರೈವಿಧ್ಯ ; ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಹ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿರುವುವು ; ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಶುಪಕ್ಷ್ಯಾದಿ ಆಕಾರವಿರುವ ಜೀವರೂ ಇರುವರು ; ಜೀವಸ್ವರೂಪಗಳು ನಿತ್ಯ–ಆದರೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ (ಸ್ವರೂಪಭಿನ್ನವಾದ) ವಿವಿಧ ದೇಹಗಳು ಜೀವರಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ – ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ; ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಉಪದೇಶವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸಿ, ಶಿಷ್ಯಸಮೇತ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೪. ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಖ್ಯಾನ. ಶ್ಲೋಕ ೧೭

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಅರಮನೆಗೆ ಸಶಿಷ್ಯರಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರ ಆಗಮನ ; ಯೋಗ್ಯ ಸತ್ಕಾರ ದೊರೆಯದ ಕಾರಣ ಗಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟೆಂಬ ಶಾಪ ; ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಪುತ್ರನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ವನಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂತುದು ; ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ಮೃತನಾಗಲು ಆತನ ಪತ್ನಿಯು ಸಹಗಮನ ಮಾಡುವುದು ; ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದ ದ್ವೀಪವೊಂದರಲ್ಲಿ ಗಜನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ; ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಗಜಯೂಥಪನಾದುದು–ವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ–ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ತಾಪ–ಸರೋವರಪ್ರವೇಶ–ನಕ್ರದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದು–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿದುದು–ಗರುಡಾರೂಢ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನಕ್ರಮುಖವನ್ನು ಚಕ್ರದಿಂದ ಸೀಳಿ ರಕ್ಷಿಸಿದುದು ; ನಕ್ರದೇಹದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವನೂ, ಮುಂದೆ ಗಜರಾಜನು ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಹಾಹಾ ಗಂಧರ್ವನೂ, ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಸ್ವಾನುಭವದ ಶ್ರೀಹರಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡುವುದು ; ಭೃಗೂಪದೇಶಸಹಿತವಾದ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಪಾಖ್ಯಾನ ಶ್ರವಣ ಫಲ–ಭಕ್ತಿ, ಅದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ–ಅನ್ಯೋಪಾಯವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಃ

ಶ್ರೀ ಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ಹರಿಃ ಓಂ

ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ

ಸಂಪುಟ ೪

ಆಚಾರ್ಯಾಃ ಪವನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ ಚ ಭಾರತೀ |
ದೇವೋ ನಾರಾಯಣಃ ಶ್ರೀಶಃ ದೇವೀ ಮಂಗಲದೇವತಾ ||

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೫

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಓಂ

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಏವಮಾದ್ಯವಿಧೇಯರ್ಾತೇ ಪರಾರ್ಧೇ ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪತಃ |
ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪರಾರ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಕಲ್ಪ ಉಚ್ಯತೇ || ೧ ||

ಅಯಂ ಹಿ ಸರ್ವಕಲ್ಪಾನಾಂ ಶ್ವೇತವಾರಾಹಕಲ್ಪಕಃ |
ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪ್ರಕೃತಭೂತೋಽತಃ ಸಂಕ್ಷೇಪಾದ್ವರ್ಣ್ಯತೇಽಧುನಾ || ೨ ||

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೫

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—ಹೀಗೆ ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಪ್ರಥಮ ಪರಾರ್ಧವು (ಮೊದಲಿನ ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಆಯುಷ್ಯವು) ಮುಗಿಯಿತು; ದ್ವಿತೀಯ ಪರಾರ್ಧದ ಮೊದಲಿನ ದಿನವು, ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಪಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ವೇತವರಾಹಕಲ್ಪವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಆ ದ್ವಿತೀಯ ಪರಾರ್ಧದ ಮೊದಲಿನ ದಿನಕಲ್ಪವು ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರು

ಅರ್ಥ :—ಏವಂ–ಹೀಗೆ (ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದಂತೆ), ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪತಃ–ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪದಿಂದ (ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪವು ಮುಗಿದುದರಿಂದ), ಆದ್ಯವಿಧೇಃ–ಆದ್ಯಬ್ರಹ್ಮನ, ಪರಾರ್ಧೇ–ಪರಾರ್ಧಕಾಲವು (ಮೊದಲಿನ ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯು), ಯಾತೇ–ಗತಿಸುತ್ತಿರಲು, ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ–ಎರಡನೆಯ, ಪರಾರ್ಧಸ್ಯ–ಪರಾರ್ಧದ, ಪ್ರಥಮಃ–ಮೊದಲಿನ, ಕಲ್ಪಃ–(ದಿನ) ಕಲ್ಪವು, ಉಚ್ಯತೇ–ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ; ಅಯಂ–ಇದು (ಈ ಕಲ್ಪವು), ಸರ್ವಕಲ್ಪಾನಾಂ–ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಪಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಶ್ವೇತವಾರಾಹಕಲ್ಪಕಃ–ಶ್ವೇತವರಾಹಕಲ್ಪವೆಂದು, ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಹಿ–ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ; ಪ್ರಕೃತಭೂತಃ–(ಈ ಕಲ್ಪವೇ ಈಗ) ಪ್ರಕೃತವಾದುದು (ನಡೆದಿರುವುದು), ಅತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ, ಅಧುನಾ–ಈಗ, ಸಂಕ್ಷೇಪಾತ್–ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ವರ್ಣ್ಯತೇ–ವರ್ಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಶಿಷ್ಟೇಽಷ್ಟಮೇ ಭಾಗೇ ನಿಶಾಯಾಮುತ್ಥಿತೋ ವಿಧಿಃ ।
ಸಸ್ಮಾರ ಪದ್ಮನಾಭಂ ತಂ ಹೃದಿಸ್ಥಂ ಭಕ್ತಿಸಂಯುತಃ ॥ ೩ ॥

ನಿಶಾಯಾಂ–(ಬ್ರಹ್ಮನ) ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟಮೇ ಭಾಗೇ–೧/೮ ಭಾಗವು, ಅವಶಿಷ್ಟೇ–ಉಳಿದಿರುವಾಗ, ವಿಧಿಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಉತ್ಥಿತಃ–ಎದ್ದು, ಹೃದಿಸ್ಥಂ–ಸ್ವಹೃದಯಸ್ಥಿತನಾದ, ತಂ–ಆ (ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಾಭಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದ), ಪದ್ಮನಾಭಂ–ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಭಕ್ತಿಸಂಯುತಃ–ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಸಸ್ಮಾರ–ಸ್ಮರಿಸಿದನು.

ತುಷ್ಟಾವಾಲೌಕಿಕೈಃ ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಸ ಪ್ರಸನ್ನೋ ನಿಜಂ ವಪುಃ ।
ತಸ್ಮೈ ಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸ ತತ್ರಾವಿಶ್ಯಾಸೃಜತ್ ಸ್ವಯಂ ॥ ೪ ॥

ವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತೇನೆ (೧–೨). ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಆ ರಾತ್ರಿಯ ೧/೮ನೇ ಭಾಗವು ಉಳಿದಿರುವಾಗ, ಎದ್ದು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ತನ್ನ ಹೃದಿಸ್ಥನಾದ ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭನನ್ನು, ಸ್ಮರಿಸಿದನು (೩). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ ತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದನು ; ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ತನ್ನ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಳಿಸಿ, ಆನಂದ

ಗ್ರಹಾನ್ ಸೂರ್ಯಾದಿಕಾನಾದಾವಶ್ವಿನ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚ ತಾರಕಾಃ ।
ಮೇಷಾದೀಂಶ್ಚ ತಥಾ ರಾಶೀನ್ ಯೋಗಾನ್ ವಿಷ್ಕಂಭಕಾದಿಕಾನ್॥

ಸರ್ವರೂಪಃ ಸ್ವಯಂ ಭೂತ್ವಾ ಖೇಚರಾದಿಷ್ವಥಾಭ್ರಮತ್ ।
ಯಥಾ ತದ್ವಿದಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರೇ ತಥೈವ ಹಿ ॥ ೬ ॥

ಅಲೌಕಿಕೈಃ – ದಿವ್ಯಗಳಾದ (ವೈದಿಕ), ಸ್ತೋತ್ರೈಃ – ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ, ತುಷ್ಟಾವ–(ಸ್ತುತಿಸಿ) ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದನು; ಸಃ–ಆ ಭಗವಂತನು (ಪದ್ಮನಾಭನು), ಪ್ರಸನ್ನಃ–ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ತಸ್ಮೈ–ಆತನಿಗೆ (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ), ನಿಜಂ–ತನ್ನ, ವಪುಃ – ರೂಪವನ್ನು, ಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸ – ತೋರಿಸಿದನು (ಆನಂದಪ್ರದವಾದ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನಿತ್ತನು); ಸ್ವಯಂ–ತಾನೇ (ಆ ರೂಪನು), ತತ್ರ–ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ, ಆವಿಶ್ಯ–ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಆದೌ–ಮೊದಲಿಗೆ, ಸೂರ್ಯಾದಿಕಾನ್–ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ, ಗ್ರಹಾನ್–ಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದ್ಯಾಃ–ಅಶ್ವಿನೀ (ಭರಣೀ ಕೃತ್ತಿಕಾ) ಇತ್ಯಾದಿ, ತಾರಕಾಃ–ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೂ, ತಥಾ–ಹಾಗೂ, ಮೇಷಾದೀನ್–ಮೇಷ (ವೃಷಭ) ಮೊದಲಾದ, ರಾಶೀನ್ – ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ, ವಿಷ್ಕಂಭಕಾದಿಕಾನ್–ವಿಷ್ಕಂಭಕ (ಪ್ರೀತಿ) ಮೊದಲಾದ, ಯೋಗಾನ್–ಯೋಗಗಳನ್ನೂ, ಅಸೃಜತ್–ನಿರ್ಮಿಸಿದನು; ಸ್ವಯಂ–ತಾನೇ, ಖೇಚರಾದಿಷು–ಗಗನಚಾರಿಗಳಾದ ಗ್ರಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸರ್ವರೂಪಃ–ಆ ಎಲ್ಲ ರೂಪನೂ ಆಗಿ (ಗ್ರಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ನಿಂತು), ಬ್ರಹ್ಮನ್–ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮ! ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರೇ–ಜ್ಯೋತಿಷದಲ್ಲಿ, ಯಥಾ–ಹೇಗೆ, ತದ್ವಿದಿತಂ–(ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ರಮವು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ, ತಥಾ ಏವ–ಹಾಗೆಯೇ (ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೇ), ಅಥ–ಮುಂದೆ, ಅಭ್ರಮತ್–ಸುತ್ತಿದನು.

ವನ್ನಿತ್ತು, ಆತನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಮೊದಲಿಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ, ಗ್ರಹಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು; ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ, ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಮೇಷಾದಿ ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ, ವಿಷ್ಕಂಭಕಾದಿ ಯೋಗಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಆಯಾ ಗ್ರಹಾದಿ ಅಧಿದೇವತೆಗಳ ರೂಪನು ತಾನೇ ಆಗಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಸುತ್ತಿದನು; ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರವು,

ತಾವತ್ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪೇಣ ವಾಯುನಾ ಶೋಷಿತಂ ಜಲಂ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾರ್ಧಂ ಭವೇದ್ಯಾವಲ್ಲಯಕಾಲೋಗತಸ್ತತಃ ॥ ೭ ॥

ಯಾವತ್–ಯಾವುದು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾರ್ಧಂ–ಅರ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ, ಭವೇತ್–ಆಗಿತ್ತೋ (ಆವರೆಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತೋ), ತಾವತ್–ಅಷ್ಟೂ, ಜಲಂ–ಪ್ರಲಯಜಲವು, ಪ್ರಕೃತಿರೂಪೇಣ–ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪದ, ವಾಯುನಾ–ವಾಯುವಿನಿಂದ (ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ವಾಯುರೂಪದಿಂದ), ಶೋಷಿತಂ – ಶೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಆರಿತು—ಒಣಗಿಹೋಯಿತು); ತತಃ–ಮುಂದೆ, ಲಯಕಾಲಃ–ಪ್ರಲಯಕಾಲವು (ರಾತ್ರಿಯು), ಗತಃ–ಕಳೆಯಿತು (ಮುಗಿಯಿತು).

ಆದೌ ಹಿ ವಾಸರೋ ಭಾನೋಃ ಕಲ್ಪಸ್ಯಾಭೂತ್ ಪರೇ ಕ್ರಮಾತ್ ।
ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದೌ ಸ್ಥಿತಾ ಸರ್ವೇ ಗ್ರಹಾಃ ಪಶ್ಚಾದ್ಯಥಾಗತಿ ॥ ೮ ॥

ಕಲ್ಪಸ್ಯ ಆದೌ–ಕಲ್ಪದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಭಾನೋಃ–ರವಿಯ, ವಾಸರಃ–ವಾರವು (ಆದಿತ್ಯವಾರವು), ಅಭೂತ್–ಆಗಿತ್ತು; ಪರೇ–ಇತರ ವಾರಗಳು, ಕ್ರಮಾತ್–(ಚಂದ್ರವಾರಾದಿ) ಕ್ರಮದಿಂದ (ಪ್ರವೃತ್ತವಾದವು); (ಹಾಗೆಯೇ); ಆದೌ–ಕಲ್ಪಾರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ, ಅಶ್ವಿನೀ–ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರವು, ಸ್ಥಿತಾ–ಇತ್ತು; (ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಮತ್ತು) ಸರ್ವೇ ಗ್ರಹಾಃ–ಗ್ರಹಗಳು, ಪಶ್ಚಾತ್–ನಂತರ (ಮುಂದೆ), ಯಥಾಗತಿ–ಜ್ಯೋತಿಷೋಕ್ತ ಕ್ರಮದಿಂದ (ಪ್ರವೃತ್ತವಾದವು).

ಭ್ರಮಂತ್ಯದ್ಯಾಪಿ ಯಾವತ್ಸ್ಯಾದ್ದಿನಾಂತೋ ಹಿ ಸ್ವಯಂಭುವಃ ।
ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಯೋ ಯೇನ್ಯೇ ಭವಿಷ್ಯಂತಃ ಸುರಾಂಶಕಾಃ ॥೯॥

ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿತು (೪–೬). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಲಯಜಲವು, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ರೂಪದ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಶೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು; ಪ್ರಲಯಕಾಲವೂ ಮುಗಿಯಿತು (೭). ನೂತನ ಕಲ್ಪವು (ಶ್ವೇತವರಾಹಕಲ್ಪವು), ಭಾನುವಾರದಿಂದ ಆರಂಭ ವಾಯಿತು—ಚಂದ್ರವಾರಾದಿ ಇತರ ವಾರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದವು; ಹಾಗೆಯೇ ಕಲ್ಪವು ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತು; ಇತರ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಹಗಳು ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರದ ಗತಿಗಳುಳ್ಳವಾದವು (೮). ಹೀಗೆ (ನನ್ನಿಂದ) ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ಗ್ರಹಾದಿಗಳು, ಮುಂದೆ

ತಾಂಸ್ತಾಂ ತತ್ತತ್ಪದೇ ವಿಷ್ಣುರ್ನಿಧಾಯಾಥ ಸ್ವಯಂ ಪುನಃ ।
ತೇಷು ತೇಷು ಸ್ಥಿತೋ ಲೀಲಾಸ್ತತ್ತದ್ವದ್ವಿತನೋತ್ಯಜಃ ॥ ೧೦ ॥

ಯೇ – ಯಾವ, ಅನ್ಯೇ – ಇತರರಾದ (ತನ್ನಿಂದ—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ), ಸುರಾಂಶಕಾಃ – ದೇವತಾಂಶರಾದ (ದೇವತೆಗಳಾದ), ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಯಃ – ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳು, ಭವಿಷ್ಯಂತಃ – ಮುಂದೆ (ಆ ಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಗಳಾಗಿ) ಬರಲಿರುವರೋ, ತಾನ್ ತಾನ್– ಅವರವರನ್ನು, ವಿಷ್ಣುಃ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ತತ್ತತ್‌ಪದೇ–ಆಯಾ (ಸೂರ್ಯಾದಿ) ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ನಿಧಾಯ–ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಇಟ್ಟು), ಅಥ–ನಂತರ, ಅಜಃ–ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿ ದೋಷದೂರನಾದ, ಸ್ವಯಂ–ತಾನು, ತೇಷು ತೇಷು–ಆಯಾ (ಸೂರ್ಯಾದಿ) ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಃ – ನಿಂತು (ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು), ತತ್ತದ್ವತ್ – ಅವರವರಂತೆ, ಲೀಲಾಃ–ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು, ಪುನಃ–ಮತ್ತೆ (ಹಿಂದೆ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವನು, ನಂತರ ಅವರೊಂದಿಗೆ, ಅವರಲ್ಲಿದ್ದು), ವಿತನೋತಿ–ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; (ಅವರು—ಆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು), ಅದ್ಯಾಪಿ– ಈಗಲೂ, (ಮತ್ತು) ಸ್ವಯಂಭುವಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ, ದಿನಾಂತಃ ಯಾವತ್ ಸ್ಯಾತ್– ಹಗಲು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ, ಭ್ರಮಂತಿ–ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವರು.

ಅಥ ಕಲ್ಪಾದಿಮೇ ಕಾಲೇ ಮಗ್ನಾಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಜಲೇ ಭುವಂ ।
ಕುತ್ರ ಸ್ರಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಭೂತಾನೀತ್ಯೇವಂ ಚಿಂತಾಸಮಾಕುಲಃ ॥ ೧೧ ॥

ತಂತಮ್ಮ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಗಳಾದ ದೇವಾಂಶರು (ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು) ಬಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವವರೆಗೆ, ಹೀಗೆಯೇ (ಜ್ಯೋತಿಃಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಕ್ರಮದಿಂದ) ಸುತ್ತುತ್ತಿರುತ್ತವೆ; ನಂತರ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಅವರವರಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಈ ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಹಗಲು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವರು (೯–೧೦). ಕಲ್ಪಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿ, ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾದ ಭೂಮಿಯು, ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರು

ಸಸ್ಮಾರ ಪರಮಂ ವಿಷ್ಣುಮನಾದಿನಿಧನಂ ವಿಭುಂ ।
ತತೋ ಹಿಮಾನೀ ಧವಲಃ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಸಮಪ್ರಭಃ ॥ ೧೨ ॥

ಪೂರಯನ್ ಗುರ್ಗುರಾರಾವೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಚಲೋ ಯಥಾ ।
ನ ದದರ್ಶ ವಿಧಿಸ್ತಸ್ಯ ತೇಜಃ ಪ್ರತಿಹತೇಕ್ಷಣಃ ॥ ೧೩ ॥

ಸಮ್ಯಗ್ರೂಪಂ ಮೀಲಿತಾಕ್ಷೋ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ದೇವಂ ತಮವ್ಯಯಂ ।
ತತ್ಪ್ರಸಾದಾಲ್ಲಬ್ಧಚಕ್ಷುರ್ವಾರಾಹಂ ರೂಪಮೈಕ್ಷತ ॥ ೧೪ ॥

ಅಥ–ಮುಂದೇನೆಂದರೆ (ಹೊಸ ದಿನವು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತಿರಲು), ಕಲ್ಪಾದಿಮೇ–ಕಲ್ಪಾರಂಭದ, ಕಾಲೇ–ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಭುವಂ–ಭೂಮಿಯನ್ನು,

---

ವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು; ಎಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಚಿಂತೆಯಿಂದ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸಿದನು; ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶರಹಿತನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಆದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನೇ ತನ್ನ ಚಿಂತೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದನು; ಭಕ್ತೋತ್ತಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರದಿಂದ, ದರ್ಶನ ಮೀಯಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಶ್ವೇತವರಾಹರೂಪದಿಂದ ಎದುರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು;[1] ಹಿಮದಂತೆ ಶ್ವೇತವರ್ಣವುಳ್ಳ ಆ ವರಾಹರೂಪವು ತನ್ನ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಸಮಪ್ರಭೆಯಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿತು; ತನ್ನ ಗುರ್ಗುರುಧ್ವನಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೇ ತುಂಬಿದ, ಆ ಅದ್ಭುತಾಕಾರದ ವರಾಹನನ್ನು ಕಣ್ತೆರೆದು ನೋಡಲಸಮರ್ಥನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮನು, ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಧ್ಯಾನಿಸಿದನು;

---

1 'ಇತ್ಯಭಿಧ್ಯಾಯತೋ ನಾಸಾವಿವರಾತ್ಸಹಸಾನಘ ।
ವರಾಹತೋಕೋ ನಿರಗಾದಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣಕಃ ॥' (ಭಾಗವತ)

ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ, ಯಜ್ಞವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಧ್ಯಾನಮಾಡತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ನಾಸಾರಂಧ್ರದಿಂದ ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರದ ವರಾಹಮರಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ, ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾಕಾರನಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಜಲಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದನೆಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ರಸಾತಲಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಂಷ್ಟ್ರದ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮೇಲೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಜಲಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವರಾಹನನ್ನು ಗದೆಯಿಂದ ತಾಡನಮಾಡಿ ತಡೆದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು ವರಾಹನ ದಂಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಹತನಾದನೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ- ಈ ಕಥಾಭಾಗದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜಲೇ–ಜಲದಲ್ಲಿ, ಮಗ್ನಾಂ–ಮುಳುಗಿರುವುದನ್ನು, ವೀಕ್ಷ್ಯ–ಕಂಡು, ಭೂತಾನಿ–ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಕುತ್ರ–ಎಲ್ಲಿ (ಯಾವ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ), ಸ್ರಕ್ಷ್ಯಾಮಿ–ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಲಿ, ಇತ್ಯೇವಂ–ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ, ಚಿಂತಾಸಮಾಕುಲಃ–ಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತನಾಗಿ, (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು), ವಿಭುಂ – ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ಅನಾದಿನಿಧನಂ – ಜನನಮರಣರಹಿತನೂ, (ಆದಿ – ಉತ್ಪತ್ತಿ ; ನಿಧನಂ–ನಾಶ), ಪರಮಂ–ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಆದ, ವಿಷ್ಣುಂ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಸಸ್ಮಾರ–ಸ್ಮರಿಸಿದನು; ತತಃ–ನಂತರ (ಆ ಧ್ಯಾನಪ್ರಭಾವದಿಂದ), ಹಿಮಾನೀಧವಲಃ–ಹಿಮದಂತೆ ಶುಭ್ರ ವರ್ಣಯುತನೂ, ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಸಮಪ್ರಭಃ – ಅನಂತಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಸದೃಶ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನೂ, ಯಥಾ ಅಚಲಃ–ಪರ್ವತಾಕಾರವುಳ್ಳವನೂ (ಪರ್ವತದಂತೆ ಮಹಾಕಾಯನೂ), ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ – ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು, ಗುರ್ಗುರಾರಾವೈಃ – ಗುರ್ಗುರ ಶಬ್ದದಿಂದ (ಗುರುಗುರು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯಿಂದ), ಪೂರಯನ್–ತುಂಬು ವವನೂ (ಆದ)—(ವರಾಹರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು) ; (ಕಂಡ ಕ್ಷಣವೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮುಚ್ಚಿದವು) ; ವಿಧಿಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ತಸ್ಯ–ಆ ವರಾಹನ, ತೇಜಃ ಪ್ರತಿಹತೇಕ್ಷಣಃ–ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ತೆರೆಯಲಾಗದ (ಪ್ರತಿಹತ ವಾದ—ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ) ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ, ರೂಪಂ – ಆ ರೂಪವನ್ನು, ಸಮ್ಯಕ್–ಚನ್ನಾಗಿ, ನ ದದರ್ಶ–(ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ) ನೋಡಲಸಮರ್ಥನಾದನು ; ಮೀಲಿತಾಕ್ಷಃ–ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ, ಅವ್ಯಯಂ–ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ, ತಂ ದೇವಂ – ಆ ದೇವನನ್ನು, ಧ್ಯಾತ್ವಾ – ಧ್ಯಾನಿಸಿ, ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್–ಆತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಲಬ್ಧಚಕ್ಷುಃ–ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು (ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ), ವಾರಾಹಂ ರೂಪಂ–ವರಾಹರೂಪವನ್ನು, ಐಕ್ಷತ–(ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ) ನೋಡಿದನು.

ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದನು; ಆಗ ಕಣ್ತೆರೆದು ಶ್ವೇತವರಾಹರೂಪದಿಂದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮಸ್ತೌಷೀದ್ಗದ್ಗದಸ್ವನಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ—

ಜಯಾದ್ಭುತವರಾಹ ತ್ವಂ ಜಯ ವಿಶ್ವವಿಭಾವನ ।
ಯಜ್ಞಮೂರ್ತೇ ವೇದಮೂರ್ತೇ ಜಯ ದುಷ್ಟಾಂತಕ ಪ್ರಭೋ ॥

ಜಯಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ ಸ್ರಷ್ಟಃ ಸಜ್ಜನವತ್ಸಲ ।
ಜಯಾರ್ತಾರ್ತಿಹರ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಜಯ ಸರ್ವಸ್ವದಾಯಕ ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದನು (೧೧–೧೪). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಗದ್ಗದಸ್ವರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು; ಅದೆಂತೆನೆ :— ಹೇ ಅದ್ಭುತವರಾಹ! ವಿಶ್ವಭಾವನ! ನಿತ್ಯಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರು; ಹೇ ಸರ್ವಯಜ್ಞಪೂಜ್ಯನೇ! ವೇದೋಕ್ತ ಅನಂತಮೂರ್ತೇ!, ಪ್ರಭೋ! ದುರ್ಜನಸಂಹಾರಕ! ಜಯ! ಜಯ!; ಹೇ ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೇ! [1]

---

[1] ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಾಯಕನು—ಅದ್ಭುತಮಹಿಮನು. ಯಾವುದೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವುದು ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು; ಆದರೂ ಒಂದನ್ನೇ, ತನ್ನ ಅಚಿಂತ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ದೇಶಕಾಲಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವ ತನ್ನ ಅದ್ಭುತಮಹಿಮೆಯಿಂದ, ತನ್ನ ಅನಂತರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ) ಧರಿಸಿರುವನು; ಮತ್ತು ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೂ ಅಸಂಖ್ಯವೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

‘ಶರೀರಾಣಾಂ ಬಹುತ್ವೇನ ಅತೀತಾನಗತೈಸ್ತಥಾ ।
ಆಸ್ಯೈವ ದೇವಕಾರ್ಯೇಷು ಪ್ರತಿಪ್ರತಿ ಚ ದರ್ಶನಾತ್ ।
ವಿಷ್ಣುಸಾಮರ್ಥ್ಯತೋಽಂಡಾನಾಂ ಬಹುತ್ವಂ ನಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್ ॥

(ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ)

ಮತ್ತು ‘ಏಕಮಂಡಂ ಬಹುತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ರೋಮಕೂಪಗಂ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾಽಪಶ್ಯತ್ತಥಾತ್ಮಾನಂ ಹರೇಸ್ತೇಷು ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ।’ (ಭಾರತ)

ವಚನಗಳು ಉಕ್ತಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾರತವಾಕ್ಯವು, ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತನ್ನ ರೋಮಕೂಪಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದದನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಕಂಡನೆಂದು, ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ; ಹೀಗಿರುವ ಅನಂತರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು ಶ್ರೀಹರಿಯು.

ಅನಪಾಯಾಖಿಲಾಪಾಯ ನಿಖಿಲೇಶ ನಿರೀಶ್ವರ ।
ಉದ್ಧರಸ್ವ ಭುವಂ ಮಗ್ನಾಂ ಗಾಂ ಪಂಕಾದಿವ ಭೂತಯೇ ॥ ೧೭ ॥
ಸೃಷ್ಟಯೇ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಧೃತಯೇ ಜೀವನಾಯ ಚ ॥ ೧೮ ॥

ಭಕ್ತ್ಯಾ–ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ, ಸಾಷ್ಟಾಂಗಂ–ಅಷ್ಟಾಂಗಸಹಿತನಾಗಿ, ಪ್ರಣಮ್ಯ–ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಗದ್ಗದಸ್ವನಃ–ಗದ್ಗದಕಂಠನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಅಸ್ತೌಷೀತ್–ಸ್ತುತಿಸಿದನು; ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ನುಡಿದನು:—ಪ್ರಭೋ – ಹೇ ಪ್ರಭೋ!, ಅದ್ಭುತವರಾಹ – ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ ವರಾಹರೂಪಿಯೇ!, ತ್ವಂ – ನೀನು, ಜಯ – ನಿತ್ಯಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸು; ವಿಶ್ವವಿಭಾವನ–ಹೇ ಜಗತ್ಕರ್ತ! ಜಯ–(ನಿನಗೆ ಜಯಕಾರವು); ಯಜ್ಞಮೂರ್ತೇ–ಸರ್ವಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯನಾದ, ವೇದಮೂರ್ತೇ – ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಅನಂತರೂಪನೇ!, ದುಷ್ಟಾಂತಕ – ದೈತ್ಯ ವಿನಾಶಕ!, ಜಯ–ನಿತ್ಯಜಯಶೀಲನಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸು; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟೀನಾಂ–ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ, ಸ್ರಷ್ಟಃ – ಹೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ!, ಸಜ್ಜನವತ್ಸಲ – ಸಜ್ಜನ ಪ್ರೇಮಿಯೇ!, ಆರ್ತಾರ್ತಿಹರ – ದುಃಖಿಗಳ ದುಃಖಪರಿಹಾರಕ! ಜಯ – ಜಯಶಾಲಿಯಾಗು; ಕ್ಷಿಪ್ರಂ – ಶೀಘ್ರವಾಗಿ (ಪ್ರಸನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ), ಸರ್ವಸ್ವದಾಯಕ – ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಹೇ ದಾತ!, ಜಯ – ನಿತ್ಯ ವಿರಾಜಿಸು; ಅಖಿಲಾಪಾಯ – ಹೇ ಸರ್ವವಿನಾಶಕ! (ಪ್ರಲಯಕಾರಕ!), ಅನಪಾಯ – ಹೇ ಅಪಾಯರಹಿತ! (ವಿಪದಾದಿ ಸಕಲದೋಷದೂರ!), ನಿಖಿಲೇಶ–ಹೇ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿ!, ನಿರೀಶ್ವರ–ಹೇ ಈಶ್ವರರಹಿತ! (ಅನ್ಯಸ್ವಾಮಿರಹಿತ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೇ!), ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ–ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಸೃಷ್ಟಯೇ–ಸೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೂ, ಧೃತಯೇ –(ಸೃಷ್ಟರಾದ ಸರ್ವರನ್ನು) ಧರಿಸಲಿಕ್ಕೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಜೀವನಾಯ–(ಅವರ) ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಮಗ್ನಾಂ–(ಪ್ರಲಯ ಜಲದಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿರುವ, ಭುವಂ–ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಭೂತಯೇ–(ಸರ್ವರ) ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ, ಪಂಕಾತ್–ಕೆಸರಿನಿಂದ, ಗಾಂ ಇವ–ಗೋವನ್ನು (ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ), ಉದ್ಧರಸ್ವ–ಮೇಲೆತ್ತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸು.

ಸಜ್ಜನವತ್ಸಲ! ಆರ್ತಜನ ದುಃಖಪರಿಹಾರಕ! ಪ್ರಸನ್ನನಾದೊಡನೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯೇ! ಸರ್ವವಿನಾಶಕ! ವಿಪದಾದಿ

ಶ್ರೀ ವರಾಹ ಉವಾಚ—

ಪ್ರೀತೋಽಸ್ಮಿ ದೇವದೇವೇಶ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಕಾಮ್ಯಯಾ ।
ಸ್ಥಾಪಯಿಷ್ಯೇ ಭುವಂ ಮಗ್ನಾಂ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ಮಹಾಜಲಾತ್ ॥

ಅನಯಾ ತ್ವತ್ಕೃತಸ್ತುತ್ಯಾ ಯೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಾಂ ಸ್ತುವಂತಿ ಹಿ ।
ತಾನುದ್ಧರಾಮಿ ನ ಚಿರಾನ್ಮಹಾಪದಿ ನಿಮಜ್ಜತಃ ॥ ೨೦ ॥

ದೇವದೇವೇಶ–ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮನ್–ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ !, ಪ್ರೀತಃ–(ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ) ಪ್ರೀತನು, ಅಸ್ಮಿ–ಆಗಿರುವೆನು ; ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಕಾಮ್ಯಯಾ–ನಿನ್ನ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ, ಮಗ್ನಾಂ–ಮುಳುಗಿರುವ, ಭುವಂ–ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಮಹಾಜಲಾತ್-ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ(ಪ್ರಲಯ) ಜಲದಿಂದ, ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ–(ಮೇಲೆತ್ತಿ)

(ಚತುರ್ವಿಧ) ನಾಶರಹಿತ ! [1] ಸರ್ವೇಶ ! ಅನ್ಯಸ್ವಾಮಿರಹಿತನೇ ! ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗಾಗಿಯೂ, ಅವರನ್ನು ಧರಿಸಲಿಕ್ಕೂ (ಅವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ), ಅವರ ಜೀವಿತಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ—ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿಯೂ), ಅವಶ್ಯಕವಾದ, ಪ್ರಲಯಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಸರ್ವರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ, ಗೋವನ್ನು ಕೆಸರಿಂದ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ, ಮೇಲೆತ್ತಿ ತಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸು, ಪ್ರಭೋ ! (೧೫–೧೮). ಶ್ರೀ ವರಾಹದೇವನೆಂದನು :— ‘ ಹೇ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ (ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ) ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ! ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪ್ರೀತನಾಗಿರುವೆನು ; ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ, ಮಹಾಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಎತ್ತಿತಂದು, ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ (ದಿನದಲ್ಲಿ) ಇದ್ದಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತೇನೆ ; ನೀನು ಮಾಡಿದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಪಠಿಸುವವರನ್ನು, ಮಹಾವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ (ದುಃಖಸಾಗರದಿಂದ

---

[1] ‘ ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿಃ ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ಣತಾ ।
ನಾಶಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ...... । ’

ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ, ಸ್ವರೂಪನಾಶ, ದೇಹನಾಶ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ಣತ್ವ, ಎಂದು ನಾಶವು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದುದು ; ಮೊದಲಿನ ನಾಶ ಜೀವರಿಗೂ ಇಲ್ಲ-ಆದರೆ ಇತರ ವಿಧ ನಾಶಗಳು ಎಲ್ಲ ಜೀವರಲ್ಲಿವೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ನಾಶಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ (ನಿನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ) ಇದ್ದಂತೆ, ಸ್ಥಾಪಯಿಷ್ಯೇ–ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ; ತ್ವತ್ಕೃತಯಾ–ನಿನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲಾದ, ಅನಯಾ–ಈ, ಸ್ತುತ್ಯಾ–ಸ್ತುತಿಯಿಂದ, ಯೇ–ಯಾರು, ಭಕ್ತ್ಯಾ–ಭಕ್ತಿಯುತರಾಗಿ, ಮಾಂ–ನನ್ನನ್ನು, ಸ್ತುವಂತಿ – ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವರೋ, ಮಹಾಪದಿ – ಮಹಾ ವಿಪತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ಮಜ್ಜತಃ – ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ, ತಾನ್ – ಅವರನ್ನು, ನಚಿರಾತ್ – ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಉದ್ಧರಾಮಿ–ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ).

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ತತೋ ಯಜ್ಞವರಾಹೋಽಸೌ ನಿಮಜ್ಜ್ಯಾತ್ರ ಮಹಾಜಲೇ ।
ಕ್ರೋಡರೂಪಧರಾ ತಾವದ್ಭೂತ್ವಾ ದೇವೀ ತದೈವ ಹಿ ॥ ೨೧ ॥
ವಿವೇಶ ತತ್ರ ತೇನಾಸೌ ಸ್ವಾರಾಮೇಣ ರೇಮೇ ಚಿರಂ ।
ತಾವದ್ಧಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ನಾಸಾಶ್ವಾಸಾದ್ವಿನಿರ್ಯಯೌ ॥ ೨೨ ॥

ಮೇಲೆತ್ತಿ) ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ.' (೧೯–೨೦). ಯಜ್ಞವರಾಹರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ಆ ಮಹಾಪ್ರಲಯಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು;[1] ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ ವರಾಹರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಆಗಲೇ, ತಾನೂ ಆ ಜಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು; ಸ್ವರಮಣನಾದ ಶ್ರೀ ವರಾಹರೂಪನಿಂದ ಕೂಡಿ, ಈಕೆಯು ಬಹುಕಾಲ, ಜಲದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿದಳು; ಈ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ನಾಸಿಕದಿಂದ ಹೊರಡುವ ವಾಯುವಿನೊಡನೆ, ಉಗ್ರರೂಪಿಯಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನೆಂಬ

---

[1] 'ರೂಪಂ ತವೈತನ್ನನು ದುಷ್ಕೃತಾತ್ಮನಾಂ ದುರ್ದರ್ಶನಂ ದೇವ ಯದಧ್ವರಾತ್ಮಕಂ ।
ಛಂದಾಂಸಿ ಯಸ್ಯ ತ್ವಚಿ ಬರ್ಹಿರೋಮಸ್ವಾಜ್ಯಂ ದೃಶಿ ತ್ವಂಘ್ರಿಷು
ಚಾತುರ್ಹೋತ್ರಂ ॥......'

'ಸತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಶರೀರಸಂಧಿಸ್ತ್ವಂ ಸರ್ವಯಜ್ಞಕ್ರತುರಿಷ್ಟಿಬಂಧನಃ ।'

ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವು, ದಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿತಂದ, (ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ) ಆ ವರಾಹರೂಪವನ್ನು, ಸಕಲ ಯಜ್ಞಾಂಗಗಳೇ ಅವಯವಗಳಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವಯಜ್ಞಪ್ರವರ್ತಕನೂ, ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತನೂ, ಸರ್ವವಿದ್ಯೋಪದೇಶಕನೂ, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ವೇತವರಾಹನೇ ಯಜ್ಞವರಾಹನು; ಸರ್ವರ ಸರ್ವಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಾತನು. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟವನು.

ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷೋ ಮಹಾರೌದ್ರಸ್ತತ್ಕ್ಷಣಾತ್ಸಮಹಾನಭೂತ್ ।
ಮಹಾಬಲೋ ಮಹಾವೀರ್ಯಃ ಸೋಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾಜಲೇ ॥

ಚಿಕ್ರೀಡ ಕತಿಚಿತ್ಕಾಲಂ ತತೋ ಲೀಲಾವಪುರ್ಹರಿಃ ।
ಮಗ್ನಾಂ ಭುವಂ ಸ್ವದಶನೇ ನಿಧಾಯೋದ್ಧರ್ತುಮೈಚ್ಛತ ॥ ೨೪ ॥

ತತಃ – ನಂತರ (ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಮೇಲೆ), ಅಸೌ – ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ, ಯಜ್ಞವರಾಹಃ – ಯಜ್ಞವರಾಹನು, ಮಹಾಜಲೇ – ಮಹಾಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ, ನಿಮಜ್ಯ – ಮುಳುಗಿ, ಅತ್ರ – ಅಲ್ಲಿರುತ್ತಿರಲು, ತಾವತ್ – ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ದೇವೀ – ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಕ್ರೋಡರೂಪಧರಾ – ವರಾಹರೂಪವನ್ನು (ತಾನೂ) ಧರಿಸಿದವಳು, ಭೂತ್ವಾ – ಆಗಿ, ತದೈವ ಹಿ – ಆಗಲೇ (ಯಜ್ಞವರಾಹನು ಜಲಪ್ರವೇಶ

ದೈತ್ಯನು, ಹೊರಗೆ ಬಂದನು;[1] ತಕ್ಷಣವೇ ಪರ್ವತಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನೂ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಆದ ಆತನು ಸಹ ಆ ಜಲರಾಶಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು; ಆಗ ಲೀಲಾವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಜಲಮಗ್ನವಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು, ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು,

---

[1] ಇಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ಲೋಕ (೧೧-೧೪) ಭಾಗದ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ೧೧ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲಿ, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನೆಂಬಲ್ಲಿ, ಭಾಗವತೋಕ್ತವಾದ, ಆತನ ಪ್ರಲಯಜಲವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದನೆಂಬ, ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನವು ನಡೆಯದೇ ಪುನಃ ಜಲವು ಆವರಿಸಿತೆಂಬ ಕಥಾಂಶವನ್ನೂ, ಅಧ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದಿದೈತ್ಯನಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನೇ. 'ಬ್ರಹ್ಮಜಸ್ತು ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷಃ ಪ್ರಥಮಂ ದಂಷ್ಟ್ರಯಾ ಹತಃ ।' ......ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಗ-ತಾತ್ಪರ್ಯ) ವಾಕ್ಯಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ಹೇಳುವುವಲ್ಲದೇ, ಅದೇ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು, ವಿಷ್ಣುಪಾರ್ಷದನಾದ ವಿಜಯನಿಂದ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಾಗ, ಪುನಃ ವರಾಹರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ, ಹತನಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲಿನ ಈ ಆದಿದೈತ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಶ್ವಾಸದಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದನೆಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವರಾಹಾವತಾರದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾದ ನಿರೂಪಣೆಯಿದೆ. ಏವಂಚ, ಭಾಗವತಕ್ಕೂ ಈ ಗ್ರಂಥನಿರೂಪಣೆಗೂ ತೋರುವ ಆಪಾತತಃ ವಿರೋಧವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಓದುಗರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ವಿಷಯಕ ಸಂಶಯಹೇತುವಲ್ಲ, ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಮಾಡಿದಾಗಲೇ), ತತ್ರ – ಅಲ್ಲಿ (ಜಲದಲ್ಲಿ), ವಿವೇಶ – ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದಳು ; ಅಸೌ–ಈ ರಮಾದೇವಿಯು (ಕ್ರೋಡರೂಪಳು), ಸ್ವಾರಾಮೇಣ–ಸ್ವರಮಣನಾದ (ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಆನಂದಿಸುವ), ತೇನ–ಆತನಿಂದ (ಯಜ್ಞವರಾಹನಿಂದ ಕೂಡಿ), ಚಿರಂ–ಬಹುಕಾಲ, ರೇಮೇ–ವಿಹರಿಸಿದಳು) ; ತಾವತ್–ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ (ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ), ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ – ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ, ನಾಸಾಶ್ವಾಸಾತ್ – ಮೂಗಿನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಶ್ವಾಸವಾಯುವಿನಿಂದ, ಮಹಾರೌದ್ರಃ–ಮಹಾ ಉಗ್ರಸ್ವರೂಪನಾದ, ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷಃ– ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನೆಂಬ ದೈತ್ಯನು, ವಿನಿರ್ಯಯೌ–ಹೊರಗೆ ಬಂದನು ; ತತ್ಕ್ಷಣಾತ್– ಒಡನೆಯೇ, ಸಃ – ಆ ದೈತ್ಯನು, ಮಹಾನ್ – ದೊಡ್ಡ ರೂಪವುಳ್ಳವನು, ಅಭೂತ್–ಆದನು ; ಮಹಾಬಲಃ–ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯೂ, ಮಹಾವೀರ್ಯಃ– ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ, (ಆದ) ಸಃ ಅಪಿ–ಆತನೂ ಸಹ, ತಸ್ಮಿನ್–ಆ, ಮಹಾಜಲೇ, ಪ್ರಲಯಜಲದಲ್ಲಿ, ಕತಿಚಿತ್‌ಕಾಲಂ – ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ, ಚಿಕ್ರೀಡ – ಕ್ರೀಡಿಸಿದನು ; ತತಃ – ಆಗ (ಆ ನಂತರ), ಲೀಲಾವಪುಃ – ಕ್ರೀಡೆಗಾಗಿ ಆ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ (ಪ್ರಕಟಿಸಿದ), ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮಗ್ನಾಂ–ಮುಳುಗಿದ್ದ, ಭುವಂ–ಭೂಮಿ ಯನ್ನು, ಸ್ವದಶನೇ–ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡಿನಲ್ಲಿ, ನಿಧಾಯ–ಇಟ್ಟು, ಉದ್ಧರ್ತುಂ– ಮೇಲೆ ತರಲು, ಐಚ್ಛತ–ಇಚ್ಛಿಸಿದನು.

ದಂತಸ್ಥಿತಮಹೀಪಂಕೋ ಯಾವದುನ್ಮಜ್ಜತಿ ಸ್ಮ ಸಃ ।
ತಾವದೇವಾಹನನ್ಮೂರ್ಧ್ನಿ ವರಾಹಸ್ಯ ಮಹಾಸುರಃ ॥ ೨೫ ॥
ಬಾಲಃ ಕ್ರೀಡನಕೇನೇವ ಕ್ರೀಡಿತ್ವಾ ಸಹ ತೇನ ಸಃ ।
ಜಘ್ನೇ ದಂಷ್ಟ್ರೈಕದೇಶೇನ ಮೃತಃ ಶಿಶ್ಯೇ ಜಲೇಥ ಸಃ ॥ ೨೬ ॥

ಮೇಲೆತ್ತಿತರಲು, ಇಚ್ಛಿಸಿದನು (೨೧–೨೪). ಹಾಗೆ ಆ ವರಾಹಮೂರ್ತಿಯು ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ದಂತದಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಕೆಸರಾದ ಕೋರೆದಾಡುಳ್ಳವ ನಾಗಿ) ಮೇಲೆದ್ದು ಬಂದಾಗ ಆ ದೈತ್ಯನು ತನ್ನ ಗದೆಯಿಂದ, ವರಾಹನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆದನು ; ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಆತನೊಡನೆ ಕೊಂಚಕಾಲ, ಬಾಲಕನು, ಬೊಂಬೆಯೊಡನೆ ಆಟವಾಡುವಂತೆ, ಕ್ರೀಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ ದಿಂದ ತಾಡನಮಾಡಿದನು ; ಅದರಿಂದ ಆ ದೈತ್ಯನು ಮೃತನಾಗಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (೨೫–೨೬).

ಸಃ–ಆ ವರಾಹನು, ಯಾವತ್–ಯಾವಾಗ, ದಂತಸ್ಥಿತಮಹೀಪಂಕಃ–ಕೋರೆದಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೆಸರಾದ ಭೂಮಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಉನ್ಮಜ್ಜತಿ ಸ್ಮ–ಮೇಲೇಳುತ್ತಿದ್ದನೋ, ತಾವದೇವ–ಆಗಲೇ, ಮಹಾಸುರಃ–ಆ ಮಹಾದೈತ್ಯನು (ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು), ವರಾಹಸ್ಯ–ವರಾಹನ, ಮೂರ್ಧ್ನಿ–ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಅಹನತ್–(ಗದೆಯಿಂದ)[1] ಹೊಡೆದನು; ಸಃ–ಆ ವರಾಹನು, ತೇನ ಸಹ–ಆ ಮಹಾದೈತ್ಯನೊಂದಿಗೆ, ಕ್ರೀಡನಕೇನ–ಆಟದ ಸಾಮಗ್ರಿಯೊಂದಿಗೆ (ಬೊಂಬೆಗಳೊಂದಿಗೆ), ಬಾಲಃ ಇವ–ಬಾಲಕನು ಆಟವಾಡುವಂತೆ, ಕ್ರೀಡಿತ್ವಾ–(ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ) ಕ್ರೀಡಿಸಿ, ದಂಷ್ಟ್ರೈಕದೇಶೇನ–(ತನ್ನ) ಕೋರೆದಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ, ಜಘ್ನೇ–ಹೊಡೆದನು; ಅಥ–ಅದರಿಂದ (ಮುಂದೆ), ಸಃ–ಆ ದೈತ್ಯನು, ಮೃತಃ–ಮೃತನಾಗಿ, ಜಲೇ–ನೀರಿನಲ್ಲಿ, ಶಿಶ್ಯೇ–ಬಿದ್ದನು (ಜಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತುಬಿದ್ದನು).

ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸಮಭ್ಯೇತ್ಯ ಸ್ತುತ್ವಾ ಚ ವಿವಿಧೈಸ್ಸ್ತವೈಃ ।
ಪ್ರಣನಾಮಾಥ ದೇವೋಽಪಿ ತತ್ರೈವಾಂತರಧೀಯತ ॥ ೨೭ ॥

ತತಃ–ನಂತರ (ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಿರಲು), ಬ್ರಹ್ಮಾ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಸಮಭ್ಯೇತ್ಯ–ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, ವಿವಿಧೈಃ–ಬಹು ಪ್ರಕಾರದ, ಸ್ತೋತ್ರೈಃ–ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ, ಸ್ತುತ್ವಾ–(ಶ್ರೀವರಾಹನನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸಿ, ಪ್ರಣನಾಮ ಚ–ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು; ಅಥ–ಆಗ, ದೇವಃ ಅಪಿ–ಶ್ರೀಹರಿಯಾದರೋ, ತತ್ರ ಏವ–ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ, ಅಂತರಧೀಯತ–ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದನು (ಅದೃಶ್ಯನಾದನು).

ಬ್ರಹ್ಮಾಥ ಸಸೃಜೇ ಪೂರ್ವಂ ಮನಸಾ ಸನಕಾದಿಕಾನ್ ।
ಆಜ್ಞಾಪಿತಾಸ್ತು ತೇ ಸೃಷ್ಟೌ ನೈಚ್ಛನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಯಣಾಃ ॥ ೨೮ ॥

ಆಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಬಂದು ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು; ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದನು (೨೭). ಮುಂದೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಸನಕಾದಿ ಪುತ್ರರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು—ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರೆಂದು

---

[1] 'ತತ್ರಾಪಿ ದೈತ್ಯಂ ಗದಯಾಽಽಪತಂತಂ......' ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಗವತ) ವಾಕ್ಯವು, ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನು, ಶ್ರೀವರಾಹನನ್ನು, ಗದಾಧಾರಿಯಾಗಿ ಎದುರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಥ–ನಂತರ (ಶ್ರೀವರಾಹನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ನಂತರ), ಬ್ರಹ್ಮಾ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಪೂರ್ವಂ–ಮೊದಲು, ಮನಸಾ–ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದ (ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ), ಸನಕಾದಿಕಾನ್–ಸನಕಾದಿಗಳನ್ನು, ಸಸೃಜೇ–ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು; ತೇ–ಆ ಸನಕಾದಿಗಳು, ಸೃಷ್ಟೌ–ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಆಜ್ಞಾಪಿತಾಃ–ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ) ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಯಣಾಃ–ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ, ನ ಐಚ್ಛನ್–(ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲು) ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಹಿ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದೇರ್ಜನನಾನ್ಮರಣಾದಿತಃ ।
ಧಾರಣಾಧಾರಣಾಚ್ಚಾಪಿ ಚಿತ್ತಂ ವ್ಯಾಕುಲತಾಮಿಯಾತ್ ॥ ೨೯ ॥

ಚಿತ್ತೇ ವ್ಯಾಕುಲಿತೇ ಪುಂಸಾಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ವಾಪಿ ಕುತಃ ಸುಖಂ ।
ಕುತ್ರ ವಾ ಚಿಂತನಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮೋಕ್ಷಾಶಾಪಿ ಕುತಸ್ತರಾಂ ॥ ೩೦ ॥

ದುಃಖಾತ್ಪಾಪಂ ಪ್ರಕುರ್ವಂತಿ ಪಾಪಾದ್ದುಃಖಮಿತಿ ಕ್ರಮಾತ್ ।
ನಿಮಗ್ನೋ ದುಃಖವಾರಾಶೌ ಸಂಸಾರೇ ಸತತಂ ವಸೇತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕದುಃಖೇಭ್ಯೋ ಭೀತಾ ಭಕ್ತಾಸ್ತಥಾ ಹರೌ ।
ಉತ್ಪನ್ನಯೋಗಿನಃ ಶಾಂತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಮನೋ ದಧುಃ ॥ ೩೨ ॥

ಅವರನ್ನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು; ಹರಿಪರಾಯಣರಾದ ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಲು ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ (೨೮). ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ಸಂತಾನವು ಬೆಳೆದರೆ, ಆ ಪ್ರಜೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆ, ಅರಕ್ಷಣಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷೇಮಹಾನಿಗಳ ಚಿಂತೆಯಿಂದಲೂ, ಜನನ ಮರಣಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಮನಸ್ಸು ಸದಾ ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗಿರುತ್ತ, ಚಿತ್ತಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೇ, ನಾನಾ ದುಃಖಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತನಾದ ಪುರುಷನೇ ಆಗಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯೇ ಆಗಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು; ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಚಿಂತನದಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಂತತ ಸ್ಮರಣೆ, ಧ್ಯಾನಾದಿ ರೂಪ ಚಿತ್ತಶಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾದ, ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವು ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ; ದುಖಪರಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು, (ತಾನೇ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದ) ನಾನಾ ಪಾಪಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಪಾಪದಿಂದ ಪುನಃ ದುಃಖವೇ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ದುಃಖಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರು

ಸನಕಾದಿಗಳು ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದಿರಲು ಕಾರಣವೆಂದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ, ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕ ಆಲೋಚನಾಪ್ರಕಾರವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದೇಃ – ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿಗಳ (ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರ), ಸೃಷ್ಟೌ–ಸೃಷ್ಟಿಯಾದಲ್ಲಿ (ಸಂತತಿಯು ಬೆಳೆದರೆ), ಜನನಾತ್–(ಸಂತಾನಗಳ) ಜನನದಿಂದಲೂ, ಮರಣಾದಿತಃ – ಮರಣ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಧಾರಣಾಧಾರಣಾತ್ ಅಪಿ–(ಅವರ) ಕ್ಷೇಮಹಾನಿಗಳಿಂದ ಸಹ (ರಕ್ಷಣೆ, ಅರಕ್ಷಣೆಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಹ), ಚಿತ್ತಂ – ಮನಸ್ಸು, ವ್ಯಾಕುಲತಾಂ–ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು (ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು–ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು), ಇಯಾತ್–ಹೊಂದುತ್ತದೆ; ಚಿತ್ತೇ–ಮನಸ್ಸು, ವ್ಯಾಕುಲಿತೇ–ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ, ಪುಂಸಾಂ–ಪುರುಷರಿಗೆ, ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ವಾಪಿ–ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೇ ಆಗಲಿ, ಕುತಃ–ಎಲ್ಲಿಯ, ಸುಖಂ–ಸುಖವು; [1] ವಿಷ್ಣೋಃ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ, ಚಿಂತನಂ–ಧ್ಯಾನವು (ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಣೆಯು), ಕುತ್ರ–ಎಲ್ಲಿ (ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ?), ಮೋಕ್ಷಾಶಾ ಅಪಿ–ಮೋಕ್ಷದ ಆಶೆಯಾದರೂ, ಕುತಸ್ತರಾಂ–ಹೇಗೆ ಇರಲು ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ? (ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೇ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರಲು, ಮೋಕ್ಷದ ಆಶೆಯಂತೂ ದೂರವೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ); ದುಃಖಾತ್ – ದುಃಖದಿಂದ (ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ—ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ), ಪಾಪಂ–(ಅದರ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು) ಪಾಪವನ್ನು, ಪ್ರಕುರ್ವಂತಿ–(ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರು) ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಪಾಪಾತ್–ಪಾಪದಿಂದ, ದುಃಖಂ–ದುಃಖವು; ಇತಿ ಕ್ರಮಾತ್–ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ, ದುಃಖವಾರಾಶೌ–ದುಃಖಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ನಿಮಗ್ನಃ–(ಜೀವನು) ಮುಳುಗಿ, ಸತತಂ–ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಸಂಸಾರೇ–ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ (ಜನನಮರಣಗಳಿಂದ ಬಹುದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತ), ವಸೇತ್–ಇರುವವನಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ;

ತ್ತಾನೆ; ಹೀಗೆ ಸನಕಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನಸಪುತ್ರರು, ಸಂಸಾರದುಃಖದಿಂದ ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಂಡು, ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠಯೋಗಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು; ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ—ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ

[1] 'ಅಶಾಂತಸ್ಯ ಕುತಃ ಸುಖಂ' (ಗೀತಾ) ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಎಂದೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ವಿಷಯಭೋಗದಿಂದಾಗುವ ಸುಖವು ತುಚ್ಛ ಮತ್ತು ಕ್ಷಣಿಕ. ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಸುಖದ ಭ್ರಮೆ ಮಾತ್ರ-ಸದಾ ಮನಸ್ಸು ಅಧಿಕ ಭೋಗಾಶೆಯಿಂದ ಉದ್ವಿಗ್ನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಇತ್ಯಾದಿ – ಈ ಮೊದಲಾದ, ಅನೇಕದುಃಖೇಭ್ಯಃ – ಬಹು ದುಃಖಗಳಿಂದ, ಭೀತಾಃ–ಭೀತರಾದವರೂ, ತಥಾ–ಹಾಗೂ, ಹರೌ–ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಾಃ–ಭಕ್ತರೂ, ಉತ್ಪನ್ನಯೋಗಿನಃ–ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ (ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ) ಯೋಗಿಗಳೂ, ಶಾಂತಾಃ–ಶಾಂತಚಿತ್ತರೂ (ಭಗವನ್ನಿಷ್ಠ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರೂ) ಆದ, (ಸನಕಾದಿಗಳು) ಅವರು, ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಏವ–ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ), ಮನಃ–ಮನಸ್ಸನ್ನು, ದಧುಃ – ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ—ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಲಿಲ್ಲ).

ನಿಯೋಗಾಕರಣಾತ್ಸ್ವಸ್ಯ ಜಜ್ವಾಲ ಕುಪಿತೋ ವಿಧಿಃ ।
ನಾನೌಚಿತ್ಯಾತ್ ಶಶಾಪೈತಾಂಸ್ತತೋ ಭ್ರೂಮಧ್ಯತಃ ಸುತಃ ॥ ೩೩ ॥

ಕಾಲಾನಲಸಮಃ ಪ್ರೋದ್ಯನ್ ಬಾಲಃ ಪರಮಕೋಪನಃ ।
ಆರೋದೀತ್ ಕ್ರೋಧತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ತತೋ ರುದ್ರ ಇತೀರಿತಃ ॥

ಸನಕಾದಿಗಳ ನಂತರ ಸಂಭವಿಸಿದ ರುದ್ರದೇವನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಸ್ವಸ್ಯ–ತನ್ನ, ನಿಯೋಗಾಕರಣಾತ್–ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ನಡೆಸದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ವಿಧಿಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಕುಪಿತಃ–ಸಿಟ್ಟಾಗಿ, ಜಜ್ವಾಲ–ಉರಿದನು ; ಏತಾನ್–(ಆಜ್ಞಾಭಂಗಮಾಡಿದ) ಸನಕಾದಿಗಳನ್ನು, ಅನೌಚಿತ್ಯಾತ್–ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ

ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಲಿಲ್ಲ (೩೧–೩೨). ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಮಕ್ಕಳು ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದ ಕಾರಣ, ವಿಧಿಯು ಕೋಪದಿಂದ ಉರಿದನು ; ಆದರೂ (ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಾನೇ ಶಾಪಕೊಡುವುದು) ಉಚಿತವಲ್ಲೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ತನ್ನ ಆಜ್ಞಾಭಂಗದ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು (ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ) ಶಪಿಸಲಿಲ್ಲ ; ಕುಪಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಿಂದ, ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕನು ಜನಿಸಿದನು ; (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಸನ್ನತೆ, ಕೋಪಾದಿ ಯಾವ ಭಾವವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ) ; ಆ ಬಾಲಕನು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದನು—ಸ್ವಯಂ ಪರಮಕೋಪಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದನು ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಿರಿಚಿದನು (ಅತ್ತನು) ; ಈ ಕಾರಣದಿಂದ (ರೋದನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ) 'ರುದ್ರ'ನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟನು (೩೩–೩೪).

ಕಾರಣದಿಂದ, ನ ಶಶಾಪ–ಶಪಿಸಲಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷಾರೂಪದಿಂದ ಶಾಪ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ); ತತಃ–(ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ) ಆ ಕೋಪದಿಂದ, ಭ್ರೂಮಧ್ಯತಃ–(ಬ್ರಹ್ಮನ) ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಿಂದ (ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನ ಹಣೆಯಿಂದ), ಸುತಃ – ಮಗನು (ಜನಿಸಿದನು); ಬಾಲಃ – (ಹುಟ್ಟಿದ) ಬಾಲಕನು, ಕಾಲಾನಲಸಮಃ – ಪ್ರಲಯಾಗ್ನಿಯಂತೆ, ಪ್ರೋದ್ಯನ್ – ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ, ಪರಮಕೋಪನಃ – ಅತಿಕೋಪಿಷ್ಠನು (ಆದನು); ಯಸ್ಮಾತ್ – ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಕ್ರೋಧತಃ – ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ಅರೋದೀತ್– ಅಳುವವನಾದನೋ, ತತಃ (ತಸ್ಮಾತ್)–ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ರುದ್ರಃ ಇತಿ–ರುದ್ರನು ಎಂದು, ಈರಿತಃ–ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟನು.

ನಾಶಾಮ್ಯತ್ಸಾಂತ್ವ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಸ ಯದಾ ದ್ರುಹಿಣಸ್ತದಾ ।
ಕೋಪಾಗ್ನಿಮೇಕಥಾ ಕೃತ್ವಾ ಲಲಾಟೇ ನಯನಂ ವ್ಯಧಾತ್ ॥ ೩೫ ॥
ಪಂಚಬಾಲಸಮೋಽರೋದೀರಿತಿ ಪಂಚಾಸ್ಯಮಾಪ್ನುಹಿ ।
ಇತಿ ಧಾತ್ರೋದಿತೇ ತಸ್ಯ ಪಂಚಾಸನ್ ವದನಾನ್ಯಥ ॥ ೩೬ ॥
ತಥೈವ ವರತಸ್ತಸ್ಯ ದಶಬಾಹುರಜಾಯತ ।

ರುದ್ರನ ರೂಪವನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಯದಾ–ಯಾವಾಗ, ಸಃ–ಆ ರುದ್ರನು (ಬಾಲಕನು), ಸಾಂತ್ವ್ಯಮಾನಃ ಅಪಿ–ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದರೂ, ನ ಅಶಾಮ್ಯತ್–ಸುಮ್ಮನಾಗಲಿಲ್ಲವೋ, ತದಾ– ಆಗ, ದ್ರುಹಿಣಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಕೋಪಾಗ್ನಿಂ–ಕೋಪವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಏಕಥಾ ಕೃತ್ವಾ–ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮಾಡಿ (ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿ), ಲಲಾಟೇ–(ಆ ಬಾಲಕನ) ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ನಯನಂ – ಕಣ್ಣನ್ನು (ಮೂರನೆಯ ಕಣ್ಣನ್ನು), ವ್ಯಧಾತ್ – ಮಾಡಿದನು; (ಮತ್ತು) ಪಂಚಬಾಲಸಮಃ–ಐದು ಬಾಲಕರಂತೆ, ಅರೋದೀಃ–

ಬ್ರಹ್ಮನು ಎಷ್ಟು ವಿಧದಿಂದ ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿದರೂ, ಬಾಲಕನು ಅಳುವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ; ಆಗ, ತನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಆ ಬಾಲಕನ ಕೋಪವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿ, ಆತನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು; ಐದು ಬಾಲಕರಿಗೆ ಸಮನಾಗಿ ರೋದನಮಾಡಿದ ಕಾರಣ, ಐದು ಮುಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದು, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಲು, ಬಾಲಕನಿಗೆ ಐದು ಮುಖಗಳಾದವು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತವಾದ ವರಬಲದಿಂದಲೇ, ಬಾಲಕನಿಗೆ ಹತ್ತು ಬಾಹುಗಳೂ

ಅಳುವವನಾದಿ, ಇತಿ–ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಪಂಚಾಸ್ಯಂ–ಐದು ಮುಖಗಳನ್ನು, ಆಪ್ನುಹಿ–ಹೊಂದು, ಇತಿ–ಹೀಗೆಂದು, ಧಾತ್ರಾ–ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ, ಉದಿತೇ (ಸತಿ)– ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲು, ತಸ್ಯ–ಆತನಿಗೆ, ಅಥ – ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೊಡನೆಯೇ, ಪಂಚವದನಾನಿ–ಐದು ಮುಖಗಳು, ಆಸನ್–ಆದವು; ತಥಾ ಏವ–ಹಾಗೆಯೇ (ಮತ್ತು), ವರತಃ–ವರವಿತ್ತ ಕಾರಣದಿಂದ, ತಸ್ಯ–ರುದ್ರನಿಗೆ, ದಶಬಾಹುಃ– ಹತ್ತು ಭುಜಗಳು, ಅಜಾಯತ–ಹುಟ್ಟಿದವು.

ಅಥಾಸೃಜದೃಷೀನ್ ಸಪ್ತ ಮರೀಚಿರ್ಭೃಗುರಂಗಿರಾಃ ॥ ೩೭ ॥
ಕ್ರತುಃ ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ ಪುಲಹೋ ವಸಿಷ್ಠಸ್ತೇಷು ಸಪ್ತಮಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಮುಂದಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಅಥ – ಮುಂದೆ (ನಂತರ), ಸಪ್ತ – ಏಳು, ಋಷೀನ್ – ಋಷಿಗಳನ್ನು, ಅಸೃಜತ್ – (ಬ್ರಹ್ಮನು) ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು; ಮರೀಚಿಃ – ಮರೀಚಿಯು, ಭೃಗುಃ – ಭೃಗುವು, ಅಂಗಿರಾಃ–ಅಂಗಿರಸರು, ಕ್ರತುಃ–ಕ್ರತುವು, ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ–ಪುಲಸ್ತ್ಯನು, ಪುಲಹಃ–ಪುಲಹನು, (ಮತ್ತು) ತೇಷು–ಅವರಲ್ಲಿ (ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ), ವಸಿಷ್ಠಃ– ವಸಿಷ್ಠನು, ಸಪ್ತಮಃ–ಏಳನೆಯವನು.

ದಕ್ಷಿಣಾಂಗುಷ್ಠತೋ ದಕ್ಷಂ ನಾರದಂ ಚಾಪಿ ಮಾನಸಂ ॥ ೩೮ ॥

ದಕ್ಷಿಣಾಂಗುಷ್ಠತಃ – ಬಲಭಾಗದ (ಕಾಲಿನ) ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನಿಂದ, ದಕ್ಷಂ–ದಕ್ಷ ನನ್ನೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಮಾನಸಂ–ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆದ (ಹುಟ್ಟಿದ), ನಾರದಂ ಅಪಿ– ನಾರದನನ್ನೂ, (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು).

ಕೃತೇಪ್ಯೇವಂ ಯದಾ ನಾಸೀತ್ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಾಚುರ್ಯಮೇವ ಯತ್ ।
ತತ್ತದ್ದಕ್ಷಿಣಭಾಗೇನ ಸೃಷ್ಟಃ ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮನುಃ ॥ ೩೯ ॥

ಉದ್ಭವಿಸಿದವು (೩೫–೩೬). ನಂತರ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ದನು; ಮರೀಚಿ, ಭೃಗು, ಅಂಗಿರ, ಕ್ರತು, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ ಮತ್ತು ವಸಿಷ್ಠ, ಇವರೇ ಆ ಏಳು ಮಂದಿ ಋಷಿಗಳು (೩೭). ಬಲಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನಿಂದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಯನ್ನೂ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಾರದನನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು (೩೮). ಹೀಗೆ ಸನಕಾದಿ ಪ್ರಜರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದರೂ, ಸೃಷ್ಟಿಯು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಲಿಲ್ಲ;

ಏವಂ – ಹೀಗೆ, ಕೃತೇ ಅಪಿ – (ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ, ಯದಾ – ಯಾವಾಗ, ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಾಚುರ್ಯಂ–ಸೃಷ್ಟಿವಿಸ್ತಾರವು (ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯು), ಯತ್ – ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ನ ಆಸೀತ್ ಏವ – ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲವೋ, ತತ್_ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತದ್ದಕ್ಷಿಣಭಾಗೇನ – (ತನ್ನ ದೇಹದ) ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದಿಂದ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಃ ಮನುಃ_ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಸೃಷ್ಟಃ–ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ವಾಮೇನ ಶತರೂಪಾ ಚ ನಾರೀ ಪರಮಸುಂದರೀ ।
ತಾಂ ಯದಾ ಮನವೇ ಪ್ರಾದಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸಾರುದದಾರ್ತವತ್ ॥೪೦॥

ಚ_ಮತ್ತು (ಬಲಭಾಗದಿಂದ ಮನುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೇ), ವಾಮೇನ– ಎಡಭಾಗದಿಂದ, ಪರಮಸುಂದರೀ – ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸುಂದರಿಯಾದ, ಶತರೂಪಾ – ಶತರೂಪಾನಾಮಕಳಾದ, ನಾರೀ – ಸ್ತ್ರೀಯು, (ಸೃಷ್ಟಾ – ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಳು); ಬ್ರಹ್ಮಾ_ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಯದಾ_ಯಾವಾಗ, ತಾಂ_ಶತರೂಪಾದೇವಿಯನ್ನು, ಮನವೇ_ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿಗೆ, ಪ್ರಾದಾತ್_ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನೋ, (ಆಗ), ಸಾ_ಆಕೆಯು, ಆರ್ತವತ್_ದುಃಖಿಯಂತೆ, ಅರುದತ್_ರೋದನಮಾಡಿದಳು.

ವಯಂ ನಾರ್ಯೋಽಬಲಾಸ್ತಾತ ಸರ್ವದಾ ಪರತಂತ್ರಕಾಃ ।
ನ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಸದೃಶಂ ದುಃಖಮನ್ಯದ್ಧಿ ವಿದ್ಯತೇ ॥ ೪೧ ॥
ಬಾಲಾನಾಂ ಧಾರಣಂ ಗರ್ಭೇ ವರ್ಧನಂ ಚ ದಿನೇ ದಿನೇ ।
ಶಕೃನ್ಮೂತ್ರಮಲಶ್ಲೇಷ್ಮಶೋಧನಂ ರೋದನಾದಿ ಚ ॥ ೪೨ ॥

ಆಗ, ತನ್ನ ದೇಹದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು (೩೯). ಹಾಗೂ, ಎಡಭಾಗದಿಂದ ಪರಮ ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀಯಾದ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು; ಆಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದನು; ಶತರೂಪಾದೇವಿಯಾದರೋ, ದುಃಖಿತಳಂತೆ ಅಳುವುದಕ್ಕಾರಂಬಿಸಿದಳು (ಸಂತೋಷಚಿತ್ತಳಾಗಿ ಮನುವಿನೊಂದಿಗೆ ಸಂಸಾರಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ) (೪೦). ಮತ್ತು ಹೇ ತಾತ! 'ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ ನಾವು, ಅಬಲೆಯರು, ಪರತಂತ್ರರು–ಪರಾಧೀನತೆಗೆ ಸದೃಶವಾದ ದುಃಖವಿಲ್ಲ; ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಬೇಕು; ದಿನೇ ದಿನೇ ಬೆಳೆಯುವ ಗರ್ಭಭಾರವನ್ನು

ಸೋಢವ್ಯಂ ಕಥಮಸ್ಮಾಭಿರ್ಬಾಲಾನಾಂ ಸಂಭೃತೌ ಸದಾ ।
ಕದಾ ಸ್ವೋದ್ಧರಣೇ ಯತ್ನಪ್ರಮುಖಾನಿ ದಿನೇ ದಿನೇ ॥ ೪೩ ॥

ಸಕ್ತಾಶ್ಚಿತ್ತಾ ಸಮಾಧಾನೇ ಕದಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಸ್ಮರೇಮಹಿ ।
ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕಧಾ ಕ್ಲೇಶಾಃ ಸಂಸಾರಾಸಕ್ತಚೇತಸಾಂ ॥ ೪೪ ॥

ನಾರೀಣಾಂ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರೋಚ್ಯ ಚಕ್ರೇ ಮಹತ್ತಪಃ ।

ತಾತ – ಹೇ ತಂದೆ!, ನಾರ್ಯಃ – ಸ್ತ್ರೀಯರಾದ, ವಯಂ – ನಾವು, ಸರ್ವದಾ–ಸದಾ, ಅಬಲಾಃ–ಅಬಲೆಯರು (ಬಲಹೀನರು); ಪರತಂತ್ರಕಾಃ–ಅನ್ಯರಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರು (ಅನ್ಯಾಧೀನರು); ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಸದೃಶಂ–ಪರಾಧೀನತೆಗೆ ಸಮವಾದ, ದುಃಖಂ–ದುಃಖವು, ಅನ್ಯತ್–ಮತ್ತೊಂದು, ನ ವಿದ್ಯತೇ ಹಿ–ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು (ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವು); ಗರ್ಭೇ–ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ), ಬಾಲಾನಾಂ–ಮಕ್ಕಳ (ಮಕ್ಕಳನ್ನು), ಧಾರಣಂ–ಧರಿಸುವುದು; ಚ–ಮತ್ತು, ದಿನೇ ದಿನೇ–ದಿನದಿನಕ್ಕೂ, ವರ್ಧನಂ–(ಗರ್ಭವು) ಬೆಳೆಯುವುದು ಅಥವಾ (ಪ್ರಸವವಾದ ನಂತರ), (ವರ್ಧನಂ – ಶಿಶುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು); (ದಿನೇ ದಿನೇ – ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ), ಶಕೃನ್ಮೂತ್ರಮಲಶ್ಲೇಷ್ಮಶೋಧನಂ–(ಮಕ್ಕಳ) ಮಲಮೂತ್ರ, ಬೆವರು, ಕಫ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು; ಚ–ಮತ್ತು, ರೋದನಾದಿ–(ಅವುಗಳ) ಅಳುವುದು, ಹಠ ಮೊದಲಾದವುಗಳು,

---

ಸಹಿಸಿ, ಪ್ರಸವಿಸಿ, ನಂತರ ಮಕ್ಕಳ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ಅವುಗಳ ಮಲಮೂತ್ರಶ್ಲೇಷ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಶುದ್ಧಮಾಡಬೇಕು; ಮಕ್ಕಳ ರೋದನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕು; ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಬಹು ಕ್ಲೇಶಕರವು; ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬಹು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು; ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರದ ಯತ್ನಾದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಿಂದ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಬೇಕು? (ದೊರೆಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ); ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಿಗೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಚಿತ್ತಶಾಂತಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ—ಹೀಗಿರಲು ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣೆಗೆಡೆಯಿಲ್ಲ'; ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು ಮಹತ್ತರವಾದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕುಳಿತಳು (೪೧–೪೪). ದೇವಮಾನದ ೧೦೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಗತಿಸಿದರೂ, ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ

ಅಸ್ಮಾಭಿಃ–ನಮ್ಮಿಂದ (ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ), ಕಥಂ–ಹೇಗೆ, ಸೋಢವ್ಯಂ–ಸಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಬಹು ಕ್ಲೇಶವೇ ಸರಿ) ; ಸದಾ – ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಬಾಲಾನಾಂ – ಮಕ್ಕಳ, ಸಂಭೃತೌ–ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಸ್ವೋದ್ಧರಣೇ–ನಮ್ಮ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಕದಾ – ಯಾವಾಗ, ಯತ್ನಪ್ರಮುಖಾನಿ – ಯತ್ನಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ಸಂಭವಿಸ ಬಲ್ಲವು ?) ; ದಿನೇ ದಿನೇ–ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ, ಸಕ್ತಾಃ-(ಮಕ್ಕಳ ಪೋಷಣೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಆಸಕ್ತರಾದ ನಾವು, ಚಿತ್ತಾ ಸಮಾಧಾನೇ – ಮನಃಶಾಂತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರಲು, ವಿಷ್ಣುಂ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಕದಾ–ಯಾವಾಗ, ಸ್ಮರೇಮಹಿ– ಸ್ಮರಿಸೋಣ (ವಿಷ್ಣು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ) ; ಸಂಸಾರಾಸಕ್ತ- ಚೇತಸಾಂ – ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಜೀವರಿಗೆ, ವಿಶೇಷೇಣ – ವಿಶೇಷವಾಗಿ, ನಾರೀಣಾಂ – ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಧಾ–ಈ ಮುಂತಾದ ಬಹುವಿಧದ, ಕ್ಲೇಶಾಃ–ಕ್ಲೇಶಗಳು (ಇರುತ್ತವೆ), (ಎಂದು), ಪ್ರೋಚ್ಯ-(ತಂದೆಯಾದ ಮನುವಿಗೆ) ಹೇಳಿ, ಮಹತ್ತಪಃ–ಮಹತ್ತಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು, ಚಕ್ರೇ–(ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು) ಆರಂಭಿಸಿದಳು.

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಂ ತಾಂ ತಪಸ್ಯಾಸಕ್ತಮಾನಸಾಂ ॥ ೪೫ ॥
ದ್ರಷ್ಟುಂ ಜಗಾಮ ಕೃಪಯಾವಿಷ್ಟಚೇತಾಃ ಪಿತಾಮಹಃ ।

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಂ – ದೇವಮಾನದ ೧೦೦೦ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ, ತಪಸಿ– ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಆಸಕ್ತಮಾನಸಾಂ–ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ತಾಂ–ಆಕೆಯನ್ನು, (ಶತರೂಪಾದೇವಿಯನ್ನು), ದ್ರಷ್ಟುಂ–ನೋಡಲು, ಕೃಪಯಾವಿಷ್ಟಚೇತಾಃ– ಕೃಪಾಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಪಿತಾಮಹಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಜಗಾಮ–(ಆಕೆಯ ಬಳಿಗೆ) ಹೋದನು.

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಂ ಪ್ರಣನಾಮೈಷಾ ಛಂದಿತಾ ತೇನ ಸಾ ವರೈಃ ॥ ೪೬ ॥
ವವ್ರೇ ಮುಕ್ತಿಂ ದೇಹಬಂಧಾತ್ ಶತರೂಪಾ ಧೃತವ್ರತಾ ।

ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ನೋಡಲಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಕೃಪಾಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಅವಳ ಬಳಿ ಹೋದನು (೪೫). ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು, ನಮಸ್ಕರಿಸಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಇಚ್ಛಿತ ವರವನ್ನು ಬೇಡು, ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದನು ; ತಪೋನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು ಸಂಸಾರದಿಂದ

ತಂ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ–ಕಂಡು, ಸಾ–ಆ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು, ಪ್ರಣನಾಮ–ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು ; ತೇನ–ಆತನಿಂದ, ವರೈಃ–ವರಗಳಿಂದ, ಛಂದಿತಾ–ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು (ಇಚ್ಛಿತ ವರಗಳನ್ನು ಕೇಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟು), ಧೃತವ್ರತಾ–ವ್ರತವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ (ತಪಸ್ಸಂಬಂಧವಾದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದ), ಶತರೂಪಾ–ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು, ದೇಹಬಂಧಾತ್–ದೇಹಬಂಧದಿಂದ (ಸಂಸಾರದಿಂದ), ಮುಕ್ತಿಂ–ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ವವ್ರೇ–ವರಿಸಿದಳು (ವರವನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿದಳು).

ವಿಧಾತಾ ತಾಮುಥೋವಾಚ ದೇಹಬಂಧೋ ನ ತೇ ಭವೇತ್ ॥ ೪೭ ॥

ಅದ್ಯಪ್ರಭೃತಿ ನಾರೀಣಾಂ ಸಕ್ತಾನಾಂ ಗೇಹಕರ್ಮಸು ।
ಶೌಚೇನಾಲ್ಪೇನ ಶುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪತಿಶುಶ್ರೂಷಣಂ ಹಿ ಯತ್ ॥ ೪೮ ॥

ಬಾಲಾದಿಪರಿಚರ್ಯಾ ಚ ಗೃಹಕರ್ಮ ತಥೇತರತ್ ।
ವಿಷ್ಣುಪೂಜೇತಿ ಸಂಕಲ್ಪ್ಯ ಸ್ಮರಂತ್ಯಃ ಕೇಶವಂ ಯದಿ ॥ ೪೯ ॥

ಪ್ರಾಪ್ನುಯುರ್ಮಹತೀಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಯಥಾ ಹಿ ತಪಸಾ ದ್ವಿಜಾಃ ।
ತಾಸಾಂ ತು ಪಾರತಂತ್ರ್ಯೇಽಪಿ ಪತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತನ್ಮನೋಽನುಗಾಃ ॥ ೫೦ ॥

ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಬೇಡಿದಳು (೪೭). ಆದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ದೇಹಕೃತಕರ್ಮಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನಿತ್ತನು–ದೇಹವು ಬಂಧಕವಾಗಕೂಡದು—ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಆ ಗೃಹಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗಕೂಡದೆಂಬ ವರವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, (ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ) ಎಲ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ, ವಿವಿಧ ಗೃಹಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದರೂ (ತೊಡಗಿದ್ದರೂ), ಅಲ್ಪಶೌಚಾದಿಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗಲಿ[1]—ಹಾಗೂ, ಪತಿಸೇವೆ ಮತ್ತು ಶಿಶುಗಳ ಪರಿಚರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರಾವ ಗೃಹಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಕೇಶವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪೂಜೆಯೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಮಹಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ) ಹೊಂದಲಿ; ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದರೂ, ಅವರ ಪತಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷರು, ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸದಾ ಅನುವರ್ತಿಸಲಿ,

[1] ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಪುರುಷರಿಗೆ ವಿಧಿಸುವ ಮೃತ್ತಿಕಾಶೌಚಾದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶೌಚವನ್ನು, ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವಿಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಥ–ಆ ನಂತರ, ವಿಧಾತಾ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ತೇ–ನಿನಗೆ, ದೇಹಬಂಧಃ–ದೇಹಬಂಧವು (ಸಂಸಾರಬಂಧವು–ವಿವಿಧ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವುದೆಂಬ ಫಲರೂಪದ ಕರ್ಮಬಂಧವು, ನ ಭವೇತ್ – ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದು), ತಾಂ–ಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಉವಾಚ–ಹೇಳಿದನು (ಮತ್ತೂ ಹೇಳಿದನು); ಅದ್ಯಪ್ರಭೃತಿ–ಇಂದಿನಿಂದ ಮುಂದೆ, ಗೃಹಕರ್ಮಸು – ಗೃಹಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (ನೀನು ವಿವರಿಸಿದ ಗರ್ಭಧಾರಣ, ಶಿಶುರಕ್ಷಣಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ), ಸಕ್ತಾನಾಂ–ಆಸಕ್ತರಾದ, ನಾರೀಣಾಂ–ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಅಲ್ಪೇನ – ಸ್ವಲ್ಪ, ಶೌಚೇನ – (ಮಣ್ಣು ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ) ಶೌಚಾದಿಗಳಿಂದಲೇ, ಶುದ್ಧಿಃ–ಶುದ್ಧಿಯು, ಸ್ಯಾತ್–ಆಗಲಿ (ಪುರುಷರಷ್ಟು ಶೌಚಾದಿಗಳು ಬೇಕಿಲ್ಲ); ಮತ್ತು, ಯತ್ – ಯಾವ, ಪತಿಶುಶ್ರೂಷಣಂ – ಪತಿಸೇವೆಯೂ, ಬಾಲಾದಿ ಪರಿಚರ್ಯಾ ಚ – ಶಿಶುಗಳ ವಿವಿಧ ಸೇವೆಗಳೂ, ತಥಾ – ಮತ್ತು, ಇತರತ್–(ಇವುಗಳಿಂದ) ಬೇರೆಯಾದ, ಗೃಹಕರ್ಮ – ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳೋ (ಇವುಗಳನ್ನು, ಕೇಶವಂ–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಸ್ಮರಂತ್ಯಃ–ಸ್ಮರಿಸಿ, ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾ ಇತಿ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪೂಜೆಯೆಂದು, ಸಂಕಲ್ಪ್ಯ – ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿ), ಯದಿ (ಕುರ್ಯುಃ)–(ಸ್ತ್ರೀಯರು) ಮಾಡುವವರಾದರೆ, ಮಹತೀಂ–ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಸಿದ್ಧಿಂ – ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು), ತಪಸಾ – ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ, ದ್ವಿಜಾಃ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಯಥಾ–ಹೇಗೆ ಹೊಂದುವರೋ ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಪ್ನುಯುಃ–ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ; ತಾಸಾಂ ತು–ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯೇಪಿ–ಪರಾಧೀನತ್ವವಿದ್ದರೂ, ಪತ್ಯಾದ್ಯಾಃ–(ಅವರ) ಪತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವರು, ತನ್ಮನೋನುಗಾಃ–(ಅವರ–ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರ) ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರು (ಆಗಿರುವರು).

ಲೀಲಾವಲೋಕನೈಃ ಸ್ಮೇರೈರ್ವದನೈರ್ಹೃತಚೇತಸಃ ।
ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಮುಗ್ಧಾಸ್ಸ್ಯುರ್ವಿದ್ವಾಂಸೋ ಬಲಿನೋಽಪಿ ವಾ ॥

ಎಂಬ ವರಗಳನ್ನು, ಅಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ, ಭಾವೀ ಸ್ತ್ರೀಲೋಕಕ್ಕೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು (೪೭–೫೦). ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮತ್ತೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು :—'ಸ್ತ್ರೀಯರ ಲೀಲಾಕಟಾಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ, ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತ ಮುಖಗಳಿಂದಲೂ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ, ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಬಲಿಷ್ಠರೂ ಆದ ಪುರುಷರು ಸಹ, ಸಹಜವಾಗಿ, ಮೋಹಿತರಾಗಲಿ; ಯೋಗಾರೂಢರೂ, ಸರ್ವಸಂಗ

ಯೋಗಾರೂಢಾ ವಿರಕ್ತಾ ಯೇ ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವಪರಿಗ್ರಹಾಃ ।
ತೇಽಪಿ ನಾರೀಂ ವಿಲೋಕ್ಯೈವ ಮುಹ್ಯಂತು ಕಿಮುತಾಪರೇ ॥ ೫೨ ॥

ಲೀಲಾವಲೋಕನೈಃ–(ಸ್ತ್ರೀಯರು) ಕ್ರೀಡೆಗೋಸುಗ ಬೀರುವ ಕಟಾಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ವಿಲಾಸದ ನೋಟಗಳಿಂದಲೂ), ಸ್ಮೇರೈಃ–ಮಂದಹಾಸವುಳ್ಳ, ವದನೈಃ–ಮುಖಗಳಿಂದಲೂ, ಹೃತಚೇತಸಃ–ಅಪಹೃತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಪುರುಷರು, ವಿದ್ವಾಂಸಃ–ಪಂಡಿತರೂ, ವಾ–ಅಥವಾ, ಬಲಿನಃ ಅಪಿ–ಬಲಶಾಲಿಗಳೂ ಸಹ (ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳೂ ಸಹ), ಸ್ವಭಾವಾದೇವ–ಸ್ವಭಾವವಾಗಿಯೇ (ಸಹಜವಾಗಿ), ಮುಗ್ಧಾಃ–ಮೋಹಿತರು, ಸ್ಯುಃ–ಆಗುತ್ತಾರೆ (ಆಗಲಿ); ಯೇ–ಯಾವ ಪುರುಷರು, ಯೋಗಾರೂಢಾಃ–ಧ್ಯಾನಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರೋ, ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವಪರಿಗ್ರಹಾಃ–ಸರ್ವಸಂಗತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ, ವಿರಕ್ತಾಃ–ವಿರಕ್ತರೋ (ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳೋ), ತೇ ಅಪಿ–ಅವರೂ ಸಹ, ನಾರೀಂ–ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು, ವಿಲೋಕ್ಯ ಏವ–ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರವೇ, ಮುಹ್ಯಂತು–ಮೋಹಗೊಳ್ಳಲಿ (ಮೋಹಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ); ಅಪರೇ–ಇತರರು, ಕಿಮುತ–(ಹಾಗೆ ಮೋಹಿತರಾಗುವರೆಂದು) ಹೇಳಲೇನು?

ಪರತಂತ್ರಾಃ ಸ್ವತಂತ್ರಾಸ್ತಾಃ ಸಬಲಾ ಅಬಲಾ ಅಪಿ ।
ಯಾಸಾಂ ಮನೋಽನುವರ್ತೇರನ್ ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಮಹಾಬಲಾಃ ॥

ಮಹಾಬಲಾಃ–ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠರೂ, ಜ್ಞಾನಿನಃ ಅಪಿ–ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಸಹ, ಯಾಸಾಂ–ಯಾರ, ಮನಃ–ಮನೋಭಾವಗಳನ್ನು, ಅನುವರ್ತೇರನ್–ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ, ತಾಃ–ಅವರು (ಸ್ತ್ರೀಯರು), ಪರತಂತ್ರಾಃ ಅಪಿ–ಪರಾಧೀನರಾದರೂ,

---

ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ವಿರಕ್ತರೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನೋಡುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಲಿ; ಇಂಥ ಪುರುಷರ ಪಾಡು ಹೀಗಾದಮೇಲೆ (ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ಎಂದೂ ಸುಳ್ಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ— 'ನ ಭಾರತೀ ಮೇಂಗ ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗವತ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ, ನನ್ನ ವಾಣಿಯು ಎಂದೂ ಅಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ), ಅನ್ಯಪುರುಷರು ಮೋಹಿತರಾಗಿ, ನಾರಿಯರನ್ನು ಅನುಸರಣ ಮಾಡುವರೆಂದು ಹೇಳಲೇನು?' (೫೧–೫೨). ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ, ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಗಳೂ ಸಹ ಯಾರ ಮನೋಭಾವಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ತಿಸುವರೋ,

ಸ್ವತಂತ್ರಾಃ – ಸ್ವತಂತ್ರರೇ ; ಅಬಲಾಃ ಅಪಿ – ಅಬಲೆಯರಾದರೂ, ಸಬಲಾಃ – ಸಬಲರೇ ಸರಿ (ಪರತಂತ್ರರಾದರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸರಿ–ದೇಹತಃ ಅಬಲೆಯರೆನಿಸಿದರೂ, ಅವರೇ ಬಲಿಷ್ಠರು).

ನೈವ ವತ್ಸೇ ತ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯಾ ಭಾವಿಯೋಷಿತ್ಸು ಗೋಚರಾ ।
ಚಿಂತಾಣುರಪಿ ಕಿಂ ಬ್ರೂಯಾಂ ತವ ಸ್ವಾತ್ಮವಿಮೋಕ್ಷಣೇ ॥ ೫೪ ॥

ಉತ್ತಿಷ್ಠೋತ್ತಿಷ್ಠ ಭದ್ರಂ ತೇ ಮೋದಸ್ವ ಮನುನಾ ಚಿರಂ ।
ಅನುಭೂಯ ಮಹತ್ಸೌಖ್ಯಂ ಮೋಕ್ಷಂ ವ್ರಜ ಸಹಾಮುನಾ ॥ ೫೫ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪಾಣಿನಾ ತೇನ ದಯಯಾ ಸ್ಪರ್ಶಿತಾ ಸತೀ ।
ಉತ್ಥಾಯ ನತ್ವಾ ತಂ ದೇವಂ ಸಿಷೇವೇ ಪತಿಮಾತ್ಮನಃ ॥ ೫೬ ॥

ವತ್ಸೇ – ಹೇ ಮಗಳೇ ! ಶತರೂಪಾದೇವಿ !, ತ್ವಯಾ – ನಿನ್ನಿಂದ, ಭಾವಿಯೋಷಿತ್ಸು–ಭಾವಿ (ಮುಂದೆ ಜನಿಸುವ) ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಗೋಚರಾ– ಮನೋವಿಷಯಕವಾದ, ಚಿಂತಾ – ಚಿಂತೆಯು, ಅಣುರಪಿ – ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಹ, ನೈವ ಕಾರ್ಯಾ–ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಅವರಿಗೆ ಸಹ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆ ವರಗಳನ್ನು ನಾನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನಾದ್ದರಿಂದ ಚಿಂತಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ) ; ತವ–ನಿನ್ನ,

---

ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರೇ ಸರಿ ಮತ್ತು ಅಬಲೆಯರಾದರೂ ಅವರೇ ಸಬಲರು (೫೩). ಮುಂದಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಹ, ಅವರಿಗೆ, ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆನಾದ್ದರಿಂದ, ನೀನು ಯಾವ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ; ನಿನ್ನ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಲೇನಿದೆ ! ಆದ್ದರಿಂದ, ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಗೃಹಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸು—ನಿನಗೆ ಮಂಗಲವಾಗಲಿ ; ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನೊಂದಿಗೆ ಬಹುಕಾಲ ವಿಹರಿಸು—ಮಹತ್‌ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ, ಅವನೊಡನೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಹೊಂದು ; ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ದಯೆಯಿಂದ ಮಗಳ ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿ, (ಕೈಹಿಡಿದು) ಮೇಲೆಬ್ಬಿಸಿದನು ; ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಅನುಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಳಾಗಿ, ತಂದೆಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಆತನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿ), ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ

ಸ್ವಾತ್ಮವಿಮೋಕ್ಷಣೇ-ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕಿಂ ಬ್ರೂಯಾಂ-ಏನು ಹೇಳಲಿ (ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲೇನಿದೆ ?) ; (ಆದ್ದರಿಂದ), ಉತ್ತಿಷ್ಠೋತ್ತಿಷ್ಠ-ಏಳು ಏಳು (ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು) ; ತೇ-ನಿನಗೆ, ಭದ್ರಂ-ಮಂಗಲವು (ಆಗಲಿ) ; ಮನುನಾ-(ನಿನ್ನ ಪತಿಯಾದ) ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿ, ಚಿರಂ-ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ, ಮೋದಸ್ವ-ಸುಖಿಸು ; ಮಹತ್ಸೌಖ್ಯಂ-ಮಹಾಸುಖವನ್ನು, ಅನುಭೂಯ-ಅನುಭವಿಸಿ, ಅಮುನಾ ಸಹ-ಅವನೊಡನೆ, ಮೋಕ್ಷಂ-ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ವ್ರಜ-ಹೊಂದು ; ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ-ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ತೇನ-ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಂದ, ಪಾಣಿನಾ-ಹಸ್ತದಿಂದ, ದಯಯಾ-ಕೃಪಾಪೂರ್ವಕ, ಸತೀ-ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ಆ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು, ಸ್ಪರ್ಶಿತಾ-ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಳು (ಕೈಹಿಡಿದೆಬ್ಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟಳು) ; ಉತ್ಥಾಯ-ಮೇಲೆದ್ದು, ತಂ ದೇವಂ-ಆ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ನತ್ವಾ-ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ತನ್ನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ), ಆತ್ಮನಃ-ತನ್ನ, ಪತಿಂ-ಪತಿಯನ್ನು (ಮನುವನ್ನು), ಸಿಷೇವೇ-ಸೇವಿಸಿದಳು.

ಅಥ ತಸ್ಯಾಂ ಮನುಃ ಪುತ್ರೌ ದ್ವಾವೇವ ಸಮಜೀಜನತ್ ।
ಪ್ರಿಯವ್ರತಸ್ತಥೋತ್ತಾನಪಾದಃ ಕನ್ಯಾತ್ರಯಂ ತಥಾ ॥ ೫೭ ॥
ಆಕೂತಿರ್ದೇವಹೂತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸೂತಿರಿತಿ ವಿಶ್ರುತಾಃ ।

ಅಥ-ಮುಂದೆ (ಹೀಗೆ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು ಗೃಹಿಣೀಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪತಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರಲು), ಮನುಃ-ಸ್ವಾಯಂಭುವನು, ತಸ್ಯಾಂ-ಆಕೆಯಲ್ಲಿ, ದ್ವೌ ಏವ-ಇಬ್ಬರೇ, ಪುತ್ರೌ-ಗಂಡುಮಕ್ಕಳನ್ನು, ಸಮಜೀಜನತ್-ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಿದನು ; (ಅವರೇ) ಪ್ರಿಯವ್ರತಃ-ಪ್ರಿಯವ್ರತನು, ತಥಾ-ಮತ್ತು, ಉತ್ತಾನಪಾದಃ-ಉತ್ತಾನಪಾದನು (ಎಂಬುವರು) ; ತಥಾ-ಮತ್ತು, ಆಕೂತಿಃ-ಆಕೂತಿ, ದೇವಹೂತಿಃ-ದೇವಹೂತಿ, ಚ-ಮತ್ತು, ಪ್ರಸೂತಿಃ-ಪ್ರಸೂತಿ, ಇತಿ-ಹೀಗೆ, ವಿಶ್ರುತಾಃ-ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ (ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರಕ್ಷೇತ್ರರೂ ಅಶೇಷ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಗೂ ಕಾರಣರಾಗಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗುವ), ಕನ್ಯಾತ್ರಯಂ-ಮೂವರು ಕನ್ಯಾರತ್ನಗಳನ್ನೂ (ಉತ್ಪಾದಿಸಿದನು).

ಮನುವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದಳು (೫೪-೫೬). ಮನುವು, ಆಕೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮತ್ತು ಉತ್ತಾನಪಾದರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳನ್ನೂ, ಆಕೂತಿ, ದೇವಹೂತಿ

ತಾವತ್ ಪ್ರಜಜ್ಞತುರ್ಧಾತುರ್ಮಾನಸೌ ರುಚಿಕರ್ದಮೌ ॥ ೫೮ ॥
ಆಕೂತಿಂ ರುಚಯೇ ಪ್ರಾದಾದ್ದಕ್ಷಾಯಾಪಿ ಪ್ರಸೂತಿಕಾಂ ।
ದೇವಹೂತಿಂ ಕರ್ದಮಾಯ ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽಭವನ್ಮನುಃ ॥ ೫೯ ॥

ತಾವತ್–ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ (ಕನ್ಯಾತ್ರಯರ ಜನನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು), ಧಾತುಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಂದ, ರುಚಿಕರ್ದಮೌ–ರುಚಿ ಮತ್ತು ಕರ್ದಮರೆಂಬ, ಮಾನಸೌ–ಮಾನಸಪುತ್ರರು, ಪ್ರಜಜ್ಞತುಃ–ಹುಟ್ಟಿದರು ; ಮನುಃ–ಸ್ವಾಯಂಭವ ಮನುವು, ರುಚಯೇ–ರುಚಿಗೆ, ಆಕೂತಿಂ–ಆಕೂತಿಯನ್ನೂ, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಪ್ರಸೂತಿಕಾಂ–ಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು, ದಕ್ಷಾಯ–ದಕ್ಷನಿಗೂ,[1] ದೇವಹೂತಿಂ–ದೇವಹೂತಿಯನ್ನು, ಕರ್ದಮಾಯ – ಕರ್ದಮನಿಗೂ, ಪ್ರಾದಾತ್–ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು ; ಕೃತಕೃತ್ಯಃ–(ಹೀಗೆ ಯೋಗ್ಯ ವರಗಳಿಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು) ಕೃತಕೃತ್ಯನು (ಧನ್ಯನು), ಅಭವತ್–ಆದನು.

ಮರೀಚೇಃ ಕಶ್ಯಪೋ ಜಜ್ಞೇ ಚರಾಚರಮಭೂತ್ತತಃ ।
ಆಕೂತ್ಯಾಂ ರುಚಿತೋ ಜಜ್ಞೇ ಯುಗ್ಮಂ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ದಕ್ಷಿಣಾ ॥ ೬೦ ॥
ನಾರಾಯಣಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಚ ತಾ ಉಭೌ ದಂಪತೀ ತದಾ ।

ಮತ್ತು ಪ್ರಸೂತಿಯರೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಮೂವರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಪಡೆದನು (ಉತ್ಪಾದಿಸಿದನು) (೫೭). ಈ ಕನ್ಯಾಮಣಿಗಳು ಜನಿಸುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಂದ, ರುಚಿ ಮತ್ತು ಕರ್ದಮರೆಂಬ ಮಾನಸಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದ್ದರು ; ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಆಕೂತಿಯನ್ನು ರುಚಿಗೂ, ಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು ದಕ್ಷನಿಗೂ, ದೇವಹೂತಿಯನ್ನು ಕರ್ದಮನಿಗೂ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದನು (೫೯). ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಂದ ಸೃಷ್ಟರಾದ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಮರೀಚಿಗಳಿಂದ, ಕಶ್ಯಪನು ಹುಟ್ಟಿದನು ; ಈತನಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು ; (ಜಂಗಮ ಸ್ಥಾವರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರಜಾಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಯಿತು) ; ರುಚಿಯಿಂದ ಆಕೂತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಾನಾಮಕ ಅವಳಿಯ ಜನನವಾಯಿತು ; ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನೇ

---

1 ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩೮ನೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿರಿ ; ಬ್ರಹ್ಮನ ದಕ್ಷಿಣಾಂಗುಷ್ಠದಿಂದ, ದಕ್ಷನು ಮೊದಲೇ ಜನಿಸಿದ್ದನು.

ಮರೀಚೇಃ – (ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ) ಮರೀಚಿಯಿಂದ, ಕಶ್ಯಪಃ – ಕಶ್ಯಪನು, ಜಜ್ಞೇ–ಜನಿಸಿದನು ; ತತಃ–ಆತನಿಂದ, ಚರಾಚರಂ–ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರ ಪ್ರಾಣಿಜಗತ್ತು, ಅಭೂತ್–ಉಂಟಾಯಿತು (ಆತನು ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವಪ್ರಜಾವರ್ಗದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದನು) ; ರುಚಿತಃ–ರುಚಿಯಿಂದ, ಆಕೂತ್ಯಾಂ–ಆಕೂತಿಯಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞಃ–ಯಜ್ಞನೂ, ದಕ್ಷಿಣಾ ಚ–ದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿ ಸಹ, ಯುಗ್ಮಂ–ಅವಳಿಯಾಗಿ, ಜಜ್ಞೇ – ಅವತರಿಸಿದರು ; ತದಾ–ಆಗ, ನಾರಾಯಣಶ್ಚ–ನಾರಾಯಣನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಚ–ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ತೌ ಉಭೌ–(ಆದ) ಅವರಿಬ್ಬರೂ, ದಂಪತೀ– ದಂಪತಿಗಳಾದರು (ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿಗಳಾದ ಅನಾದಿ ದಂಪತಿಗಳಿವರು—ಆಕೂತಿ ಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು ಅವಳಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದರು).

ಸ್ವಾಯಂಭುವೇಽಂತರೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞ ಇಂದ್ರಮಗಾತ್ಪದಂ ॥೬೧॥

ಯಾಮಾ ನಾಮ್ನಾ ತದಾ ದೇವಾ ಉಪಾಸಾಂಚಕ್ರಿರೇ ಚ ತಂ ।

ತಸ್ಮಿನ್ – ಆ, ಸ್ವಾಯಂಭುವೇಽಂತರೇ – ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞಃ–ಯಜ್ಞನಾಮಕ ನಾರಾಯಣನು, ಇಂದ್ರಂ ಪದಂ–ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು, ಅಗಾತ್–ಹೊಂದಿದನು ; ತದಾ–ಆಗ, ನಾಮ್ನಾ–ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಯಾಮಾಃ– ಯಾಮರೆಂಬ, ದೇವಾಃ–ದೇವತೆಗಳು, ತಂ ಚ–ಆ ಇಂದ್ರನನ್ನೇ, ಉಪಾಸಾಂ ಚಕ್ರಿರೇ–ಉಪಾಸಿಸಿದರು (ಸೇವಿಸಿದರು).

ದೇವಹೂತ್ಯಾಂ ಕರ್ದಮೇನ ಜಜ್ಞೇ ಸ ಕಪಿಲೋ ಮುನಿಃ ॥ ೬೨ ॥

ಗಂಡು—ಅವನೇ ಯಜ್ಞನಾಮಕನು ; ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ಹೆಣ್ಣು—ದಕ್ಷಿಣಾ ನಾಮಕಳು. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅನಾದಿ ದಂಪತಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿಗಳು (೬೦). ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಈ ಕಲ್ಪದ ಮೊದಲನೆಯ ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಯಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಈ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ನಾರಾಯಣನು ಇಂದ್ರಪದವಿ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ; ಆಗ (ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ) 'ಯಾಮ'ನಾಮಕ ದೇವತೆಗಳು ಆತನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಿದರು (ಸೇವಿಸಿದರು) (೬೧). ಕರ್ದಮನಿಂದ ದೇವಹೂತಿ ಯಲ್ಲಿ ಕಪಿಲಋಷಿಯು ಹುಟ್ಟಿದನು ; ಆತನೇ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣಕರ್ತನೂ ಪ್ರವರ್ತಕನೂ ಆದನು ;

ಪ್ರಣೇತಾ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಸ್ಯ ಯೋಽಶಿಕ್ಷನ್ಮಾತರಂ ನಿಜಾಂ ।
ಸೋಽಪಿ ನಾರಾಯಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದಪರಾ ಮಾಮಕೀ ತನುಃ ॥ ೬೩ ॥

ಕರ್ದಮೇನ–ಕರ್ದಮಸಿಂದ, ದೇವಹೂತ್ಯಾಂ–ದೇವಹೂತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಃ–ಆ (ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ), ಕಪಿಲಃ ಮುನಿಃ–ಕಪಿಲಋಷಿಯು, ಜಜ್ಞೇ–ಹುಟ್ಟಿದನು (ಅವತರಿಸಿದನು); ಯಃ–ಯಾವನು (ಕಪಿಲನು), ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಸ್ಯ–ಸಾಂಖ್ಯ ಯೋಗದ (ತನ್ನಾಮಕ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ), ಪ್ರಣೇತಾ–ನಿರ್ಮಾಣಕರ್ತನೂ (ಆಗಿದ್ದು), ನಿಜಾಂ–ತನ್ನ, ಮಾತರಂ – ತಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು (ದೇವಹೂತೀದೇವಿಗೆ), ಅಶಿಕ್ಷತ್–ಉಪದೇಶಿಸಿದನೋ, ಸಃ ಅಪಿ–ಆತನೂ ಸಹ (ಆ ಕಪಿಲಋಷಿಯೂ), ಸಾಕ್ಷಾತ್–ಸ್ವಯಂ, ನಾರಾಯಣಃ–ನಾರಾಯಣನೇ; (ಆತನು), ಅಪರಾ–ಮತ್ತೊಂದು, ಮಾಮಕೀ–ನನ್ನದೇ ಆದ, ತನುಃ–ರೂಪವು.

ತತಃ ಸೃಷ್ಟಿರಭೂಲ್ಲೋಕೇ ಇತರೇತರಸಂಭವಾ ।
ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಭೂದಖಿಲಾ ಭೂಮಿಃ ಸ್ಪಂದಿತುಂ ಕೋಽಪಿ ನಾಶಕತ್॥೬೪॥
ಆರ್ತಸ್ವರೋ ಮಹಾನಾಸೀನ್ನಿಘ್ನತಾಮಿತರೇತರಂ ।
ನ ಕೋಽಪಿ ಸ್ವಪ್ತುಂ ಶೇಕೇತ್ರ ವಿಶ್ರಾಂತಿಂ ನಾಪಿ ಲಬ್ಧವಾನ್ ॥೬೫॥

ತತಃ–ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, ಲೋಕೇ–ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಇತರೇತರಸಂಭವಾ–ಪರಸ್ಪರ (ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಮಿಥುನದಿಂದ) ಉಂಟಾದ, ಸೃಷ್ಟಿಃ–(ಪ್ರಜಾ) ಸೃಷ್ಟಿಯು,

---

ಆ ಕಪಿಲನೂ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣನೇ—ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್! ನನ್ನದೇ ಆದ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವದು (೬೨–೬೩). ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಶತರೂಪಾ ದೇವಿಯರ ದಾಂಪತ್ಯದಿಂದ ಮುಂದೆ, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಮಿಥುನೀಭಾವದಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿತು; ಭೂಮಿಯು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು; ಯಾರಿಗೂ ಸಿಲ್ಲಲು (ಚಲಿಸಲು) ಸಹ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿಬಿಡವಾಯಿತು; ಪರಸ್ಪರ ಸಂಹಾರಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದು, ಹೊಡೆದಾಟದ ಆರ್ತನಾದವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ, ಕೇಳಬಂತು; ಯಾರಿಗೂ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವ ಅವಕಾಶವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು; ಅತಏವ ದೈನಂದಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯೂ ದೊರೆಯದಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯುಂಟಾಯಿತು (೬೪–೬೫).

ಅಭೂತ್—ನಡೆಯಿತು ; ಅಖಿಲಾ ಭೂಮಿಃ—ಸಮಸ್ತ ಭೂಮಿಯೂ, ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಅಭೂತ್ – ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು) ; ಕಃ ಅಪಿ – ಯಾರೊಬ್ಬನೂ (ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯೂ), ಸ್ಪಂದಿತುಂ—ಚಲಿಸಲು ಸಹ, ನ ಅಶಕತ್—ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ ('ಸ್ಯಂದಿತುಂ' ಎಂದು ಒಂದು ಪಾಠವಿದೆ ; ಸ್ಯಂದಿತುಂ—ವೇಗದಿಂದ ಓಡಾಡಲು), (ಅಷ್ಟು ನಿಬಿಡವಾಗಿ ಭೂಮಿಯು ತುಂಬಿತು) ; ಇತರೇತರಂ—ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ, ನಿಘ್ನತಾಂ—ಹೊಡೆದಾಡುವ (ಆಹಾರಾರ್ಥ ಸಂಹರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ) ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಆರ್ತಸ್ವರಃ – ದುಃಖಧ್ವನಿಯು, ಮಹಾನ್ ಆಸೀತ್—ಅತಿಯಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿತು ; ಕೋಪಿ—ಯಾರೊಬ್ಬನೂ, ಅತ್ರ—ಇಲ್ಲಿ (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ), ಸ್ವಪ್ತುಂ—ನಿದ್ರಿಸಲು, ನ ಶೇಕೇ—ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ ; ವಿಶ್ರಾಂತಿಂ—ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು, ಅಪಿ – ಸಹ (ನಿತ್ಯದ ಶ್ರಮಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೊರೆಯಬೇಕಾದ ನಿದ್ರೆಯನ್ನೂ), ನ ಲಬ್ಧವಾನ್—ಹೊಂದುವನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಇತ್ಥಂ ಸಂಮರ್ದಮಾಲೋಕ್ಯ ಕುಪಿತೋ ದ್ರುಹಿಣೋಽಸೃಜತ್ ।
ನಾರೀಂ ವೀಣಾಕರೀಂ ಶ್ಯಾಮಾಂ ಪಿಂಗಾಕ್ಷೀಂ ಕೃಷ್ಣವಾಸಸಂ ॥೬೬॥

ಪರಶುಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಹಸ್ತೇ ದಧಾನಾಮತಿದಾರುಣಾಂ ।
ಜಹಿ ಸರ್ವಾನಿತಿ ಪ್ರಾಹ ಸಾವಧೀದ್ರುಷಿತಾ ಜನಾನ್ ॥ ೬೭ ॥

ಇತ್ಥಂ—ಈ ವಿಧದ, ಸಂಮರ್ದಂ—ನಿಬಿಡತೆಯನ್ನು (ಜನಸಾಂದ್ರತೆಯನ್ನು—ನುಗ್ಗಾಟವನ್ನು), ಆಲೋಕ್ಯ—ಕಂಡು, ಕುಪಿತಃ—ಸಿಟ್ಟಾದ, ದ್ರುಹಿಣಃ—ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ವೀಣಾಕರೀಂ—ವೀಣೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ (ವೀಣಾಪಾಣಿಯೂ),

---

ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಜೆಗಳ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಕೋಪವುಂಟಾಯಿತು ; ಆಗ, ಕಪ್ಪುವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯೂ, ರಕ್ತಾಕ್ಷಿಯೂ, ನೀಲವರ್ಣದ ದೇಹಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವಳೂ, ವೀಣಾಪಾಣಿಯೂ, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವಳೂ, ಅತ್ಯುಗ್ರಸ್ವರೂಪಳೂ (ಕರಾಳಾಕೃತಿಯುಳ್ಳವಳೂ) ಆದ, ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು (ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಜಗತ್ತನ್ನು ತುಂಬಿರುವ ಈ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು ; ಆ ದೇವತೆಯು, ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಧಾವಿಸಿ, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ

ಕೃಷ್ಣವಾಸಸಂ–ಕಪ್ಪುವಸ್ತ್ರವನ್ನುಟ್ಟ, ಪಿಂಗಾಕ್ಷೀಂ–ಕೆಂಗಣ್ಣುಳ್ಳ (ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ), ಶ್ಯಾಮಾಂ – ನೀಲವರ್ಣದ ದೇಹಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ದಕ್ಷಿಣೇ–ಬಲಭಾಗದ, ಹಸ್ತೇ–ಕೈಯಲ್ಲಿ, ಪರಶುಂ–ಕೊಡಲಿಯನ್ನು, ದಧಾನಾಂ–ಧರಿಸಿದ, ಅತಿದಾರುಣಾಂ–ಅತ್ಯುಗ್ರಳಾದ, ನಾರೀಂ–ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು, ಅಸೃಜತ್–ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ; ಸರ್ವಾಂ–ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜಾವರ್ಗವನ್ನೂ, ಜಹಿ–ಸಂಹರಿಸುವ, ಇತಿ–ಎಂದು, ಪ್ರಾಹ–ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು ; ಸಾ–ಆಕೆಯು, ರುಷಿತಾ–ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಧಾವಿಸಿದವಳಾಗಿ, ಜನಾನ್- ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು, ಅವಧೀತ್–ಸಂಹರಿಸಿದಳು.

ತದಾಪ್ಯಾರ್ತಸ್ವನೋ ಭೂಯಾನಭೂದ್ವೈ ರುದತಾಂ ಮಹತ್ ।
ತತಃ ಸಾ ಮೃತ್ಯುರಗಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಶರಣಂ ತದಾ ॥ ೬೮ ॥

ನಾಹಂ ಸಮುತ್ಸಹೇ ದ್ರಷ್ಟುಂ ದುಃಖಿತಾನ್ ರುದತೋ ಜನಾನ್ ।
ಪ್ರಿಯೇ ಜನೇ ಮೃತೇ ತಾತ ಕ್ರೋಶತಸ್ತಸ್ಯ ಬಾಂಧವಾನ್ ॥ ೬೯ ॥

ಅತೋಽಧಿಕಾರಮೇನಂ ಮೇ ನ ಸಮಾದೇಷ್ಟುಮರ್ಹಸಿ ।

ತದಾಪಿ–ಆಗಲೂ ಸಹ (ಹಿಂದಿನಂತೆ), ರುದತಾಂ–ರೋದನಮಾಡುವವರ, ಮಹತ್ – ಅಧಿಕವಾದ, ಆರ್ತಸ್ವನಃ – ಆರ್ತನಾದವು (ದುಃಖಧ್ವನಿಯು), ಭೂಯಾನ್–ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಅಭೂತ್–ಉಂಟಾಯಿತು ; ತತಃ–ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತದಾ–ಆಗ, ಸಾ ಮೃತ್ಯುಃ–ಆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯು, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ–ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಶರಣಂ ಅಗಮತ್–ಶರಣುಹೊಂದಿದಳು ; (ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು),

---

ಸಂಹರಿಸುತ್ತ ಬಂದಳು (೬೬–೬೭). ಆಗಲೂ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಆರ್ತನಾದವು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ ; ಮೊದಲಿಗಿಂತ (ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ ಮೊದಲಗಿಂತ) ಅಧಿಕವೇ ಆಯಿತು ; ಆಗ, ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಭಯದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು ; ನನ್ನಿಂದ ಸಂಹೃತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳ (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪ್ರಿಯಜನರೂ ಬಂಧುಗಳೂ ಮತ್ತು ಇತರರೂ ದುಃಖದಿಂದ ರೋದನಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಕಂಡು ನಾನು ಸಹಿಸಲಾರೆನು—ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಕೊಲ್ಲುವ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸಬೇಡ, ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು (೬೮–೬೯). ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, 'ಹೇ ಮಂಗಳಾಂಗಿ ! ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಿನ್ನನ್ನು

ತಾತ–ಹೇ ತಂದೆ!, ಪ್ರಿಯೇ–ಪ್ರಿಯರಾದ, ಜನೇ–ಜನರು, ಮೃತೇ–ಸಾಯುತ್ತಿರಲು, ಕ್ರೋಶತಃ – ದುಃಖದಿಂದ ಕಿರಿಚುತ್ತಿರುವ, ತಸ್ಯ – ಆ ಮೃತನ, ಬಾಂಧವಾನ್–ಬಂಧುಜನರನ್ನೂ, ರುದತಃ–ರೋದನಮಾಡುವ, ದುಃಖಿತಾನ್–ದುಃಖಿತರಾದ, ಜನಾನ್–ಇತರ ಜನರನ್ನೂ, ದ್ರಷ್ಟುಂ–ನೋಡಲು, ಅಹಂ–ನಾನು, ನ ಸಮುತ್ಸಹೇ – ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಸಹಿಸಲಾರೆ); ಅತಃ – ಆದ್ದರಿಂದ, ಏನಂ–ಈ(ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ), ಅಧಿಕಾರಂ–ಅಧಿಕಾರವನ್ನು, ಮೇ–ನನಗೆ, ಸಮಾದೇಷ್ಟುಂ–ಕೊಡಲು (ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲು–ನನ್ನನ್ನು ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಲು), ನ ಅರ್ಹಸಿ–ಯೋಗ್ಯನೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಡ).

ಪಿತಾಮಹ ಉವಾಚ—

ಏತದೇವ ವಿಧಾತುಂ ತ್ವಾಂ ಸೃಷ್ಟವಾನಸ್ಮಿ ಶೋಭನೇ ।
ನೋದ್ವೇಗಸ್ತು ತ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯೋ ಮಾರಣೇ ಜಗತಃ ಸದಾ ॥೭೦॥

ತತ್ತತ್ಕರ್ಮವಶಾತ್ಕಾಲೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ ಕಾಲರೂಪಿಣಾ ।
ಹರಿಣೈವ ತತೋ ಜಂತೂನ್ ಹತ್ವಾ ಪಾಪಂ ನ ತೇ ಭವೇತ್ ॥೭೧॥

ಅಂತೇ ತವಾಪಿ ಹಂತಾ ಸ ಹಂತಾಸ್ಮಾಕಮಪೀಶ್ವರಃ ।
ಕ್ರೀಡತೇ ನಟವಲ್ಲೋಕೇ ವಿಲುಂಪೇದ್ದರ್ಶಯೇಜ್ಜಗತ್ ॥ ೭೨ ॥

ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದೇನೆ; ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜರು, ಕಾಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ, ತಂತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಕರ್ಮವಶರಾಗಿ ಮರಣವನ್ನು (ದೇಹವಿಯೋಗವನ್ನು) ಹೊಂದುವ ಕಾಲವು, ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಳಾದ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಿಂದ, ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವರ ಮುಖ್ಯಸಂಹಾರಕನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬೇಡ; ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ (ಸರ್ವರ ಸಂಹಾರವಾದಮೇಲೆ), ನಿನ್ನನ್ನಾದರೂ ಸಂಹರಿಸುವವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ; ಅಷ್ಟೇಕೆ! ನಿನ್ನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ನನ್ನನ್ನೂ, ನಿನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸುವವನು ಆತನೇ; ಶ್ರೀಹರಿಯು ರಂಗಸ್ಥಲದ ನಟನಂತೆ, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ; ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ—ನಿನ್ನನ್ನೂ, ಸಂಹಾರಕರೆಂಬ, ರುದ್ರ, ನಾನು, ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ; ನನ್ನ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನರೂಪವಾದ,

ತ್ವದೀಯಕರ್ಮಣಾ ತೇನ ತುಷ್ಟಃ ಸ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ ।
ಮುಕ್ತಿಂ ದಾಸ್ಯತಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ವ್ಯೇತು ತೇ ಭಯಕಶ್ಮಲಂ ॥ ೭೩ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಶೋಭನೇ – ಹೇ ಮಂಗಳಾಂಗಿ !, ಏತತ್ ಏವ ವಿಧಾತುಂ – ಇದನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ (ಸಂಹಾರಕರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ), ತ್ವಾಂ – ನಿನ್ನನ್ನು, ಸೃಷ್ಟವಾನ್ ಅಸ್ಮಿ–ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ; ತ್ವಯಾ–ನಿನ್ನಿಂದ, ಸದಾ–ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಜಗತಃ–ಜಗತ್ತಿನ (ಪ್ರಾಣಿಗಳ), ತತ್ತತ್ಕರ್ಮವಶಾತ್–ಆಯಾ ಜೀವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ, ಕಾಲರೂಪಿಣಾ–ಕಾಲನಿಯಾಮಕನಾದ (ಮುಖ್ಯ ಮಾರಕನಾದ), ಹರಿಣಾ ಏವ–ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ–(ಮೃತಿಕಾಲವು) ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ; (ಆದ್ದರಿಂದ), ಕಾಲೇ–ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಾರಣೇ–ಸಂಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಉದ್ವೇಗಃ – ಮನೋವ್ಯಾಕುಲತೆಯು, ನ ಕಾರ್ಯಾ ತು (ಏವ)–ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ; ತತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ, ಜಂತೂನ್–ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಹತ್ವಾ–(ಶ್ರೀಹರಿ ನಿಯಮಾನುಸಾರ) ಸಂಹರಿಸಿ, ತೇ–ನಿನಗೆ, ಪಾಪಂ–ಪಾಪವು (ಯಾವ ದೋಷವೂ), ನ ಭವೇತ್–ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಅಂತೇ–ಕಡೆಯಲ್ಲಿ (ಕೊನೆಗೆ), ತವಾಪಿ–ನಿನಗೂ ಸಹ, ಸಃ–ಆತನೇ (ಶ್ರೀಹರಿಯೇ), ಹಂತಾ–ಸಂಹಾರಕನು ; ಅಸ್ಮಾಕಂ ಅಪಿ – ನಮಗೂ ಸಹ (ನಿನ್ನಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ನಾನು ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ), ಹಂತಾ–ಸಂಹಾರಕನು ; ಈಶ್ವರಃ–ಸರ್ವ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ; ಲೋಕೇ–ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ನಟವತ್–ನಟಪುರುಷ ನಂತೆ (ರಂಗಸ್ಥಳದ ವೇಷಧಾರಿಯಂತೆ), ಕ್ರೀಡತೇ–ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಜಗತ್–ಜಗತ್ತನ್ನು, ದರ್ಶಯೇತ್–ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ), ವಿಲುಂಪೇತ್–ನಾಶವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಸಃ–ಆ, ಭಗವಾನ್–ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಪೂರ್ಣನಾದ, ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ತೇನ–(ಆ) ಪ್ರಾಣಿಸಂಹಾರರೂಪದ, ತ್ವದೀಯಕರ್ಮಣಾ–

ನಿನ್ನ ಸಂಹಾರಕ ಕರ್ಮದಿಂದ ತುಷ್ಟನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನು, ನಿನಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಭಯ ದುಃಖಾದಿ ಮನೋಕಶ್ಮಲ ವನ್ನು (ದೋಷವನ್ನು—ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು) ತ್ಯಜಿಸು ' ; ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೭೦–೭೩).

ನಿನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂದ, ತುಷ್ಟಃ–ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ (ಪ್ರೀತನಾಗಿ), ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ–ಜಗತ್ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಆತನು, ಮುಕ್ತಿಂ–(ನಿನಗೆ) ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ, ದಾಸ್ಯತಿ–ಕೊಡುತ್ತಾನೆ; ತೇ–ನಿನ್ನ, ಭಯಕಶ್ಮಲಂ–ಪಾಪಭೀತಿಯೆಂಬ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯವು (ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಪಾಪವೂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ದುಃಖಾದಿ ದೋಷಗಳೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯವು), ವ್ಯೇತು–ಕಳೆಯಲಿ (ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಿ—ಭಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸು).

ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಸಾ ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಮೃತ್ಯುಃ ಸಾರುದದುಚ್ಚಕೈಃ ।
ರುದಂತ್ಯಾ ಅಶ್ರುಣೋ ಜಾತಾ ರೋಗಾಃ ಸರ್ವೇ ಜ್ವರಾದಯಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನ್–ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ! (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬ ಕಥಾಸಂದರ್ಭವನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು), ಇತ್ಯುಕ್ತಾ–ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸಾ ಮೃತ್ಯುಃ–ಆ ಮೃತ್ಯುರೂಪಳಾದ, ಸಾ–ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು, ಉಚ್ಚಕೈಃ–ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ, ಅರುದತ್–ರೋದನಮಾಡಿದಳು; ರುದಂತ್ಯಾಃ–ಅಳುತ್ತಿರುವ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ, ಅಶ್ರುಣಃ–ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ, ಜ್ವರಾದಯಃ–ಜ್ವರ ಮೊದಲಾದ, ಸರ್ವೇ–ಎಲ್ಲ, ರೋಗಾಃ–ರೋಗಗಳು (ರೋಗಾಭಿಮಾನಿಗಳು), ಜಾತಾಃ–ಹುಟ್ಟಿದವು.

ತಸ್ಯಾ ಆರ್ತಸ್ವರಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಾಂತ್ವಯತ್ತಾಂ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ನೈವ ಭದ್ರೇ ತ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯಾ ಶೋಕೋಽಯಂ ದೇಹಶೋಷಣಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು, ಮೃತ್ಯುವು, ತನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಪರಪೀಡೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಭಯದುಃಖಸಂವಿಗ್ನಮಾನಸಳಾಗಿ, ರೋದನ ಮಾಡಿ, ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಿದಳು; ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ, ಜ್ವರವೇ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ರೋಗಗಳು (ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು—ಅವಾಂತರ—ಅಸ್ವತಂತ್ರ ನಿಯಾಮಕ ಚೇತನರೂ) ಹುಟ್ಟಿದವು (೭೪). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ರೋದನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಆಕೆಯನ್ನು ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ ನುಡಿದು, ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿದನು; 'ಹೇ ಶುಭಾಂಗಿ! ದೇಹಶೋಷಣಕರವಾದ ಈ ಶೋಕವನ್ನು ಬಿಡು;

ಇಮೇ ರೋಗಾಸ್ತ್ವದುತ್ಪನ್ನಾಃ ಕರಿಷ್ಯಂತಿ ಸಹಾಯತಾಂ ।
ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಕ್ಷಯನಾಮಾನಂ ಜ್ವರಂ ರಾಜ್ಯೇಽಭ್ಯಷೇಚಯತ್ ॥೭೬॥

ತಸ್ಯಾಃ–ಆಕೆಯ, ಆರ್ತಸ್ವರಂ–ದುಃಖಧ್ವನಿಯನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ–ಕೇಳಿ, ಪಿತಾಮಹಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ತಾಂ–ಆಕೆಯನ್ನು, ಅಸಾಂತ್ವಯತ್–ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದನು; ಮತ್ತು, ಭದ್ರೇ–'ಹೇ ಮಂಗಳಾಂಗಿ !, ದೇಹಶೋಷಣಃ–ದೇಹ ವನ್ನು ಶೋಷಿಸುವ (ಒಣಗಿಸುವ—ಕೃಶಗೊಳಿಸುವ), ಅಯಂ–ಈ, ಶೋಕಃ–ಶೋಕವು, ತ್ವಯಾ–ನಿನ್ನಿಂದ, ನೈವ ಕಾರ್ಯಾ–ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ; ತ್ವದುತ್ಪನ್ನಾಃ–ನಿನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ಇಮೇ–ಈ, ರೋಗಾಃ–ರೋಗಗಳು, ಸಹಾಯತಾಂ–(ನಿನಗೆ ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸಹಾಯವನ್ನು, ಕರಿಷ್ಯತಿ–ಮಾಡುತ್ತವೆ;' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ–ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ಕ್ಷಯನಾಮಾನಂ–ಕ್ಷಯವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ಜ್ವರಂ–ಜ್ವರವನ್ನು, ರಾಜ್ಯೇ–(ರೋಗಗಳ) ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಭ್ಯಷೇಚಯತ್–ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿದನು.

ತದಾಪ್ರಭೃತಿ ತೇ ರೋಗಾಃ ಸ್ಥಾವರೇ ಜಂಗಮೇಽಪಿ ಚ ।
ವ್ಯಾಪ್ಯ ತಸ್ಥುರಥೋ ತತ್ತತ್ಕರ್ಮಪಾಕೇನ ಕಾಲತಃ ॥ ೭೭ ॥
ಉಪಚಾಯಕಯೋಗೇನ ಘ್ನಂತಿ ವಾ ಪೀಡಯಂತ್ಯಪಿ ।

ತದಾಪ್ರಭೃತಿ–ಆ ಮೊದಲು (ಮುಂದಕ್ಕೆ), ತೇ ರೋಗಾಃ–ಆ ಜ್ವರಾದಿ ರೋಗಗಳು (ಜ್ವರಾದಿ ರೋಗಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಮಕ್ಕಳು), ಸ್ಥಾವರೇ–ಸ್ಥಾವರ (ಅಚರವೂ), ಜಂಗಮೇ ಅಪಿ–ಜಂಗಮ (ಚರವೂ) ಗಳೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳು ಸ್ಥಾವರಜೀವರು—ಪಶು ಪಕ್ಷಿ

ನಿನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ರೋಗಗಳು (ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು) ನಿನ್ನ ಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರಾಗುತ್ತಾರೆ'; ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ಕ್ಷಯವೆಂಬ ಜ್ವರವನ್ನು, ರೋಗರಾಜ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿದನು (೭೫–೭೬). ಅಂದಿನಮೊದಲು, ವಿವಿಧವಾದ ರೋಗಗಳು ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಆಯಾ ಜೀವರ ಕರ್ಮಾನು ಸಾರ, ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಜ್ವರಾದಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಮರಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ—ಅಥವಾ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಪೀಡಿಸುತ್ತವೆ—ಹಿಂಸಿಸಿ ದುಃಖ ಪಡಿಸುತ್ತವೆ (೭೭). ರೋಗಗಳ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕಾರಣಗಳನ್ನೂ

ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳು ಜಂಗಮಜೀವರು), ವ್ಯಾಪ್ಯ–ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ತಸ್ಥುಃ–ನಿಂತವು (ಉಭಯವರ್ಗದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವವೂ ಮತ್ತು ಮರಣವೂ ಉಂಟು) ; ಅಥೋ–ಆ ಮುಂದೆ ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನಿಂತು), ತತ್ತತ್ಕರ್ಮಪಾಕೇನ–ಆಯಾ ಜೀವರ ಕರ್ಮಫಲಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಕಾಲತಃ–ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ, ಉಪಚಾಯಕಯೋಗೇನ–ಜ್ವರಾದಿಗಳ (ಅಪಥ್ಯಾದಿ) ವೃದ್ಧಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ, ಘ್ನಂತಿ–(ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ; ವಾ ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಅಥವಾ, ಪೀಡಯಂತಿ–ಪೀಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಉಪಚಾಯಕವತ್ತೇಷಾಂ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಪ್ಯಸೌ ॥ ೭೮ ॥

ತತ್ತದ್ದ್ರವ್ಯಂ ವಿನಿರ್ಮಾಯ ತಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಉಪಾದಿಶತ್ ।
ಆಯುರ್ವೇದಮೃಷಿಭ್ಯಃ ಸಃ ಮರೀಚ್ಯಾದಿಭ್ಯ ಏವ ಹಿ ॥ ೭೯ ॥

ತೇಭ್ಯಃ ಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತಂ ಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮುತ್ತಮಂ ।
ತದಾ ಪ್ರಭೃತಿ ಲೋಕೋ ವೈ ಜನನಂ ಮರಣಂ ಮುಹುಃ ।
ರೋಗಾಸ್ತೇಷಾಂ ಪರೀಹಾರಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ದೈವಯೋಗತಃ ॥ ೮೦ ॥

ಅಸೌ–ಈತನು (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು—ಕ್ಷಯರೋಗಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ತಾನು), ಉಪಚಾಯಕವತ್–(ಜ್ವರಾದಿಗಳ) ವೃದ್ಧಿಯಂತೆ, ತೇಷಾಂ–ರೋಗಗಳ,

---

ಪರಿಹರಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಔಷಧ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದನು; ಅವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗಾದಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ, ಮರೀಚ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಇತರ ಋಷಿಗಳಿಗೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು[1] ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು; ಈ ಉತ್ತಮವಾದ ರೋಗಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಶಿಷ್ಯಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು; ಆ ಮೊದಲಿಂದ, ದೈವಯೋಗದಿಂದ, ಜೀವರಿಗೆ ಜನನ, ಮರಣ, ರೋಗಗಳೂ, ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಗಳೂ

[1] ತನಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹಯಗ್ರೀವನಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಅಧ್ಯಾಯ ೩–೧೧ನೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ, ಈ ಆಯುರ್ವೇದ ವಿದ್ಯೆಯು ಮಲಿನವಾದಾಗ, ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಧನ್ವಂತರಿನಾಮಕನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿ ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದನು. ಈ ಪ್ರಮೇಯವು, ಶ್ರೀ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಅಪಿ – ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ರೋಗಗಳ ವೃದ್ಧಿಕಾರಣಗಳ ಪರಿಹಾರದಂತೆ, ರೋಗಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಲು), ತತ್ತದ್ದ್ರವ್ಯಂ– ಅದದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ, ಲತಾ, ಓಷಧಾದಿಗಳನ್ನು), ವಿನಿರ್ಮಾಯ – ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ತಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ – ಅವುಗಳ (ಉಪಯೋಗದ) ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ, ಸಃ–ಬ್ರಹ್ಮನು, ಆಯುರ್ವೇದಂ–ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು, ಮರೀಚ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ – ಮರೀಚಿಯೇ ಮೊದಲಾದ, ಋಷಿಭ್ಯಃ ಏವ– ಋಷಿಗಳಿಗೋಸ್ಕರ, ಉಪಾದಿಶತ್ – ಉಪದೇಶಿಸಿದನು; ತೇಭ್ಯಃ – ಅವರಿಂದ (ಋಷಿಗಳಿಂದ), ಉತ್ತಮಂ–ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ–(ರೋಗ) ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರವು, ಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತಂ–ಪರಂಪರೆಯಿಂದ (ಶಿಷ್ಯಸಂತತಿದ್ವಾರಾ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು (ಆಯಿತು); ತದಾಪ್ರಭೃತಿ–ಆ ಮೊದಲು (ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ), ದೈವಯೋಗತಃ – (ಜೀವರ) ಅದೃಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ (ಅದೃಷ್ಟಪ್ರೇರಕನೂ ತತ್ಫಲಪ್ರದನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ), ಲೋಕೇ–ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಮುಹುಃ– ಪುನಃ ಪುನಃ, ಜನನಂ–ಜನ್ಮವೂ, ಮರಣಂ–ಮರಣವೂ, ರೋಗಾಃ–ರೋಗಗಳೂ, ತೇಷಾಂ–ಅವುಗಳ (ರೋಗಗಳ), ಪರೀಹಾರಾಃ–ಪರಿಹಾರಗಳೂ, ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ– ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ (ನಡೆದುಬಂದಿವೆ).

ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನ್ವಂತರವರ್ಣನವೆಂಬ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ; ಜನನ ಮರಣಗಳಂತೆ, ರೋಗಗಳೂ ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಗಳೂ ಜೀವರ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ–ಕೇವಲ ಅಪಥ್ಯ, ಔಷಧಿಗಳಿಂದಲ್ಲ (೭೮–೮೦).

೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೬

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಯದಾರಭ್ಯ ಸೃಜದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮೃತ್ಯುಂ ಲೋಕವಧಾಯ ಹಿ ।
ತದಾರಭ್ಯ ವ್ಯಧಾಲ್ಲೋಕೇ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾನುಶಾಸನಂ ॥ ೧ ॥

ಅರ್ಥ :—ಬ್ರಹ್ಮಾ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಯದಾರಭ್ಯ–ಯಾವ ಕಾಲದಿಂದ, ಲೋಕವಧಾಯ–ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಮೃತ್ಯುಂ–ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು, ಸೃಜತ್–ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನಾದನೋ, ತದಾರಭ್ಯ–ಆ ಕಾಲದಿಂದ, ಲೋಕೇ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ), ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾನುಶಾಸನಂ–ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮಗಳ (ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳ) ವಿಷಯಕವಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು, ವ್ಯಧಾತ್–ಮಾಡಿದನು (ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಿಧಿಸಿದನು).

ಸ್ವೈರಾಚಾರಾ ಜನಾಸ್ತಾವತ್ ಸ್ವೈರವ್ಮೈಥುನಭೋಜನಾಃ ।
ನಿಯಮ್ಯಾ ಹಿ ನಿಜಾಚಾರೇ ಯೇನ ನ ಸ್ಯಾದುಪಪ್ಲವಃ ॥ ೨ ॥

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೬

ತಾತ್ಪರ್ಯ:–ಮೃತ್ಯುವನ್ನು, ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ ಕಾಲವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ತನ್ನ ಈ ಸಂಬಂಧ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಿದನು (೧). ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಭೋಗ ಮತ್ತು ಆಹಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಅನ್ಯ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾವ ನಿಯಮುಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ ಪ್ರಜೆಗಳೂ, ಸ್ವಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ಮಾಡಬೇಕಾದುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ; ಏಕೆಂದರೆ, ಹೀಗೆ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜನರು, ವಿವಿಧ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗುತ್ತಾರೆ (೨).

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶಾಸನಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನೆಂದರೆ—

ಸ್ವೈರಮೈಥುನಭೋಜನಾಃ – ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರ (ಲೈಂಗಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ) ಸ್ತ್ರೀಭೋಗ ಮತ್ತು ಭೋಜನ(ಆಹಾರ)ವುಳ್ಳ, ಸ್ವೈರಾಚಾರಾಃ–ಅನ್ಯ ಸರ್ವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ, ಜನಾಃ ತಾವತ್–ಪ್ರಜೆಗಳಾದರೋ, ಯೇನ–ಯಾವುದರಿಂದ, ಉಪಪ್ಲವಃ–ದುಃಖಪ್ರದ ವಿಪತ್ತುಗಳು, ನ ಸ್ಯಾತ್–ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, (ಅಂಥ), ನಿಜಾಚಾರೇ – ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಆಚಾರಗಳಲ್ಲಿ (ಸ್ವಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ), ನಿಯಮ್ಯಾಃ ಹಿ–ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಷ್ಟೆ! (ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಷ್ಟೆ).

ಕಲ್ಪಭೇದಾಂಸ್ತತಶ್ಚಕ್ರೇ ಶಾಖಾಭೇದಾನುಸಾರತಃ ।
ಹಿಂಸಾಮೈಥುನಭಕ್ಷ್ಯಾದಿನಾನಾಚಾರಪ್ರದರ್ಶನಂ ॥ ೩ ॥

ಕರ್ತವ್ಯಂ ಚ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮುದಾಸೀನಮಿತಿ ತ್ರಿಧಾ ।
ಉಪಾದಿಶಜ್ಜನಾನ್ ಕರ್ಮ ತದಾದೌ ಮನವೇಽವದತ್ ॥ ೪ ॥

ತತಃ – ನಂತರ, ಶಾಖಾಭೇದಾನುಸಾರತಃ – (ವೇದ) ಶಾಖೆಗಳ ಭೇದಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಕಲ್ಪಭೇದಾನ್ – ವಿವಿಧ ನಿಬಂಧನೆಗಳನ್ನು, ಚಕ್ರೇ – (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು) ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ತಾನು ಮೊದಲು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದವುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದನು); ಹಿಂಸಾಮೈಥುನಭಕ್ಷ್ಯಾದಿ – ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ, ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ, ಆಹಾರಾದಿಗಳ, ನಾನಾಚಾರಪ್ರದರ್ಶನಂ–ವಿವಿಧ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ, ಕರ್ತವ್ಯಂ–(ವಿಧಿ) ಕರ್ತವ್ಯ, ಚ–ಮತ್ತು, ನ ಕರ್ತವ್ಯಂ–

ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ, (ವೇದ) ಶಾಖಾಭೇದಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ, ನಿಯಮಭೇದಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಜನರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು; ಆ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ, (ಪಶ್ವಾಲಂಭನಾದಿ ವೇದೋಕ್ತ ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಹಿಂಸಾಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು) ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ, ಆಹಾರಾದಿ ಸಂಬಂಧ ವಿವಿಧ ಆಚಾರಗಳನ್ನೂ, ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದ, ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳನ್ನೂ ಉದಾಸೀನಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದವು; ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಈ ನಿಯಮಾವಳಿಯನ್ನು, ಮೊದಲಿಗೆ, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿಗೆ (ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಗೆ) ಹೇಳಿದನು (೩–೪).

ನಿಷೇಧ (ಅಕರ್ತವ್ಯ), ಉದಾಸೀನಂ ಇತಿ–ಉದಾಸೀನ, ಎಂಬುದಾಗಿ, ತ್ರಿಧಾ–ಮೂರು ವಿಧವಾದ, ಕರ್ಮ – ಕರ್ಮವನ್ನು, ಜನಾನ್ – ಜನರನ್ನು ಕುರಿತು (ಜನರಿಗೆ), ಉಪಾದಿಶತ್ – ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು ; ತತ್ – ಅದನ್ನು (ಕರ್ಮ ನಿಯಮಾವಳಿಯನ್ನು), ಆದೌ–ಮೊದಲಿಗೆ, ಮನವೇ–ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿಗೆ, ಅವದತ್–ಹೇಳಿದನು.

ಸರ್ವಾನ್ ಮುನೀನಥೋವಾಚ ಮನೂಕ್ತಂ ಹಿ ಹಿತಂ ಮಹತ್ ॥
ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಂತರ್ದಧೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತತಃ ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮನುಃ ॥
ಪ್ರಿಯವ್ರತೇಽಖಿಲಂ ರಾಜ್ಯಂ ದತ್ವಾಗಾತ್ತಪಸೇ ವನಂ ।

ಅಥ–(ಹೀಗೆ ಮನುವಿಗೆ ಕರ್ಮಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ) ನಂತರ, ಸರ್ವಾನ್–ಎಲ್ಲ, ಮುನೀನ್–ಋಷಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಉವಾಚ–(ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು) ಹೇಳಿದನು ; ಮನೂಕ್ತಂ – ಮನುವು ಹೇಳುವ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೇ, ಮಹತ್ ಹಿತಂ – ಮಹಾ (ಅತಿಶಯವಾಗಿ) ಹಿತಸಾಧಕವು (ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ 'ಮನುಧರ್ಮ'ಗಳನ್ನೇ ಪಾಲಿಸಿರಿ ; ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಅದನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ) ; ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ–ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಅಂತರ್ದಧೇ–ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದನು ; ತತಃ–ಮುಂದೆ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಃ ಮನುಃ–ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಅಖಿಲಂ ರಾಜ್ಯಂ–ಸಮಸ್ತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ಪ್ರಿಯವ್ರತೇ–(ಮಗನಾದ) ಪ್ರಿಯವ್ರತನಿಗೆ, ದತ್ವಾ–ಕೊಟ್ಟು, ತಪಸೇ–ತಪವನ್ನಾಚರಿಸಲು, ವನಂ ಅಗಾತ್–ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ತತ್ರ ವರ್ಷಶತಂ ತೇಪೇ ತಪಃ ಪರಮದುಷ್ಕರಂ ॥ ೬ ॥
ಜಾತಾನುರಾಗೋ ಗೋವಿಂದೇ ತುಷ್ಟಾವೋಪನಿಷದ್ಗಣೈಃ ।

ಮನೂಕ್ತ ಧರ್ಮಗಳೇ ನಿಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತವೆಂದು ಎಲ್ಲ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಅದೃಶ್ಯನಾದನು ; ಮುಂದೆ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಮಗನಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನಿಟ್ಟು, ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (೫). ಅಲ್ಲಿ, ಮನುವು, ಒಂದು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ, ಅತಿ ಕಷ್ಟವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದನು ; ಗೋವಿಂದನಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು (೬).

ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ, ಪರಮದುಷ್ಕರಂ–ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ, ತಪಃ–ತಪಸ್ಸನ್ನು, ವರ್ಷಶತಂ–ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ, ತೇಪೇ–ಆಚರಿಸಿದನು ; ಗೋವಿಂದೇ–ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ, ಜಾತಾನುರಾಗಃ – ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಉಪನಿಷದ್ಗಣೈಃ–ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ವಾಕ್ಯಸಮೂಹಗಳಿಂದ, ತುಷ್ಟಾವ–ಸ್ತುತಿಸಿದನು.

ಸ್ತುವಂತಂ ಶಾಶ್ವತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತೇ ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸಾಃ ॥ ೭ ॥
ಜಗ್ಧುಮಭ್ಯದ್ರವಂಸ್ತಾವದ್ಯಜ್ಞನಾಮಾ ಯುತಃ ಸುರೈಃ ।
ತತ್ರಾವಿರ್ಭೂಯ ಸಪದಿ ಹತ್ವಾ ತಾನ್ ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸಾನ್ ॥ ೮ ॥

ರರಕ್ಷ ನಿಜಭಕ್ತಂ ತಂ ಮನುಂ ಸ್ವಾಯಂಭುವಂ ಪ್ರಭುಃ ।
ಸ್ತುತಸ್ತೇನಾಥ ಬಹುಧಾ ಧಾಮ ಸ್ವಮಗಮತ್ತತಃ ॥ ೯ ॥

ಸುನಂದಾಯಾಸ್ತಟೇ ತತ್ರ ಮನುರ್ಭಾರ್ಯಯಾ ಸಮನ್ವಿತಃ ।
ತಸ್ಥೌ ಧ್ಯಾಯನ್ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ತಪಸೇ ಬದ್ಧಮಾನಸಃ ॥ ೧೦ ॥

ಶಾಶ್ವತಂ–ನಿತ್ಯನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮ–ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಸ್ತುವಂತಂ–ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನುವನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ–ನೋಡಿ, ತೇ–ಆ (ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹರಿದ್ವೇಷಿಗಳಾದ), ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸಾಃ–ದೈತ್ಯರೂ ರಾಕ್ಷಸರೂ, ಜಗ್ಧುಂ–ತಿನ್ನಲು, ಅಭ್ಯದ್ರವನ್–ನುಗ್ಗಿ ಬಂದರು ; ತಾವತ್–ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ, ಯಜ್ಞನಾಮಾ–ಯಜ್ಞ ನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಮನುಪುತ್ರಿ ಆಕೂತಿಯ ಮಗನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದ ದೌಹಿತ್ರನು), ಸುರೈಃ–ದೇವತೆಗಳ ಪರಿವಾರದಿಂದ, ಯುತಃ–ಕೂಡಿಕೊಂಡು,

---

ಹೀಗೆ, ನಿತ್ಯನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ಮನುವನ್ನು, ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸರು, ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದರು ; ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ, ಮನುವಿನ ದೌಹಿತ್ರನಾಗಿ (ಆಕೂತಿಯ ಮಗನಾಗಿ) ಅವತರಿಸಿದ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ನಾರಾಯಣನು, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ಆ ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಸ್ವಭಕ್ತನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ, ಆತನಿಂದ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು ; ಮನುವಾದರೋ, ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದರಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಪತ್ನೀಸಮೇತನಾಗಿ, ಸುನಂದಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ,

ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ, ಆವಿರ್ಭೂಯ–ಪ್ರಕಟನಾಗಿ, ಸಪದಿ–ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಶೀಘ್ರವಾಗಿ), ತಾನ್–ಆ, ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸಾನ್–ದೈತ್ಯರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಹತ್ವಾ–ಕೊಂದು, ತಂ–ಆ, ನಿಜಭಕ್ತಂ – ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ, ಸ್ವಾಯಂಭುವಂ ಮನುಂ – ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು, ರರಕ್ಷ–ರಕ್ಷಿಸಿದನು ; ಅಥ–ನಂತರ, ತೇನ–ಮನುವಿನಿಂದ, ಬಹುಧಾ–ಬಹುಪ್ರಕಾರ, ಸ್ತುತಃ – ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಪ್ರಭುಃ – ಸ್ವಾಮಿಯು (ಶ್ರೀಹರಿಯು—ಯಜ್ಞನಾಮಕ ನಾರಾಯಣನು), ತತಃ–ಅಲ್ಲಿಂದ, ಸ್ವಂ ಧಾಮ–ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಅಗಮತ್ – ಹೊಂದಿದನು ; ಮನುಃ – ಮನುವಾದರೋ, ಭಾರ್ಯಾಸಮನ್ವಿತಃ – ಭಾರ್ಯಾ (ಶತರೂಪಾ) ಸಮೇತನಾಗಿ, ತಪಸೇ–ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ (ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ), ಬದ್ಧಮಾನಸಃ–ಮನೋನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸುನಂದಾಯಾಃ-ಸುನಂದಾನದಿಯ, ತಟೇ-ತೀರದಲ್ಲಿ, ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ-ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಧ್ಯಾಯನ್–ಧ್ಯಾನಿಸುವನಾಗಿ, ತಸ್ಥೌ–ನಿಂತನು (ವಾಸವನ್ನು ಮುಂದರಿಸಿದನು).

ಏಕದಾ ಸುಖಮಾಸೀನಂ ಮನುಂ ಸರ್ವೇ ಮುನೀಶ್ವರಾಃ ।
ಉಪಗಮ್ಯಾಬ್ರುವನ್ ವಾಕ್ಯಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಸುಸ್ನಿಗ್ಧಚೇತಸಃ ॥ ೧೧ ॥

ಏಕದಾ–ಒಂದು ವೇಳೆ, ಸರ್ವೇ–ಸಮಸ್ತ, ಮುನೀಶ್ವರಾಃ–ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಸುಖಂ ಆಸೀನಂ–ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ, ಮನುಂ–ಮನುವನ್ನು, ಉಪಗಮ್ಯ–ಹೊಂದಿ (ಮನುವಿನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು), ತಸ್ಮಿನ್ ಆತನಲ್ಲಿ, ಸುಸ್ನಿಗ್ಧಚೇತಸಃ–ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ, ವಾಕ್ಯಂ–ನುಡಿಯನ್ನು (ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ), ಅಬ್ರುವನ್–ನುಡಿದರು (ಮಾತನಾಡಿದರು).

ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತನು (೭–೧೦). ಒಂದು ದಿನ, ತಪೋನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಸುಖಾಸೀನನಾಗಿದ್ದ ಮನುವಿನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ, ಎಲ್ಲ ಮುನೀಶ್ವರರೂ ಬಂದರು ; ಮನುವಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯುಳ್ಳ ಅವರು, ಹೀಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು (೧೧) : ' ಮನೂಕ್ತಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳೇ ಸರ್ವರಿಗೆ

ಋಷಯ ಊಚುಃ—

ಪಿತಾಮಹೋಽಬ್ರವೀದಸ್ಮಾನ್ ಮನೂಕ್ತಂ ಹಿತಮಿತ್ಯುತ ।
ಅತೋ ಬ್ರೂಹ್ಯಖಿಲಾನ್ ಧರ್ಮಾನ್ ಯೇನ ವಿದ್ಮೋಽಖಿಲಂ ವಯಂ ॥ ೧೨ ॥

ಅಸ್ಮಾನ್–ನಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು (ನಮಗೆ), ಪಿತಾಮಹಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಮನೂಕ್ತಂ – ಮನೂಕ್ತವೇ (ನೀನು ಹೇಳಿದುದೇ), ಹಿತಂ – (ಸರ್ವರ) ಹಿತಸಾಧಕವು, ಇತ್ಯುತ–ಹೀಗೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು, ಅಬ್ರವೀತ್–ಹೇಳಿದನು; ಅತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ, ಯೇನ–ಯಾವುದರಿಂದ, ವಯಂ–ನಾವು, ಅಖಿಲಂ–ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ, ವಿದ್ಮಃ–ತಿಳಿಯುವೆವೋ, (ಅಂಥ) ಅಖಿಲಾನ್–ಸಮಸ್ತ, ಧರ್ಮಾನ್–ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರೂಹಿ–ಹೇಳುವವನಾಗು.

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಅಥ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಚಸ್ತೇಷಾಂ ಮುನೀನಾಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಚೇತಸಾಂ ।
ಅವರ್ಣಯನ್ಮಹಾತೇಜಾ ಧರ್ಮಾನ್ನಾನಾವಿಧಾನ್ ಹಿತಾನ್ ॥ ೧೩ ॥
ಯಥೋಪದಿಷ್ಟವಾನ್ ಪೂರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರ್ವವಿದಾಂ ಪತಿಃ ।

ಅಥ – ಆ ನಂತರ, ಸ್ನಿಗ್ಧಚೇತಸಾಂ – (ತನ್ನಲ್ಲಿ) ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ತೇಷಾಂ–ಆ, ಮುನೀನಾಂ–ಋಷಿಗಳ, ವಚಃ–ಮಾತುಗಳನ್ನು,

---

ಶ್ರೇಷ್ಠಹಿತಸಾಧಕಗಳು; ಹೀಗೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವನು; ಯಾವುದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾವು ಸರ್ವಹಿತಸಾಧಕಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿದಂತಾಗುವುದೋ ಆ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಮಗೋಸ್ಕರ ನಿರೂಪಿಸುವನಾಗು' (೧೨). ಮುಂದಿನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ:— ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತರಾದ ಋಷಿಗಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಮನುವು, ಸಕಲ ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತಸಾಧಕವಾದ, ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ತನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ, ವರ್ಣಿಸಿದನು (೧೩). ಹೇಳಲಾದ ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ಸಂತೋಷಿಸಿದ ಋಷಿಗಳು, ಸ್ವಯಂ ಆ ಎಲ್ಲ

ಶ್ರುತ್ವಾ – ಕೇಳಿ, ಮಹಾತೇಜಾಃ – ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಯಾದ (ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ) ಮನುವು, ಪೂರ್ವಂ – ಹಿಂದೆ, ಸರ್ವವಿದಾಂ ಪತಿಃ – ಸರ್ವಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ (ಋಷಿಪುಂಗವನಾದ), ಬ್ರಹ್ಮಾ – ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು, ಯಥಾ – ಹೇಗೆ, ಉಪದಿಷ್ಟವಾನ್ – (ತನಗೆ) ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನೋ, (ತಥಾ–ಹಾಗೆ), ನಾನಾವಿಧಾನ್ – ಬಹುವಿಧದ, ತಾನ್ – ಆ, ಧರ್ಮಾನ್ – ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವರ್ಣಯತ್–ವರ್ಣಿಸಿದನು.

ಅಥ ಸಂಜಾತಹರ್ಷಾಸ್ತೇ ಸರ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದೀರಿತಂ ॥ ೧೪ ॥

ಸ್ಮರ್ತಾರೋಽಪಿ ಸ್ವಯಂ ಚಕ್ರುರ್ನಿಬಂಧಾನ್ ವೇದಮೂಲಕಾನ್ ।
ತತ್ರ ತತ್ರ ಶ್ರುತಾನರ್ಥಾನ್ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಾನೇಕತಃ ಕೃತಾನ್ ॥ ೧೫ ॥

ಜಗದುಃ ಸ್ವನಿಬಂಧೇಷು ಸ್ಮೃತಯಸ್ತಾ ಇತೀರಿತಾಃ ।
ವರ್ಣಾನಾಮಾಶ್ರಮಾಣಾಂ ಚ ತತ್ತದ್ಯುಗಗತಾನಪಿ ॥ ೧೬ ॥

ಧರ್ಮಾನ್ಯೇಭ್ಯೋಽವಗಚ್ಛೈವ ಚರಂತ್ಯಾತ್ಮಹಿತಾರ್ಥಿನಃ ।
ಆದ್ಯಂ ಮನ್ವಂತರಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಇತ್ಥಮಾಸೀದ್ಧರಾತಲೇ ॥ ೧೭ ॥

ಅಥ–ಆ ನಂತರ, ತದೀರಿತಂ–ಮನುವಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸರ್ವಂ–ಎಲ್ಲವನ್ನೂ, ಜ್ಞಾತ್ವಾ–ತಿಳಿದು, ಸಂಜಾತಹರ್ಷಾಃ–ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ತೇ–ಆ ಋಷಿಗಳು, ಸ್ವಯಂ–ತಾವು, ಸ್ಮರ್ತಾರಃ ಅಪಿ–(ಉಕ್ತಧರ್ಮಗಳ) ಸ್ಮರಣೆಯುಳ್ಳವರಾದರೂ, ನಿಬಂಧಾನ್–(ಧಾರ್ಮಿಕ) ನಿಯಮಗಳನ್ನು, ಚಕ್ರುಃ–ರಚಿಸಿದರು ; ಸ್ವನಿಬಂಧೇಷು–ತಮ್ಮ ನಿಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ, ವೇದಮೂಲಕಾನ್–ವೇದದಲ್ಲಿ ಮೂಲವುಳ್ಳ (ವೇದೋಕ್ತವಾದ—ವೇದಾನುಸಾರಿಗಳಾದ), ತತ್ರ ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ; ಶ್ರುತಾನ್–ಕೇಳಿದ (ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ), ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಾನ್–ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ

ಧರ್ಮಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯುಳ್ಳವರಾದರೂ, ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ, ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಮತ್ತು ವೇದಾನುಸಾರಿಗಳಾದ, ತಮ್ಮಿಂದ ಶ್ರುತವಾದ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು, ಏಕತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ನಿರೂಪಿಸಿದರು ; ಈ ನಿಬಂಧಗಳೇ ಸ್ಮೃತಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ ; ಇವುಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಯುಗಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ

(ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತೆ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅರ್ಥಾನ್ – ವಿಷಯಗಳನ್ನು (ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು), ಏಕತಃ ಕೃತಾನ್ – ಏಕತ್ರ ಮಾಡಿ (ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ), ಜಗದುಃ – ಹೇಳಿದರು ; ತಾಃ – ಅವುಗಳು (ಋಷಿಪ್ರೋಕ್ತ ಈ ನಿಬಂಧನೆಗಳು), ಸ್ಮೃತಯಃ – ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ಇತಿ – ಎಂದು, ಈರಿತಾಃ – ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ; ಯೇಭ್ಯಃ – ಯಾವುಗಳಿಂದ (ಈ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ), ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಣಾಂ – ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳ, ಚ–ಹಾಗೂ, ತತ್ತದ್ಯುಗಗತಾನ್ ಅಪಿ–ಆಯಾ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ (ಆಚರಣೆಗೆ) ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಧರ್ಮಾನ್–ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವಗತ್ಯೈವ–ತಿಳಿದು, ಆತ್ಮಹಿತಾರ್ಥಿನಃ – ಸ್ವಹಿತವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ವಿವೇಕಿಗಳು, ಚರಂತಿ – ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಬ್ರಹ್ಮನ್–ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ !, ಧರಾತಲೇ–ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಆದ್ಯಂ–ಮೊದಲಿನ, ಮನ್ವಂತರಂ–ಮನ್ವಂತರವು, ಇತ್ಥಂ–ಹೀಗೆ, ಆಸೀತ್–ಆಯಿತು (ನಡೆಯಿತು).

ಮನ್ವಂತರಾನುವರ್ಣನನೆಂಬ ೨೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಆತ್ಮಹಿತೈಷಿಗಳು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮ! ಭೂತಲದಲ್ಲಿ, ಮೊದಲಿನ ಮನ್ವಂತರವು ಹೀಗೆ ನಡೆಯಿತು (೧೪–೧೬).

೨೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೭

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಸ್ವಾರೋಚಿಷೋ ಮನುರ್ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಗ್ನೇಃ ಸುತೋ ಮಹಾನ್ ।
ಋಷಿರ್ವೇದಶಿರಾನಾಮ ತುಷಿತಾ ತಸ್ಯ ಪತ್ನ್ಯಭೂತ್ ॥ ೧ ॥

ಅರ್ಥ :—ಮಹಾನ್–ಮಹಾತ್ಮನಾದ, ಅಗ್ನೇಃ–ಅಗ್ನಿದೇವನ, ಸುತಃ–ಮಗನಾದ, ಸ್ವಾರೋಚಿಷಃನಾಮ – ಸ್ವಾರೋಚಿಷನೆಂಬುವನು, ದ್ವಿತೀಯಃ–ಎರಡನೆಯ (ಈ ಶ್ವೇತವರಾಹಕಲ್ಪದ ಎರಡನೆಯ), ಮನುಃ–ಮನುವು ; (ಈತನ ಅಧಿಕಾರಾವಧಿಯಲ್ಲಿ) ವೇದಶಿರಾಃ–ವೇದಶಿರಾ, ನಾಮ–ಎಂಬ ಒಬ್ಬ, ಋಷಿಃ–ಋಷಿಯಿದ್ದನು ; ತಸ್ಯ–ಆತನ, ಪತ್ನೀ–ಭಾರ್ಯೆಳು, ತುಷಿತಾ–ತುಷಿತಾ, ಅಭೂತ್–ಆಗಿದ್ದಳು.

ತಸ್ಯಾಂ ರೋಚನನಾಮಾಸೀತ್ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ಸೋಭವತ್ ।
ಯಃ ಪುರಾ ಸೂತ್ರನಾಮಾಸೀತ್ಸ ಏವಾಯುಮಿಹಾಭವತ್ ॥ ೨ ॥

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೭

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಅಗ್ನಿದೇವನ ಮಗನಾದ ಸ್ವಾರೋಚಿಷನೆಂಬ ಮಹಾತ್ಮನು, ಈ ಕಲ್ಪದ ೨ನೇ ಮನು (ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಯು) ಆದನು ; ಆಗ ವೇದಶಿರಾ ಎಂಬ ಋಷಿಗೆ, ತುಷಿತಾನಾಮಕ ಭಾರ್ಯೆಳಿದ್ದಳು (೧). ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ವೇದಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಋಷಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ತುಷಿತಳೆಂಬುವಳ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರನೇ ರೋಚನನು ; ಹಿಂದೆ ಸೂತ್ರನಾಮಕನಾದ ವಾಯುದೇವನಾದವನೇ ಈ ರೋಚನನು ; ಈತನೇ ಇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಬಂದನು ; ಆತನ ತಮ್ಮನಾಗಿ

ತಸ್ಮಾದನಂತರಂ ಚಾಹಮವತೀರ್ಣೋ ವಿಭುಃ ಸ್ವಯಂ ।
ಉಪೇಂದ್ರ ಇತಿ ತೇನಾಹಂ ವಿಶ್ರುತೋ ವಿದುಷಾಂ ಮುಖೇ ॥ ೩ ॥

ಮಮ ಪಶ್ಚಾತ್ತು ಯೇ ಜಾತಾ ತುಷಿತಾನಾಮ ದೇವತಾಃ ।

ತಸ್ಯಾಂ–ಆಕೆಯಲ್ಲಿ, ರೋಚನನಾಮ–ರೋಚನನೆಂಬ, ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ–ಹಿರಿಯ ಮಗನು, ಆಸೀತ್ – ಇದ್ದನು ; ಸಃ – ಆತನೇ, ಇಂದ್ರಃ – ಇಂದ್ರನು (ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕಾಧಿಪತಿಯು), ಅಭವತ್–ಆದನು ; ಪುರಾ–ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ, ಯಃ–ಯಾರು, ಸೂತ್ರನಾಮಾ–ಸೂತ್ರನಾಮಕನು (ವಾಯುದೇವನು), ಆಸೀತ್–ಆಗಿದ್ದನೋ, ಸ ಏವ–ಆತನೇ, ಇಹ–ಈ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಅಯಂ–ಈ ಇಂದ್ರನು, ಅಭವತ್–ಆದನು ; ತಸ್ಮಾತ್ – ಆತನ, ಅನಂತರಂ – ನಂತರ, (ರೋಚನನ ತಮ್ಮನು), ಸ್ವಯಂ ವಿಭುಃ–ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವಾದ, ಅಹಂ–ನಾನು, ಅವತೀರ್ಣಃ–ಅವತರಿಸಿದೆನು ; ತೇನ – ಈ ಕಾರಣದಿಂದ (ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಾರಣ), ಅಹಂ–ನಾನು, ವಿದುಷಾಂ–ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ಮುಖೇ–ಮುಖದಲ್ಲಿ, ಉಪೇಂದ್ರ ಇತಿ–ಉಪೇಂದ್ರನೆಂದು, ವಿಶ್ರುತಃ–ಪ್ರಸಿದ್ಧನು (ಆದೆನು) ; ಮಮ–ನನ್ನ, ಪಶ್ಚಾತ್ ತು–ನಂತರ ; ಯೇ ಜಾತಾಃ – ಯಾರು (ಆ ತುಷಿತಳಿಂದ) ಜನಿಸಿದರೋ (ಅವರು), ತುಷಿತಾನಾಮ – ತುಷಿತರೆಂಬ, ದೇವತೆಗಳು (ಈ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಾದರು—ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರು ಆದರು).

ತೃತೀಯೇ ತ್ವಂತರೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಉತ್ತಮೋ ನಾಮ ವೈ ಮನುಃ॥೪॥
ಯಸ್ಸ್ತು ನಾದಭವದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ ಧರ್ಮಸ್ತ್ವಿಂದ್ರತಾಂ ಗತಃ ।

ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಾದ ನಾನೇ ಅವತರಿಸಿದೆನು ; ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮನಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಉಪೇಂದ್ರನೆಂದು ಕರೆದರು ; ನನ್ನ ನಂತರ ಜನಿಸಿದವರೇ ತುಷಿತ್ಯನಾಮಕರಾಗಿ, ಅಧಿಕೃತ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದರು[1] (೨–೩). ಮೂರನೆಯ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಉತ್ತಮನೆಂಬಾತನು ಮನುವಾದನು ;

---

1 ಪ್ರತಿ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಪ್ರತಿದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ೧೪ ಮನುಗಳು ಆಗುತ್ತಾರೆ), ಮನು, ಇಂದ್ರ, ಋಷಿ, ದೇವತಾ, ಇತ್ಯಾದಿ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಿರುವರು ; ಈ ವರಾಹಕಲ್ಪದ ೧೪ ಮನ್ವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಬರಲಿರುವವರನ್ನು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತೃತೀಯೇ – ಮೂರನೆಯ, ಅಂತರೇ ತು – ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯಾದರೋ, ಬ್ರಹ್ಮನ್ – ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ !, ಉತ್ತಮಃ ನಾಮ – ಉತ್ತಮನೆಂಬ, ಮನುಃ – ಮನುವು, ವೈ–ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು ; ಯಃ–ಯಾವಾತನು, ವಿಷ್ಣೋಃ–ವಿರಾಟ್ ಪುರುಷನ, ಸ್ತನಾತ್–ಸ್ತನಪ್ರದೇಶದಿಂದ (ವಕ್ಷದಿಂದ), ಅಭವತ್–(ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ) ಜನಿಸಿದನೋ, ಸಃ–ಆ, ಧರ್ಮಃ ತು–ಧರ್ಮರಾಜನೇ (ಯಮನು), ಇಂದ್ರತಾಂ– ಇಂದ್ರತ್ವವನ್ನು (ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು), ಗತಃ–ಹೊಂದಿದನು

ಸತ್ಯಜಿನ್ನಾಮ ವಿಖ್ಯಾತೋ ಧರ್ಮಾದಜನಿ ಯಃ ಸ್ವಯಂ ॥ ೫ ॥

ಯಸ್ಯಾನುಜಜ್ಞಿರೇ ದೇವಾ ಮುನೇಃ ಸುತಪಸಃ ಸುತಾಃ ।
ಭದ್ರಾ ವೇದಶ್ರುತಾಃ ಸತ್ಯಾ ಧರ್ಮಾಶ್ಚಾಪ್ಯಭವನ್ನತಃ ॥ ೬ ॥

ಸೂನೃತಾಯಾಂ ಸ ಧರ್ಮೋ ವೈ ಸತ್ಯಸೇನಮಜೀಜನತ್ ।
ಮನ್ಯೈವಾಂಶಂ ವದಂತ್ಯೇನಂ ಪಾರ್ಷ್ಣಿಗ್ರಾಹಂ ಮರುತ್ವತಃ ॥ ೭ ॥

ಶುಂಭದಾರುಣವಿಂದಾಖ್ಯೈ ರಾಕ್ಷಸೈರ್ಯಕ್ಷಸಂಗತೈಃ ।
ಪರಾಭೂತಂ ವಜ್ರಭೃತಂ ಯೋಽರಕ್ಷತ್ತಾನ್ನಿಹತ್ಯ ಚ ॥ ೮ ॥

ಪ್ರಮದೋ ವಿಮದಃ ಶಕ್ತಿರಿತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸಪ್ತ ವೈ ದ್ವಿಜಾಃ ।
ವಸಿಷ್ಠತನಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಂಸ್ತತ್ರಾಸನ್ ಧರ್ಮದೇಶಕಾಃ ॥ ೯ ॥

ಆಗ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ (ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನ) ಸ್ತನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಧರ್ಮನೇ (ಯಮನೇ) ಇಂದ್ರನಾದನು (೪). ಧರ್ಮನೇ ತನ್ನ ಭಾರ್ಯೆಳಾದ ಸೂನೃತಾ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಜಿತ್‌ನಾಮಕನಾಗಿ ಜನಿಸಿ, ಇಂದ್ರನಾದನು ; ಅದೇ ಯಮ ಧರ್ಮನಿಂದ, ಸೂನೃತೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಸೇನನೂ ನಂತರ ಜನಿಸಿದನು ; ಈ ಸತ್ಯಸೇನ ನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು, (ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮನಾದ ನನ್ನನ್ನು) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರ ವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ; ಸತ್ಯಜಿತ್ ಜನಿಸಿದ ನಂತರ ಹುಟ್ಟಿದ, ಸುತಪಾನಾಮಕ ಋಷಿಯ ಮಕ್ಕಳಾದ, ಭದ್ರ, ಸತ್ಯ, ವೇದಶ್ರುತ, ಧರ್ಮ, ಎಂಬುವರು, ಆ ಮನ್ವಂತರದ ದೇವತೆಗಳಾದರು ; ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಶುಂಭ, ದಾರುಣ, ವಿಂದರೆಂಬ ದೈತ್ಯರಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು, ರಕ್ಷಿಸಿ, ಸತ್ಯಸೇನನು, ಈ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು ; ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮದ,

ಯಃ-ಯಾವ (ಯಮಧರ್ಮನು), ಸ್ವಯಂ-ತಾನೇ, ಧರ್ಮಾತ್-ಧರ್ಮನಿಂದ (ಸೂನೃತಾನಾಮಕ ಭಾರ್ಯೆಳಲ್ಲಿ), ಅಜನಿ - ಜನಿಸಿದನೋ (ಆತನೇ), ಸತ್ಯಜಿನ್ನಾಮ-ಸತ್ಯಜಿತ್ ನಾಮವುಳ್ಳ, ವಿಖ್ಯಾತಃ-ಪ್ರಸಿದ್ಧನು (ಆತನೇ ಇಂದ್ರನಾದನು); ಯಸ್ಯ-ಯಾವಾತನ (ಇಂದ್ರನ), ಅನು-ನಂತರ, ಜಜ್ಞಿರೇ-ಹುಟ್ಟಿದರೋ, (ಆ) ಸುತಪಸಃ ಮುನೇಃ-ಸುತಪಾನಾಮಕ ಋಷಿಯ, ಸುತಾಃ-ಮಕ್ಕಳು (ಪುತ್ರರು), ಭದ್ರಾವೇದಶ್ರುತಾಃ ಸತ್ಯಾಧರ್ಮಾಶ್ಚಾಪಿ-ಭದ್ರ, ವೇದಶ್ರುತ, ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮರೆಂಬುವರೇ, ಅತಃ-ಇಂದ್ರನಿಂದಲೇ, ಅಭವನ್-(ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು) ಹೊಂದಿದರು (ಆ ಮನ್ವಂತರದ ದೇವತೆಗಳಾದರು); ಸಃ ಧರ್ಮಃ - ಆ ಯಮ ಧರ್ಮನು, ಸೂನೃತಾಯಾಂ - (ತನ್ನ ಭಾರ್ಯೆಳಾದ) ಸೂನೃತೆಯಲ್ಲಿ, ಸತ್ಯಸೇನಂ-ಸತ್ಯಸೇನನನ್ನು, ಅಜೀಜನತ್ - ಉತ್ಪಾದಿಸಿದನು; ಮರುತ್ವತಃ-ಇಂದ್ರನ, ಪಾರ್ಷ್ಣಿಗ್ರಾಹಂ-ಹಿಂದಿನವನಾದ (ತನ್ಮಿತ್ರನಾದ—ಆತನ ಅನುಯಾಯಿಯಾದ), ಏನಂ-ಈತನನ್ನು (ಸತ್ಯಸೇನನನ್ನು), ಮಮ-ನನ್ನ, ಅಂಶಂ ಏವ-ಅಂಶವನ್ನೇ ಆಗಿ (ಅವತಾರವನ್ನಾಗಿ), ವದಂತಿ-(ಜ್ಞಾನಿಗಳು—ಪ್ರಮಾಣಗಳು) ಹೇಳುತ್ತವೆ; ಯಃ-ಯಾವನು (ಈ ಸತ್ಯಸೇನನು), ಯಕ್ಷಸಂಗತೈಃ-ಯಕ್ಷರಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಶುಂಭದಾರುಣವಿಂದಾಖ್ಯೈಃ - ಶುಂಭ, ದಾರುಣ, ವಿಂದರೆಂಬ, ರಾಕ್ಷಸೈಃ - ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ, ಪರಾಭೂತಂ - ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ವಜ್ರಭೃತಂ-ಇಂದ್ರನನ್ನು, ತಾನ್-ಅವರನ್ನು, ನಿಹತ್ಯ-ಸಂಹರಿಸಿ, ಅರಕ್ಷತ್-ರಕ್ಷಿಸಿದನು; ಪ್ರಮುದಃ-ಪ್ರಮುದನು, ವಿಮುದಃ-ವಿಮುದನು, ಶಕ್ತಿಃ-ಶಕ್ತಿಯು, ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ - ಈ ಮೊದಲಾದ, ಸಪ್ತ - ಏಳು, ವಸಿಷ್ಠತನಯಾಃ - ವಸಿಷ್ಠರ ಮಕ್ಕಳು, ಬ್ರಹ್ಮನ್ - ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ!, ತತ್ರ - ಅಲ್ಲಿ (ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ), ಧರ್ಮದೇಶಕಾಃ-ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರಾದ, ದ್ವಿಜಾಃ-ಋಷಿಗಳು (ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು), ಆಸನ್-ಆದರು.

ವಿಮುದ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ವಸಿಷ್ಠರ ಏಳು ಮಕ್ಕಳು, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರಾದ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಾದರು [1] (೫-೯).

---

[1] ಮನುವಾದ ಉತ್ತಮನು, ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ಮಗನು; 'ತೃತೀಯ ಉತ್ತಮೋನಾಮ ಪ್ರಿಯವ್ರತಸುತೋ ಮನುಃ |' ಇತ್ಯಾದಿ (ಆನೇ ಸ್ಕಂಧ) ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಉಕ್ತವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ.

ತೇ ಸಪ್ತ ಭ್ರಾತರಸ್ತಾತಂ ವಸಿಷ್ಠಂ ಮುನಿಪುಂಗವಂ ।
ಏಕದಾ ಸುಖಮಾಸೀನಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪಪ್ರಚ್ಛುರಾದೃತಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ಅವರ್ಣಯತ್ಪುರಸ್ತೇಷಾಂ ಸ ಧರ್ಮಾನಖಿಲಾನ್ಮುನಿಃ ।
ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಾ ಪ್ರಥಿತಾಪ್ಯಥ ಸಾ ಭವತ್ ॥ ೧೧ ॥

ಭೂಯಸ್ತೇ ಮುನಯಸ್ತಂ ವೈ ಪಪ್ರಚ್ಛುಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಧರ್ಮಕಾನ್ ।
ಕೃತೈರ್ಯೈರ್ಲಭ್ಯತೇ ಮೋಕ್ಷೋ ನಾತಿಯತ್ನೇನ ಮಾನವೈಃ ॥೧೨॥

ಏಕದಾ—ಒಂದು ವೇಳೆ, ತೇ—ಆ, ಸಪ್ತಭ್ರಾತರಃ—ಏಳು ಸಹೋದರರು (ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು), ತಾತಂ—ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ, ಮುನಿಪುಂಗವಂ—ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ವಸಿಷ್ಠಂ—ವಸಿಷ್ಠನನ್ನು, ಸುಖಮಾಸೀನಂ—ಸುಖಾಸೀನನಾಗಿರುವಾಗ, ಆದೃತಾಃ – ಆದರವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಧರ್ಮಾನ್ – ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಪಪ್ರಚ್ಛುಃ – ಕೇಳಿದರು ; ತೇಷಾಂ ಪುರಃ—ಅವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ, ಸಃ ಮುನಿಃ—ಆ ವಸಿಷ್ಠನು, ಧರ್ಮಾನ್—ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವರ್ಣಯತ್—ವರ್ಣಿಸಿದನು ; ಅಥ—ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, ಇತ್ಯುಕ್ತಾ—ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದ, ಸಾ—ಆ ಧರ್ಮನಿರೂಪಣೆಯು, ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿಃ—ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿಯು, ಅಭವತ್—ಆಯಿತು ; ತೇ ಮುನಯಃ—ಆ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು, ಭೂಯಃ – ಪುನಃ, ತಂ – ಆ ವಸಿಷ್ಠನನ್ನು, ಮಾನವೈಃ – ಮನುಷ್ಯರಿಂದ, ಕೃತೈಃ—ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ (ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ಯೈಃ—ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ, ನಾತಿಯತ್ನೇನ – ಬಹುಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ (ಸುಲಭವಾಗಿ), ಮೋಕ್ಷಃ – ಮೋಕ್ಷವು, ಲಭ್ಯತೇ – ದೊರೆಯುವುದೋ, ಶ್ರೇಷ್ಠಧರ್ಮಾನ್ ವೈ – ಅಂಥ ಉತ್ತಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೇ (ಕುರಿತು), ಪಪ್ರಚ್ಛುಃ—ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದರು.

ಈ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳಾದ ವಸಿಷ್ಠಪುತ್ರರು, ಒಂದು ವೇಳೆ, ಸುಖಾಸೀನರಾದ ತಮ್ಮ ತಂದೆ ಬಳಿ ಸಾರಿ, ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು, ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರ್ಮಗಳ ಬಗ್ಯೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು ; ಅವರು, ಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ, ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದರು ; ಅವರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಧರ್ಮನಿರೂಪಣೆಯು ವಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ; ಈ ಸಪ್ತಸಹೋದರರು, ಅಷ್ಟರಿಂದ ತೃಪ್ತರಾಗದೇ, ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ, ಮಾನವರು, ಸುಲಭವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರೋ, ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಕೇಳಿದರು

*

ವಸಿಷ್ಠ ಉವಾಚ—

ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಚ ಧರ್ಮೇಷು ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಧರ್ಮಾ ಹಿ ವೈಷ್ಣವಾಃ ।
ಯದನುಷ್ಠಿತಮಾತ್ರೇಣ ನರೋ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಿಯೋ ಭವೇತ್ ॥ ೧೩ ॥

ಕಿಮಲಭ್ಯಂ ಸುತಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ ।
ನ ವಾಂಛಂತಿ ತಥಾಪ್ಯಸ್ಮಾದ್ಭಕ್ತಾ ಏಕಾಂತಿನಸ್ತು ಯೇ ॥ ೧೪ ॥

ಏಷಾಂ ನಿತ್ಯಸುಖಾನ್ಮೋಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರೇಷ್ಠಂ ಶ್ರೀಗರುಡಧ್ವಜಃ ।
ತಾನಹಂ ಭವತೋ ವಕ್ಷ್ಯೇ ಶೃಣುಧ್ವಂ ಸುಸಮಾಹಿತಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ಸರ್ವೇಷು–ಎಲ್ಲ, ಧರ್ಮೇಷು–ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಅಪಿ–ಸಹ, ವೈಷ್ಣವಾಃ ಧರ್ಮಾಃ–ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಹಿ–ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವು; ಯದನುಷ್ಠಾನಮಾತ್ರೇಣ – ಯಾವ (ಆ) ಧರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾತ್ರದಿಂದ, ನರಃ – ಅಧಿಕಾರಿ ಮನುಷ್ಯನು, ವಿಷ್ಣುಪ್ರಿಯಃ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನು, ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತಾನೆ ; ಸುತಾಃ–ಹೇ ಪುತ್ರರೇ !, ತಸ್ಮಿನ್–ಆ, ಶ್ರೀನಿಕೇತನೇ–ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಲಯನು, ಪ್ರಸನ್ನೇ (ಸತಿ) – ಪ್ರೀತನಾಗುತ್ತಿರಲು, ಅಲಭ್ಯಂ –

(೧೦–೧೨). ಆಗ ವಸಿಷ್ಠರು, ಹೀಗೆ ನುಡಿದರು :—'ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವುಗಳು ; ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದುದು (ಅಲಭ್ಯವಾದುದು) ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ; ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ; ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಏನನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ[1]– ಅವರಿಗೆ ನಿತ್ಯಸುಖರೂಪದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಗರುಡಧ್ವಜನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರಿಯನು ; ಶ್ರೀನಿಕೇತನನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ ಅಂಥ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ—ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿರಿ.' (೧೩–೧೫).

---

[1] ತಮ್ಮ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಸೇವೆಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ—ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು—ದೇವತೆಗಳೇ ಅವರು.

ದೊರೆಯದ ವಸ್ತುವು (ಪುರುಷಾರ್ಥವು), ಕಿಂ – ಯಾವುದಿದೆ? (ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ); ತಥಾಪಿ – ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಯೇ–ಯಾರು, ಏಕಾಂತಿನಃ ಭಕ್ತಾಃ–ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರೋ (ತೇ–ಅವರು), ಅಸ್ಮಾತ್–ಆತನಿಂದ (ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ), ನ ವಾಂಛಂತಿ – ಏನನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಏಷಾಂ – ಈ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರಿಗೆ, ನಿತ್ಯಸುಖಾತ್–ನಿತ್ಯಸುಖರೂಪದ, ಮೋಕ್ಷಾತ್–ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಶ್ರೀಗರುಡಧ್ವಜಃ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ, ಪ್ರೇಷ್ಠಂ – ಪ್ರಿಯವು; ತಾನ್ – ಆ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಭವತಃ – ನಿಮಗೆ, ವಕ್ಷ್ಯೇ – ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಸುಸಮಾಹಿತಾಃ–ಸಾವಧಾನಮನಸ್ಕರಾಗಿ (ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ), ಶೃಣುಧ್ವಂ–ಶ್ರವಣಮಾಡಿರಿ.

ಸ್ವಸ್ವಶಾಖೋಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಸಂಸ್ಕೃತೋ ದ್ವಿಜತಾಂ ಗತಃ ।
ಗೃಹ್ಣೀಯಾದ್ವೈಷ್ಣವೀಂ ದೀಕ್ಷಾಂ ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತಮಾರ್ಗತಃ ॥

ಯಥಾ ಹಿ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಹಯಗ್ರೀವಸಮಾಕೃತಿಃ ।
ಜಗಾದ ವೇಧಸಂ ವತ್ಸಾಸ್ತಥಾ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಧಾನತಃ ॥ ೧೭ ॥

ಸ್ವಸ್ವಶಾಖೋಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ–ತಂತಮ್ಮ ವೇದಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಧಿಯಂತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಃ – ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ದ್ವಿಜತಾಂ – (ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ) ದ್ವಿಜತ್ವವನ್ನು, ಗತಃ–ಹೊಂದಿನವನಾಗಿ, ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತ-ಮಾರ್ಗತಃ – ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ವೈಷ್ಣವೀಂ ದೀಕ್ಷಾಂ–ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು, ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್–ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ವತ್ಸಾಃ–ಹೇ ಪ್ರಿಯ ಪುತ್ರರೇ!, ಯಥಾ – ಹೇಗೆ, ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ – ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ಹಯಗ್ರೀವಸಮಾಕೃತಿಃ – ಅಶ್ವಮುಖಸದೃಶರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ

ವಸಿಷ್ಠರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–ಸ್ವಸ್ವವೇದಶಾಖೋಕ್ತಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದ್ವಿಜನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ದ್ವಿಜತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತಮಾರ್ಗದಿಂದ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಬೇಕು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪೀ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು (ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣವಿಧಾನವನ್ನು) ವಿವರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು; ಅದರಂತೆ, ಹೇ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರರೇ! ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕದ್ದು (೧೬–೧೭).

(ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಹಿತ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪನಾದ ತಾನು), ವೇಧಸಂ – ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ಜಗಾದ–ಹೇಳಿದನೋ, ತಥಾ–ಹಾಗೆ, ವಿಧಾನತಃ–ವಿಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಕುರ್ಯಾತ್–ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು; (ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತವಾದ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಹಯಗ್ರೀವದೇವನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವನು).

ಉಷಃಕಾಲೇ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಸ್ಮರೇಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಂ ಹರಿಂ ।
ಶೌಚಾದಿಪೂರ್ವಕಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸ್ನಾನಂ ವಿಧಿವದಾದೃತಃ ॥ ೧೮ ॥

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಉಷಃಕಾಲೇ – ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸಮುತ್ಥಾಯ – ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು (ಎದ್ದು), ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಂ–ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ, ಹರಿಂ–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಸ್ಮರೇತ್–ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು; ಆದೃತಃ–ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ (ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ), ವಿಧಿವತ್–ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ(ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ನಿಯಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ), ಶೌಚಾದಿಪೂರ್ವಕಂ–ಶೌಚಾದಿಗಳನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಮಲಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ, ದಂತಧಾವನಾದಿ ವಿಧಿಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ), ಸ್ನಾನಂ–ಸ್ನಾನವನ್ನು, ಕುರ್ಯಾತ್–ಮಾಡಬೇಕು.

ಆದಾಯ ಮೃತ್ಸ್ನಾಂ ವಾಮೇನ ಮೂಲಮಂತ್ರಾಭಿಮಂತ್ರಿತಾಂ ।
ಕುರ್ಯಾತ್ ದ್ವಾದಶ ಪುಂಡ್ರಾಣಿ ವಿಪ್ರಶ್ಚಕ್ತ್ವಾರಿಬಾಹುಜಃ ॥ ೧೯ ॥

ಆ ವಿಧಾನದ ವಿವರವು ಹೀಗಿದೆ:—ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣದ ದಿನ, ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ[1] ಎದ್ದು, ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಶೌಚಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸ್ನಾನಮಾಡಬೇಕು; ಈ ಶೌಚಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡದೇ ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು (೧೮). ನಂತರ, ವಿಪ್ರನು ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ಮೃತ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಬಲಗೈಯಿಂದ) ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ೧೨ ಪುಂಡ್ರ (ನಾಮ) ಗಳನ್ನು (ಈ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವಂತೆ), ಧರಿಸಬೇಕು;

---

1 'ಪಂಚ ಪಂಚ ಉಷಃಕಾಲಃ'—ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಐದು ಘಳಿಗೆಯ ಪೂರ್ವದ ಕಾಲವು (ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ೫೫ ಘಳಿಗೆ ಕಳೆದಿರಲು) ಉಷಃಕಾಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ವೈಶ್ಯಃ ಪುಂಡ್ರದ್ವಯಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಶೂದ್ರಾದ್ಯಾ ಅಪರೇಖಿಲಾಃ ।
ವೇದಾನಧಿಕೃತಾ ಯೇ ತು ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಯೋಷಿತಃ ॥ ೨೦ ॥
ಏಕಮೇವ ಪ್ರಕುರ್ವೀರನ್ ಲಲಾಟೇತೂರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಕಂ ।

ವಿಪ್ರಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ವಾಮೇನ–ಎಡಹಸ್ತದಿಂದ, ಮೂಲಮಂತ್ರಾಭಿಮಂತ್ರಿತಾಂ – ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ('ಓಂ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ) ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿದ, ಮೃತ್ಸ್ನಾಂ–ಮೃತ್ತಿಕೆಯನ್ನು (ಗೋಪೀಚಂದನಾದಿ ಮೃತ್ತಿಕೆಯನ್ನು),[1] ಆದಾಯ–ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ದ್ವಾದಶಪುಂಡ್ರಾಣಿ–ಹನ್ನೆರಡು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು (ನಾಮಗಳನ್ನು), ಕುರ್ಯಾತ್–(ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು) ಧರಿಸಬೇಕು; ಬಾಹುಜಃ – ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ಚತ್ವಾರಿ – ನಾಲ್ಕು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನೂ (ಧರಿಸಬೇಕು); ವೈಶ್ಯಃ – ವೈಶ್ಯನು, ಪುಂಡ್ರದ್ವಯಂ – ಎರಡು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು, ಕುರ್ಯಾತ್ – ಧರಿಸಬೇಕು; ಶೂದ್ರಾದ್ಯಾಃ–ಶೂದ್ರಾದಿ, ವೇದಾನಧಿಕೃತಾಃ–ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದವರು, ಯೇ – ಯಾರೋ, ಅಪಿ – ಮತ್ತು, ಯೋಷಿತಃ – ಸ್ತ್ರೀಯರು, (ಈ ಎಲ್ಲರಿಗೂ), ಸರ್ವೇಷಾಂ–ಎಲ್ಲರಿಗೆ (ಎಲ್ಲರೂ), ಲಲಾಟೇ–ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಕಂ–ಊರ್ಧ್ವ (ಮೇಲ್ಮುಖವಾದ) ಪುಂಡ್ರ (ನಾಮ) ವಾದ,

---

ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ನಾಲ್ಕು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನೂ, ವೈಶ್ಯನು ಎರಡು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಶೂದ್ರಾದಿ ಇತರ ಸರ್ವರೂ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು (೧೯–೨೦). ವೈಶ್ಯನು ಹಣೆ ಮತ್ತು ಎದೆಯಮೇಲೆ ಎರಡು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನೂ,

---

[1] 'ಅಂಗೇ ಯಸ್ಯ ಸದಾ ತಿಷ್ಠೇತ್ ಗೋಪೀಚಂದನಮುದ್ರಿಕಾ ।
ದ್ವಾರಕಾ ತಿಷ್ಠತೇ ತತ್ರ ಕೃಷ್ಣೇನ ಸಹಿತಾ ಕಲೌ ॥' ಇತ್ಯಾದಿ (ಪದ್ಮಪುರಾಣ) ವಾಕ್ಯಗಳು, ನಾಮಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಗೋಪೀಚಂದನಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ, ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ವಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವಿಧ ಮಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ) ಗೋಪೀಚಂದನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಅದರ ಮಹಿಮೆಯು, ದ್ವಾರಕಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ, ಪದ್ಮಪುರಾಣ ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಸಂಖ್ಯಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಂಧ (ಲೇಪನ) ಮಿಶ್ರವಾದ ದ್ವಾರಕಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಶ್ವೇತಮೃತ್ತಿಕೆಯೇ ಗೋಪೀಚಂದನವೆಂದೂ, ಅದರಿಂದ ಲಿಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳು ದ್ವಾರಕಾಸದೃಶ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಏಕಂ ಏವ – ಒಂದನ್ನೇ, ಪ್ರಕುರ್ವೀರನ್ – ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ).[1]

ಲಲಾಟೇ ಹೃದಯೇ ವೈಶ್ಯೋ ಬಾಹ್ವೋರಪಿ ಚ ಬಾಹುಜಃ ॥ ೨೧ ॥

ಲಲಾಟೇ ಹೃದಯೇ ನಾಭೇರೂರ್ಧ್ವಂ ಕುಕ್ಷಿದ್ವಯೇ ಗಲೇ ।
ಕರ್ಣಮೂಲದ್ವಯೇ ಬಾಹ್ವೋಃ ಪೃಷ್ಠ ದೇಶೇ ಚ ಮೂರ್ಧನಿ॥೨೨॥

ಏವಂ ಸ್ಥಾನದ್ವಾದಶಕೇ ವಿಪ್ರಃ ಪುಂಡ್ರಾಣಿ ಧಾರಯೇತ್ ।

ವೈಶ್ಯಃ–ವೈಶ್ಯನು, ಲಲಾಟೇ–ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ಹೃದಯೇ–(ಮತ್ತು) ಎದೆಯಲ್ಲಿ, (ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನೂ), ಬಾಹುಜಃ–ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ಬಾಹ್ವೋಃ ಅಪಿ ಚ–ಎರಡು ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ (ನಾಲ್ಕನ್ನು ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು); ವಿಪ್ರಃ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಲಲಾಟೇ – ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ಹೃದಯೇ – ಎದೆಯ ಮೇಲೆ, ನಾಭೇಃ ಊರ್ಧ್ವಂ – ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ, ಕುಕ್ಷಿದ್ವಯೇ–ಹೊಟ್ಟೆಯ ಎಡಬಲ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ, ಗಲೇ–ಕಂಠದಲ್ಲಿ, ಕರ್ಣಮೂಲದ್ವಯೇ–ಕಿವಿಗಳೆರಡರ ಕೆಳಭಾಗ ದಲ್ಲಿ, ಬಾಹ್ವೋಃ–ಎರಡು ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ, ಪೃಷ್ಠದೇಶೇ–ಬೆನ್ನಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಮೂರ್ಧನಿ–ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ, ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ಸ್ಥಾನದ್ವಾದಶಕೇ–ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ಥಾನ ಗಳಲ್ಲಿ, ಪುಂಡ್ರಾಣಿ–ನಾಮಗಳನ್ನು, ಧಾರಯೇತ್–ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ಇವೆರಡರೊಂದಿಗೆ ಎರಡೂ ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ, (ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕನ್ನು) ಧರಿಸಬೇಕು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಲಲಾಟ (ಹಣೆ), ಹೃದಯ (ಎದೆ), ನಾಭಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ, (ಹೊಕ್ಕಳ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ), ಎರಡು ಕುಕ್ಷಿ ಗಳು (ಹೊಟ್ಟೆಯ ಎಡಬಲಪಾರ್ಶ್ವಗಳು), ಗಲ (ಕಂಠ—ಕುತ್ತಿಗೆ), ಎರಡು ಕರ್ಣ ಮೂಲಗಳು (ಎಡ ಬಲ ಕಿವಿಗಳ ಕೆಳಭಾಗ), ಬಾಹುಗಳೆರಡು (ಎಡ ಬಲ ಭುಜ ಗಳು), ಬೆನ್ನು (ಬೆನ್ನಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಟೊಂಕದ ಮೇಲೆ), ಶಿರಸ್ಸು (ನೆತ್ತಿ),

---

[1] ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯರು ಹಣೆ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಎಡ ಬಲ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು, ಎರಡೂ ಮುಂಗೈಗಳ ಒಳಹೊರಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಾಭಿ (ಹೊಕ್ಕಳು) ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗದಾ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಗುರುಮಂತ್ರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.

ದಂಡಾಕಾರಂ ಲಲಾಟೇ ತು ಪದ್ಮಾಕಾರಂ ತು ವಕ್ಷಸಿ ॥ ೨೩ ॥
ಅನ್ಯೇ ಪ್ರದೀಪಕಲಿಕಾ ಸದೃಶಾ ವಿಷ್ಣುತತ್ಪರೈಃ ।
ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಿಯವಿಟ್ ಶೂದ್ರಾ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣಾಃ ॥ ೨೪ ॥
ಲಲಾಟೇನ್ಯೇಪಿ ಕುರ್ವೀರನ್ ಪುಂಡ್ರಂ ಹರಿಪದಾಕೃತಿ ।
ನಾಸಾಗ್ರಾತ್ಕೇಶಪರ್ಯಂತಂ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಹರಿಮಂದಿರಂ ॥ ೨೫ ॥
ಅತೋನ್ಯತಿಲಕಂ ನೄಣಾಂ ವಿಷ್ಣುವಿದ್ವೇಷಕಾರಣಂ ।
ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಂ ತು ನಿಚ್ಛಿದ್ರಂ ಲಲಾಟೇ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥ ೨೬ ॥
ದೃಶ್ಯತೇ ತದ್ದ್ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಶುನಃಪಾದಂ ನ ಸಂಶಯಃ ।

ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು[1] (೨೧—೨೨).

---

[1] ವಿಪ್ರನು ದ್ವಾದಶಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸ್ಥಾನಗಳು ಪದ್ಮಪುರಾಣ, ಸ್ಕಾಂದ ಪುರಾಣ, ವಾಸಿಷ್ಠಸ್ಮೃತಿ, ಹಾರೀತಸ್ಮೃತಿ, ವಾರಾಹಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ; ಆ ವಿವಿಧ ನಿರೂಪಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಭೇದಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಾರೀತ ಸ್ಮೃತಿಯ ಈ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, 'ಆಹ್ನಿಕಪದ್ಧತಿ' ಮೊದಲಾದ ಸಂಗ್ರಾಹಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಾಮಮುದ್ರೆಗಳ ಧಾರಣಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. 'ಲಲಾಟೇ ಕೇಶವಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ನಾರಾಯಣಮಥೋದರೇ । ಮಾಧವಂ ಹೃದಯೇ (ಎದೆ) ವಿದ್ಯಾತ್ ಗೋವಿಂದಂ ಕಂಠಕೂಬರೇ (ಗಂಟಲು) ॥ ಉದರೇ ದಕ್ಷಿಣೇ ಪಾರ್ಶ್ವೇ (ಬಲಕುಕ್ಷಿ) ವಿಷ್ಣುಂ ವಿದ್ಯಾದ್ವಿಚಕ್ಷಣಃ । ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಬಾಹುಮೂಲೇತು (ಬಲಭುಜ) ಧಾರಯನ್ ಮಧು-ಸೂದನಂ ॥ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಂ ಕಂಠದೇಶೇ (ಬಲಕಿವಿಯ ಕೆಳಗೆ) ವಾಮಪಾರ್ಶ್ವೇ ತು ವಾಮನಂ (ಎಡಕುಕ್ಷಿ) । ಶ್ರೀಧರಂ ವಾಮಬಾಹೌ ತು (ಎಡಭುಜ) ಹೃಷೀಕೇಶಂ ಗಲೇ ಲಿಖೇತ್ (ಎಡಕಿವಿ ಕೆಳಗೆ) ॥ ಪೃಷ್ಠೇ (ಬೆನ್ನು ಬುಡ) ತಂ ಪದ್ಮನಾಭಂ ಚ ಕಕುದ್ದಾಮೋದರಂ ನ್ಯಸೇತ್ (ಶಿರಸ್ಸು) ॥ ಏವಂ ದ್ವಾದಶಮೂರ್ತೀನಾಂ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ ಸೂರಿಭಿಃ ।' ದ್ವಾದಶನಾಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವಾಗ, ಕೇಶವಾದಿ ನಾಮಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿ, ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು. ಮುಂದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡುವ ವಿಧಿಯೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಿವರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನಾಮಮುದ್ರೆಗಳ ಸ್ಥಾನ ಗಳನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ರವನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯವು ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣಪ್ರಕಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕ್ರಮವೇ, ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಸಹ, ಪರಮಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೬-೧೭ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಿಯಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ ೧೮ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ, ಆ ಕ್ರಮವು, ಶ್ರೀ ಹಯಗ್ರೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ).

ಲಲಾಟೇ – ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ದಂಡಾಕಾರಂ – ದಂಡದಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪುಂಡ್ರವನ್ನೂ, ವಕ್ಷಸಿ–ಎದೆಯಮೇಲೆ, ಪದ್ಮಾಕಾರಂ–ಪದ್ಮ (ಕಮಲ)ದ ಆಕಾರವುಳ್ಳದ್ದನ್ನೂ (ಧರಿಸಬೇಕು); ಅನ್ಯೇ ತು–ಇತರ ಪುಂಡ್ರಗಳಾದರೋ, ಪ್ರದೀಪಕಲಿಕಾ–ಸದೃಶಾಃ–ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯಂತಿದ್ದು ತುದಿಯು (ಮೇಲ್ಭಾಗವು) ಮೊಗ್ಗಿನ ತುದಿಯಂತೆ ಚೂಪಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವುಗಳೂ (ಆಗಿರಬೇಕು) (ಈ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು, ಧಾರಯೇತ್–ಧರಿಸಬೇಕು); ಈ ಸದೃಶಾಕಾರವುಳ್ಳ ಪುಂಡ್ರಗಳು, ವಿಷ್ಣು ತತ್ಪರೈಃ–ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಂದ (ಧರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು); ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಪರಾಯಣಾಃ–ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ, ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಿಯವಿಟ್‌ಶೂದ್ರಾಃ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯ ಶೂದ್ರರೂ (ಸವರ್ಣಿಗಳೂ), ಅನ್ಯೇ ಅಪಿ – ಇತರರೂ ಸಹ (ಅನುಲೋಮಪ್ರತಿಲೋಮಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ವರ್ಣಬಾಹಿರರೂ), ಲಲಾಟೇ – ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ನಾಸಾಗ್ರಾತ್ – ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ, ಕೇಶಪರ್ಯಂತಂ–ತಲೆಗೂದಲುವರೆಗೆ, ಹರಿಪದಾಕೃತಿ–ವಿಷ್ಣುಪಾದದಂತಿರುವ, ಪುಂಡ್ರಂ–ನಾಮವನ್ನು, ಕುರ್ವೀರನ್–ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಧರಿಸಬೇಕು); ತನ್ಮಧ್ಯೇ–ಆ ಪುಂಡ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಹರಿಮಂದಿರಂ–ಶ್ರೀಹರಿಮಂದಿರವನ್ನು (ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಛಿದ್ರವನ್ನು) (ಕುರ್ವೀರನ್–ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು—ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಲಲಾಟಪುಂಡ್ರದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ತಿದ್ದಿ

ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ದಂಡದಂತಿರುವ ಪುಂಡ್ರವನ್ನೂ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಕಾರದ ತಿಲಕವನ್ನೂ ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರು ಇತರ ಎಲ್ಲ ತಿಲಕ(ನಾಮ)ಗಳನ್ನೂ ಚೂಪಾದ ತುದಿಯಿರುವ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳಂತೆ ಧರಿಸಬೇಕು; ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣರಾದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರರೂ ಮತ್ತು ವರ್ಣಬಾಹಿರರಾದ ಇತರರೂ, ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ (ದಂಡಾಕಾರವೆಂದರೆ) ವಿಷ್ಣುಪಾದದಂತಿರುವ ಪುಂಡ್ರವನ್ನು, ನಾಸಾಗ್ರದಿಂದ (ತಲೆಯ) ಕೇಶಪರ್ಯಂತವಾಗಿ, ಧರಿಸಬೇಕು; ಆ ತಿಲಕ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಮಂದಿರವೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಛಿದ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಇದರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಛಿದ್ರರಹಿತ ಪುಂಡ್ರವು, ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಯಾರೊಬ್ಬರ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧ ನಿಚ್ಛಿದ್ರ ಪುಂಡ್ರವು, ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದನ್ನು ನಾಯಿಯ ಪಾದವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು—ಆ ಪುಂಡ್ರವು ಹರಿಮಂದಿರಸಹಿತವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪಾದವಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯವು (೨೩–೨೬). ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮುಖವು ಶ್ಮಶಾನದಂತೆ ಅಪವಿತ್ರ

ಛಿದ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕು); ಅತಃ–ಈ ವಿಧ ಪುಂಡ್ರದಿಂದ, ಅನ್ಯತಿಲಕಂ–ಭಿನ್ನವಾದ ಪುಂಡ್ರವು (ತಿಲಕವು—ನಾಮವು), ನೃಣಾಂ–ಮಾನವರಿಗೆ, ವಿಷ್ಣುವಿದ್ವೇಷ-ಕಾರಣಂ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಾಧಿಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿತ್–ಯಾವನೊಬ್ಬನ (ಯಾರಾದರೊಬ್ಬನ), ಲಲಾಟೇ – ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಚ್ಛಿದ್ರಂ – ಛಿದ್ರರಹಿತವಾದ, ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಂ–ನಾಮವು, ದೃಶ್ಯತೇ–ಕಂಡುಬರುವುದೋ, ತತ್ – ಅದನ್ನು (ಆ ತಿಲಕವನ್ನು), ಶುನಃಪಾದಂ – ನಾಯಿಯ ಪಾದವೆಂದು, ವಿಜಾನೀಯಾತ್–ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು; ನ ಸಂಶಯಃ–ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರವಿಹೀನಂ ತು ಶ್ಮಶಾನಸದೃಶಂ ಮುಖಂ ॥ ೨೭ ॥
ತದ್ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ನರಸ್ತೂರ್ಣಮಾದಿತ್ಯಮವಲೋಕಯೇತ್ ।

ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರವಿಹೀನಂ – ಊರ್ಧ್ವ ಪುಂಡ್ರ ವಿಲ್ಲದ, ಮುಖಂ – ಮುಖವು, ಶ್ಮಶಾನಸದೃಶಂ–ಶ್ಮಶಾನಸದೃಶವು (ಅದರಂತೆ ಅಪವಿತ್ರವು); ನರಃ–ಮನುಷ್ಯನು, ತತ್–ಅಂಥ ಮುಖವನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಏವ–ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ತೂರ್ಣಂ–ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಆದಿತ್ಯಂ – ಸೂರ್ಯನನ್ನು, ಅವಲೋಕಯೇತ್ – ನೋಡಬೇಕು. (ಆದಿತ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗಬೇಕು.)

ಕುರ್ಯಾದಹರಹಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತಿಲಕೋಪರಿ ಮುದ್ರಿಕಾಃ ॥ ೨೮ ॥
ಕಪೋಲೇ ದಕ್ಷಿಣೇ ಚಕ್ರಮುದರೇ ಪಂಚಚಕ್ರಕಂ ।
ಹೃದಿ ತ್ರೀಣಿ ದ್ವಯಂ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಸ್ತನೇ ತ್ರೀಣಿ ಭುಜೇ ದ್ವಯಂ ॥
ಕರ್ಣಮೂಲೇ ದ್ವಯಂ ಕಂಠೇ ವಾಮೇ ಬಾಹೌ ತಥೈಕಕಂ ।
ಅಥ ವಾಮೇ ಕಪೋಲೇ ತು ಶಂಖಮೇಕಂ ತು ಪಾರ್ಶ್ವಕೇ ॥ ೩೦ ॥

ವಾದುದು; ಅಂಥ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡಿಕೊಂಡು, (ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ) ಶುದ್ಧನಾಗಬೇಕು (೨೭). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸ್ನಾನಾನಂತರ ದ್ವಾದಶತಿಲಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಬೇಕು; ಬಲಕಪಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಉದರದಲ್ಲಿ ಐದು, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಬಲಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಬಲಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಬಲಭುಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಬಲಕಿವಿಬುಡಯಲ್ಲಿ (ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ಎರಡು, ಬಲಭುಜದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಹೀಗೆ ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಚಕ್ರಚಿನ್ಹೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ನಂತರ, ಎಡಕಪಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎಡಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು,

ದ್ವಯಂ ಸ್ತನೇ ತ್ರಯಂ ಬಾಹೌ ದ್ವಯಂ ಕರ್ಣೇಽಧರೇ ದ್ವಯಂ ।
ಏಕಂ ದಕ್ಷಿಣಬಾಹೌ ಸ್ಯಾದಥ ಕೌಮೋದಕೀಂ ಶೃಣು ॥ ೩೧ ॥

ಏಕಾ ಲಲಾಟೇ ವಾಮೇ ತು ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಚ ಸ್ತನದೇಶಕೇ ।
ಏಕೈಕಾ ಸವ್ಯಬಾಹೌ ತು ದ್ವಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ಚ ಭಕ್ತಿತಃ ॥ ೩೨ ॥

ಅಥ ಪದ್ಮದ್ವಯಂ ವಕ್ಷಸ್ತಿಲಕೇ ದಕ್ಷಪಾರ್ಶ್ವಕೇ ।
ಸ್ತನೇ ಚೈಕಂ ದ್ವಯಂ ಬಾಹೌ ನಾಮ ಸರ್ವತ್ರ ವಿನ್ಯಸೇತ್ ॥ ೩೩ ॥

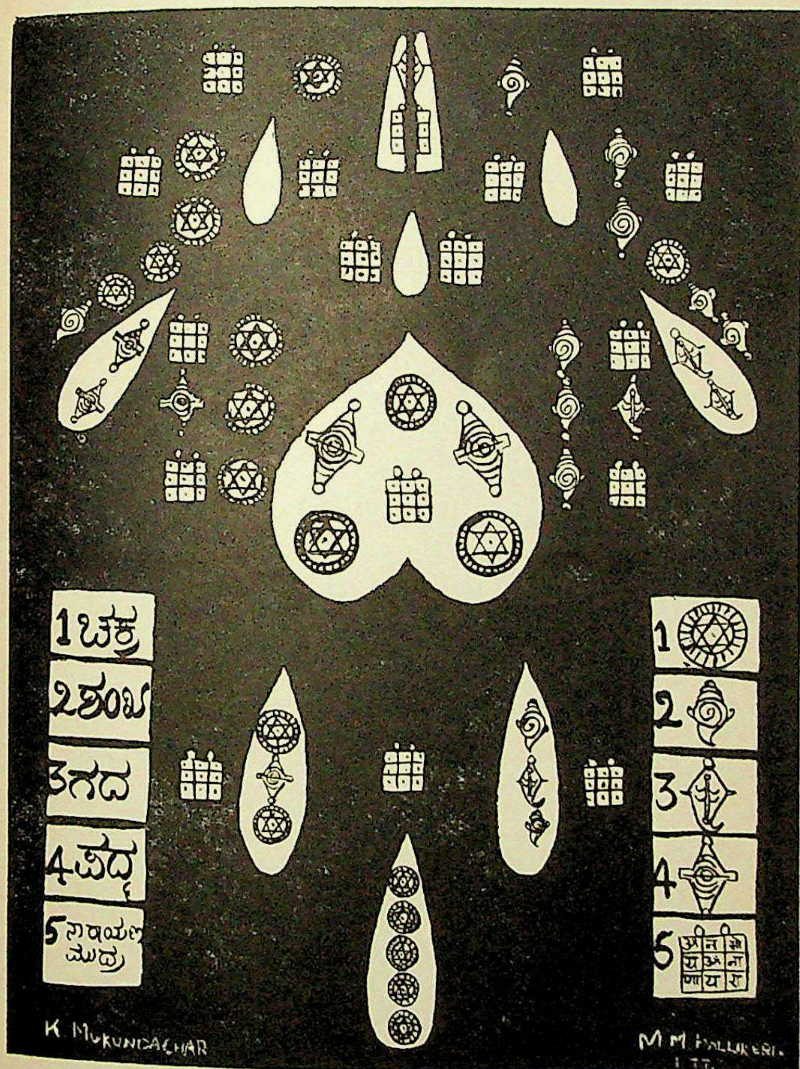
ಅಹರಹಃ–ಪ್ರತಿದಿನವೂ, ಪಶ್ಚಾತ್–(ಸ್ನಾನಮಾಡಿ) ದ್ವಾದಶಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ನಂತರ, ತಿಲಕೋಪರಿ–ಪುಂಡ್ರಗಳ ಮೇಲೆ, ಮುದ್ರಿಕಾಃ–ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು, ಕುರ್ಯಾತ್ – ಧರಿಸಬೇಕು (ಚಕ್ರಾದಿ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ವತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು); ದಕ್ಷಿಣೇ–ಬಲಭಾಗದ, ಕಪೋಲೇ–ಕಪಾಳದಲ್ಲಿ (ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ), ಚಕ್ರಂ–ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ, ಉದರೇ – ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲಿನ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ, ಪಂಚಚಕ್ರಕಂ – ಐದು ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೂ (ಕುರ್ಯಾತ್ – ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು); ಮತ್ತು ಹೃದಿ–ಎದೆಯಲ್ಲಿ, ತ್ರೀಣಿ–ಮೂರು, ಪಾರ್ಶ್ವೇ (ಬಲಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ) ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ, ದ್ವಯಂ – ಎರಡು, ಸ್ತನೇ – (ಬಲ) ಸ್ತನಭಾಗದಲ್ಲಿ, ತ್ರೀಣಿ – ಮೂರು, ಭುಜೇ–(ಬಲ) ಭುಜದಲ್ಲಿ, ದಯಂ–ಎರಡು, ಕರ್ಣಮೂಲೇ–(ಬಲ) ಕಿವಿಬುಡದ,

---

ಎಡಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಎಡಭುಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಎಡಕಿವಿಬುಡದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಬಲಭುಜದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಈ ರೀತಿ ಶಂಖಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಗದಾಮುದ್ರೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆನು, ಕೇಳು; ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎಡಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎಡಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎಡಭುಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಈ ರೀತಿ ಗದಾಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದ್ಮಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು, ಬಲಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಬಲಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಬಲಭುಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಹೀಗೆ ಧರಿಸಬೇಕು; ನಾರಾಯಣ(ನಾಮ) ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ (ಈ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ) ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ನಾಮಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕ) ಧರಿಸಬೇಕು [1] (೨೮–೩೩).

---

[1] ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಮಮುದ್ರೆಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಿತ್ರವು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥ ತಾತ್ಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

1 ಚಕ್ರ
2 ಶಂಖ
3 ಗದ
4 ಪದ್ಮ
5 ನಾರಾಯಣ ಮುದ್ರ
1
2
3
4
5
K. MUKUNDACHAR
M M HALLIKERI.

ಕಂಠೇ-ಕುತ್ತಿಗೆ ಮೇಲೆ, ದ್ವಯಂ-ಎರಡು, ತಥಾ-ಹಾಗೂ, ವಾಮೇ ಬಾಹೌ-ಎಡಭುಜದಲ್ಲಿ, ಏಕಕಂ-ಒಂದು, (ಹೀಗೆ ಚಕ್ರಚಿನ್ಹೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸತಕದ್ದು); ಅಥ-ನಂತರ (ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಯ ಧಾರಣಾನಂತರ), ವಾಮೇ-ಎಡಭಾಗದ, ಕಪೋಲೇ ತು-ಕಪಾಳದ ಮೇಲೆ (ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ), ಏಕಂ-ಒಂದು, ಶಂಖಂ-ಶಂಖವನ್ನೂ, ಪಾರ್ಶ್ವಕೇ-(ಎಡ) ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ, ದ್ವಯಂ-ಎರಡನ್ನೂ, ಸ್ತನೇ-(ಎಡ) ಸ್ತನಭಾಗದಲ್ಲಿ, ತ್ರಯಂ-ಮೂರನ್ನೂ, ಬಾಹೌ-(ಎಡ) ಭುಜದಲ್ಲಿ, ದ್ವಯಂ-ಎರಡು ಶಂಖಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೂ, ಕರ್ಣೇಽಧರೇ-(ಎಡ) ಕಿವಿಬುಡದಲ್ಲಿ (ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ), ದ್ವಯಂ-ಎರಡನ್ನೂ, ದಕ್ಷಿಣಬಾಹೌ-ಬಲಭುಜದಲ್ಲಿ, ಏಕಂ-ಒಂದನ್ನೂ, ಸ್ಯಾತ್-ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಅಥ-ಮುಂದೆ, ಕೌವೋದಕೀಂ-(ಕೌವೋದಕೀನಾಮ ವಿಷ್ಣುಗದೆಯ) ಗದಾಮುದ್ರೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು, (ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು), ಶೃಣು-ಕೇಳು; ಲಲಾಟೇ-ಹಣೆಯಲ್ಲಿ, ಏಕಾ-ಒಂದು (ಗದಾಚಿನ್ಹೆ); ವಾಮೇ ತು ಪಾರ್ಶ್ವೇ-ಎಡಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ, ಸ್ತನದೇಶಕೇ-ಎಡಸ್ತನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಏಕೈಕಾ-ಒಂದೊಂದು (ಗದಾಮುದ್ರೆ); ಸವ್ಯಬಾಹೌ-ಎಡಭುಜದಲ್ಲಿ, ದ್ವಯಂ-ಎರಡು, ಭಕ್ತಿತಃ-ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಕಾರ್ಯಂ-ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಅಥ-ನಂತರ, ವಕ್ಷಸ್ತಿಲಕೇ-ಎದೆಯ ನಾಮದಲ್ಲಿ, ಪದ್ಮದ್ವಯಂ-ಎರಡು ಪದ್ಮಗಳನ್ನು (ಪದ್ಮಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು) (ಹೊಂದಿರಬೇಕು); ದಕ್ಷಪಾರ್ಶ್ವಕೇ-ಬಲಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ, ಚ-ಮತ್ತು, ಸ್ತನೇ-(ಬಲ) ಸ್ತನದಲ್ಲಿ, ಏಕಂ-ಒಂದೊಂದನ್ನು, ಬಾಹೌ-(ಬಲ) ಭುಜದಲ್ಲಿ, ದ್ವಯಂ-ಎರಡನ್ನೂ, ಚ-ಮತ್ತು, ನಾಮ-ನಾಮವನ್ನು (ನಾರಾಯಣಮುದ್ರೆಯನ್ನು), ಸರ್ವತ್ರ-ಈ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ವಿನ್ಯಸೇತ್-ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಧರಿಸಬೇಕು).

ದಕ್ಷಿಣೇ ತು ಭುಜೇ ಬಾಹುಂ ಸ್ತನೇ ಖಡ್ಗಂ ಚ ನಂದಕಂ ।
ಹೃದಯೇ ಚರ್ಮ ಬಿಭೃಯಾದ್ವಾಮೇ ಶಾಂರ್ಙ್ಗಮಥೋ ಲಿಖೇತ್

ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರರು, ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಈಗ ಅವರು ಧರಿಸಬೇಕಾದ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ:—ಬಲಭುಜದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಬಾಹುಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ, ಸ್ತನಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಬಲಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಉಭಯಸ್ತನಗಳ ಮೇಲೆ), ನಂದಕವೆಂಬ ವಿಷ್ಣುಖಡ್ಗ

ಶ್ರೀವತ್ಸಾಂಕಂ ಶ್ರಿಯೋ ವಾಸಂ ಭಾವಯೇದ್ದಕ್ಷಸವ್ಯಯೋಃ ।
ಏವಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯವಿಟ್‌ಶೂದ್ರಾ ಧಾರಯೇಯುಶ್ಚ ಮುದ್ರಿಕಾಃ ॥೩೫॥

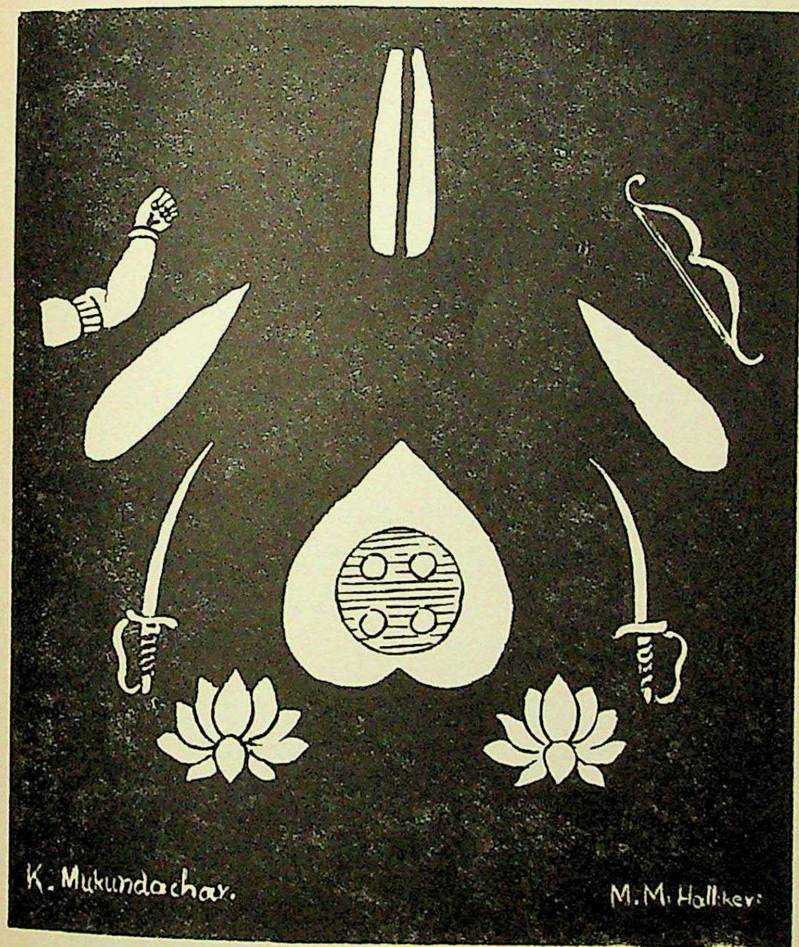
ದಕ್ಷಿಣೇ ತು–ಬಲಭಾಗದ, ಭುಜೇ–ಭುಜದಲ್ಲಿ, ಬಾಹುಂ–(ವಿಷ್ಣು) ಬಾಹುವನ್ನು ಚಿನ್ಹೆಯನ್ನು, ಸ್ತನೇ–ಸ್ತನಭಾಗದಲ್ಲಿ, ನಂದಕಂ–'ನಂದಕ'ನಾಮವುಳ್ಳ (ವಿಷ್ಣು) ಖಡ್ಗಚಿನ್ಹೆಯನ್ನೂ (ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ), ಹೃದಯೇ–ಎದೆಯ ಮೇಲೆ, ಚರ್ಮ–ಚರ್ಮವನ್ನೂ, (ಡಾಲು—ಎದುರಾಳಿಯ ಖಡ್ಗಘಾತವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಆಯುಧವಿಶೇಷ), ಬಿಭೃಯಾತ್–ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು ; ಅಥ–ನಂತರ, ವಾಮೇ–ಎಡ ಭುಜದಲ್ಲಿ, ಶಾರ್ಙ್ಗಂ–ಶಾರ್ಙ್ಗನಾಮಕ (ವಿಷ್ಣು) ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ (ಅದರ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ), ಲಿಖೇತ್–ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ದಕ್ಷಸವ್ಯಯೋಃ–ಬಲ ಎಡ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರಿಯಃ–ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ, ವಾಸಂ–ವಾಸಸೂಚಕವಾದ, ಶ್ರೀವತ್ಸಾಂಕಂ–ಶ್ರೀವತ್ಸಚಿನ್ಹೆಯನ್ನು, ಭಾವಯೇತ್–ಭಾವಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಅಥವಾ ಚಿಂತಿಸತಕ್ಕದ್ದು); ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ಕ್ಷತ್ರಿಯವಿಟ್‌ಶೂದ್ರಾಃ–ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯ ಶೂದ್ರರು, ಮುದ್ರಿಕಾಃ–ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು, ಧಾರಯೇಯುಃ–ಧರಿಸಲರ್ಹರು (ಧರಿಸತಕ್ಕವರಾಗಬೇಕು).

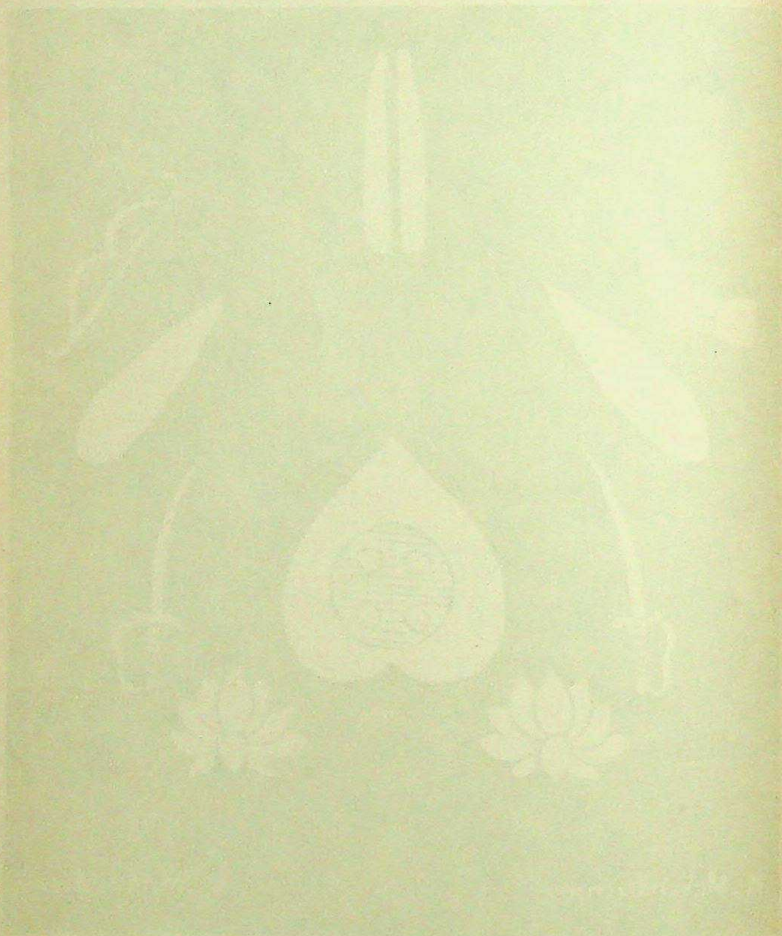
ಕ್ಷತ್ರಜಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಚಾರಾ ವೈಶ್ಯಜಾ ವೈಶ್ಯವತ್ತಥಾ ।
ಅನುಲೋಮಾಶ್ಚ ಕುಂಡಾದ್ಯಾ ವಿಪ್ರಜಾಶ್ಚ ತಥೈವ ಹಿ ॥ ೩೬ ॥

ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ 'ಚರ್ಮ'ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ, ಧರಿಸಬೇಕು ; ನಂತರ ಎಡಭುಜದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗನಾಮಕ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಎದೆಯ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನಸೂಚಕವಾದ ಶ್ರೀವತ್ಸಚಿನ್ಹೆಯನ್ನು, ಧರಿಸಬೇಕು ; ಹೀಗೆ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯ ಶೂದ್ರ ವರ್ಣದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರು, ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು[1] (೩೪–೩೫). ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುರುಷನಿಂದ, ಅನ್ಯವರ್ಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ತಂದೆಯಂತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಚಾರಗಳುಳ್ಳವರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಂತೆ ಮತ್ತು

---

1 ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಧರಿಸಬೇಕಾದ ನಾಮಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ. ವೈಶ್ಯರೂ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರೂ ಆ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಎಡ ಬಲ ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಪುಂಡ್ರಗಳಿಲ್ಲ—ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಎದೆಯಮೇಲಿನ ಪುಂಡ್ರವೂ ಇಲ್ಲ—ಲಲಾಟದಲ್ಲಿನ ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ ಮಾತ್ರವುಂಟು.

K. Mukundachar.
M. M. Hallikeri

ಪ್ರತಿಲೋಮಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಶೂದ್ರವತ್ತಿಲಕಾದಿಷು ।
ಏವಂ ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನಾನಿ ಭಾವಯಿತ್ವಾ ನಿಜಾತ್ಮನಿ ॥ ೩೭ ॥

ಯಃ ಕುರ್ಯಾನ್ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ ಕೃತ್ವಾ ವಿಷ್ಣೌ ತಥಾರ್ಪಯೇತ್ ।
ತಸ್ಯೈವ ಸಫಲಂ ಜನ್ಮ ಮೃತೋ ವಿಷ್ಣುತ್ವಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥ ೩೮ ॥

ಕ್ಷತ್ರಜಾಃ – ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಪುರುಷರಿಂದ ಜನಿಸಿದ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಚಾರವುಳ್ಳ, ಅನುಲೋಮಾಃ–ಅನುಲೋಮಿಗಳೂ, ತಥಾ–ಮತ್ತು, ವೈಶ್ಯಜಾಃ ವೈಶ್ಯವತ್–ವೈಶ್ಯಪುರುಷನಿಂದ ಜನಿಸಿದ (ವೈಶ್ಯಾಚಾರವುಳ್ಳ ಅನುಲೋಮಿಗಳೂ), (ಕ್ಷತ್ರಿಯರಂತೆ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರಂತೆ ನಾಮಾದಿ ವಿಷ್ಣುಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು); ವಿಪ್ರಜಾಶ್ಚ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಜನಿಸಿದ, ಕುಂಡಾದ್ಯಾ – ಕುಂಡಗೋಲಕರೂ, ತಥೈವ-ಮತ್ತು, ಪ್ರತಿಲೋಮಾಃ-ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳೂ, ಸರ್ವಾಃ-ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳ, (ಸಮಸ್ತರಾದ), ಸ್ತ್ರಿಯಃ–ಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ತಿಲಕಾದಿಷು–ನಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಶೂದ್ರವತ್ – ಶೂದ್ರನಂತೆ, (ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು); ಏವಂ – ಹೀಗೆ, ನಿಜಾತ್ಮನಿ–ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನಾನಿ – ವಿಷ್ಣು ಲಾಂಚನಗಳನ್ನು, ಭಾವಯಿತ್ವಾ–ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧರಿಸಿ, ಯಃ–ಯಾರು, ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ–(ಸ್ವವಿಹಿತ) ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ–ಆಚರಿಸಿ, ವಿಷ್ಣೌ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ, ತಥಾ–ಹಾಗೆ (ಭಕ್ತಿಯಿಂದ), ಅರ್ಪಯೇತ್–ಸಮರ್ಪಿಸುವನೋ, ತಸ್ಯ–ಆತನ, ಜನ್ಮ ಏವ–ಜನ್ಮವೇ, ಸಫಲಂ–ಸಫಲವು (ಸಾರ್ಥಕವು), ಮೃತಃ–(ಆತನು) ಮರಣಾನಂತರ,

---

ಹೀಗೆಯೇ ವೈಶ್ಯನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ವೈಶ್ಯವರ್ಣಾಚಾರವುಳ್ಳವರು ವೈಶ್ಯರಂತೆಯೂ, ಈ ಅನುಲೋಮಿಗಳು ವೈಷ್ಣವಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ಕುಂಡಾದಿ (ಗೋಲಕ)ಗಳೂ ಎಲ್ಲ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳೂ (ಉತ್ತಮವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ನೀಚವರ್ಣದ ಪುರುಷನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ) ಸರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ಶೂದ್ರರಂತೆ, ನಾಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಉಕ್ತವಿಧದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಜನ್ಮ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮರಣಾನಂತರ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು (ಸಮಾನರೂಪಾದಿ ಜನನಮರಣರಾಹಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಾನ

ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ–ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು (ಜನನಮರಣರಾಹಿತ್ಯಾದಿ, ಸಾರೂಪ್ಯಾದಿ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವನ್ನು), ಆಪ್ನುಯಾತ್–ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಯೋ ಯಥಾ ಭಾವಯೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಂ ಪ್ರಭುಂ ।
ತಥಾ ರೂಪಮವಾಪ್ನೋತಿ ಕೀಟಃ ಪೇಶಸ್ಕೃತೋ ಯಥಾ ॥ ೩೯ ॥

ವಿಷ್ಣುತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಯಃ – ಯಾರು (ಯಾವ ಜೀವನು), ಯಥಾ – ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ಸರ್ವಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಂ – ಸರ್ವಜೀವ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಪ್ರಭುಂ – ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ವಿಷ್ಣುಂ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಭಾವಯೇತ್ – (ಸಂತತವಾಗಿ) ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ತಥಾ–ಆ ಪ್ರಕಾರದ, ರೂಪಂ–ರೂಪವನ್ನು (ಆಕಾರವನ್ನು),[1] ಅವಾಪ್ನೋತಿ–ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ; ಕೀಟಃ–ಕೀಟವು (ಕ್ರಿಮಿವಿಶೇಷವು), ಪೇಶಸ್ಕೃತಃ–(ಕುರುಡಿಕುಠಾರವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ) ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವದ (ಪೇಶಸ್ಕಾರಿ ಎಂಬ) ಹಾರುವ ಹುಳದಿಂದ, ಯಥಾ – ಹೇಗೋ (ಅದರಲ್ಲಿನ ಭಯಭಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ಕೀಟವು ಅದರ ಸಮಾನವಾದ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ), (ತಥಾ–ಹಾಗೆ, ಜೀವನೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂತತರೂಪಧ್ಯಾನದಿಂದ, ಸಮಾನರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ).

ಧರ್ಮಗಳನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ (೩೬–೩೮). ಪೇಶಸ್ಕರಿ (ಕುರುಡಿಕುಠಾರ) ಎಂಬ ಹುಳದಿಂದ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟು, ಒಂದು ಕೀಟವು, ನಿರಂತರದಲ್ಲಿ ಭಯದಿಂದ, ಆ ಬಂಧಕನ ಉಗ್ರರೂಪವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ತನಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ, ತಾನೂ ಪೇಶಸ್ಕಾರಿಯ ರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ; ಅದರಂತೆ, ವಿಷ್ಣು ಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆತನ ರೂಪವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುವ, ಜೀವನೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಮಾನರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ; (ಮೃತನಾದ ಸಾರೂಪ್ಯಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೊಂದುವನೆಂದರ್ಥ) (೩೯).

---

[1] ಪಕ್ವಭಕ್ತನು, ತನ್ನ ನಿಯತ ಗುರುವಿನಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಬಿಂಬವನ್ನೇ (ಆ ರೂಪದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ), ಸಂತತವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಆ ರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನೇ ಹೊಂದಿ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ಆವಿರ್ಭಾವವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ—ಅದು ಬಿಂಬಸದೃಶಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಸಾಲೋಕ್ಯಂ ಚೈವ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಚ ಸಮೀಪತಾಂ।
ಲಬ್ಧ್ವಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದೇನ ಮುಕ್ತೋ ನಾವರ್ತತೇ ಪುನಃ ॥ ೪೦ ॥

ಸಾಲೋಕ್ಯಂ – ಸಾಲೋಕ್ಯವನ್ನು, ಸಾರೂಪ್ಯಂ ಚೈವ – ಸಾರೂಪ್ಯವನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ಸಾಯುಜ್ಯಂ – ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೂ, ಚ – ಹಾಗೂ, ಸಮೀಪತಾಂ – ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು (ಹಾಗೆ ವಿಷ್ಣುಲಾಂಛನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಚರಿಸಿ, ವಿಷ್ಣ್ವರ್ಪಣ ಮಾಡಿದ ಜೀವನು, ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು), ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದೇನ-ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದದಿಂದ, ಲಬ್ಧ್ವಾ–ಹೊಂದಿ, ಮುಕ್ತಃ–ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಪುನಃ–ತಿರಿಗಿ, ನ ಆವರ್ತತೇ–(ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ) ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾರೂಪ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯು, ಸಾಲೋಕ್ಯ, ಸಾರೂಪ್ಯ, ಸಾಯುಜ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮೀಪ್ಯಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂದು ;[1] ವಿಷ್ಣ್ವರ್ಪಿತವಾದ

[1] ಸಾಲೋಕ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿವಿಧ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಿತಿಗಳು, ದೇಶವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ; ಮುಕ್ತರಿರುವ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹರಿಲೋಕತ್ವವಿದೆ ; ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿ, ಕ್ಷೀರಸಾಗರ(ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ)ದವರೆಗಿನ ಸರ್ವ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳೂ, ಇರುತ್ತವೆ. 'ಸರ್ವಸ್ಥಾನೇಷ್ವಪಿ ಸಾಲೋಕ್ಯಾದ್ಯಸ್ತ್ಯೇವ। ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಿತೇಃ... ।' ಎಂಬ (ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ) ವಾಕ್ಯವೂ, 'ಸಾಲೋಕ್ಯಂ ಚ ಸರೂಪತ್ವಂ, ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಯೋಗ ಏವ ಚ। ಇಮಾಮಾರಭ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಯಾವತ್ಸುಕ್ಷೀರಸಾಗರೇ।' ಇತ್ಯಾದಿ (ಸ.ರ.ಮಾ) ವಾಕ್ಯಗಳೂ, ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. 'ಸ ಏವಾನ್ಯಸ್ವರೂಪೇಣ ಶಕ್ರಲೋಕಸಮೀಪಗಃ। ಯತೀನಾಂ ಧ್ರುವಲೋಕಸ್ಥೋ ವನಿನಾಂ ಮೇರುಮಧ್ಯಗಃ।' ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಗ-ತಾತ್ಪರ್ಯ) ವಾಕ್ಯಗಳು, ಮುಕ್ತರ ಸೇವಾ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವನೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾತ್ರ, ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕಗಳ ಶ್ರೀಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಆನಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರೇ ಸಾಯುಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ; ಅಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಯುಜ್ಯ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹರು. ಚತುರ್ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು :—

(೧) ಸಾಲೋಕ್ಯ—ಸರ್ವದಾ (ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗೆಲ್ಲ) ಶ್ರೀಹರಿದರ್ಶನದಿಂದ ಆನಂದಿಸುತ್ತ, ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಸೇವಿಸಲವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ.

ಪರೇಷಾಂ ಮರಣಂ ಜನ್ಮ ಕಾಲೇಕಾಲೇ ಸ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ ।
ಮೋದಮಾನೋಽನಿಶಂ ಲೋಕೇ ವೈಕುಂಠಾದೌ ನಿಜೇಚ್ಛಯಾ ॥
ಸಾಮುಗಾಯನ್ನಿಜಾನಂದಪೂರ್ಣಾನಂದೋಹಮಿತ್ಯಪಿ ।
ಹಾವುಹಾವ್ವಮೃತಸ್ಯಾಹಂ ನಾಭಿರಿತ್ಯುಚ್ಚಕೈರ್ಗೃಣನ್ ॥ ೪೨ ॥
ಆಸ್ತೇ ಶಾಶ್ವತಲೋಕೇಷು ವೈಷ್ಣವೇಷು ಸದೈವ ಹಿ ।

ಮುಕ್ತಜೀವರ ಸ್ಥಿತಿಪ್ರಕಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಪರೇಷಾಂ–ಅನ್ಯರಿಗೆ (ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವುಳ್ಳ ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೆ), ಕಾಲೇಕಾಲೇ–ಕಾಲಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ), ಜನ್ಮ–ಜನನವನ್ನೂ,

---

ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹೊಂದಿ, ಪುನಃ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (೪೦). ವೈಕುಂಠಾದಿ ನಿತ್ಯಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತರಾದ ಮುಕ್ತಜೀವರು, ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರಿಗೆ, ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವ ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ; ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ನಿರಂತರವೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತ, ಆನಂದಿಸುತ್ತಿರುವರು; ಮುಕ್ತರು, ಸ್ವಸ್ವರೂಪಸ್ಥಿತ ಪೂರ್ಣಾನಂದವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಆ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ

---

(೨) ಸಾರೂಪ್ಯ—ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಚತುರ್ಬಾಹುಗಳಿಂದಲೂ. ವಿವಿಧ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ (ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಿಗೆ) ಸದೃಶವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರಾಗುವುದು.

(೩) ಸಾಮೀಪ್ಯ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ತ್ರಿಧಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾಗಿ, ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಆಕೆಯಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, ವಾಸಿಸುವ, ಹರಿಪುರಗಳ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವಿಕೆ.

(೪) ಸಾಯುಜ್ಯ—'ಆದತ್ತೇ ಹರಿಹಸ್ತೇನ ಹರಿದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ಪಶ್ಯತಿ । ಗಚ್ಛೇಚ್ಚ ಹರಿಪಾದಾಭ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯೈಷಾ ಸ್ಥಿತಿರ್ಭವೇತ್ ।' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ವರ್ಣಿಸುವಂತೆ, ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರಚರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಅಂಗಗಳಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಸಹ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಭೋಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದು.

ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಮುಕ್ತಿಗಳು ಶ್ರೀಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ, ಆಯಾ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮುಕ್ತಜೀವರು ವಿಹರಿಸುವ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

ಮರಣಂ–ಮರಣವನ್ನೂ, ಸಃ–ಆ ಮುಕ್ತನು (ಮುಕ್ತಜೀವ ಸಮುದಾಯವು), ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ–ನೋಡುತ್ತದೆ ; ನಿಜೇಚ್ಛಯಾ–ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ, ವೈಕುಂಠಾದೌ–ವೈಕುಂಠವೇ ಮೊದಲಾದ, ಲೋಕೇ – ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅನಿಶಂ – ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಮೋದಮಾನಃ – (ನಾನಾ ಭೋಗದಿಂದ) ಸುಖಿಸುತ್ತ, ಸಾಮ ಗಾಯನ್ – ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವವನಾಗಿ, ನಿಜಾನಂದಪೂರ್ಣಃ–ಸ್ವಾನಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಅಹಂ–ನಾನು, ಇತಿ–ಹೀಗೆಂದೂ, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಹಾವುಹಾವು–ಭೂಮ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತಿಯೇ ಮುಕ್ತಸ್ವಾಮಿಯು,[1] ಅಹಂ – ನಾನು, ಅಮೃತಸ್ಯ–ಮೌಕ್ತಿಕಾನಂದದ, ನಾಭಿಃ–ಕೇಂದ್ರನು, ಎಂದೂ, ಉಚ್ಚೈಃ–ಉಚ್ಚಕಂಠದಿಂದ, ಗೃಣನ್–ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತ, ಸದಾ ಏವ–ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ವೈಷ್ಣವೇಷು–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರುವ, ಶಾಶ್ವತಲೋಕೇಷು–ನಿತ್ಯಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಆಸ್ತೇ–ಸ್ಥಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ನಾರ್ಯೋ ಯಾಃ ಪತಿಪತ್ನ್ಯಸ್ಸ್ಯುಸ್ತಾ ಅಪಿ ಸ್ವಪತಿಂ ಸದಾ ॥ ೪೩ ॥
ವಿಷ್ಣುಭಾವನಯಾರ್ಚಿತ್ವಾ ಸ್ವೀಯಂ ಶೀಲಮುಪಾಶ್ರಿತಾ ।
ಯಥಾಯೋಗಂ ತಥಾನ್ಯೇಷಾಂ ಚಿತ್ತಸಾಧನತತ್ಪರಾ ॥ ೪೪ ॥

ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, 'ಹಾವು' ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುತ್ತ, ತಮ್ಮನ್ನು ಆನಂದಕೇಂದ್ರರೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತ, ಹಾಗೆ ಉಚ್ಚಕಂಠದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಿಷ್ಣುಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ (೪೧–೪೨). ನಿಯತ ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾದ (ದಂಪತಿಗಳಾದ), ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಮುಕ್ತರಾಗಿಲಿರುವ ಪುರುಷರ ನಿಯತ ಭಾರ್ಯರು), ತಂತಮ್ಮ ಪತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತರಾಗಿ, ಶಾಶ್ವತ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ನಿತ್ಯ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಸ್ವರೂಪದ ಸ್ತ್ರೀಜೀವರು, ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಾನುಗುಣವಾದ ಶೀಲವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಪತಿಯನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಚಿಸಿ (ಪತ್ಯಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ಚೇಷ್ಟಿಸುವ ತನ್ನ ಪತಿಯೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪೋದ್ಧಾರಕನೆಂಬ

---

[1] 'ಹಾವು, ಹಾ ಈ, ಔಹೋಯೀ' ಇತ್ಯಾದಿ ಆಪಾತತಃ ಅರ್ಥಶೂನ್ಯಗಳೆಂದು ತೋರುವ ಶಬ್ದಗಳು ಸಹ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು, ಅದರ ಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ; 'ಹೂಯತೇ ಅತ್ರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಹಾವುಕಾರಸ್ತ್ರಿಯಂತತಃ ।' ಇತ್ಯಾದಿ (ಛಾಂ. ಭಾಷ್ಯ) ಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

*

ಯಾಃ – ಯಾವ, ನಾರ್ಯಃ – ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಪತಿಪತ್ನ್ಯಃ – ದಂಪತಿಗಳು, ಸ್ಯುಃ–ಆಗಿರುವರೋ, ತಾಃ ಅಪಿ–ಅವರೂ ಸಹ, (ಪತಿಗಳೊಡನೆ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಶಾಶ್ವತಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸುವರು); (ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯು) ಸದಾ–ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಪತಿಂ – ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು, ವಿಷ್ಣುಭಾವನಯಾ – ಪರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವೆಂಬ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ (ಪತ್ಯಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಪತಿಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿದ್ದು, ತನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ), ಅರ್ಚಿತ್ವಾ–ಪೂಜಿಸಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರ ದಿಂದ ಸೇವಿಸಿ), ಸ್ವೀಯಂ – ತನ್ನ, ಶೀಲಂ – ಸದ್ಗುಣಸ್ವಭಾವವನ್ನನುಸರಿಸಿದ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು, ಉಪಾಶ್ರಿತಾ–ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಳೋ, ತಥಾ–ಹಾಗೆಯೇ (ಪತಿ ಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆಯೇ), ಯಥಾಯೋಗಂ–ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ, ಅನ್ಯೇಷಾಂ– (ಪತಿಬಂಧುಗಳಾದ) ಇತರರ, ಚಿತ್ತಸಾಧನತತ್ಪರಾ–ಮನೋನುವರ್ತಿಯಾಗಿರು ವಳೋ ; ಸಾಪಿ........ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅನ್ವಯಪೂರ್ಣವಾಗು ತ್ತದೆ).

ಸಾಪಿ ಸ್ವಪತಿನಾ ಸಾಕಂ ಲಭತೇ ಮುಕ್ತಿಮುತ್ತಮಾಂ ।
ಪತ್ಯೌ ಮೃತೇ ಸ್ವಯಂ ಗಚ್ಛೇತ್ತೇನ ಸಾಕಂ ತು ಪಂಚತಾಂ ॥ ೪೫ ॥

ಸಾ ಅಪಿ – ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ಸಹ, ಸ್ವಪತಿನಾ ಸಾಕಂ – ತನ್ನ ಪತಿಯೊಡನೆ, ಉತ್ತಮಾಂ–ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಮುಕ್ತಿಂ–ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಲಭತೇ–ಹೊಂದುತ್ತಾಳೆ; ಪತ್ಯೌ – ಪತಿಯು, ಮೃತೇ – ಮರಣಹೊಂದುತ್ತಿರಲು, ಸ್ವಯಂ – ತಾನೂ, ತೇನ ಸಾಕಂ–ಆತನೊಂದಿಗೆ, ಪಂಚತಾಂ–ಪಂಚತ್ವ (ಮರಣ)ವನ್ನು, ಗಚ್ಛೇತ್– ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು.

ಭಾವನೆಯಿಂದ) ಸೇವಿಸಿ, ಪತಿಯ ಅನುಬಂಧಿಗಳ ಚಿತ್ತಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ, ವರ್ತಿಸಿ, ಪತಿಯೊಡನೆ, ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನೇ (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದುವರು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ನಿರಂತರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪತಿಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಪತಿಯು ಮೃತನಾಗಲು ಆತನೊಂದಿಗೆ

ಧರ್ಮ ಏಷ ಪರೋ ನಾರ್ಯಾಸ್ತದಭಾವೇ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾ ।
ಕೃಚ್ಛ್ರೋಪವಾಸನಿಯಮಪ್ರದಕ್ಷಿಣನಮಸ್ಕೃತೈಃ ॥ ೪೬ ॥
ತಪೋಭಿರನ್ಯೈರಾತ್ಮಾನಂ ಶೋಷಯಿತ್ವಾರ್ಚಯೇದ್ಧರಿಂ ।
ಕಂಚುಕೀಕಂಠಸೂತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಕಬರ್ಯಾಭ್ಯಂಗಭೂಷಣೈಃ ॥ ೪೭ ॥

ತಾವೂ ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕು[1] (೪೩–೪೫). ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಗಾದರೂ ಇದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮವು ; ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಹಗಮನ ಮಾಡದಿರುವ[2] ಸ್ತ್ರೀಯು, ವಿಧವೆಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಈ ಮುಂದಿನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮಹಾಪುಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ವಿಧವಾ ಸ್ತ್ರೀಯು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಳಾಗಿರಬೇಕು ; ವಿಷಯಲಾಲಸೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ದೃಢವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ, ದೇಹಶೋಷಣಕರಗಳಾದ, ಕೃಚ್ಛ್ರ,

---

1 ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ನಿತ್ಯ ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾಗಿದ್ದು ನಿತ್ಯಾನಂದವನ್ನನುಭವಿಸುವ ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀ ಜೀವರು, ನಿಯತ ದಂಪತಿಗಳೆನಿಸುವರು ; ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ, ಪ್ರತಿ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇವರು ದಂಪತಿಗಳಾಗಿಯೇ ಸೇರುವರೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಉಭಯರ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು ಪೂರ್ತಿಗೊಂಡು, (ಮುಂದೆ ಈ ಸ್ಥೂಲಭೌತಿಕ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ), ಚರಮದೇಹದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ, ಈ ನಿಯತ ದಂಪತಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾಗಿಯೇ ಸೇರಿರುತ್ತಾರೆ ; ಚರಮದೇಹದಿಂದ ಪತಿಯು ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ, ಆತನ ಪತ್ನಿಯು ಸಹಗಮನದಿಂದ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿ, ಪತಿಲೋಕವನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ನಿಯತ ದಂಪತಿಗಳು ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾಗಿ ಸೇರದಿರುವ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಪತಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪುರುಷನು, ಮೃತನಾಗಲು, ಆತನ ಪತ್ನಿಯು, ಸಹಗಮನ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದಾಗ, ವೈಧವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಿ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಧವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಭಾಗಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಯತ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿದ್ದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಹ, ಪತ್ಯಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸಿ, ಸಹಗಮನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಪತಿಲೋಕವನ್ನು (ನಿಯತ ಪತಿಸಮಾಗಮವನ್ನು) ಹೊಂದಲು ಅರ್ಹಳಾಗುತ್ತಾಳೆ.

2 ಪಾಂಡುರಾಜನು ಮೃತನಾದಾಗ, ಪುತ್ರರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ, ಕುಂತೀದೇವಿಯು, ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಮತದಿಂದ, ಸಹಗಮನ ಮಾಡದೇ ಉಳಿದಂತೆ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೇಹಾದ್ಯಭಿಮಾನದಿಂದ ಸ್ವದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡದಿದ್ದಾಗ, ವಿಧವೆಯಾಗಿ ಉಳಿದ ಸ್ತ್ರೀಯು, ವಿಧವಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ಯತ್ಯಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪುರುಷನಂತೆ, ಆ ಧರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ, ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ.

ತಾಂಬೂಲಾಂಜನಗಂಧಾದ್ಯೈರನ್ಯೈಃ ಶೃಂಗಾರಭೂಷಣೈಃ ।
ಉಜ್ಝಿತಾ ನಿಖಿಲೈರ್ಭೋಗೈಃ ಶೌಚಾಚಾರರತಾ ಸದಾ ॥ ೪೮ ॥

ದೇವಸೇವಾಪರಾ ನಿತ್ಯಂ ಸತೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂಜಕಾ ।
ದೀಕ್ಷಿತಾ ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಮಂತ್ರಾನ್ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾನ್ ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಂ ॥

ಜಪಂತೀ ಲಭತೇ ಪುಣ್ಯಂ ಯತಿನೋ ವೈಷ್ಣವಾ ಯಥಾ ।

ಏಷಃ–ಈ (ಪತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಹಗಮನವು), ನಾರ್ಯಾಃ–ಸ್ತ್ರೀಯಳ, ಪರಃ–ಉತ್ತಮವಾದ, ಧರ್ಮಃ – ಧರ್ಮವು ; ತದಭಾವೇ – ಸಹಗಮನದ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ (ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಮೃತನಾದ ಪತಿಯೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ—ತಾನೂ ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ), ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾ–ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೃಚ್ಛ್ರೋಪವಾಸನಿಯಮಪ್ರದಕ್ಷಿಣನಮಸ್ಕೃತೈಃ–ಕ್ಲೇಶಕರವಾದ ಉಪವಾಸ (ಕೃಚ್ಛ್ರನಾಮಕ ವ್ರತದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಉಪವಾಸ),

---

ಉಪವಾಸಾದಿ[1] ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು; ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಇತರ ತಪಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ,[2] ದೇಹವನ್ನು ದಂಡಿಸಿ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಬೇಕು; ಕಂಚುಕೀ, ಕಂಠಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು; ಕೇಶಾಲಂಕಾರ, ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು, ಅಭ್ಯಂಗಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು; ತಾಂಬೂಲ, ಕಾಡಿಗೆ, ಗಂಧಾದಿ, ದೇಹಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸುವುವೆಂಬ ಸಮಸ್ತ ಭೋಗಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು; ಶೌಚಾದಿ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಪಾಲಿಸಬೇಕು; ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂಜಕಳಾಗಿರಬೇಕು; ಯೋಗ್ಯ ಗುರುಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು

---

[1] ಕೃಚ್ಛ್ರ, ಚಾಂದ್ರಾಯಣ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪಾಪಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತರೂಪದ ಉಪವಾಸಾದಿ ವ್ರತವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ, ಕೃಚ್ಛ್ರವೂ ಒಂದು; ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂಡ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ, ವಿವಿಧ ಮಾಸಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

[2] ತಪಸ್ಸು ತ್ರಿವಿಧ; 'ದೇವದ್ವಿಜಗುರುಪ್ರಾಜ್ಞಪೂಜನಂ ಶೌಚಮಾರ್ಜವಂ । ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಹಿಂಸಾ ಚ ಶಾರೀರಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ಅನುದ್ವೇಗಕರಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಹಿತಂ ಚ ಯತ್ । ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಭ್ಯಸನಂ ಚೈವ ವಾಙ್ಮಯಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ ॥

ಮತ್ತು ಅನ್ಯವ್ರತನಿಯಮಗಳು, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ, (ಮತ್ತು) ಅನ್ಯೈಃ–ಇತರ, ತಪೋಭಿಃ–ತಪಸ್ಸುಗಳಿಂದ, ಆತ್ಮಾನಂ–ದೇಹವನ್ನು, ಶೋಷಯಿತ್ವಾ–ಶೋಷಿಸಿ (ಒಣಗಿಸಿ—ಕೃಶಗೊಳಿಸಿ), ಹರಿಂ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಅರ್ಚಯೇತ್–ಸೇವಿಸತಕ್ಕದ್ದು ; ಕಂಚುಕೀಕಂಠಸೂತ್ರಾಭ್ಯಾಂ–ಕಂಚುಕೀ (ಕುಪ್ಪಸ ಅಥವಾ ತೊಡುವ ಅಂಗಿ) ಕಂಠಸೂತ್ರ (ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ) ಗಳಿಂದ, ಕಬರ್ಯಭ್ಯಂಗಭೂಷಣೈಃ—ಹೆರಳು (ಕೇಶಾಲಂಕಾರ), ಅಭ್ಯಂಗ (ಎಣ್ಣೆ ಮಾರ್ಜನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು), ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ, ತಾಂಬೂಲಾಂಜನಗಂಧಾದ್ಯೈಃ–ತಾಂಬೂಲ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು (ಕಾಡಿಗೆ), ಗಂಧಾದಿಗಳಿಂದ, ಮತ್ತು, ಅನ್ಯೈಃ–ಇತರ ವಿಧದ, ಶೃಂಗಾರಭೂಷಣೈಃ–ಶೃಂಗಾರದ ಒಡವೆಗಳಿಂದ (ದೇಹಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ) (ಮತ್ತು) ನಿಖಿಲೈಃ—ಸಮಸ್ತ, ಭೋಗೈಃ–ಭೋಗಗಳಿಂದಲೂ, ಉಜ್ಝಿತಾ–ರಹಿತಳಾಗಿ

ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಗುರೂಪದಿಷ್ಟ ವೈಷ್ಣವಮಂತ್ರಗಳನ್ನು, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತಳಾಗಿ ಜಪಿಸಬೇಕು ; ಸದ್ಗುಣಿಯಾಗಿರಬೇಕು ; ಹೀಗೆ ಸದಾಚಾರಿಯಾದ ವಿಧವಾ ಸ್ತ್ರೀಯು, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ಯತಿಗಳಂತೆ, ಮಹಾಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ (೪೬–೪೯).

ಮನಃ ಪ್ರಸಾದಃ ಸೌಮ್ಯತ್ವಂ ಮೌನಮಾತ್ಮವಿನಿಗ್ರಹಃ । ಭಾವಸಂಶುದ್ಧಿರಿತ್ಯೇತತ್ತಪೋ ಮಾನಸಮುಚ್ಯತೇ ॥ ' (ಗೀತಾ)—ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಗುರುಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ ಪೂಜಿಸುವುದು, (ಮೃತ್ತಿಕಾಜಲಗಳಿಂದ) ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂತಃಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಶೌಚವನ್ನಾಚರಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸು, ಮತ್ತು ನುಡಿಗಳಂತೆ ನಡೆಯುವುದು, (ಆರ್ಜವ), ಅಹಿಂಸೆ—ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು, ಇವು ಶಾರೀರಕ (ದೇಹಸಂಬಂಧಿಯಾದ) ತಪಸ್ಸು ; ಅನ್ಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವುದು, ಯಥಾರ್ಥ ಭಾಷಣ, ಪ್ರಿಯವೂ ಹಿತಕರವೂ ಆದ ನುಡಿ, ಗುರೂಪದಿಷ್ಟಮಾರ್ಗದಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪಠನಮಾಡುವುದು ; ಈ ಎಲ್ಲವೂ ವಾಙ್ಮಯದ ತಪಸ್ಸು ; ಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸದಿರುವುದು, ಸೌಮ್ಯತ್ವ (ಮಾನಸ ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ಬಿಡುವುದು), ಮೌನ—ಮನನಶೀಲನಾಗಿರುವುದು, ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು (ಆತ್ಮವಿನಿಗ್ರಹ), ನಾನಾಕಾಮಗಳ ಪರಿತ್ಯಾಗ (ಭಾವಸಂಶುದ್ಧಿ) ಇವುಗಳು ಮಾನಸತಪಸ್ಸು. ಈ ತ್ರಿವಿಧ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಭ್ಯಸನ ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅಂಶಗಳನ್ನುಳಿದು, ಇತರ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಧವೆಯರೂ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬೇಕು ; ಇದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ), ಸದಾ – ನಿತ್ಯವೂ, ಶೌಚಾಚಾರರತಾ – ಶೌಚಾದಿ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಡದೇ ಆಚರಿಸುವವಳಾಗಿ, ನಿತ್ಯಂ–ಪ್ರತಿದಿನವೂ, ದೇವಸೇವಾಪರಾ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಆತನ ಪರಿವಾರದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾಗಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂಜಕಾ–(ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಾದ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತ, ದೀಕ್ಷಿತಾ – ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾನ್ – ತನಗೆ ಉಚಿತವಾದ (ಗುರೂಪದಿಷ್ಟವಾದ), ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಮಂತ್ರಾನ್ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರಗಳನ್ನು, ಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಂ – ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತಳಾಗಿ, ಜಪಂತೀ–ಜಪಿಸುವವಳಾಗಿ), ಸತೀ – ಸಾಧ್ವಿಯು (ಸದ್ಗುಣೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು), ವೈಷ್ಣವಾಃ–ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ, ಯತಿನಃ ಯಥಾ–ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಂತೆ (ಯತ್ಯಾಶ್ರಮಿಗಳಂತೆ), ಪುಣ್ಯಂ–ಪುಣ್ಯವನ್ನು, ಲಭತೇ ಹೊಂದುತ್ತಾಳೆ.

ಸ್ವಸ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರೈರ್ನರೈರ್ಯೋಷಿದ್ಭಿರೇವ ವಾ ॥ ೫೦ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಶ್ವಪಾಕಾಂತೈಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮಭಿಃ ।
ಕುಂಡಾದ್ಯೈರ್ಗೋಲಕೈರ್ವಾಪಿ ವೈದಿಕೈಸ್ತಾಂತ್ರಿಕೈರಪಿ ॥ ೫೧ ॥

ನಾಮಕೀರ್ತನಮುಖ್ಯೈಶ್ಚ ಯಜ್ಞೈರ್ದಾನೈಶ್ಚ ಶಕ್ತಿತಃ ।
ಯಥಾಧಿಕಾರಮನ್ಯೈಶ್ಚ ವಹ್ನಿಶುಶ್ರೂಷಣಾದಿಭಿಃ ॥ ೫೨ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಚಂಡಾಲಪರ್ಯಂತ, ಸಕಲ ಪುರುಷರೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ಪ್ರತಿಲೋಮ ಅನುಲೋಮ ವರ್ಣದವರೂ, ಕುಂಡಗೋಲಕಾದಿಗಳೂ, ವರ್ಣಸ್ಥರು, ಸ್ವಸ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಸರ್ವರೂ ತಂತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಮತ್ತು ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ, ಶ್ರೀಹರಿನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ, ದಾನ, ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ, ಇತರ ವೇದೋಕ್ತ ಅಥವಾ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸಂತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕು ;[1] ಅನ್ಯಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ,

---

[1] ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನು ; ಜೀವರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪೂಜಾ ಸೇವಾದಿಗಳಿಂದ ಆತನಿಗೇನೂ ಆಗಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಭಕ್ತನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆತನನ್ನು ಸಂತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು.

ಸತ್ಕರ್ಮಭಿಸ್ತಥಾ ಚಾನ್ಯೈಸ್ತೋಷಣೀಯೋ ರಮಾಪತಿಃ ।
ಏಷ ಏವ ಪರೋ ಧರ್ಮೋ ವೈಷ್ಣವಾನಾಮನುತ್ತಮಃ ॥ ೫೩ ॥

ನರೈಃ–ಪುರುಷರು (ಪುರುಷರಿಂದ), ಸ್ವಸ್ವವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರೈಃ–ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಯೋಷಿದ್ಭಿಃ ಏವ–ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದಲೂ, ವಾ–ಮತ್ತು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಶ್ವಪಾಕಾಂತೈಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಚಂಡಾಲರವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ, ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮಭಿಃ–ಪ್ರತಿಲೋಮ, ಅನುಲೋಮ ಜಾತಿಯವರಿಂದಲೂ, ಅಪಿ ವಾ–ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಕುಂಡಾದ್ಯೈಃ–ಕುಂಡ ಮೊದಲಾದವರಿಂದಲೂ, ಗೋಲಕಾದ್ಯೈಃ–ಗೋಲಕಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ವೈದಿಕೈಃ–ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೂ, ತಾಂತ್ರಿಕೈಃ–ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತರಾದವರಿಂದಲೂ, ನಾಮಕೀರ್ತನಮುಖ್ಯೈಃ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುನಾಮಸಂಕೀರ್ತನಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞೈಃ–ಯಜ್ಞಗಳಿಂದಲೂ, ದಾನೈಃ ಚ–ದಾನಗಳಿಂದಲೂ, ಶಕ್ತಿತಃ–ತಂತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು (ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿ), ಯಥಾಧಿಕಾರಂ–ತಂತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರವಾಗಿ, ವಹ್ನಿ-ಶುಶ್ರೂಷಣಾದಿಭಿಃ–ಅಗ್ನಿಸೇವೆಯೇ ಮೊದಲಾದ, ಸತ್ಕರ್ಮಭಿಃ–ವಿಧ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ತಥಾ ಚ–ಹಾಗೂ, ಅನ್ಯೈಃ–ಇತರ ಸರ್ವ (ಮಾನವ) ರಿಂದ ಅಥವಾ ಇತರ ಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ, ಯಥಾಧಿಕಾರಂ ಸತ್ಕರ್ಮಭಿಃ–ತಂತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದ—ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ, ರಮಾಪತಿಃ–ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ತೋಷಣೀಯಃ–ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು; ಏಷಃ ಏವ–ಇದೇ, ಪರಃ ಧರ್ಮಃ–ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮವು; ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ–(ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ) ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ, ಅನುತ್ತಮಃ–ಅಧಿಕವಾದ ಧರ್ಮವು, ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಗಂ ವಾಪ್ಯಂಗಹೀನಂ ವಾ ವಿಷ್ಣುಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಕರ್ಮ ಯತ್ ।
ತದನಂತಫಲಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾಪಾಯೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥ ೫೪ ॥

ಆತನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು; ಇದು ಸುಜೀವರಿಗೆ ಅಸದೃಶವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಧರ್ಮವು (೫೦–೫೩). ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವ

ಯತ್—ಯಾವುದು, ವಿಷ್ಣುಂ-ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಉದ್ದಿಶ್ಯ-ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ (ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಆಚರಿಸಲಾದ), ಕರ್ಮ—ಕರ್ಮವೋ, ತತ್—ಅದು (ಆ ಕರ್ಮವು), ಸಾಂಗಂ – ಅಂಗಸಹಿತವಾದುದಾಗಲಿ (ಅಂಗಸಹಿತ ಆಚರಿಸಿದ ಪೂರ್ಣಕರ್ಮವಾಗಲಿ), ಅಂಗಹೀನಂ ವಾ ಅಪಿ – ಅಪೂರ್ಣವಾದುದೇ ಆಗಲಿ (ಅಂಗಭೂತವಾದ ಆಚಾರಗಳಿಲ್ಲದ ಅಪೂರ್ಣಕರ್ಮವಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಆರಂಭಿಸಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗದೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದಾಗಲಿ), ಅನಂತಫಲಂ—ನಾಶರಹಿತವಾದ ಮಹಾ ಫಲವುಳ್ಳದುದೆಂದು, ಪ್ರೋಕ್ತಂ – ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ತಸ್ಯ ಅಪಾಯಃ – ಅದರ ನಾಶವು (ಫಲಾಭಾವವು), ನ ವಿದ್ಯತೇ—ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ಶನೈರ್ವೈರಾಗ್ಯಮಾಪನ್ನೋ ಧನಪುತ್ರಗೃಹಾದಿಷು ।
ಅಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಕೋಚ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶ್ರವಣಮಾಚರೇತ್ ॥೫೫॥

ಶ್ರುತಾರ್ಥಂ ಭಾವಯೇಚ್ಚಿತ್ತೇ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಧ್ಯಾನಪರಾಯಣಃ ।
ಅತಿಪಕ್ವಕಷಾಯೋಽಸೌ ಕ್ಷೀಣಪಾಪಃ ಶನೈಃ ಶನೈಃ ॥ ೫೬ ॥

ಅನೇಕಜನ್ಮಸಂಸಿದ್ಧೋ ಲಭತೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ ।

ಯಾವುದೇ ಕರ್ಮವು, ಸಾಂಗವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಅಂಗಹೀನವಾಗಿರಲಿ[1] (ಪೂರ್ಣವಾಗಿರಲಿ—ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರಲಿ) ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಪರಂತು, ನಾಶರಹಿತವಾದ ಮಹಾಫಲವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತದೆ—ಅದರ ಏಕಾಂಶವೂ (ಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳೂ) ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ನಿರರ್ಥಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (೫೪). ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿದ ಅಧಿಕಾರಿ ಜೀವನು, ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಪತ್ನೀಪುತ್ರಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚಮಾಡಿಯಾದರೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಕಥಾಶ್ರವಣವನ್ನು (ಮಹಿಮೆಗಳ ಶ್ರವಣವನ್ನು) ಬಿಡದೇ ಮಾಡಬೇಕು; ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮನನಮಾಡಬೇಕು (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ

---

[1] ಸ್ನಾನಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳು ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾತ್ಮಕ ಕರ್ಮಗಳ ಅಂಗಗಳು. 'ಪ್ರಾರಂಭಮಾತ್ರಮಿಚ್ಛಾ ವಾ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋ ನ ನಿಷ್ಫಲಾ।'—ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಾಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಾಗಲಿ (ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವುದಾಗಲಿ) ನಿಷ್ಫಲ (ಫಲವಿಲ್ಲದುದು) ಆಗುವುದಿಲ್ಲ—ಯಥೋಚಿತ ಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಎಂಬರ್ಥದ ಪ್ರಮಾಣವಾಕ್ಯಗಳು ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಶನೈಃ – ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಧನಪುತ್ರಗೃಹಾದಿಷು – ಧನ, ಪುತ್ರ, ಭಾರ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ವೈರಾಗ್ಯಂ–ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು (ಅನಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು), ಆಪನ್ನಃ– ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಕರ್ಮಾಣಿ–ವಿಧ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಸಂಕೋಚ್ಯ ಅಪಿ– ಸಂಕೋಚಮಾಡಿಯಾದರೂ, ವಿಷ್ಣೋಃ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ, ಶ್ರವಣಂ – (ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ) ಶ್ರವಣವನ್ನು, ಆಚರೇತ್–ಮಾಡಬೇಕು ; ಶ್ರುತಾರ್ಥಂ–ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು, ಚಿತ್ತೇ–ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಭಾವಯೇತ್–ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮನನಮಾಡಬೇಕು) ; ಶನೈಃ ಶನೈಃ–ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ (ಕ್ರಮವಾಗಿ), ಕ್ಷೀಣಪಾಪಃ – (ಮನನದಿಂದ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು—ಸಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ), ಭಕ್ತ್ಯಾ – ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಧ್ಯಾನಪರಾಯಣಃ–ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ, ಅಸೌ – ಈ ಅಧಿಕಾರಿ ಜೀವನು, ಅತಿಪಕ್ವಕಷಾಯಃ–ಬೆಂದುಹೋದ ಪಾಪಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅನೇಕಜನ್ಮಸಂಸಿದ್ಧಃ– ಬಹುಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು (ಧ್ಯಾನದ ಫಲವನ್ನು) ಹೊಂದಿ, ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು (ಸಾಕ್ಷಾದ್ದರ್ಶನವನ್ನು), ಲಭತೇ–ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ವಿಧೂಯಾಥ ಕ್ರಿಯಮಾಣೈರ್ನಲೇಪಭಾಕ್ ॥ ೫೭ ॥
ಭೋಗೈಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧನಾಶೇ ಚ ತ್ಯಕ್ತಲಿಂಗೋ ವ್ರಜೇದ್ಧರಿಂ ।

ಅಥ–(ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾದ) ನಂತರ, ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ–ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು (ಸಕಲ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯಗಳನ್ನೂ), ವಿಧೂಯ–ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾಶಹೊಂದಲು), ಕ್ರಿಯಮಾಣೈಃ–ಭಾವೀ ಕರ್ಮ ಗಳಿಂದ (ಆಗಾಮಿ – ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ), ನ ಲೇಪಭಾಕ್ –

ವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು) ; ಮನನದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಶ್ರೀಹರಿಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಸರ್ವ ಪಾಪಗಳೂ (ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಪಾಪಗಳು) ಸುಟ್ಟುಹೋಗಲು, ಈ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ಬಹುಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಫಲವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (೫೫–೫೬). ಹೀಗೆ ಹರಿದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದ

ಲೇಪಭಾಗಿಯಾಗದೇ (ಲಿಪ್ತನಾಗದೇ), ಭೋಗೈಃ–ಭೋಗಗಳಿಂದ (ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗದಿಂದ), ಪ್ರಾರಬ್ಧನಾಶೇ – (ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲ ಕೊಡಲು ಆರಂಭವಾದ) ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರಲು, ತ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಃ–ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನಾಗಿ (ಲಿಂಗದೇಹವೂ ಅಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗಲು), ಹರಿಂ–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಪ್ರಜೇತ್ – ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೋಪಾಸಕರಾದ ದೇವಾದಿ ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಅಮುಕ್ತವೈಕುಂಠಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ–ಅನ್ಯರು ಸತ್ಯಲೋಕಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಪ್ರಲಯ ಪರ್ಯಂತರ ಶ್ರೀಹರಿಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ–ದರ್ಶನದಿಂದ ಸಹ ಆನಂದಿಸುತ್ತಲಿದ್ದು, ವಿರಜಾಸ್ನಾನದ ನಂತರ ಲಿಂಗದೇಹರಹಿತರಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ).

ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯ ಪಾಪಪುಣ್ಯರೂಪದ ವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಗಳೂ, ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ;[1] ಮುಂದೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ

---

[1] ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಶೇಖರವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು (ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪಗಳಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು) 'ಸಂಚಿತವು'; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮವು 'ಪ್ರಾರಬ್ಧವು'; ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ ನಂತರ (ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಸಂಭವಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳು, 'ಆಗಾಮಿ'. ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಎಂದರೆ ಸಂಚಿತಕರ್ಮರಾಶಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಂಬಲ್ಲಿ ಈ ಮುಂದಿನ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಚಿತಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂಬ ಉಭಯಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವು. ಶ್ರೀಹರಿದರ್ಶನದಿಂದ ಸಂಚಿತಪಾಪವೆಲ್ಲ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಿಜೀವನಿಗೆ ತಮ್ಮ ದುಃಖರೂಪದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಪುಣ್ಯವು ಅಕಾಮ್ಯ–ಕಾಮ್ಯವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ; ನಿಷ್ಕಾಮದಿಂದಾಚರಿಸಿದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೇ ಅಕಾಮ್ಯ ಪುಣ್ಯವು; ಈ ಅಕಾಮ್ಯಪುಣ್ಯವು, ಜ್ಞಾನೋದಯಕ್ಕೂ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೂ, ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನದ ಸ್ಫುಟತ್ವಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಆ ಫಲಗಳನ್ನಿತ್ತು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕಾಮ್ಯಪುಣ್ಯವೂ ಎರಡು ವಿಧ; ಅನಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟವೆಂದು; ಅನಿಷ್ಟಕಾಮ್ಯಪುಣ್ಯವೂ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಐಶ್ವರ್ಯದಾರಾಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಅನಿಷ್ಟಕಾಮ್ಯವು—ಅದು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಕಾಮ್ಯವೆಂಬುದು, ಸ್ವಭೋಗಕ್ಕಲ್ಲದ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ನಾನಾ ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಗಳ ಪರಿಹಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಇಷ್ಟಕಾಮ್ಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ತನಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ, ಬಂಧುಮಿತ್ರರು ಮತ್ತು ಸ್ವಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ದಾನಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. 'ಅನಭೀಷ್ಟಮನಾರಬ್ಧಂ ಪುಣ್ಯಮಪ್ಯಸ್ಯ ನಶ್ಯತಿ।

ತಾದೃಶಂ ತತ್ಫಲಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ನ್ಮ್ರಿಯತೇ ಜಾಯತೇ ನ ಸಃ ॥ ೫೮ ॥
ಸ್ವಾನಂದತೃಪ್ತೋ ಲೋಕೇಷು ವೈಷ್ಣವೇಷು ಸ ಮೋದತೇ ।

ಸಃ–ಆ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶಿಯು, ತಾದೃಶಂ–ಆ ಪ್ರಕಾರದ, ತತ್ಫಲಂ–ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು, ಲಬ್ಧ್ವಾ–ಹೊಂದಿ, ನಮ್ರಿಯತೇ – ಮರಣಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ನ ಜಾಯತೇ–ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವಾನಂದ ತೃಪ್ತಃ–ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಭೋಗದಿಂದ ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿ, ವೈಷ್ಣವೇಷು–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸದಾ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನೀಯುವ, ಲೋಕೇಷು–ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ), ಸಃ–(ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಭೋಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ) ಆತನು, ಮೋದತೇ–(ಶ್ರೀಹರಿಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ) ಆನಂದಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಲೇಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಸುಖದುಃಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಅದೂ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ನಂತರ ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (೫೭). ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನದ ಈ ಪ್ರಕಾರದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜೀವನು, ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ—ಸಾಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಜನನ ಮರಣರೂಪದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ); ಸ್ವಾನಂದಾನುಭವದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗಿ

ಕಿಮುಪಾಪಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಿನೋ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ॥' (ಪಾದ್ಮ) ಮತ್ತು 'ತತ್ರ ಪುತ್ರಾದಾಯಮುಪಯುಂತಿ ಸುಹೃದಃ ಸಾಧುಕೃತ್ಯಾಂ ದ್ವಿಷಂತಃ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ' (ಶ್ರುತಿ), ಈ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷ್ಯಾದ್ಯುದಾಹೃತಪ್ರಮಾಣಗಳು ಉಕ್ತಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ. ಉದಾಹೃತ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವು ಹೀಗಿದೆ:—'ಜ್ಞಾನಿಯ ಇಷ್ಟಕಾಮ್ಯಪುಣ್ಯದ ಫಲವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುತ್ರರೂ, ಇತರ ಪುಣ್ಯಫಲಗಳನ್ನು ಮಿತ್ರಬಾಂಧವರೂ, ಪಾಪಫಲಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಗಳೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.' 'ಆಗಾಮಿ' ಕರ್ಮಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪುಣ್ಯರೂಪದವುಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ—ಜ್ಞಾನಿಯಿಂದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು ಘಟಿಸುವುದು ಅಸಂಭವ; ಈ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳು ಜ್ಞಾನಿ ಜೀವನು ಪುನಃ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮೋಕ್ಷಾನಂದದ ವೃದ್ಧಿಗೂ ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಆನಂದ ಹ್ರಾಸಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಲೇಪಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ವಿಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಭೋಗದಿಂದ ನಷ್ಟವಾದೊಡನೆ, ಲಿಂಗದೇಹದ ಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಆದರೆ ಅದು ಪೂರ್ಣ ಅಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ—ತನ್ನ ಬಂಧಕಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾಪ್ರಲಯಾನಂತರ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಂದಿಗೆ ವಿರಜಾನದೀ ಸ್ನಾನದಿಂದಲೇ ಅದರ ತ್ಯಾಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಯೋ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಕೇಶವಂ ಮೂಢೋ ಭಕ್ತಂ ವಾ ತಸ್ಯ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥
ಸ ಚಿರಂ ನರಕೇ ಘೋರೇ ಪಚತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ।
ಯಃ ಸದೈವಾಚರೇದ್ದ್ವೇಷಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರಸ್ಯ ಹಿ ॥ ೬೦ ॥
ಸ ಪತತ್ಯಂಧತಾಮಿಸ್ರೇ ತತೋ ನಾವರ್ತತೇ ಪುನಃ ।

ಯಃ–ಯಾವ, ಮೂಢಃ–ಮೂರ್ಖನು (ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯು), ಕೇಶವಂ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ, ವಾ–ಅಥವಾ, ತಸ್ಯ–ಆತನ, ಭಕ್ತಂ–ಭಕ್ತನನ್ನು, ಕರ್ಹಿಚಿತ್–ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಾಗಲಿ, ದ್ವೇಷ್ಟಿ–ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ, ಸಃ–ಆತನು, ಚಿರಂ–ಬಹುಕಾಲ (ನಿತ್ಯವೂ), ಘೋರೇ–ಘೋರವಾದ, ನರಕೇ – ನರಕದಲ್ಲಿ (ದುಃಖಪೂರ್ಣವಾದ ನಿತ್ಯನರಕದಲ್ಲಿ), ಪಚತೇ–ದಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (ದುಃಖತಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ); ಅತ್ರ–ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನ ಸಂಶಯಃ–ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ಯಃ–ಯಾವಾತನು, ಸರ್ವೇಶ್ವರಸ್ಯ–ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ವಿಷ್ಣೋಃ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ, ದ್ವೇಷಂ–ದ್ವೇಷವನ್ನು, ಸದಾ ಏವ–ಸರ್ವದಾ, ಆಚರೇತ್–ಆಚರಿಸುವನೋ,

---

ವಿಷ್ಣುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ವಿರಾಜಮಾನರಾಗುತ್ತಾರೆ[1] (೫೮). ಆದರೆ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನಾಗಲಿ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರನ್ನಾಗಲಿ, ಯಾವ ಅಜ್ಞಾನಿಯು ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ, ಆತನು, ಘೋರವಾದ ನರಕದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ—ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ಯಾವಾತನು, ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ, ಆತನು ಅಂಧತಮಸ್ಸೆಂಬ ನಿತ್ಯನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ (೫೯–೬೦). ಹೇ ಪ್ರಮುದಾದಿ ವಿಪ್ರರೇ! ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು (ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಜನಕಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು), ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವೆನು; ಈ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು

---

1 ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಹರಿಂ ವ್ರಜೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವರಿಗೂ ಮಹಾಪ್ರಲಯಾನಂತರ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಡನೆ ವಿರಜಾಸ್ನಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗವೂ, ನಂತರ ಆತನೊಂದಿಗೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ (ಮುಕ್ತಿಯೂ), ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರೆಗೆ, ಸಾಧನಪೂರ್ತಿಯಾದ ಜ್ಞಾನಿಜೀವರು, ಭೋಗದಿಂದ ಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜನಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಅಪ್ರತೀಕಾಲಂಬನರು, ಅಮುಕ್ತ ವೈಕುಂಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ತೇಜೋವಿಶಿಷ್ಟದೇಹಗಳಿಂದ, ಪರಿಧ್ಯಾನ-ದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಸುಖಿಸುತ್ತ ಮಹಾಪ್ರಲಯಪರ್ಯಂತ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಃ–ಆತನು, ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರೇ–ಅಂಧತಮಸ್ಸೆಂಬ ನಿತ್ಯನರಕದಲ್ಲಿ, ಪತತಿ–ಬೀಳು ವನು (ಎಂದು ಹೇಳಲೇನಿದೆ?), ತತಃ–ಅಲ್ಲಿಂದ, ಪುನಃ–ಮತ್ತೆ, ನ ಆವರ್ತತೇ–ತಿರಿಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. [ಶ್ರೀಹರಿದ್ವೇಷವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಮಾಡಿದರೂ, ತಮೋಯೋಗ್ಯ ಜೀವನು ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿರಲು, ಸದಾ ದ್ವೇಷಿಸುವವನು ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವನೆಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯದಿಂದಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. **ಅಥವಾ,** ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಸುಜೀವಿಯಾದವನು ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಜೀವಾಭೇದಾದಿ ನವವಿಧ ದ್ವೇಷಗಳಲ್ಲಿ[1] ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದ ದ್ವೇಷವನ್ನು, ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಾಡಿದರೂ, ಘೋರನರಕಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ತಿಳಿಯ ಬಹುದು.]

ಇತಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೋ ವಿಪ್ರಾಃ ಧರ್ಮಾ ವೈಷ್ಣವಸಂಮತಾಃ ॥ ೬೧ ॥
ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ಮಯಾಖ್ಯಾತಾ ಯೈರ್ಮುಕ್ತೋ ಜಾಯತೇ ನರಃ ।

ವಿಪ್ರಾಃ – ಹೇ ಋಷಿಗಳೇ!, ಇತಿ – ಹೀಗೆ (ಈವರೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದಂತೆ), ವೈಷ್ಣವಸಂಮತಾಃ – ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವ (ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ), (ಅಥವಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಕರಗಳೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿರುವ), ಧರ್ಮಾಃ–ಧರ್ಮಗಳು, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಃ–ಮುಖ್ಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಪ್ರಧಾನವಾದ ಧರ್ಮಗಳು), ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ–ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ಮಯಾ–ನನ್ನಿಂದ, ಆಖ್ಯಾತಾಃ–ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು; ಯೈಃ – ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ (ಧರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ), ಆಚರಿಸಿ ಮಾನವನು ಮುಕ್ತನಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (೬೧). ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತಿಸಂಪಾದಕ ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ; ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಂದ

---

[1] 'ಜೀವಾಭೇದೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಅಪೂರ್ಣಗುಣತಾ ತಥಾ ।
ಸಾಮ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಭೇದಸ್ತದ್ಗತ ಏವ ಚ ॥
ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಿಪರ್ಯಾಸಃ ತದ್ಭಕ್ತದ್ವೇಷ ಏವ ಚ ।
ತತ್ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನಿಂದಾ ಚ ದ್ವೇಷಾ ಏತೇಽಖಿಲಾ ಮತಾಃ ॥ (ಭಾ–ತಾ)

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿರುವ ಭಾಗಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯ ಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಸುಜೀವರು, ಶ್ರೀಹರಿದ್ವೇಷರೂಪದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಭಯ ಪಟ್ಟು ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನರಃ–ಮನುಷ್ಯನು, ಮುಕ್ತಃ–ಮುಕ್ತನು, ಜಾಯತೇ–ಆಗುತ್ತಾನೆಯೋ (ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆನು).

ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣೇಭ್ಯೋ ನಾನಾಧರ್ಮಾಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ||
ವಿಜ್ಞೇಯಾ ನ ಹಿ ತೇ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂತೇ ಹ್ಯಲ್ಪಕಾಲತಃ || ೬೩ ||

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಸ್ಯ ಮತಂ ಸರ್ವೇ ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
ಬದ್ಧಭಾವಾ ಮಯಿ ದೃಢಂ ನತ್ವಾ ತಂ ಜಗ್ಮುರಾಶ್ರಮಾನ್ || ೬೪ ||

ನಾನಾಧರ್ಮಾಃ – ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಗಳು, ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ – ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ, ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪುರಾಣೇಭ್ಯಃ–ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪುರಾಣಗಳಿಂದ, ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ–ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳು (ಆಗಿವೆ); ಅಲ್ಪಕಾಲತಃ – ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ, ವಕ್ತುಂ–ಹೇಳಲು, ತೇ–ಅವುಗಳು (ಧರ್ಮಗಳು), ನ ಶಕ್ಯಂತೇ–ಸಾಧ್ಯವಾಗತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ; ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—ತಸ್ಯ–ಆ, ಮಹಾತ್ಮನಃ–ಮಹಾತ್ಮನಾದ, ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ–ವಸಿಷ್ಠರ, ಮತಂ–ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು, ಸರ್ವೇ–ಎಲ್ಲರೂ (ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಆತನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಪ್ರಮೋದಾದಿಗಳು), ಜ್ಞಾತ್ವಾ–ತಿಳಿದು, ಮಯಿ–ನನ್ನಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ), ದೃಢಂ–ದೃಢವಾಗಿ, ಬದ್ಧಭಾವಾಃ–ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ (ಭಕ್ತಿಪಾಶಬಂಧಿತರಾಗಿ), ತಂ–ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು, ನತ್ವಾ – ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಆಶ್ರಮಾನ್ – (ತಂತಮ್ಮ) ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಜಗ್ಮುಃ–ಹೋದರು.

ಮನ್ವಂತರಾನುವರ್ಣನವೆಂಬ ೨೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

(ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ) ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಹೀಗೆಂದು, ಮಹಾತ್ಮರಾದ ವಸಿಷ್ಠರು, ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರಾದ ಮತ್ತು ಆ ಮನ್ವಂತರದ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ, ಪ್ರಮುದ, ವಿಮುದ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—ಮಹಾತ್ಮರಾದ ವಸಿಷ್ಠರ, ಮೋಕ್ಷಸಾಧಕ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ನಿಶ್ಚಿತಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು, ತಿಳಿದು, ತೃಪ್ತರಾದ ಆ ಪ್ರಮುದಾದಿಗಳು, ಭಕ್ತ್ಯುದ್ರೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ತಂತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು (೬೨–೬೪).

೨೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೮

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಚತುರ್ಥಸ್ತಾಪಸೋ ನಾಮ್ನಾ ಹ್ಯುತ್ತಮಸ್ಯಾನುಜೋ ಮನುಃ ।
ಸ್ವಯಮೇವ ಹಿ ಯೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಲೀಲಯಾ ಮನುತಾಂ ಗತಃ ॥ ೧ ॥

ಅರ್ಥ :—ಉತ್ತಮಸ್ಯ—(ಇನೇ ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಯಾದ) ಉತ್ತಮನ, ಅನುಜಃ—ತಮ್ಮನಾದ, ನಾಮ್ನಾ—ಹೆಸರಿನಿಂದ, ತಾಪಸಃ—ತಾಪಸನು, ಚತುರ್ಥಃ—ನಾಲ್ಕನೆಯ, ಮನುಃ—ಮನುವು (ಆದನು) ; ಯಃ—ಯಾವ ಈತನು, ಲೀಲಯಾ—ಕ್ರೀಡೆಗಾಗಿ, ಮನುತಾಂ – ಮನುತ್ವವನ್ನು (ಮನುವಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು), ಗತಃ—ಹೊಂದಿದ, ಸ್ವಯಂ—ಸಾಕ್ಷಾತ್, ವಿಷ್ಣುಃ ಏವ—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ.

ತಸ್ಯೇಮೇ ತನಯಾ ಜಾತಾ ವೃಷಾಖ್ಯಾತ್ಯಾದಯೋ ದಶ ।
ನಾಸತ್ಯೋ ವಿಶಿಖೋ ನಾಮ್ನಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ಐಂದ್ರಪದಂ ಸುರಾಃ ॥ ೨ ॥

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೮

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಮೂರನೇ ಮನುವಾದ ಉತ್ತಮನ ಅನುಜನಾದ ತಾಪಸನೆಂಬುವನು, ನಾಲ್ಕನೇ ಮನುವಾದನು ; ಕ್ರೀಡೆಗಾಗಿ ಮನುಪದವಿಗೆ ಬಂದ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಈ ತಾಪಸನು [1] (೧). ಈತನಿಗೆ (ತಾಪಸನಿಗೆ) ವೃಷ, ಖ್ಯಾತಿ ಮುಂತಾದ ದಶ (೧೦) ಪುತ್ರರಾದರು ; ವಿಶಿಖಾ ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು ; ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ

---

[1] ಹಾಹಾ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ದೇವಲರ ಶಾಪದಿಂದ ಮೋಚನೆಮಾಡಿದ, ಗಜೇಂದ್ರನಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದವನೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವ, ಶ್ರೀಹರಿಯು, 'ತಾಪಸಹರಿ' ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ತಾಪಸಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಹರಿಮೇಧಾ ಹರಿಣಿಯರೆಂಬ ಋಷಿದಂಪತಿಗಳಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ 'ಹರಿ'ಯೇ ಚಕ್ರದಿಂದ ನಕ್ರಮುಖವನ್ನು ಸೀಳಿದ. 'ತಾಪಸ'ರೂಪದಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಾಪಸನು (ಮನುವು) ಉತ್ತಮನ (ಹಿಂದಿನ ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಿಯ) ಅನುಜನು—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರರೂಪನೇ.

ಹರಿವೀರಾದಯಸ್ತತ್ರ ವಿಧೃತೇಸ್ತನಯಾಸ್ತು ತೇ ।
ತ ಏವ ವೈಧೃತಾ ನಾಮ ಧೃತಾ ವೇದಾಸ್ತು ಯೈಸ್ತದಾ ॥ ೩ ॥

ತಸ್ಯ–ಆ ತಾಪಸ ಮನುವಿಗೆ, ಇಮೇ–ಈ, ವೃಷಾಖ್ಯಾತ್ಯಾದಯಃ–ವೃಷ, ಖ್ಯಾತಿ ಮೊದಲಾದವರಾದ, ದಶ–ಹತ್ತುಮಂದಿ, ತನಯಾಃ–ಪುತ್ರರು, ಜಾತಾಃ–ಹುಟ್ಟಿದರು ; ನಾಮ್ನಾ–ಹೆಸರಿನಿಂದ, ವಿಶಿಖಃ–ವಿಶಿಖನೆಂಬ, ನಾಸತ್ಯಃ–ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಯು,[1] ಐಂದ್ರಪದಂ – ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ತಃ – ಹೊಂದಿದನು ; ತತ್ರ – ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಹರಿವೀರಾದಯಃ – ಹರಿ, ವೀರ ಮೊದಲಾದವರು, ಸುರಾಃ–ದೇವತೆಗಳು (ಆದರು) ; ತೇ–ಅವರು (ಈ ದೇವತೆಗಳು), ವಿಧೃತೇಃ–ವಿಧೃತಿಯ, ತನಯಾಃ–ಪುತ್ರರು ; ತದಾ–ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ, ಯೈಃ–ಯಾರಿಂದ, ವೇದಾಃ – ವೇದಗಳು, ಧೃತಾಃ ತು – ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೋ (ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೋ), ತೇ ಏವ–ಅವರೇ, ವೈಧೃತಾಃ ನಾಮ–ವೈಧೃತರೆಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳವರು.

ಹರಿಮೇಧಾ ಋಷಿರ್ನಾಮ ತಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಹರಿಣೀ ಸತೀ ।
ತಸ್ಯಾಂ ಜಜ್ಞೇ ಹರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದಹಮೇವ ಸುರೇಶ್ವರಃ ॥ ೪ ॥

ಹರಿಮೇಧಾಃ–ಹರಿಮೇಧನೆಂಬ, ಋಷಿಃ–ಋಷಿಯು, ನಾಮ–ಪ್ರಸಿದ್ಧನು; ತಸ್ಯ–ಆತನಿಗೆ, ಹರಿಣೀ–ಹರಿಣೀ ಎಂಬಾಕೆಯು, ಸತೀ ಸ್ತ್ರೀ–ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯು ;

ಹರಿ, ವೀರ ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು, ಅಧಿಕೃತದೇವತೆಗಳಾದರು ; ಇವರೇ ವಿಧೃತಿಯ ಮಕ್ಕಳು—ಅತ ಏವ ವೈಧೃತರೆಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳವರು ; ಇವರು ಆ ಮನ್ವಂತದಲ್ಲಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ) ವೈಧೃತರೆಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವುಳ್ಳವರು (೨–೩). ಹರಿಮೇಧಾ ನಾಮಕ ಋಷಿಗೆ ಹರಿಣೀ ನಾಮಕಳಾದ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಇದ್ದಳು ; ಆಕೆಯಲ್ಲಿ (ಆಕೆಯನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿ

---

1 ನಾಸತ್ಯ–ದಸ್ರರೆಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ; ಇವರು ಅವಳಿದೇವತೆಗಳು—ಉಭಯರೂ ಒಂದೇ ನಾಮವುಳ್ಳವರು—ಒಬ್ಬ ಭಾರ್ಯಳ (ಉಷಾದೇವಿಯ) ಪತಿಗಳು ; ಇವರಿಬ್ಬರೂ ತಾಪಸಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನಾಳಿದರು. ಪಂಚಪಾಂಡವರು (ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳು) ಪಂಚೇಂದ್ರರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟರುಪರು ; ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ; ಇದರಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರರಾದ ನಕುಲಸಹದೇವರಿಬ್ಬರೂ ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನಾಳಿದವರೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಸ್ಯಾಂ – ಆಕೆಯಲ್ಲಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಃ – ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸುರೇಶ್ವರಃ – ದೇವೋತ್ತಮನಾದ, ಅಹಂ–ನಾನೇ (ಹರಿನಾಮಕನು), ಜಜ್ಞೇ–ಅವತರಿಸಿದನು.

ಹೂಹೂಹಾಹಾಭಿಧೌ ದೇವಗಂಧರ್ವೌ ದೇವಲಂ ಮುನಿಂ ।
ಧ್ಯಾನಸ್ಥಿತಂ ವಿಲೋಕ್ಯೈತಂ ಗಂಗಾತೀರೇ ಯತೇಂದ್ರಿಯಂ ॥ ೫ ॥

ತತ್ರ ಹಾಹಾ ಗಜೋ ಭೂತ್ವಾ ಭೀಷಯಾಮಾಸ ತಂ ಮುನಿಂ ।
ಹೂಹೂ ನಾಕ್ರಂ ವಪುಃ ಕೃತ್ವಾ ಜಲಸ್ಥೋ ಭೀಷಯಚ್ಚ ತಂ ॥ ೬ ॥

ತಾಪಸನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರದಿಂದಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಹೂಹೂ–ಹೂಹೂ ಎಂಬುವ, ಹಾಹಾಭಿದಃ–ಹಾಹಾ ಎಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳ, ದೇವಗಂಧರ್ವೌ–ಇಬ್ಬರು ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಯತೇಂದ್ರಿಯಂ–ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನೂ, ಗಂಗಾತೀರೇ – ಗಂಗಾನದೀ ದಡದಲ್ಲಿ, ಧ್ಯಾನಸ್ಥಿತಂ – ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿದ್ದವನೂ (ಆದ), ಏತಂ–ಈ (ಪ್ರಸಿದ್ಧ), ದೇವಲಂ ಮುನಿಂ–ದೇವಲನಾಮಕ ಋಷಿಯನ್ನು, ವಿಲೋಕ್ಯ–ನೋಡಿ, ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ, ಹಾಹಾ–ಹಾಹಾ ಎಂಬುವನು, ಗಜಃ–ಆನೆಯು, ಭೂತ್ವಾ–ಆಗಿ (ಆನೆಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ), ತಂ ಮುನಿಂ–ಆ ಋಷಿಯನ್ನು, ಭೀಷಯಾಮಾಸ – ಹೆದರಿಸಿದನು ; ಹೂಹೂ – ಹೂಹೂ ಎಂಬಾತನು, ನಾಕ್ರಂ ವಪುಃ – ನಕ್ರದೇಹವನ್ನು (ಮೊಸಳೆಯ ರೂಪವನ್ನು), ಕೃತ್ವಾ–ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಹೊಂದಿ), ಜಲಸ್ಥಃ–(ಗಂಗಾ) ಜಲದಲ್ಲಿದ್ದು, ತಂ–ಆ ದೇವಲನನ್ನು, ಭೀಷಯತ್ ಚ–ತಾನೂ ಸಹ–ಹೆದರಿಸಿದನು.

ಕೊಂಡು), ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಾನೇ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ) ಆ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ (ಹರಿ ಎಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಇಂದ್ರಸಹಾಯಕನಾಗಿ) ಅವತರಿಸಿದೆನು (೪). ಹೂಹೂ ಹಾಹಾ ಎಂಬ ಈರ್ವರು ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು, ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದ ದೇವಲಋಷಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಹಾಹಾ ಗಂಧರ್ವನು ಗಜರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಆ ಮುನಿಯನ್ನು ಬೆದರಿಸಿದನು ; ಹೂಹೂ ಎಂಬಾತನು ಮೊಸಳೆಯಾಗಿ ಗಂಗಾಜಲದಲ್ಲಿದ್ದು, ತಾನೂ

ಏತಸ್ಯೋಽಭಯತಸ್ತೌ ತು ಕ್ರೂರಶಬ್ದೈಶ್ಚ ಫೂತ್ಕೃತೈಃ ।
ಅಸಿಂಚತಾಂ ಜಲೈಶ್ಚಾಪಿ ಮುನಿರ್ಧ್ಯಾನಚ್ಯುತೋಽಭವತ್ ॥ ೭ ॥

ತೌ ತು – ಇವರಾದರೋ (ಹೂಹೂ ಹಾಹಾಗಳಾದರೋ), ಏತಸ್ಯ– ಈ ಋಷಿಯ (ದೇವಲನ), ಉಭಯತಃ – ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಿಂದ (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಹ), ಫೂತ್ಕೃತೈಃ–ಫೂತ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಕ್ರೂರಶಬ್ದೈಃ ಚ– ಭಯಂಕರ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ, ಜಲೈಃ ಚ ಅಪಿ – ಜಲದಿಂದಲೂ, ಅಸಿಂಚತಾಂ– ಸೇಚನಮಾಡಿದರು (ಎರಚಿದರು); ಮುನಿಃ – ಋಷಿಯು, ಧ್ಯಾನಚ್ಯುತಃ – ನಷ್ಟ ಧ್ಯಾನವುಳ್ಳವನು, ಅಭವತ್–ಆದನು (ತಪೋಭಂಗವಾಗಿ ಎಚ್ಚತ್ತನು).

ಗಜಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾವಿಶತ್ತೋಽಯೇ ತತ್ರ ನಕ್ರೇಣ ಭೀಷಿತಃ ।
ಜೀವಸಂಶಯಮಾಪನ್ನೋ ಮುನಿಃ ಸ್ಥಲಮುಪಾಗತಃ ॥ ೮ ॥

ದುದ್ರಾವ ವೇಗತೋ ಯಾವತ್ತತೋ ದಧ್ರೇ ಗಜಶ್ಚ ತಂ ।
ಧೃತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮವಧಾದ್ಭೀತೋ ಲಾಲಯಾಮಾಸ ಶುಂಡಯಾ ॥ ೯ ॥

ಉಪರ್ಯಧಸ್ತಾದ್ಬಹುಶೋ ನೀತ್ವಾ ನೀತ್ವಾ ನ್ಯಲೋಡಯತ್ ।
ತಾವದ್ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಮುನಿಸ್ತೌ ತು ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನಕ್ರಂ ಶಶಾಪ ಸಃ ॥ ೧೦ ॥

ಮುನಿಃ – ದೇವಲಋಷಿಯು, ಗಜಂ – ಆನೆಯನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ – ಕಂಡು, ತೋಽಯೇ – ಜಲದಲ್ಲಿ, ಅವಿಶತ್ – ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು; ತತ್ರ – ಅಲ್ಲಿ, ನಕ್ರೇಣ–

ಆ ಋಷಿಯನ್ನು ಹೆದರಿಸಿದನು (೫–೬). ಉಭಯ ಗಂಧರ್ವರೂ ಈ ಋಷಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ [ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಗಜ, ಜಲದಲ್ಲಿ ನಕ್ರ (ಮೊಸಳೆ) ಹೀಗೆ ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಂದಲೂ] ಭಯಂಕರ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಫೂತ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತ, ಋಷಿಯ ಮೇಲೆ ಜಲವನ್ನು ಎರಚಿದರು; ಧ್ಯಾನಭಂಗವಾಗಿ ದೇವಲನು ಎಚ್ಚತ್ತನು (೭). ಎಚ್ಚತ್ತು ಗಜದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಜಲದಲ್ಲಿಳಿದನು; ಅಲ್ಲಿದ್ದ ನಕ್ರವು ಭಯಗೊಳಿಸಿತು; ಪ್ರಾಣಸಂಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಆ ಋಷಿಯು ಪುನಃ ದಡವನ್ನೇರಿ ಬಂದನು ಮತ್ತು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡಿದನು; ಗಜವು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಡಿಲಿಂದ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಭಯದಿಂದ ಕೊಲ್ಲದೇ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ತೂರಾಡುತ್ತ, ಓಲಾಡಿಸಿತು; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಋಷಿಯು ಧ್ಯಾನಿಸಿ, ಗಜನಕ್ರರೂಪದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಹೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಗಂಧರ್ವರ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದನು;

ಮೊಸಳೆಯಿಂದ, ಭೀಷಿತಃ–ಹೆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಜೀವಸಂಶಯಂ–ಜೀವದಿಂದುಳಿಯುವ ಸಂಶಯವನ್ನು, ಆಪನ್ನಃ–ಹೊಂದಿ, ಸ್ಥಲಂ–ಭೂಮಿಯನ್ನು, ಉಪಾಗತಃ–ಹೊಂದಿದನು (ಮತ್ತೆ ಜಲದಿಂದ ದಡದಮೇಲೆ ಬಂದನು); ವೇಗತಃ–ವೇಗದಿಂದ, ದುದ್ರಾವ–(ಆನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು) ಓಡಿದನು; ಯಾವತ್ ತತಃ–ಓಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಗಜಃ ಚ – ಆನೆಯೂ ಓಡಿ, ತಂ – ಆತನನ್ನು, ದಧ್ರೇ – ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿತು; ಧೃತ್ವಾ–(ಋಷಿಯನ್ನು) ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು, ಬ್ರಹ್ಮವಧಾತ್–ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಧೆಯಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದೋಷದಿಂದ), ಭೀತಃ–ಹೆದರಿದ, ಆ ಗಜರಾಜನು, ಶುಂಡಯಾ–(ತನ್ನ) ಸೊಂಡಿಲದಿಂದ (ಶುಂಡಾದಂಡದಿಂದ), ಲಾಲಯಾಮಾಸ–ಓಲಾಡಿಸಿದನು (ತೂಗಿದನು); ಉಪರಿ–ಮೇಲೆ, ಅಧಸ್ತಾತ್–ಕೆಳಗೆ, ಬಹುಶಃ–ಬಹಳವಾಗಿ (ಅನೇಕಾವರ್ತಿ), ನೀತ್ವಾ ನೀತ್ವಾ – ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತ (ಎತ್ತಿಳಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತ), ವ್ಯಲೋಡಯತ್–ತೂಗಿದನು; ತಾವತ್–ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಮುನಿಃ – ಋಷಿಯು, ದಧ್ಯೌ – ಧ್ಯಾನಿಸಿದನು; ತೌ ತು – ಅವರ (ಗಜ ಮತ್ತು ನಕ್ರಗಳ) ನಿಜಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು (ಅವರು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು), ಜ್ಞಾತ್ವಾ–ತಿಳಿದು, ಸಃ–ಆ ದೇವಲನು, ನಕ್ರಂ–(ಆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ) ಮೊಸಳೆಯಾಗಿದ್ದ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವನನ್ನು, ಶಶಾಪ–ಶಪಿಸಿದನು.

ದೇವಲ ಉವಾಚ—

ಯತಸ್ತ್ವಂ ನಕ್ರರೂಪೇಣ ಹೂಹೂಭೀಷಿತವಾನಸಿ ।
ನಕ್ರ ಏವ ನ ಸಂದೇಹಶ್ಚಿರಂ ಭುವಿ ಭವಿಷ್ಯಸಿ ॥ ೧೦ ॥

ಹೂಹೂ–ಹೇ ಹೂಹೂ!, ಯತಃ–ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ತ್ವಂ–ನೀನು, ನಕ್ರರೂಪೇಣ–ನಕ್ರರೂಪದಿಂದ, ಭೀಷಿತವಾನ್–ಭಯಗೊಳಿಸಿದವನು, ಅಸಿ–ಆದೆಯೋ, (ಅದರಿಂದ), ಚಿರಂ–ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ, ಭುವಿ–ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ನಕ್ರಃ ಏವ–

ಅವರೀರ್ವರಲ್ಲಿ ನಕ್ರರೂಪದಿಂದ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವನನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಶಪಿಸಿದನು (೮–೧೦). ಅರೇ ಹೂಹೂ! ನೀನು ನಕ್ರರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಭಯಗೊಳಿಸಿದೆಯಾದರಿಂದ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಕ್ರನಾಗಿಯೇ ಜನಿಸುವನಾಗು—ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಆ ಜನ್ಮವು ಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ (೧೧).

ಮೊಸಳೆಯೇ, ಭವಿಷ್ಯಸಿ–ಆಗುವಿ, ನ ಸಂದೇಹಃ–ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ನಕ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸು ಎಂದು ಶಪಿಸಿದನು).

ಅರೇ ಹಾಹಾ ತ್ವಯಾ ಯಸ್ಮಾಲ್ಲಾಲಿತೋ ಗಜರೂಪಿಣಾ ।
ಭೀಷಿತಶ್ಚಾಪಿ ತೇನ ತ್ವಂ ರಾಜೇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕಃ ॥ ೧೨ ॥

ಭೂತ್ವಾ ದ್ರವಿಡದೇಶೀಯೋ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣಃ ।
ತತ್ರಾಪ್ಯವಜ್ಞಾಯ ಮುನಿಂ ಗಜತ್ವೇ ಶಾಪಮಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ॥ ೧೩ ॥

ಭವಿಷ್ಯಸಿ ಗಜೇಂದ್ರಸ್ತ್ವಂ ಮಹಾವನಸಮಾಶ್ರಯಃ ।

ಅರೇ ಹಾಹಾ–ಎಲೋ ಹಾಹಾ!, ಗಜರೂಪಿಣಾ – ಗಜರೂಪನಾದ, ತ್ವಯಾ–ನಿನ್ನಿಂದ, ಭೀಷಿತಶ್ಚಾಪಿ–ಭಯಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಯಸ್ಮಾತ್–ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಲಾಲಿತಃ–(ನಾನು) ಓಲೈಸಿ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟೆನೋ (ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವೋ), ತೇನ–ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತ್ವಂ–ನೀನು, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕಃ–ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ, ರಾಜಾ – ರಾಜನು, ಭೂತ್ವಾ – ಆಗಿ (ಜನಿಸಿ), ದ್ರವಿಡದೇಶೀಯಃ–ದ್ರವಿಡದೇಶದ ಅರಸನೂ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣಃ–ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣನೂ ಆಗಿದ್ದು, ತತ್ರಾಪಿ–ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಹ, ಮುನಿಂ–ಋಷಿಯನ್ನು (ಅಗಸ್ತ್ಯರನ್ನು), ಅವಜ್ಞಾಯ–ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿ, ಗಜತ್ವೇ–ಗಜಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಶಾಪಂ – ಶಾಪವನ್ನು, ಅವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ – ಹೊಂದುವಿ; ಗಜೇಂದ್ರಃ–ಗಜರಾಜನಾದ, ತ್ವಂ–ನೀನು, ಮಹಾವನಸಮಾಶ್ರಯಃ–ಮಹಾವನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವವನು, ಭವಿಷ್ಯಸಿ–ಆಗುವಿ.

ಅರೇ ಹಾಹಾ ! ನೀನು ಗಜರೂಪನಾಗಿ ಬಂದು, ನನ್ನನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಿದೆಯಾದರೂ, ನಿನ್ನ ಶುಂಡದಿಂದ ಎತ್ತಿ ತೂಗಾಡಿ, ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿ, ದ್ರವಿಡದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣನಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ, ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿಗಳನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಗಜನಾಗಿ ಜನಿಸೆಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೀ—ಆಗ ಮಹಾವನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಗಜಯೂಥಪತಿಯಾಗುವಿ ಎಂದನು (೧೨–೧೩). ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಋಷಿಶಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಆ ಗಂಧರ್ವರು, ದೇವಲಋಷಿಯನ್ನು

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಏವಂ ತೌ ಶಾಪಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾಯ ಮುನಿಂ ಮುಹುಃ ||೧೪||

ಪ್ರಾರ್ಥಯಾಮಾಸತುರ್ಭೂಯಃ ಪ್ರಣಾಮಶತಪೂರ್ವಕಂ ।
ತತಃ ಪ್ರಸಾದಮಾಪನ್ನೋ ಮುನಿಸ್ತಾವಭ್ಯಭಾಷತ || ೧೫ ||

ತೌ—ಆ ಇಬ್ಬರೂ (ಹಾಹಾ ಹೂಹೂ ಗಂಧರ್ವರು), ಏವಂ—ಈ ಪ್ರಕಾರದ, ಶಾಪಂ – ಶಾಪವನ್ನು, ಆಕರ್ಣ್ಯ – ಕೇಳಿ, ಮುನಿಂ – ದೇವಲಋಷಿಯನ್ನು, ಪ್ರಸಾದಾಯ – ಪ್ರಸನ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಮುಹುಃ – ಪುನಃ ಪುನಃ, ಪ್ರಣಾಮಶತಪೂರ್ವಕಂ – ನೂರಾರು ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಭೂಯಃ – ವಿಶೇಷವಾಗಿ, ಪ್ರಾರ್ಥಯಾಮಾಸತುಃ – ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು ; ತತಃ – ಅದರಿಂದ, ಪ್ರಸಾದಂ – ಸಮಾಧಾನವನ್ನು (ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತವನ್ನು), ಆಪನ್ನಃ–ಹೊಂದಿದ, (ಪ್ರಸನ್ನನಾದ), ಮುನಿಃ – ಋಷಿಯು, ತೌ – ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕುರಿತು, ಅಭ್ಯಭಾಷತ–ಮಾತನಾಡಿದನು.

ದೇವಲ ಉವಾಚ—

ಯದಾ ಸ್ಯಾದ್ಯುವಯೋರ್ಯೋಗೋ ದೈವಾತ್ಸರಸಿ ಕುತ್ರಚಿತ್ ।
ತದೈವ ಭಗವಚ್ಚಕ್ರಧಾರಣಾತ್ತಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್ || ೧೬ ||

ಸ್ವಸ್ವಕರ್ಮಕ್ಷಯಾಚ್ಚಾಪಿ ಶಾಪಾನ್ಮೋಕ್ಷಮವಾಪ್ಸ್ಯಥಃ ।

ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು. ನೂರಾರು ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡರು ; ಇದರಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಋಷಿಯು, ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿದನು (೧೪–೧೫). ಹೀಗೆ ನೀವು ಗಜ ಮತ್ತು ನಕ್ರರಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಬಹುಕಾಲದ ನಂತರ, ಒಂದಾನೊಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುತ್ತದೆ ; ಆಗಲೇ ದೈವಯೋಗದಿಂದ ನಿಮಗೆ ಶ್ರೀಹರಿದರ್ಶನವಾಗಿ, ಭಗವಚ್ಚಕ್ರದಿಂದ ದೇಹವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಕರ್ಮವೂ ನಶಿಸುವುದರಿಂದ, ಈ ನನ್ನ ಶಾಪದಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತರಾಗುವಿರಿ (೧೬). ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :—ಹೀಗೆ ಶಾಪಮೋಕ್ಷಪ್ರಕಾರವನ್ನೂ ಭಗವದ್ದರ್ಶನವಾಗುವುದೆಂಬ ಮಹಾನಂದವಾರ್ತೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿದನಂತರ ಆ ಗಂಧರ್ವರು ದೇವಲ

ಕುತ್ರಚಿತ್–ಯಾವುದೊಂದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ, ಸರಸಿ–ಸರೋವರದಲ್ಲಿ, ದೈವಾತ್–ನಿಮ್ಮಗಳ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ (ಶ್ರೀಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ), ಯುವಯೋಃ – ನಿಮ್ಮಗಳ, ಯೋಗಃ–ಸೇರುವಿಕೆಯು, ಯದಾ–ಯಾವಾಗ, ಸ್ಯಾತ್–ಉಂಟಾಗುವುದೋ, ತದಾ ಏವ–ಆಗಲೇ, ಭಗವಚ್ಚಕ್ರದಾರಣಾತ್–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಚಕ್ರದಿಂದ ಸೀಳಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಚ ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ತಸ್ಯ–ಭಗವಂತನ, ದರ್ಶನಾತ್–ದರ್ಶನದಿಂದಲೂ, ಸ್ವಸ್ವಕರ್ಮಕ್ಷಯಾತ್–ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕರ್ಮಕ್ಷಯದಿಂದಲೂ (ಪೂರ್ವ ಕರ್ಮನಾಶದಿಂದಲೂ), ಶಾಪಾತ್–(ನನ್ನ) ಶಾಪದಿಂದ, ಮೋಕ್ಷಂ–ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು (ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು), ಅವಾಪ್ಸ್ಯಥಃ–ಹೊಂದುವಿರಿ.

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ತತೋಽಭಿವಾದ್ಯ ತೌ ವಿಪ್ರಂ ಜಗ್ಮತುರ್ವಾಸವಂ ಪ್ರತಿ ॥ ೧೭ ॥
ಹಾಹಾ ನಿವೇದಯಾಮಾಸ ತದ್ವೃತ್ತಮಖಿಲಂ ಸ್ವಕಂ ।
ಇಂದ್ರೋ ವ್ಯಗರ್ಹಯದ್ಭೂಯೋ ವಿಪ್ರಾವಜ್ಞಾನಹೇತುತಃ ॥೧೮॥

ತತಃ – ನಂತರ (ಹೀಗೆ ದೇವಲನಿಂದ ಶಾಪಮೋಕ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿದ ನಂತರ), ತೌ – ಅವರೀರ್ವರೂ, ವಿಪ್ರಂ – ಋಷಿಯನ್ನು, ಅಭಿವಾದ್ಯ – ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ವಾಸವಂ ಪ್ರತಿ–ಇಂದ್ರನ ಬಳಿಗೆ, ಜಗ್ಮತುಃ–ಹೋದರು ; ಹಾಹಾ–ಹಾಹಾ ಎಂಬಾತನು, ಸ್ವಕಂ–ತಮ್ಮ, ಅಖಿಲಂ ತದ್ವೃತ್ತಂ–ಈ ಎಲ್ಲ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು, ನಿವೇದಯಾಮಾಸ–ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು ; ಇಂದ್ರಃ–ಇಂದ್ರನು, ವಿಪ್ರಾವಜ್ಞಾನ-ಹೇತವಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಡನೆ ಅಗೌರವದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಭೂಯಃ–ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ವ್ಯಗರ್ಹಯತ್–ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿದನು (ಅವರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದನು).

ಜಾತಸ್ತದೈವ ಹೂಹೂ ಸಃ ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಮಧ್ಯತಃ ।
ಸರಸಿ ಕ್ವಾಪಿ ನಕ್ರೋಽಭೂದ್ಧಾಹೇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನತಾಂ ಗತಃ ॥ ೧೯ ॥

ಋಷಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಇಂದ್ರನ ಬಳಿ ಸಾರಿದರು ಮತ್ತು ನಡೆದುಹೋದ ತಮ್ಮ ಸಕಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ನಿವೇದಿಸಿದರು ; (ದೇವಗಂಧರ್ವರು ಇಂದ್ರಭೃತ್ಯರು) ; ಹಾಹಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು ; ದೇವೇಂದ್ರನು ವಿಪ್ರನೊಡನೆ ಚೇಷ್ಟೆಮಾಡಿ ಅಗೌರವದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ ಅವರನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿದನು (೧೭–೧೮). ಶಾಪವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲಿಸಿತು ; ಹೂಹೂ ಎಂಬುವನು, ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಯ ಮಧ್ಯ

ತದಾ ಏವ – ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ವಿಪ್ರಶಾಪಪ್ರಭಾವದಿಂದ), ಸಃ ಹೂಹೂ – ಆ ಹೂಹೂ ಎಂಬುವನು, ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಮಧ್ಯತಃ – ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತಮಧ್ಯದ, ಕ್ವಾಪಿ–ಒಂದಾನೊಂದು, ಸರಸಿ – ಸರೋವರದಲ್ಲಿ, ನಕ್ರಃ–ಮೊಸಳೆಯು, ಅಭೂತ್ – ಆದನು ; ಹಾಹಾ–ಹಾಹಾನಾಮಕನು, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನತಾಂ–ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಭಾವವನ್ನು, ಗತಃ – ಹೊಂದಿದನು (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು).

ಸ ತು ಮದ್ಭಕ್ತಿಮಾನಾಸ ಸದಾ ವಿಪ್ರಾರ್ಚನೇ ರತಃ ।
ಮನ್ಮುಖಂ ಭಾವಯಿತ್ವಾ ತಾನತೋಷಯದಹರ್ನಿಶಂ ॥ ೨೦ ॥
ಸದಾ ತೇಭ್ಯೋ ಮತ್ಕಥಾನಾಂ ಶ್ರವಣಂ ಕೃತವಾನ್ನೃಪಃ ।

ಸ ತು–ಆತನಾದರೋ (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು), ಮದ್ಭಕ್ತಿಮಾನ್ – ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಆಸ–ಆದನು ; ಸದಾ–ಸರ್ವದಾ, ವಿಪ್ರಾರ್ಚನೇ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ರತಃ–ಆಸಕ್ತನಾದನು ; ತಾನ್–ಅವರನ್ನು (ವಿಪ್ರರನ್ನು), ಮನ್ಮುಖಂ – ನನ್ನ ಮುಖವೆಂದು (ನನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ಜನಿಸಿ, ನನ್ನ ಸ್ತುತಿಯೇ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಪಾರವಾಗುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ನನ್ನ ಸನ್ನಿಧಾನಪಾತ್ರರಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವರಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತ), ಭಾವಯಿತ್ವಾ–(ವಿಪ್ರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸಿ, ಅಹರ್ನಿಶಂ–ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸರ್ವದಾ), ಅತೋಷಯತ್–ಸಂತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ; ತೇಭ್ಯಃ–ಅವರಿಂದ, ನೃಪಃ–ರಾಜನು (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು), ಸದಾ–

ದಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮೊಸಳೆಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಹಾಹಾ ಎಂಬುವನು ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಜನಿಸಿದನು (೧೯). ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾದರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದನು ; ಸರ್ವದಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿದನು ; ನನ್ನ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನಪಾತ್ರರಾದ ವಿಪ್ರರನ್ನು ನನ್ನ ಮುಖವೆಂದೇ, ನನ್ನ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದೇ (ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದೇ) ಭಾವಿಸಿ, ನನ್ನಂತೆಯೇ ಅವರನ್ನು ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳೆನ್ನದೆ, ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ; ಅವರಿಂದ ನಿತ್ಯವೂ ನನ್ನ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ) ಕಥಾಶ್ರವಣವನ್ನು, ಆ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನಾದನು (೨೦). ಒಂದು ದಿನ, ಆತನ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಯದೃಚ್ಛೆಯಿಂದ (ಶ್ರೀಹರಿಲೀಲಾಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ), ಭೃಗ್ವಾದಿ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಪ್ರಾಪ್ತ

ನಿರಂತರವಾಗಿ, ಮತ್ಕಥಾನಾಂ – ನನ್ನ ಮಹಿಮೆಗಳ (ಚರಿತ್ರೆಗಳ), ಶ್ರವಣಂ – ಶ್ರವಣವನ್ನು, ಕೃತವಾನ್–ಮಾಡುವವನು (ಆದನು).

ಏಕದಾ ತದ್ಗೃಹಂ ಜಗ್ಮುರ್ಲೀಲಯಾ ಮುನಿಪುಂಗವಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ಭೃಗ್ವಾದ್ಯಾಶ್ಚೀರವಸನಾ ದೀಪ್ತಾಗ್ನಯ ಇವಾಪರೇ ।
ಪೂಜಯಾಮಾಸ ತಾನ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ತಾನ್ಮುನೀನ್ ಸ ನೃಪೋತ್ತಮಃ ॥

ವರಾಸನಸ್ಥಿತಾನ್ ತಾಂಸ್ತು ಪೂಜಾಸಂತುಷ್ಟಮಾನಸಾನ್ ।
ಪಪ್ರಚ್ಛ ವಿವಿಧಾನರ್ಥಾನ್ ಯಾನ್ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸರ್ವವಿದ್ಭವೇತ್ ॥

ಏಕದಾ–ಒಂದು ದಿನ, ತದ್ಗೃಹಂ–ಆತನ ಮನೆಗೆ (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರಾಜನ ಮನೆಗೆ), ಭೃಗ್ವಾದ್ಯಾಃ–ಭೃಗುಋಷಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ, ಮುನಿಪುಂಗವಾಃ–ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಲೀಲಯಾ – ಲೀಲೆಯಿಂದ (ಶ್ರೀಹರಿಲೀಲಾಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ), ಜಗ್ಮುಃ–ಹೋದರು (ಮನೆಗೆ ಬಂದರು) ; ಚೀರವಸನಾಃ–ನಾರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆ ಮುನಿಗಳು (ಚೀರವಸನ–ಬಂಧಕಕರ್ಮರೂಪದ ಆಚ್ಛಾದನಾರಹಿತರು), ಅಪರೇ–ಅನ್ಯ, ದೀಪ್ತಾಗ್ನಯಃ–ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಗಳೋ, ಇವ–ಎಂಬಂತೆ (ಇದ್ದರು) ; ತಾನ್ ತಾನ್ ಮುನೀನ್–(ಅವರಲ್ಲಿ) ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನೂ (ಎಲ್ಲ ಋಷಿಗಳನ್ನೂ), ನೃಪೋತ್ತಮಃ–ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಭಕ್ತ್ಯಾ–ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಪೂಜಯಾಮಾಸ–ಅರ್ಚಿಸಿದನು ; ಪೂಜಾಸಂತುಷ್ಟಮಾನಸಾನ್ – (ರಾಜನ) ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷಚಿತ್ತರಾಗಿ, ವರಾಸನಸ್ಥಿತಾನ್–ಉತ್ತಮವಾದ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದ, ತಾನ್–ಆ ಭೃಗ್ವಾದಿ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಾನ್ – ಯಾವುಗಳನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ – ತಿಳಿದು,

---

ರಾದರು ; ನಾರುಮಡಿಗಳನ್ನುಟ್ಟು, ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅನ್ಯ ಅಗ್ನಿಗಳಂತಿದ್ದ ಆ ತಪಸ್ವಿಗಳನ್ನು, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರಾಜನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದನು ; ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡುತ್ತಿರಲು, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಮಾನವನು ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ, ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಿಯಾಗುವನೋ, ಆ ವಿಷಯಕವಾದ ನಾನಾ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಅವರ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ

ಸರ್ವವಿತ್ – ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು, ಭವೇತ್ – ಆಗುವನೋ (ಮಾನವನು ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಿಯೆನಿಸುವನೋ), ವಿವಿಧಾನ್–ಆ ನಾನಾ, ಅರ್ಥಾನ್– ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು (ಪ್ರಮೇಯರಹಸ್ಯಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ), ಪಪ್ರಚ್ಛ–ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು (ತನ್ನ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು).

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ—

ತೇ ಕೇಽರ್ಥಾಸ್ತೇನ ಯೇ ಪೃಷ್ಟಾ ಭೃಗ್ವಾದೀಂಸ್ತಾನ್ ವದಸ್ವ ಮೇ
ಯೇಷಾಂ ಶ್ರವಣತೋ ಯಾತಿ ನರಃ ಸರ್ವಜ್ಞತಾಂ ಕ್ಷಣಾತ್ ॥೨೪॥

ತಾನ್–ಆ, ಭೃಗ್ವಾದೀನ್–ಭೃಗು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಕುರಿತು, ತೇನ– ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಂದ, ಯೇ–ಯಾವ, ಪೃಷ್ಟಾಃ–ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅರ್ಥಾಃ–ಅರ್ಥ ವಿಶೇಷಗಳೋ (ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೋ), ತೇ–ಅವು, ಕೇ–ಯಾವುವು ? (ತಾನ್–ಅವು ಗಳನ್ನು), ಮೇ–ನನಗೆ, ವದಸ್ವ–ಹೇಳುವವನಾಗು (ಹೇ ವಿಷ್ಣೋ !) ; ಯೇಷಾಂ– ಯಾವ ಅರ್ಥಗಳ, ಶ್ರವಣತಃ–ಶ್ರವಣದಿಂದ (ಜ್ಞಾನದಿಂದ), ನರಃ–ಮಾನವನು, ಸರ್ವಜ್ಞತಾಂ – (ಸ್ವಯೋಗ್ಯ) ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಕ್ಷಣಾತ್ – ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಯಾತಿ–ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೋ (ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸು).

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಹಂತ ತೇ ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಸಂವಾದಂ ಪರಮಾದ್ಭುತಂ ।
ಪರಾವರಾಖಿಲಜ್ಞಾನಹೇತುಮಜ್ಞಾನನಾಶನಂ ॥ ೨೫ ॥

ದನು (೨೧–೨೩). ಹೀಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಮಾತನಾಡಿ ದನು :—ಹೇ ಪ್ರಭೋ ! ಭೃಗ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಯಾವುವು ? ಯದ್ವಿಷಯಕವಾದವುಗಳು, ಯಾವ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯು ವುದರಿಂದ, ಮಾನವನು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು (ಸರ್ವ ವೇತ್ತನು) ಆಗುವನೋ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿನ್ನಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ (೨೪). ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :—ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ! ಸಂತೋಷ ! ಆಗಲಿ, ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಭೃಗು–ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರ ಅದ್ಭುತವಾದ ರಹಸ್ಯಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು

ನಾನಾವಿಧೇಷ್ವಿಹಾರ್ಥೇಷು ಶ್ರುತೇಷು ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯತಃ ।
ಸಂಶಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನೃಪತಿಃ ಭೃಗ್ವಾದೀನನ್ವಪೃಚ್ಛತ ॥ ೨೬ ॥

ಹಂತ_ಸಂತೋಷವು ; ತೇ_ನಿನಗೆ, ಪರಮಾದ್ಭುತಂ_ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ (ಪರಮರಹಸ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ), ಸಂವಾದಂ_(ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಭೃಗು) ಸಂವಾದವನ್ನು (ಪ್ರಶ್ನೆ – ಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು), ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ – ವರ್ಣಿಸುವೆನು ; (ಆ ಸಂವಾದವು ಎಂಥದೆಂದರೆ), ಅಜ್ಞಾನನಾಶನಂ – ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದು, ಪರಾವರಾಖಿಲಜ್ಞಾನಹೇತುಂ – ಪರಾವರ (ಉಚ್ಚ ನೀಚ) ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದು ; (ಪರಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವ ಜಗದ್ವಿಷಯಕವಾದ ನಿಸ್ಸಂಶಯ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು) ; ಈ ಸಂವಾದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಇರಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ :—ನೃಪತಿಃ_ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರಾಜನು, ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯತಃ_ಬಹು ವಿಪ್ರಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ, ಶ್ರುತೇಷು_ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ, ನಾನಾವಿಧೇಷು_ಬಹುವಿಧವಾದ, ಅರ್ಥೇಷು – ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲಿ), ಸಂಶಯಂ – ಸಂಶಯವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯ_ಹೊಂದಿ, ಇಹ-ಇಲ್ಲಿ, ಭೃಗ್ವಾದೀನ್-ಭೃಗುಮುಖ್ಯರಾದ ಋಷಿಗಳನ್ನು, ಅನ್ವಪೃಚ್ಛತ_ಆ (ಆ ಸಂಶಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ) ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು,

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಪಾಖ್ಯಾನನೆಂಬ ೨ಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಸಂವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ; ಅದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪರಾವರ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಷಯಕಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ; ರಾಜನು ಅನ್ಯ ವಿಪ್ರಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ವಿವಿಧ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಗೊಂಡು, ಆ ಸಂಶಯಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಭೃಗ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿರುವನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಂವಾದವು ಮಹತ್ವವಾದುದು (೨೫–೨೬).

೨ಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೯

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ರಾಜೋವಾಚ—

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾನ್ನಿಯತಿಂ ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಂ ।
ಬಂಧಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕರೋತ್ಯೇವ ಸದಾ ಹರಿಃ ॥ ೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರುತಂ ಮಯಾ ವಿಪ್ರಾ ಬಹುಶೋ ಬಹುಧಾ ಬಹು ।
ನ ತೃಪ್ಯತಿ ತಥಾಪ್ಯತ್ರ ಮನಃ ಸಂಶಯಿತಂ ಹಿ ನಃ ॥ ೨ ॥

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ—

ಅರ್ಥ :—ವಿಶ್ವಸ್ಯ—(ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತವಾದ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ) ಜಗತ್ತಿನ, ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾನ್—ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳನ್ನೂ, ನಿಯತಿಂ—ನಿಯಮನವನ್ನೂ (ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನೂ—ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಚೇಷ್ಟಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡುವುದನ್ನೂ), ಜ್ಞಾನಂ-ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಆವೃತಿಂ—ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಬಂಧಂ—ಬಂಧನವನ್ನೂ (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವುದನ್ನೂ), ಮೋಕ್ಷಂ ಚ—(ಸ್ವಸ್ವರೂಪ ನಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ), ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಸದಾ—ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ,

---

ಅಧ್ಯಾಯ ೨೯

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಚೇತನಾಚೇತನ ಸಕಲಜಗತ್ತಿನ, ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯ-ನಿಯಮನ-ಜ್ಞಾನ-ಅಜ್ಞಾನ-ಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು, ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮಾಡುವ ನೆಂದು, ಬಹುಪ್ರಕಾರದ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು, ಬಹುವಾರ, ಬಹುವಿಪ್ರರ ಮುಖದಿಂದ ನಾನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿರುವೆನು ; [1] ಆದರೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಶಯವು ಪರಿಹಾರ

---

[1] ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯ, ನಿಯಮನಗಳೆಂಬ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು, ಜಡಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ ; ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ, ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು, ಚೇತನಾತ್ಮಕ ಜಗತ್ತಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲಚೇತನ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ) ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಿವೇಕದಿಂದ ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಹರಿಃ ಏವ – ಶ್ರೀಹರಿಯೇ (ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ), ಕರೋತಿ – ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ; ಇತಿ–ಹೀಗೆಂದು, ವಿಪ್ರಾಃ–ಹೇ ಋಷಿಗಳೇ !, ಬಹುಶಃ–ಬಹಳವಾಗಿ, ಬಹುಧಾ–ಬಹು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ, ಬಹು–ಪುನಃ ಪುನಃ, ಮಯಾ–ನನ್ನಿಂದ, ಶ್ರುತಂ–ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆ ; ತಥಾಪಿ – ಹೀಗಿದ್ದರೂ (ಬಹುಪರಿಯಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ್ದರೂ), ನಃ–ನನ್ನ, (ರಾಜತ್ವನಿಮಿತ್ತ ಬಹುವಚನ), ಮನಃ – ಮನಸ್ಸು, ಸಂಶಯಿತಂ – ಸಂಶಯಗೊಂಡು, ನ ತೃಪ್ಯತಿ–ತೃಪ್ತಿಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ಸಂಶಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗದೇ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ).

ಭವಂತೋ ಹಿ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಾಃ ಸದಾ ತತ್ವವಿವೇಕಿನಃ ।
ಅಟಂತಿ ಭಗವತ್ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಾಯೈವ ಕೇವಲಂ ॥ ೩ ॥
ಸದಾ ಸಂತುಷ್ಟಮನಸಾಂ ನಿರೀಹಾಣಾಂ ಸತಾಮಿಹ ।
ಅನುಗ್ರಹಾಯೈವ ಭವೇತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಮಗ್ನಚೇತಸಾಂ ॥ ೪ ॥
ಸದೈವ ಖಾದನೇ ಪಾನೇ ವ್ಯವಾಯೇ ವ್ಯಸನೇಷು ಚ ।
ನಾನಾವಿಧೇಷು ಚಾರ್ಥೇಷು ಧನಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತುಷು ॥ ೫ ॥

ಭವಂತಃ–ತಾವುಗಳು, ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಾಃ–ಮಹಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ; ಸದಾ–ನಿರಂತರವಾಗಿ, ತತ್ವವಿವೇಕಿನಃ – ತತ್ವವಿಚಾರಪರರು (ಆದವರು), ಕೇವಲಂ ಭಗವತ್ತತ್ವಪ್ರಕಾಶಾಯ ಏವ – ಭಗವತ್ತತ್ವಜ್ಞಾನದಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ, ಅಟಂತಿ–ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ ; (ಅವರ ಸಂಚಾರವು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು) ; ಧನಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತುಷು–ಧನಸಂಪಾದನೆಗಳ ಕಾರಣವಾಗುವ, ನಾನಾವಿಧೇಷು – ಬಹುವಿಧವಾದ,

---

ವಾಗಿಲ್ಲ–ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ (೧–೨). ಸದಾ ಭಗವತ್ತತ್ವವಿಚಾರಪರರೂ, ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞರೂ ಆದ ತಮ್ಮಂಥವರು, ಕೇವಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ ; ಧನಸಂಪಾದನೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ, ತಿನ್ನುವುದು, ಕುಡಿಯುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಭೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವಿಧ ದುಶ್ಚಟಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಸದಾ ಸಂತೃಪ್ತಚಿತ್ತರೂ, ಆಶಾರಹಿತರೂ ಆದ ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇರುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ ! (ಸಜ್ಜನರು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿವಿಧ

ಅರ್ಥೇಷು – ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಉಪಯುಕ್ತ ಉದ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ), ಸದಾ–ಸರ್ವದಾ, ಖಾದನೇ–ತಿನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ, ಪಾನೇ–ಕುಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ, ವ್ಯವಾಯೇ–ಸ್ತ್ರೀಭೋಗದಲ್ಲಿ, ಚ – ಮತ್ತು, ವ್ಯಸನೇಷು – ವಿವಿಧ ದುರಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ, ಮಗ್ನಚೇತಸಾಂ – ಮುಳುಗಿದ (ಆಸಕ್ತವಾದ) ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರ, ಅನುಗ್ರಹಾಯ ಏವ–ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಸದಾ–ಸರ್ವದಾ, ಸಂತುಷ್ಟಮನಸಾಂ–ಸಂತೋಷ ಚಿತ್ತರಾದ (ತೃಪ್ತರಾದ), ನಿರೀಹಾಣಾಂ–ಆಶಾರಹಿತರಾದ, ಸತಾಂ–ಸಾಧುಗಳ (ಜ್ಞಾನಿಗಳ), ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ – ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು, ಭವೇತ್ – ಇರುತ್ತದೆ (ಅಜ್ಞಜನರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಂಚಾರಾದಿ ವ್ಯವಹರಣೆಗಳು).

ಪ್ರಾಯೋ ನಿರಾಶಾಃ ಸಾಶಾಶ್ಚ ಕದಾಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದೇವ ಹಿ ।
ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತಾ ನೋ ಕುರ್ಯುರಾತ್ಮತತ್ವವಿವೇಚನಂ ॥ ೬ ॥

ಪ್ರಾಯಃ–ಬಹುವಾಗಿ, ನಿರಾಶಾಃ–ನಿರಾಶರೂ, ಸಾಶಾಃ ಚ–(ವಿಷಯಗಳ) ಆಶೆಯುಳ್ಳವರೂ, ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತಾಃ ಹಿ – ಅನ್ಯಾಸಕ್ತಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ, ಕದಾಚಿತ್ – ಯಾವುದೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಕ್ವಚಿದೇವ – ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ, ಆತ್ಮತತ್ವವಿವೇಚನಂ – ಭಗವತ್ತತ್ವದ ವಿಚಾರವನ್ನು, ನೋ ಕುರ್ಯುಃ – ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಥಂ ತೇ ತ್ಯಕ್ತಸದ್ವೃತ್ತಾಃ ಸುಖಂ ರಾತ್ರಿಷು ಶೇರತೇ ।
ಮರಣಾಂತರಿತಾ ಯೇಷಾಂ ಭಾವಿನ್ಯೋಹಿ ಮಹಾಪದಃ ॥ ೭ ॥

ತೇ – ಅವರು (ಆತ್ಮತತ್ವವಿವೇಚನರಹಿತರು), ತ್ಯಕ್ತಸದ್ವೃತ್ತಾಃ – ಸರ್ವ ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವರಾಗಿ, ರಾತ್ರಿಷು – ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ (ಯಾವ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ), ಕಥಂ–ಹೇಗೆ, ಸುಖಂ–ಸುಖವಾಗಿ, ಶೇರತೇ–ಮಲಗುತ್ತಾರೆ

ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ) (೩–೫). ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶರಾದವರು (ಯಾವುದೊಂದನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುವ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದವರು), ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕ ಆಶೆ–ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನರಾದವರೂ ಆದ ಏಕಾಗ್ರಮನಃಶೂನ್ಯರು, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಎಷ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೂ, ಭಗವತ್ತತ್ವದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ; ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗದ ಜನರು ಹೀಗಿರುವರು (೬). ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಈ ಬಹುಭಾಗದ ಜನರು ಯಾವ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ

(ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ?); ಯೇಷಾಂ–ಯಾರಿಗೆ (ಅಂಥವರಿಗೆ), ಮರಣಾಂತರಿತಾಃ–ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಮಧ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಪದಃ–ಮಹಾ ಆಪತ್ತುಗಳು, ಭಾವಿನ್ಯಃ ಹಿ–ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ (ನಿಶ್ಚಯವು).

ಪ್ರಾಯೇಣ ಮೈಥುನಾದೇವ ಜೀವಸೃಷ್ಟಿರ್ವಿಲೋಕ್ಯತೇ ।
ಜಲಭೂಬೀಜಸಂಯೋಗಾತ್ ಸ್ಥಾವರೋತ್ಪತ್ತಿರೀಕ್ಷ್ಯತೇ ॥ ೮ ॥

ಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯತಿಜ್ಞಾನಾದ್ಯಖಿಲಮೇವ ಯತ್ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ಲೋಕತೋ ಲೋಕೇ ಮುಕ್ತಃ ಕೋಽಪಿ ನ ದೃಶ್ಯತೇ ॥

ನಿಶ್ಚೇತುಂ ತತ್ಕಥಂ ಶಕ್ಯಂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ತತೋ ಹರೇಃ ।
ನ ಹರಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ವಾಪಿ ತಸ್ಮಾನ್ನಾನಾವಿಧಂ ಕಥಂ ॥ ೧೦ ॥

ಅವಿವೇಕಿಗಳ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ; ವಿಚಾರವಂತರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ—

ಜೀವಸೃಷ್ಟಿಃ–ಜೀವರುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಪ್ರಾಯೇಣ–ಬಹುವಾಗಿ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ), ಮೈಥುನಾತ್ ಏವ–ಪುರುಷಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗಮದಿಂದಲೇ,

---

ತಾನೇ ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಅಂಥವರಿಗೆ ಮರಣವೇ ಅಂತ್ಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಜೀವಿತಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಅವರಿಂದ ಎದುರಿಸಲಾಗದ ಮಹಾಪತ್ತುಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ (೭). ಈ ಅವಿಚಾರಿಗಳ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ; ವಿಚಾರಶೀಲರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಶಯಗಳನ್ನಾದರೂ ನೋಡಿರಿ; ಜೀವರುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು (ಸೃಷ್ಟಿಯು) ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಸಂಗಮದಿಂದಲೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ; ಇನ್ನು ವೃಕ್ಷಾದಿ ಸ್ಥಾವರಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು, ಭೂಮಿ, ಬೀಜ ಮತ್ತು ಜಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಆಗುವುದೂ ಸಹ ಕಂಡಿದೆ; ಇನ್ನು, ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಂತ್ರಣ, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲೋಕದವರಿಗೆ (ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ) ಲೋಕದಿಂದ (ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ) ಆಗುತ್ತವೆಂಬುದೂ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತದೆ, ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ); ಈ ವಿಧ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು (ಅಥವಾ ಜನನ, ವೃದ್ಧಿ, ಮರಣಾದಿಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದವನು—ಸಂಸಾರದಿಂದ

ವಿಲೋಕ್ಯತೇ – (ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ; ಸ್ಥಾವರೋತ್ಪತ್ತಿಃ – ಸ್ಥಾವರಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಜಲಭೂಬೀಜಸಂಯೋಗಾತ್ – ನೀರು, ಭೂಮಿ, ಮತ್ತು ಬೀಜಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ, ಈಕ್ಷ್ಯತೇ–(ಎಂದು) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ; ಯತ್–ಯಾವ, ಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರನಿಯತಿಜ್ಞಾನಾದಿ – ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ, ಅಖಿಲಂ ಏವ–ಸಮಸ್ತವೋ, (ಆ ಎಲ್ಲವೂ); ಲೋಕೇ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಲೋಕಸ್ಯ–ಲೋಕಕ್ಕೆ (ಎಲ್ಲರಿಗೂ), ಲೋಕತಃ–ಲೋಕದಿಂದಲೇ (ಲೋಕದ ಇತರರಿಂದಲೇ), (ಸಂಭವಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ); ಮುಕ್ತಃ – ಮುಕ್ತನೆಂಬುವನು (ಈ ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗದವನು), ಕಃ ಅಪಿ – ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ, ನ ದೃಶ್ಯತೇ – ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ತತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ), ಅಸ್ಯ–ಈ ಜಗತ್ತಿನ, ಜನ್ಮಾದಿ–ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊಲಾದವುಗಳು, ಹರೇಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ, (ಎಂದು), ತತ್–ಅದನ್ನು, ಕಥಂ–ಹೇಗೆ, ನಿಶ್ಚೇತುಂ–ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ, ಶಕ್ಯಂ–ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ? (ಮೇಲಾಗಿ), ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕ್ವಾಪಿ – ಎಲ್ಲಿಯೂ, ನ ದೃಶ್ಯತೇ – ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ತಸ್ಮಾತ್ – ಆದ್ದರಿಂದ, ನಾನಾವಿಧಂ – ಬಹುಪ್ರಕಾರದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುದು, ತಸ್ಮಾತ್ – ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ, ಕಥಂ–(ಎಂದು) ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದೀತು?

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಲೋಕ್ಯತೇ ಲೋಕೇ ನ ಹ್ಯಕಸ್ಮಾದನೇಕಧಾ ।
ನಾನಾವ್ಯಾಪಾರಸಂಸಕ್ತಾಃ ಕಥಂ ನಾನೇಹ ಜಾತಯಃ ॥ ೧೧ ॥
ಏಷಾಂ ವ್ಯಾಪಾರತೋ ಲೋಕೇ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ ।

ಮುಕ್ತನಾದವನು) ಯಾರೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸುವನೆಂಬ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೂ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ? (೮–೧೦). ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ವಿವಿಧ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೇ ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಬಹು ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ (ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಆಸಕ್ತರಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿಗಳು, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಈ ಜಾತಿ (ಗುಂಪಿನ) ಜನರಿಂದಲೇ ಜಗದ್ವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (೧೧). ನೇಗಿಲು, ದಂಡ (ಕೋಲು), ನೊಗ (yoke)

ಅನೇಕಧಾ – ಬಹುವಿಧದ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ – ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಲೋಕೇ–ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅಕಸ್ಮಾತ್–ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, (ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೇ), ನ ಲೋಕ್ಯತೇ – ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಹಿ – ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, (ಎಂದರೆ), ಕಥಂ – (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ) ಹೇಗೆ, ಇಹ – ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ನಾನಾವ್ಯಾಪಾರಸಂಸಕ್ತಾಃ–ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ (ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ), ಆಸಕ್ತರಾದ, ನಾನಾಜಾತಯಃ–ನಾನಾ ಕಸಬುಗಳುಳ್ಳ ಗುಂಪಿನ ಜನರು (ಜಾತಿಗಳು) (ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ?); ಏಷಾಂ – ಈ ನಾನಾ ಜಾತಿಗಳ, ವ್ಯಾಪಾರತಃ – ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದಲೇ, ಲೋಕೇ – ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ – ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ–ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಹಲಕಾಲಯುಗಾದೀನಾಂ ತುರೀವೇಮಾದಿನಾಮಪಿ ॥ ೧೨ ॥

ಕುಲಾಲಚಕ್ರದಂಡಾದೇರಭಾವೇ ಹಿ ಕಥಂ ನೃಣಾಂ ।
ಅನ್ನಾಚ್ಛಾದನಲಾಭಃ ಸ್ಯಾದನ್ಯನ್ನಾನಾವಿಧಂ ಕಥಂ ॥ ೧೩ ॥

ಭೋಗಾರ್ಥಜಾತಂ ಲಭ್ಯೇತ ನಾನಾಶಿಲ್ಪಕರೈರ್ವಿನಾ ।
ಶಿಲ್ಪಾನ್ಯಪಿ ಕಥಂ ಲೋಕೇ ಪ್ರಥಿತಾನಿ ಗುರುಂ ವಿನಾ ॥ ೧೪ ॥

ಗಳಿಲ್ಲದೇ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ರೈತನು ಬೆಳೆಯಬಹುದೇ? (ಇಲ್ಲ); ತುರೀ ವೇಮಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೇ (ಲಳಿಗೆ ಮಗ್ಗಗಳಿಲ್ಲದೇ) ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನೇಯಬಹುದೇ? (ಇಲ್ಲ); ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ ದಂಡಾದಿಗಳಿಲ್ಲದೇ ಪಾತ್ರೆಗಳು (ಕುಂಭ ಮೊದಲಾದವು) ಸಿದ್ಧವಾಗಬಹುದೇ? (ಇಲ್ಲ); ಮತ್ತು ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ನಾನಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು (ಶಿಲ್ಪಕರು) ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅನ್ನವಸ್ತ್ರಗಳಾಗಲಿ, ಇತರ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ದೊರೆಯಬಹುದು? (ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ); ಗುರುವಿಲ್ಲದೇ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು? (ಆಗುವುದಿಲ್ಲ); ಇದರಿಂದ, ಜಗದ್ವಸ್ತುಗಳು ಬಹುಕರ್ತೃಕವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವವೂ ಒಬ್ಬ ಹರಿಯಿಂದ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸಂಭಾವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಮೇಲಾಗಿ, ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬುವು ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಯಾರಿಗೆ? ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವನು? ಅವನು, ಇದರಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ತನ್ನ ನಿತ್ಯಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಕರ್ಮವಾವುದು?

ಕಥಂ ಬಂಧಃ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಥಂ ಜೀವಃ ಕಥಂ ಗತಿಃ ।
ಕಥಂ ಕರ್ಮೇತಿ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಕೃಪಯಾ ವಕ್ತುಮರ್ಹಥ ॥ ೧೫ ॥

ಹಲಕಾಲಯುಗಾದೀನಾಂ–ನೇಗಿಲು, ದಂಡ, ನೊಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ, ಅಪಿ–ಹಾಗೂ, ತುರೀವೇಮಾದಿನಾಂ–ಲಳಿಗೆ ಮಗ್ಗಗಳ (Shuttle and loom), ಕುಲಾಲಚಕ್ರದಂಡಾದೇಃ – ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ, ದಂಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳ, ಅಭಾವೇ–ಅಭಾವದಲ್ಲಿ (ಅವುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ), ನೃಣಾಂ–ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, (ಬೇಕಾದ), ಅನ್ನಾಚ್ಛಾದನಲಾಭಃ–ಆಹಾರ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಲಾಭವು, ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್–ಹೇಗಾದೀತು ? ನಾನಾಶಿಲ್ಪಕರೈಃ ವಿನಾ – ವಿವಿಧ ಕಸಬುಗಳುಳ್ಳ ಜನರಿಲ್ಲದೇ (ಶಿಲ್ಪ–ಕೈಕೆಲಸ ಅಥವಾ ನಿಪುಣ ಕೆಲಸಗಾರ), ಅನ್ಯತ್ – ಬೇರೆ, ನಾನಾವಿಧಂ – ಬಹುವಿಧದ, ಭೋಗಾರ್ಥಜಾತಂ – ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಸಮೂಹವು, ಕಥಂ – ಹೇಗೆ, ಲಭ್ಯೇತ – ದೊರೆಯಬಹುದು ? ಶಿಲ್ಪಾನಿ ಅಪಿ – (ನಾನಾ ಶಿಲ್ಪಗಳಾದರೂ) ವಿವಿಧ ಕೃತಿಗಳಾದರೂ, ಗುರುಂ ವಿನಾ–ಗುರುವಿಲ್ಲದೇ (ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುವವನಿಲ್ಲದೇ), ಲೋಕೇ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಕಥಂ–ಹೇಗೆ, ಪ್ರಥಿತಾನಿ–ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಬೆಳೆದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತವೆ) ; (ಮೇಲಾಗಿ), ಕಥಂ ಬಂಧಃ–ಸಂಸಾರಬಂಧವು ಹೇಗೆ ? ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷಃ – ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೇಗೆ ? ಕಥಂ ಜೀವಃ – ಜೀವನು ಹೇಗೆ ? (ಜನಿಸಿರುವನು), ಕಥಂ ಗತಿಃ–ಗತಿ ಹೊಂದುವುದು ಹೇಗೆ ? ಕಥಂ ಕರ್ಮ– (ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ) ಕರ್ಮವು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾದುದು ? ವಿದ್ವಾಂಸಃ– ಹೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ !, ಕೃಪಯಾ–ಕೃಪೆಮಾಡಿ, ವಕ್ತುಂ–ಹೇಳಲು, ಅರ್ಹಥ– ಸಮರ್ಥರಿದ್ದೀರಿ (ಹೇಳಿರಿ).

ಭೃಗುರುವಾಚ—

ಅಟತಾಮಿಹ ಲೋಕೇ ನೋ ನ ದೃಷ್ಟಃ ತ್ವಾದೃಶೋ ನರಃ ।
ಯಃ ಪೃಚ್ಛೇದಪಿ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಕಿಮು ತತ್ತ್ವವಿವೇಚಕಃ ॥ ೧೬ ॥

ಹೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ! ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಉತ್ತರಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದ ನೀವು, ಕೃಪೆಮಾಡಿ, ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಹೇಳಿರಿ.' (೧೨–೧೫.) ಹೀಗೆ ರಾಜನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಲು, ಎಲ್ಲ ಋಷಿಗಳ ಪರವಾಗಿ ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :— 'ಹೇ ರಾಜ ! ಲೋಕವನ್ನೇ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ ನಮಗೆ ನಿನ್ನಂತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು

ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಲೋಕೇ – ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅಟತಾಂ – ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ, ನಃ – ನಮಗೆ, ತ್ವಾದೃಶಃ ನರಃ – ನಿನ್ನಂತಹ ಮನುಷ್ಯನು, ನ ದೃಷ್ಟಃ – ಕಾಣಲಿಲ್ಲವು ; ಯಃ– ಯಾರು, ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಅಪಿ–ತತ್ವವಿಚಾರಗಳನ್ನಾದರೂ, ಪೃಚ್ಛೇತ್–ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬಹುದೋ (ಅಂಥವನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ) ; ತತ್ವವಿವೇಚಕಃ–ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು (ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು) ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡುವವನು, ಕಿಮು–(ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ವೆಂದು) ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ ?

ವಾಸುದೇವಕಥಾಪ್ರಶ್ನಃ ಪುರುಷಾಂಸ್ತ್ರೀನ್ ಪುನಾತಿ ಹಿ ।
ವಕ್ತಾರಂ ಪೃಚ್ಛಕಂ ಶ್ರೋತೃಂಸ್ತತ್ಪಾದಸಲಿಲಂ ಯಥಾ ॥ ೧೭ ॥

ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು ಕಶ್ಚಿದ್ಯತತಿ ಸಿದ್ಧಯೇ ।
ಯತತಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿನ್ಮಾಂ ವೇತ್ತಿ ತತ್ವತಃ ॥ ೧೮ ॥

ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ; ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವವರೇ ಇಲ್ಲದಿರು ವಾಗ, ನಿನ್ನಂತೆ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವವರೆಲ್ಲಿಂದ ತರಬೇಕು ? (೧೬). ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನ ಮಹಿಮಾವಿಷಯಕ ಪ್ರಶ್ನೆಯು, ಕೇಳುವವನನ್ನೂ, ಹೇಳುವವನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣಮಾಡುವ ಅನ್ಯರನ್ನೂ, ಗಂಗಾಜಲದಂತೆ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ;[1] ಅಸಂಖ್ಯ (ಬಹು) ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬ ಪುಣ್ಯವಂತನು ಮಾತ್ರ, ಶ್ರೀಹರಿಮಹಿಮೆಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಹಾಗೆ ಯತ್ನಿಸುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ, ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಮಹಾತ್ಮೆಯ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ ; ಹಾಗೆ ತಿಳಿದ ಬಹುಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ (ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಪೂರ್ಣವಾಗಿ) ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಂದು, ಆ ವಾಸುದೇವನೇ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿರುವನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವತ್ತತ್ವವಿಷಯಕವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನೀನೇ ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಯು

---

[1] ಶ್ರೀಹರಿಪಾದಜಲವೇ ವಿಷ್ಣುಪಾದೋದ್ಭವಳಾದ ಗಂಗೆಯು ; (ಸಾಲಗ್ರಾಮ ತೀರ್ಥಾದಿಗಳೂ ವಿಷ್ಣುಪಾದೋದಕವೇ ಸರಿ) ; ವಾಸುದೇವಕಥಾ ಪ್ರಶ್ನೆಯು, ಮೂರು ಪುರುಷರನ್ನು ಪಾವನಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂ, ಪಾತಾಳಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು, ಅವರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ವಾಸುದೇವಕಥಾಪ್ರಶ್ನಃ–ಶ್ರೀ ಹರಿ ಮಹಿಮೆಗಳ ವಿಷಯಕ ಪ್ರಶ್ನೆಯು, ತ್ರೀನ್ ಪುರುಷಾನ್ – ಮೂರು ಪುರುಷರನ್ನು, ಪುನಾತಿ ಹಿ – ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತ ದೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವು ; ವಕ್ತಾರಂ – (ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು) ಹೇಳುವವ ನನ್ನು, ಪೃಚ್ಛಕಂ – ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವವನನ್ನು, ಶ್ರೋತೄನ್ – (ಆ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ಗಳನ್ನು) ಶ್ರವಣಮಾಡುವವರನ್ನು, (ಪುನಾತಿ–ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ) ; ಯಥಾ– ಹೇಗೆಂದರೆ, ತತ್ಪಾದಸಲಿಲಂ (ಯಥಾ)–ಆತನ (ವಾಸುದೇವನ) ಪಾದಜಲವಂತೆ ; (ಭಾಗೀರಥೀಜಲವು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸುವ ಜನರನ್ನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಂತೆ) ; ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು–ಬಹುಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕಶ್ಚಿತ್–(ಪುಣ್ಯವಂತನಾದ ಯಾವನೋ) ಒಬ್ಬನು, ಸಿದ್ಧಯೇ– (ನನ್ನ) ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ, ಯತತಿ–ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಯತತಾಂ ಅಪಿ–ಹೀಗೆ ಯತ್ನಿಸುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಕಶ್ಚಿತ್‌ಸಿದ್ಧವಾನ್ ಭವತಿ–ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನು ನನ್ನ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ—ನನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ) ; ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಅಪಿ–(ಹೀಗೆ) ನನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕಶ್ಚಿತ್– ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ, ತಂ–ಆ ನನ್ನನ್ನು (ವಾಸುದೇವನನ್ನು), ತತ್ವತಃ– ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ (ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ – ಪೂರ್ಣವಾಗಿ), ವೇತ್ತಿ– ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಸತ್ಯಮೇವ ತ್ವಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಲೋಕತೋ ಮಿಥಃ।
ಚರಾಚರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ಮ ಕ್ವ ಹರಿಃ ಪ್ರಭುಃ ॥ ೧೯ ॥

(೧೭–೧೮). ಯದ್ಯಪಿ, ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿವರಣಾರ್ಥ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಅನುವಾದವು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ನಿಜವೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ ; ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವು, ಜಗದ್ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ (ಒಂದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ) ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆಂದೂ, ಈ ಎಲ್ಲವೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾದ ಒಬ್ಬನಿಂದ (ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ) ನಡೆಯುತ್ತವೆಂದು ಭಾವಿಸಲು, ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಆತನ ಲೀಲೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿದರ್ಶನಗಳೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ

ತಥಾಪಿ ಫಲವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಚ್ಚ ದೇಹಿನಾಂ ।
ಸದಾಗಮಾಚ್ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಕರ್ಮಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಕಂ ॥ ೨೦ ॥

ತ್ವಯಾ–ನಿನ್ನಿಂದ, ಪ್ರೋಕ್ತಂ–ಹೇಳಲಾದುದು (ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ವಿವರಣೆಯೊಳಗೆ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಅಂಶಗಳು), ಸತ್ಯಮೇವ – ನಿಜವೇ ಸರಿ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನಗೋಚರಗಳೇ); ಚರಾಚರಸ್ಯ–ಚರಾಚರ (ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕ) ಜಗತ್ತಿನ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ–ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುದು, ಮಿಥಃ–ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ, ಲೋಕತಃ – ಜಗತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಎಂದೂ (ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರ, ಆಗುತ್ತವೆಂದೂ), ಕರ್ಮ–ಕರ್ಮವು (ಪೂರ್ವಕರ್ಮವೆಂಬುದು —ಅಥವಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕರ್ಮವೆಂಬುದು), ಕ್ವ–ಎಲ್ಲಿ?, ಪ್ರಭುಃ–ಸಮರ್ಥನೆಂಬ (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಸರ್ವವನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನೆಂಬ), ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕ್ವ – ಎಲ್ಲಿ? (ಎಂದೂ), ದೃಶ್ಯತೇ – ತೋರುತ್ತದೆ; ತಥಾಪಿ –

ತೋರುವುದು ನಿಜವೇ; ಆದರೆ, ಕರ್ಮ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರಾದಿಗಳ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು,[1] ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಜೀವರ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಅವರ ನಾನಾ ಯತ್ನಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ವಿವಿಧ ಫಲಗಳಿಂದಲೂ, ವೇದಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳಿಂದಲೂ, ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ)

---

[1] 'ಭೂತಭಾವೋದ್ಭವಕರೋ ವಿಸರ್ಗಃ ಕರ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಃ ।' ಎಂದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಕರ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು, 'ಕಿಂ ಕರ್ಮ ಪುರುಷೋತ್ತಮ' ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, ಉತ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ಭೂತ (ಜೀವರು) ಭಾವ (ಜಡಪದಾರ್ಥ) ಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಶೇಷ ಸರ್ಜನಕ್ರಿಯೆಯು (ಈಶ್ವರನ ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯಾಪಾರವು) ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು; ಹಾಗೂ, 'ಜನ್ಮ ಕರ್ಮ ಚ ಮೇ ದಿವ್ಯಮೇವಂ ಯೋ ವೇತ್ತಿ ತತ್ತ್ವತಃ ।' (ಗೀತಾ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಹ ಕರ್ಮವೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂದೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, 'ಕ್ವ ಕರ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಕೃತವೆಂಬುದೆಲ್ಲಿ? ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಕರ್ಮ ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಕಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಜೀವರ ಹಾಗೂ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾದ, ಜೀವರ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಗಳು, ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಜೀವರು, ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಶ್ರೀಹರಿ, ಇವುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸಂಭಾವ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡರೂ, ಸದಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಕರ್ಮಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಕಂ–ಕರ್ಮ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು (ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಸ್ಥಾನವೂ), ದೇಹಿನಾಂ–ದೇಹಿಗಳ (ಶರೀರವುಳ್ಳ ಜೀವರ), ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ – ಪರಾಧೀನತೆಯಿಂದಲೂ (ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೂ), ಚ – ಹಾಗೂ, ಫಲವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್ – ವಿವಿಧ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದಲೂ (ಸಮಪ್ರಯತ್ನಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಜೀವರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಫಲಗಳಿಂದಲೂ), ಸದಾಗಮಾತ್ ಚ–(ಈ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಸಹಕೃತವಾದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸಹಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಏರ್ಪಡುವ) ವೇದಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳಿಂದಲೇ, ವಿಜ್ಞೇಯಂ–ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಪದಂ ತತ್ಪರಮಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ ।
ಹೇತುಭಿಃ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದ್ಯೈರ್ದಿವಿ ಚಕ್ಷುರಿವಾತತಂ ॥ ೨೦ ॥

ನ ಹೀದಂ ಪ್ರಸರಚ್ಚಕ್ಷುರ್ದಿವಿ ಸೂರ್ಯಾದಿದರ್ಶನೇ ।
ವಿಲೋಕ್ಯ ತೇನ ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಮರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಷಮಂ ಭವೇತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಅತಃ ಸೂರ್ಯಾದಿವಸ್ತೂನಾಂ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಸ್ಯಾಚ್ಚಕ್ಷುಷೋ ದಿವಿ ।
ಪ್ರಸಾರ ಇತಿ ತದ್ವಚ್ಚ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತುಭಿಃ ॥ ೨೩ ॥

(೧೯–೨೦). ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಿಗಳು (ಮತ್ತು ಮುಕ್ತರು) ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಭುವೆಂದು ಸರ್ವದಾ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ—ತಿಳಿದು ಆತನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವರು; ತಮ್ಮ ಪರಾಧೀನತ್ವಾದಿ ಹೇತುಗಳಿಂದ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಆತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ; ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ— ಆದರೆ ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ—ವಸ್ತುಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಜ್ಞಾನವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ—ಹೇತುವಿನಿಂದ) ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆ; ಹೀಗೆಯೇ, ಜೀವರ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಫಲವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳೆಂಬ ಹೇತುಗಳಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತು ಆತನ ಮಹಿಮೆಗಳ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಧ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಆತನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ದರ್ಶನವನ್ನೂ ಆತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ; ಜೀವರು

ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಪರಮೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತಸ್ಯೈವ ಶ್ರವಣೇನ ಚ ।
ಮನನಾತ್ ಧ್ಯಾನತಶ್ಚಾಪಿ ತುಷ್ಟಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭವೇತ್ ಕ್ರಮಾತ್ ॥

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರರಲ್ಲ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯಾದಿವಸ್ತುಜ್ಞಾನವೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ (ಆತನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ), ಲಭಿಸುತ್ತದೆ (೨೧—೨೪).[1]

---

1 'ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ । ದಿವೀವ ಚಕ್ಷುರಾತತಂ' ಎಂಬ (ಪುರುಷಸೂಕ್ತಗತ) ವೇದವಾಕ್ಯದ ವಿವರಣರೂಪವಾಗಿವೆ, ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ಈ ವಾಕ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದರು ತಮ್ಮ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರುವರು:—'ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಶಿವಾದಿಭ್ಯೋ ಯದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ನಿರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಸಂಸಾರಾತ್ ಸೂರಯಃ ಸದಾ । ಚಕ್ಷುರ್ದಿವೀವ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಯದದೃಶ್ಯಂ ಫಲದರ್ಶಿತಂ...' ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದರ ಭಾವಾರ್ಥ ಹೀಗಿದೆ:—ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು (ಅವರೇ ಮುಖ್ಯ ಸೂರಿಗಳು) ಸದಾ ನೋಡುತ್ತಿರುವರು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಫಲದಿಂದ ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಅನುಮಿತವಾಗುವುದೋ, ಹಾಗೆ, ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ, ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು-ಫಲದಿಂದ ಎಂದರೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಎಂದರ್ಥ. ಫಲದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಫಲವೇ ಹೇತುವು, ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಾಧ್ಯ; ಎಂಬುದಾಗಿ ವೇದವು, ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹ ಕಾಣುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು, ಈ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಹೇತುಗಳನ್ನು, ತೋರಿಸಿ, ಆ ಹೇತುಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ, ಸೂರ್ಯನು; ಚಕ್ಷುಃ ಶಬ್ದವು ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ, ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ; ರಶ್ಮಿ ಮತ್ತು ರಶ್ಮಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿದೆ. ಸೂರ್ಯನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ (ಸರ್ವತ್ರ) ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದರೆ, ತನ್ನ ರಶ್ಮಿಗಳ ಮೂಲಕವಷ್ಟೆ! ರಶ್ಮಿಗಳು ಕಾಣದಿದ್ದರೂ, ಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದಾಗ ರಶ್ಮಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ. ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವೂ ಸೂಚಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾದಂತೆ, ಎಂಬಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ, ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. 'ಅಣವಶ್ಚ' ಎಂಬ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ), ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲವೂ (ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೂ) ಅಣುಪರಿಮಾಣಗಳುಳ್ಳವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆತತಂ–ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಚಕ್ಷುಃ–ಚಕ್ಷುಸ್ಸು (ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು), ದಿವಿ ಇವ–ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದ್ಯೈಃ–ಪರಾಧೀನತ್ವಾದಿ, ಹೇತುಭಿಃ–ಹೇತುಗಳಿಂದ, ಸೂರಯಃ–ಜ್ಞಾನಿಗಳು (ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮುಕ್ತರು), ವಿಷ್ಣೋಃ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ, ಪರಮಂ – (ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಹ) ಉತ್ತಮವಾದ, ತತ್ಪದಂ – ಆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಸದಾ – ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಪಶ್ಯಂತಿ – ನೋಡುತ್ತಾರೆ ; ಇದಂ–ಈ, ದಿವಿ–ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸರತ್ ಚಕ್ಷುಃ–ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು, ಸೂರ್ಯಾದಿದರ್ಶನೇ–ಸೂರ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನ ಹಿ (ಕ್ಷಮಂ)–ಸ್ವಯಂ ಶಕ್ತವಲ್ಲ ; ತೇನ–ಆತನಿಂದ (ಈಶ್ವರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ), ಸಂಸೃಷ್ಟಂ–(ಆತನಿಂದ) ಸೃಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ವಿಲೋಕ್ಯ–ನೋಡಿ, ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಷಮಂ–ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತದೆ ; ಅತಃ–ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಸೂರ್ಯಾದಿವಸ್ತೂನಾಂ–ಸೂರ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ, ಜ್ಞಾನಾತ್–ಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಆಕಾಶಗತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ), ದಿವಿ – ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಚಕ್ಷುಷಃ – ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ, ಪ್ರಸಾರಃ – ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು, ಸ್ಯಾತ್–ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು, ಇತಿ–ಎಂಬಂತೆ, ತದ್ವತ್–ಅದರಂತೆ, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಾದಿಹೇತುಭಿಃ–(ಜೀವರ) ಪರಾಧೀನತ್ವಾದಿ ಹೇತುಗಳಿಂದ, ವಿಷ್ಣುಃ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ಪರಮಃ–ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು, ವಿಜ್ಞೇಯಃ–ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು (ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ) ; ತಸ್ಯ ಏವ – ಅದೇ (ಹೀಗಿರುವ) ವಿಷ್ಣುವಿನ, ಶ್ರವಣೇನ – (ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ) ಶ್ರವಣದಿಂದಲೂ, ಮನನಾತ್ ಚ–ಮನನದಿಂದಲೂ (ಅವುಗಳ ಯಥಾರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ), ಧ್ಯಾನತಃ–ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ತುಷ್ಟಃ–ಪ್ರೀತನಾಗಿ (ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು), ಕ್ರಮಾತ್–ಉಕ್ತಕ್ರಮದಿಂದ (ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಧ್ಯಾನಗಳಿಂದ), ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭವೇತ್ – ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದ ಈ ಸೂರಿಗಳೇ ' ಜಾಗೃವಾಂಸ 'ರೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು ; ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವುದೋ, ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಇವರು ಸದಾ ಎಚ್ಚರಾಗಿರುವರು ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರು ನಿತ್ಯಜಾಗೃತರೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ, ಅವರು ವಿಪ್ರರೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವರು ;

ಯೈಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜಾಗೃವಾಂಸೋ ಹಿ ತೇ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಯತ್ರ ಸುಪ್ತಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ತತ್ರ ಜಾಗರಿತಾ ಹಿ ತೇ ॥ ೨೫ ॥

ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ವಿಪ್ರಾಸ್ತೇ ಹಿ ದಯಾಲವಃ ।
ಶುಶ್ರೂಷುಶ್ರದ್ದಧಾನೇಭ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮದೀಪಂ ಪ್ರಕುರ್ವತೇ ॥ ೨೬ ॥

ಶುಶ್ರೂಷುಬೋಧನಾದೀನಾಂ ವ್ಯವಹಾರಾದ್ಧರಿಸ್ತುತೇಃ ।
ಮನ್ಯುದೋಷಾದಿರಾಹಿತ್ಯಾನ್ ಜ್ಞೇಯಾಸ್ತೇ ಚ ವಿಮನ್ಯವಃ॥೨೭॥

ಯೈಃ–ಯಾರಿಂದ, ವಿಷ್ಣುಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಃ–ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನೋ (ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡಿರುವವರೇ), ತೇ–ಅವರು, ಜಾಗೃವಾಂಸಃ–ಜಾಗೃತರೆಂದು, ಸ್ಮೃತಾಃ ಹಿ–ಹೇಳಲ್ಪಡುವರೆಂದು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವು ; ಹಿ – ಏಕೆಂದರೆ (ಇವರೇ ಜಾಗೃತರು ಹೇಗೆಂದರೆ), ಜಗತ್ಸರ್ವಂ – ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು, ಯತ್ರ–ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸುಪ್ತಂ–ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವುದೋ, ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ (ಆತನಲ್ಲಿ), ತೇ–ಅವರು (ಶ್ರೀಹರಿದರ್ಶನವುಳ್ಳವರು), ಜಾಗರಿತಾಃ–ಜಾಗೃತರಾಗಿರುವರು(ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವರು) ; ತೇ ಹಿ–ಇವರುಗಳೇ (ಈ ಜಾಗೃವಾಂಸರೆಂಬ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ), ವಿಶೇಷೇಣ–ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವಾತ್–ಉತ್ತಮರಾದ್ದರಿಂದ, ವಿಪ್ರಾಃ–'ವಿಪ್ರ'ರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ; ದಯಾಲವಃ–ದಯಾಲುಗಳಾದ ಇವರು, ಶುಶ್ರೂಷುಶ್ರದ್ದಧಾನೇಭ್ಯಃ–ಸೇವಾಶ್ರದ್ಧೆಗಳುಳ್ಳವರಿಗೆ (ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದವರಿಗೆ), ಬ್ರಹ್ಮದೀಪಂ – ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಶ್ರೀಹರಿಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು), ಪ್ರಕುರ್ವತೇ–ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ—ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ) ; ಶುಶ್ರೂಷುಬೋಧನಾದೀನಾಂ–ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಾದಿಗಳ, (ಮತ್ತು), ಹರಿಸ್ತುತೇ–ಶ್ರೀಹರಿಸ್ತುತಿಯ, ವ್ಯವಹಾರಾತ್–(ನಿತ್ಯ) ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಮನ್ಯುದೋಷಾದಿರಾಹಿತ್ಯಾತ್–ಕೋಪಾದಿ ದೋಷರಹಿತರಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ತೇ–ಅವರು, ವಿಮನ್ಯವಃ–'ವಿಮನ್ಯು'ಗಳೆಂದು, ಜ್ಞೇಯಾಃ–ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ದಯಾಲುಗಳಾದ ಇವರು, ಶ್ರವಣಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ ಅಧಿಕಾರಿಜೀವರಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ); ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ, ಶ್ರೀಹರಿಸ್ತುತಿಗಳೇ ನಿತ್ಯವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರಾದ್ದ

**ಅಚೇತನಾನಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ನ ರಾಶಿಶ್ಚಿತ್ವಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ।
ರಾಶೀಕರಣಮಪ್ಯೇಷಾಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಚೇತನೇಚ್ಛಯಾ ॥ ೨೮ ॥**

ಅಚೇತನಾನಾಂ–ಜಡಗಳಾದ, ಭೂತಾನಾಂ–ವಸ್ತುಗಳ, ರಾಶಿಃ–ರಾಶಿಯು (ಜಡವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣವು), ಚಿತ್ವಂ – ಚೇತನತ್ವವನ್ನು, ನ ಆಪ್ನುಯಾತ್ – ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ಏಷಾಂ–(ಈ ಬಹು ಜಡವಸ್ತುಗಳ) ಇವುಗಳ, ರಾಶೀಕರಣಂ ಅಪಿ – ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದೂ ಸಹ (ಮಿಶ್ರಣವೂ ಸಹ), ಚೇತನೇಚ್ಛಯಾ– ಚೇತನನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ, ದೃಶ್ಯತೇ – ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ; (ಜಡವಸ್ತುಗಳು— ವಿದ್ಯುದಾದಿ ಜಡಶಕ್ತಿಗಳು ಸಹ, ತಮಗೆ ತಾವೇ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು).

ರಿಂದಲೂ, ಕೋಪಾದಿ ದೋಷರಹಿತರಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಇವರೇ 'ವಿಮನ್ಯವಃ' ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವರು (೨೫–೨೭).[1] ಜಗತ್ತಿನ ಜಡಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳು

---

[1] 'ತದ್ವಿಪ್ರಾಸೋ ವಿಪನ್ಯವೋ ಜಾಗೃವಾಂಸಃ ಸಮಿಂಧತೇ'—ಎಂಬ, ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿಯು, ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವಾದ, ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯದ ವಾಕ್ಯವು ಹೀಗಿದೆ:—'ಸಂದೀಪಯಂತಿ ವಿಜ್ಞಾನೈಃ ಸಂಸಾರಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಜಾಗರಾಃ । ವಿಪನ್ಯವೋ ಜ್ಞಾನಿತಮಾಃ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯತ್ಪರಮಂ ಪದಂ ।'—ಇದರ ಭಾವಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ:—ನಿತ್ಯಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ (ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ) ಮುಖ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ವೇದಾದಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಿಂದ, ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯರಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಉಪದೇಶಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ವಿಪನ್ಯವಃ' ಎಂದಿದೆ; ಈ ಶ್ಲೋಕಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ವಿಮನ್ಯವಃ' ಎಂದಿದೆ; 'ಮನ್ಯು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೋಪವೆಂಬರ್ಥವೂ ಇದೆ; ಜ್ಞಾನೋತ್ಸಾಹವೆಂಬರ್ಥವೂ ಇದೆ; ವಿಪನ್ಯವಃ—ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂಬರ್ಥವೂ, (ಪನಜ್ಞಾನೇ) ಎಂಬ ಧಾತ್ವರ್ಥದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಕೋಪಾದಿ ದೋಷರಹಿತರೆಂಬ ಅರ್ಥದೊಂದಿಗೆ, ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂಬರ್ಥವನ್ನು 'ವಿಮನ್ಯವಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ 'ವಿಮನ್ಯವಃ' ಮತ್ತು 'ವಿಪನ್ಯವಃ' ಎಂಬ ಪಾಠಭೇದವೂ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು.

ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಜಾಗೃತರೆಂಬಲ್ಲಿ 'ಯಾ ನಿಶಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಜಾಗರ್ತಿ ಸಂಯಮೀ । ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾಗ್ರತಿ ಭೂತಾನಿ ಸಾ ನಿಶಾ ಪಶ್ಯತೋ ಮುನೇಃ ।' ಎಂಬ (ಗೀತಾ) ವಾಕ್ಯವೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ನ ಹಿ ತಂತುಮೃದಾದೀನಾಂ ಚೇತನೇಚ್ಛಾಂ ವಿನಾ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಪಟಾದಿನಿರ್ಮಿತಿರ್ದೃಷ್ಟಾ ದೇಹೇನ್ಯಶ್ಚೇತನಸ್ತತಃ ॥ ೨೯ ॥

ಚೇತನೇಚ್ಛಾಂ ವಿನಾ – ಚೇತನನ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೇ, ಕ್ವಚಿತ್–ಎಲ್ಲಿಯೂ, ತಂತುಮೃದಾದೀನಾಂ – ನೂಲು, ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಪಟಾದಿನಿರ್ಮಿತಿಃ – ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ (ಕುಂಭ ಮೊದಲಾದ) ವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು, ನ ದೃಷ್ಟಾ–ಕಂಡಿಲ್ಲ; ತತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ, ದೇಹೇ–ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯಃ–ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ, ಚೇತನಃ–ಚೇತನನು (ಇಚ್ಛಾದಿಗಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುವು) (ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ).

ಅತ ಏವ ಹಿ ದೇಹೇಸ್ಮಿನ್ ಯಥಾವಚ್ಛಾಪ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ।
ಸಹಸಾ ಜಾಯತೇ ಚೇಷ್ಟಾಹಾನಿಸ್ತಸ್ಮಾನ್ಮೃತಸ್ತ್ವಿತಿ ॥ ೩೦ ॥

ಜಾಯತೇ ವ್ಯವಹಾರೋತ್ರ ತಸ್ಮಾದನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಚೇತನಃ ।
ಯೇನ ಸ್ಥಿತೇನ ದೇಹೇಸ್ಮಿನ್ ಜೀವತೀತಿ ಚ ಕಥ್ಯತೇ ॥ ೩೧ ॥

ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರವೆಂದು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ :—ಅಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರಾಶಿಯು (ಗುಂಪು–ಮಿಶ್ರಣವು), ಚೇತನತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ); ಅವುಗಳ ರಾಶೀಕರಣಕ್ಕೆ ಸಹ ಚೇತನನು ಅವಶ್ಯಕ (ತಮಗೆ ತಾವೇ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು) ಎಂದು (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (೨೮). ಚೇತನನೊಬ್ಬನ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೇ, ಕೇವಲ ನೂಲಿನಿಂದ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಲಿ, ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಗಡಿಗೆಯಾಗಲಿ (ಈ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು) ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ, ಚೇತನನು (ಇಚ್ಛಾದಿ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು) ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (೨೯). ದೇಹದಲ್ಲಿ ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ ಚೇತನನಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ದೇಹವು ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಹೊರಗಿನ ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲದೇ (ಚಲನಾದಿ) ಚೇಷ್ಟೆಯು (ಕ್ರಿಯೆಗಳು) ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ; ಈ ಚೇಷ್ಟೆಯು ನಿಂತುಹೋದರೆ, ಆ ದೇಹವು ಮೃತದೇಹವೆಂಬ (ಶವವೆಂಬ) ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಚೇತನವಿರುವ ಪರ್ಯಂತ ಬದುಕಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು, ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ, ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಯತ್ನವನ್ನು

ಯೋ ಜಾನಾತಿ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ತದ್ಧೇತುಜ್ಞಾನತಶ್ಚ ಯಃ ।
ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚೇತ್ಯಾದ್ಯಾಚರತಿ ಸರ್ವದಾ ॥ ೩೨ ॥

ಮೃದಾದಿಜಡವಸ್ತೂನಾಂ ನೈತತ್ಸಂಭವಮರ್ಹತಿ ।
ಘಟಾದೌ ದರ್ಶನಾಭಾವಾತ್ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವೋಽನ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ೩೩ ॥

ಅತ ಏವ–ದೇಹಭಿನ್ನ ಚೇತನನಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ಯಥಾವತ್ ಚ–ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಅವಸ್ಥಿತೇ – ಇರುವ, ಅಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ – ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ಸಹಸಾ–ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ (ಹೊರಗಿನ ಬೇರಾವ ಕಾರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ), ಚೇಷ್ಟಾ–ಚೇಷ್ಟೆಯು (ಕ್ರಿಯೆಯು), ಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ತಸ್ಮಾತ್–ಆದರಿಂದ, ಹಾನಿಃ – ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು, (ಚೇಷ್ಟಾಹಾನಿಯು—ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟತೆಯು), ಮೃತಃ ಇತಿ ತು–ಮೃತನಾದನೆಂದೇ, ವ್ಯವಹಾರಃ–ವ್ಯವಹಾರವು, ಅತ್ರ–ಈ ದೇಹವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ತಸ್ಮಾತ್–ಆದ್ದರಿಂದ, ಅನ್ಯಃ–ಭಿನ್ನನಾದ, ಚೇತನಃ – ಚೇತನನು, ಅಸ್ತಿ – ಇರುವನು; ಅಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೇ – ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ಯೇನ ಸ್ಥಿತೇನ – ಯಾರ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದ, ಜೀವತಿ ಇತಿ – ಬದುಕಿದೆ ಎಂದು, ಕಥ್ಯತೇ–(ಈ ದೇಹವು) ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ಯಃ–ಯಾವನು, ಸುಖಂ–ಸುಖವನ್ನೂ, ದುಃಖಂ–ದುಃಖವನ್ನೂ, ಜಾನಾತಿ–ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ, ಚ–ಮತ್ತು, ಯಃ – ಯಾರು, ತದ್ಧೇತುಜ್ಞಾನತಃ – ಆ ಸುಖದುಃಖಕಾರಣಗಳ (ಸಾಧನಗಳ) ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ–ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ (ಯತ್ನವನ್ನೂ), ನಿವೃತ್ತಿಂ ಚ–ಬಿಡುವುದನ್ನೂ (ಯತ್ನತ್ಯಾಗವನ್ನೂ), ಇತ್ಯಾದಿ–ಈ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು, ಸರ್ವದಾ–ಸದಾ, ಆಚರತಿ–ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆ(ಮಾಡುತ್ತಾನೆ) ಯೋ, (ಸಃ–ಅವನೇ ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ, ಚೇತನಃ – ಚೇತನನು); ಮೃದಾದಿಜಡವಸ್ತೂನಾಂ–ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗೆ, ಏತತ್ – ಇದು (ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ತತ್ಕಾರಣಗಳಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು), ಘಟಾದೌ–ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ್ದರಲ್ಲಿ

ಮಾಡುವುದು, ಬಿಡುವುದು, ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತದೆಯೋ, ಅದೇ ಜೀವವೆನಿಸುತ್ತದೆ; ಮೃದಾದಿ ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗೆ, ಸುಖಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸುವುದಾಗಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಯತ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಡವಸ್ತುಗಳು ಅರ್ಹಗಳಲ್ಲ; ಅತ ಏವ ಜೀವನು ದೇಹಭಿನ್ನನೇ

ದರ್ಶನಾಭಾವಾತ್–ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಸಂಭವಂ–ಸಂಭವವನ್ನು (ಉಂಟಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು), ನ ಅರ್ಹತಿ–ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಜಡವಸ್ತು ಈ ಅನುಭವಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ); ತಸ್ಮಾತ್–ಆದ್ದರಿಂದ, ಜೀವಃ–ಜೀವನು, ಅನ್ಯಃ–ದೇಹಭಿನ್ನನೆಂದು, ಉಚ್ಯತೇ–ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಸೋಽಪಿ ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ದೇಹಂ ನಾಪ್ನುತೇ ನಾತ್ರ ತಿಷ್ಠತಿ ।
ಸ್ವಯಂ ಮುಂಚತಿ ನೈವಾಮುಂ ಕಿಂತು ಸರ್ವಂ ಪರೇಚ್ಛಯಾ॥೩೪॥
ಯಃ ಪರಃ ಸ ಹರಿಃ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ತದನುಮೀಯತೇ ।

ಸ ಅಪಿ–(ದೇಹಭಿನ್ನನಾದ) ಆ ಜೀವನಾದರೂ, ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ–ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ, ದೇಹಂ–ದೇಹವನ್ನು, ನ ಆಪ್ನುತೇ–ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ಅತ್ರ–ದೇಹದಲ್ಲಿ, ನ ತಿಷ್ಠತಿ–(ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ) ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಅಮುಂ–ಈ ದೇಹವನ್ನು, ಸ್ವಯಂ–ತಾನೇ (ಇಚ್ಛಿಸಿ), ನ ಮುಂಚತಿ–ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಕಿಂತು–ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಸರ್ವಂ–ಈ ಎಲ್ಲವೂ, ಪರೇಚ್ಛಯಾ–ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ (ನಡೆಯುತ್ತದೆ); ಯಃ ಪರಃ–ಯಾರು (ಈ) ಅನ್ಯನೋ, ಸಃ ಹರಿಃ–ಆತನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು; ಸರ್ವಕರ್ತಾ–ಸರ್ವಕರ್ತನು, ತತ್–(ತಸ್ಮಾತ್) ಈ ಕಾರಣದಿಂದ (ಜೀವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅನ್ಯನಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂಥವರು ಅನೇಕರೆಂಬುದು ಅಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ), ಅನುಮೀಯತೇ–(ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು) ಊಹಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ನಹಿ ರೇತೋ ರಜೋ ಯೋಗಮಾತ್ರಾಜ್ಜಾಯಂತಿ ಜಂತವಃ ॥೩೫॥

ಸರಿ (೩೦–೩೩). ಈ ಜೀವನು, ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ (ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆ ಬರುವವರೆಗೂ) ಅಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಜೀವನು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತಾನೇ ಇಚ್ಛಿಸಿ ಬಿಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಎಂಥ ಹೀನವಾದರೂ ರೋಗಾದಿ ಗ್ರಸ್ತವಾದುದಾದರೂ ಆ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡಲು ಯಾರೂ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ); ಈ ಎಲ್ಲವೂ, (ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಅಲ್ಲಿರುವಿಕೆ, ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು, ಎಲ್ಲವೂ) ಪರನಿಂದ (ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಚೇತನನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ) ನಡೆಯುತ್ತದೆ; ಈ ಪರನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು—ಆತನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನು, ಎಂದು ತರ್ಕದಿಂದ ಸಹ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ (೩೪). ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು (ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯು) ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗದಿಂದ ಆಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ, ಎಂದರೆ, ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:–ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಯೋಗ

ಯೋಗ ಯೇವಾಪ್ಯಸಂಭಾವ್ಯ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಂ ವಿನಾ ಸದಾ ।
ಕ್ವಚಿದುತ್ಪದ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿದ್ಗೋಮಯಾದೇರ್ಯಥಾ ಕೃಮಿಃ ॥ ೩೬ ॥
ತತ್ರಾಪಿ ವೃಶ್ಚಿಕಾದೀನಾಂ ಪ್ರಭವೋ ನೈಕಧೇಕ್ಷ್ಯತೇ ಃ

ರೇತೋ ರಜೋ ಯೋಗಮಾತ್ರಾತ್–ಪುರುಷರೇತಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಶೋಣಿತಗಳ ಯೋಗ (ಕೂಡುವಿಕೆ) ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಜಂತವಃ–ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ನ ಜಾಯಂತೇ – ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಹಿ – ಇದು ನಿಶ್ಚಯವು ; ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಂ – ಶ್ರೀಹರೀಚ್ಛೆಯನ್ನು, ವಿನಾ – ಬಿಟ್ಟು, ಸದಾ – ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಕೂಡಿದ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ), ಯೋಗಃ ಏವ – (ರೇತೋರಜಗಳ) ಯೋಗವೇ, ಅಸಂಭಾವ್ಯಃ–ಅಸಂಭಾವಿತವು (ಸಂಭವಿಸುವ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ) ; ಕ್ವಚಿತ್–ಕೆಲವು ವೇಳೆ (ಕೆಲವು ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ) (ಇವುಗಳ ಯೋಗವಿಲ್ಲದೆಯೂ), ಕಿಂಚಿತ್– ಕೆಲವು ಜಂತುಗಳು, ಗೋಮಯಾದೇಃ – ಗೋಮಯಾದಿ (ಶಗಣಿ, ಕೆಸರು ಮೊದಲಾದವು) ಗಳಿಂದ, ಯಥಾಕೃಮಿಃ–ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ, ಉತ್ಪದ್ಯತೇ– ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ; ತತ್ರಾಪಿ–ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ (ಗೋಮಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ), ನೈಕಧಾ–ವಿವಿಧವಾದ, ವೃಶ್ಚಿಕಾದೀನಾಂ–ಚೇಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳ, ಪ್ರಭವಃ– ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ಈಕ್ಷ್ಯತೇ–ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಉಪ್ತಮಪ್ಯತ್ರ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ನ ಪ್ರರೋಹತಿ ಚಾಂಕುರಂ ॥ ೩೭ ॥
ಅನುಪ್ತಂ ಜಾಯತೇ ಕ್ವಾಪಿ ತಚ್ಚ ನಾನಾವಿಧಂ ಪುನಃ ।

ಮಾತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ; ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೇ ಅವುಗಳ (ಶುಕ್ರ ಶೋಣಿತಗಳ) ಯೋಗವೂ (ಕೂಡುವಿಕೆಯೂ) ಸಹ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಕೆಲವೆಡೆ ಕೃಮಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಗೋಮಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ; (ಅಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀ ಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲ—ಶುಕ್ರಶೋಣಿತ ಯೋಗದ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ) ; ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ(ಗೋಮಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಚೇಳು ಮೊದಲಾದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (೩೫–೩೬). ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜವು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅಂಕುರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಅನ್ಯತ್ರ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತದಿದ್ದರೂ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ—ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ ಅವು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ (೩೭). ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವಲ್ಲ ; ಜೀವನು ಉಸಿರುಬಿಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹ

ಅತ್ರ—ಇಲ್ಲಿ (ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ), ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್—ಯಾವುದೊಂದು (ಬೀಜವು), ಉಪ್ತಂ ಅಪಿ – ಬಿತ್ತಲ್ಪಟ್ಟರೂ, ನ ಪ್ರರೋಹತಿ – ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂಕುರ ಸಹ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ); ಕ್ವಾಪಿ—ಮತ್ತೆ ಅನ್ಯತ್ರ, ಅನುಪ್ತಂ—ಬಿತ್ತದಿದ್ದರೂ, ಅಂಕುರಂ—ಅಂಕುರವು, ಜಾಯತೇ – ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಪುನಃ ತಚ್ಚ – ಮತ್ತು ಅದಾದರೋ, ನಾನಾವಿಧಂ—ಬಹುವಿಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಯಾವ ಬೀಜವನ್ನೂ ಬಿತ್ತದೇ ನಾನಾವಿಧ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ).

ನ ಹಿ ಶ್ವಾಸಮೋಕ್ಷೇಪಿ ಜೀವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ || ೩೮ ||

ತಸ್ಮಾದಸ್ತೀಶ್ವರಃ ಕೋಪಿ ಯತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಚಾಸ್ಯ ಹಿ |

ಶ್ವಾಸಮೋಕ್ಷೇ ಅಪಿ – ಉಸಿರುಬಿಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹ, ಜೀವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ – ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು (ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು), ನ ಹಿ ಈಕ್ಷ್ಯತೇ – ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ; (ಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡದೇ—ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೇ ಕೂಡುವುದೇ—ತಟಸ್ಥನಾಗಿರುವುದೇ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯೆಂದು, ಯಾರಾದರೂ ಜೀವಿಸಬಲ್ಲರೇ?); ತಸ್ಮಾತ್—ಆದ್ದರಿಂದ, ಯತಃ—ಯಾವಾತನಿಂದ, ಅಸ್ಯ—ಈ ಜಗತ್ತಿನ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ – ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುದೋ (ಆಗುತ್ತವೆಯೋ), ಕೋಪಿ ಈಶ್ವರಃ—ಯಾವನೊಬ್ಬ ಸರ್ವಕರ್ತನು (ಸರ್ವಶಕ್ತನು—ಸ್ವತಂತ್ರನು—ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನು), ಅಸ್ತಿ—ಇರುತ್ತಾನೆ; (ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ (ಇತರ ನಾನಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ಹೇಳಲೇನಿದೆ?); (ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು—ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನು—ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ, ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದಿ ನಾನಾ ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ); ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನು ಇರುವನೆಂದು (ಇರಲೇಬೇಕೆಂದು) ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (೩೮). ಈ ವಿಧ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವು, ದೋಷವಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳಿಂದಲೂ, ಸದಾಗಮಗಳಿಂದಲೂ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ; ಪ್ರಮಾಣಗಳು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದರೆ,[1]

---

[1] ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳು, ಕೇವಲ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಅನುಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ; ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವು, ಕೇವಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮಗಳೆಂದು ಅನುಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮೂರು ವಿಧ. ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನವು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಮಾನೇನ ಶಬ್ದೇನಾಪಿ ಪ್ರಜಾಯತೇ ॥ ೩೯ ॥
ನಿರ್ದೋಷೇಣಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಂ ಸದೋಷೇಣ ವಿಪರ್ಯಯಃ ।
ಸಂಶಯೋ ನಾಪಿ ಜಾಯೇತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನಿವರ್ತತೇ ॥ ೪೦ ॥
ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಭವೇನ್ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಜ್ಞಾನೇ ತದ್ಯತ್ನಮಾಚರೇತ್ ।

ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ, ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ, ಸಂಶಯಜ್ಞಾನಗಳೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಶಯವೂ, ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ (ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೂ) ತೊಲಗುತ್ತವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ(ತತ್ವಜ್ಞಾನ)ವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (೩೯–೪೦). ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರು

ಅದು ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಮಾಣವು; ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾದ ಮನೋಜನ್ಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ—ಆಗ ಅದು ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅನುಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಜ್ಞಾನವು ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮೂರರಲ್ಲಿ, ಒಂದು, ಎರಡು, ಅಥವಾ ಮೂರರಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನವೇ; ಯಾವುದೊಂದರಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದರೂ, ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದರೆ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ (ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಚಕಾಮಲಾದಿಗಳಂತೆ) ದೋಷವಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಥದೋಷ, ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವು ಅತಿ ಸಮೀಪ, ಅತಿ ದೂರ, ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಗಳ ಸನ್ನಿಕರ್ಷದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿರುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೋಷಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ.

ಅನುಮಾನ ದೋಷಗಳು ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ; ತಾರ್ಕಿಕರು ಈ ದೋಷಗಳನ್ನು ೨೩ ವಿಧವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ; ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿರೋಧ ಮತ್ತು ಅಸಂಗತಿಗಳೆಂಬ ೨ ಪ್ರಧಾನ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆಂದು ತತ್ವವಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ; ವಿವರಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಪದ್ಧತಿ ಮುಂತಾದ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಗಮಗಳೆಂದರೆ (ಶಬ್ದವೆಂದರೆ) ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು; ಇವು, ಸದಾಗಮ ಮತ್ತು ದುರಾಗಮಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ; ವೇದಗಳು ಮತ್ತು ತದನುಸಾರಿ ಆಗಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸದಾಗಮಗಳು; ಅವು ಸರ್ವದಾ ನಿರ್ದುಷ್ಟಗಳೇ ಸರಿ; ದುರಾಗಮಗಳು ವೇದವಿರುದ್ಧವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೆಂಬ ದೋಷವುಳ್ಳವು; ವೇದಾದಿ ಸದಾಗಮಗಳಿಗೆ ದುರರ್ಥಗಳು ಕೆಲವರಿಗೆ ತೋರುವುದು, ಅವರ ಬುದ್ಧಿದೋಷದಿಂದ—ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ದೋಷಗಳಿಂದಲ್ಲ.

ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣದೋಷಗಳನ್ನು ಆಳವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ನಿರ್ದೋಷೇಣ – ದೋಷವಿಲ್ಲದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ – ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೂ, ಅನುಮಾನೇನ – ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ, ಅಪಿ – ಮತ್ತು, ಶಬ್ದೇನ – ಆಗಮ (ವೇದಾದಿ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ) ದಿಂದಲೂ, ಅರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಂ–ಈಶ್ವರಾದಿ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು, ಪ್ರಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಸದೋಷೇಣ–(ಇವು) ದೋಷಯುಕ್ತವಾದರೆ, ವಿಪರ್ಯಃ – ವಿರುದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನವು (ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು), ಪ್ರಜಾಯತೇ – ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; (ಪ್ರಮಾಣಗಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟಗಳಾಗಿದ್ದರೆ) ಸಂಶಯಃ ಅಪಿ–ಸಂಶಯಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ, ನ ಜಾಯೇತ– ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಚ – ಮತ್ತು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ – (ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಯತ್ನಾದಿಗಳು, ನಿವರ್ತತೇ–ತೊಲಗುತ್ತವೆ (ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತವೆ–ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ); ನೃಣಾಂ – ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, (ಈ ವಿಧದ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯು), ಜ್ಞಾನಾತ್ ಏವ–(ನಿರ್ದುಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಜನ್ಯ) ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ, ಭವೇತ್ – ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ತತ್–ಆದ್ದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನೇ – ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ, ಯತ್ನಂ–ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು, ಆಚರೇತ್–ಮಾಡಬೇಕು.

ಮಿತೋ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ವೇತ್ತಿ ಮಿತಂ ವೇತ್ತ್ಯನುಮಾನತಃ ॥ ೪೧ ॥

ಸದಾಗಮೇನ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಜಾಯತೇ ಮಾನವೋ ಧ್ರುವಂ ।
ವೇದಾಶ್ಚ ಪಂಚರಾತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಮುಖ್ಯಮೀರಿತಂ ॥ ೪೨ ॥

ಅವಿರುದ್ಧಾನಿ ಯಾನ್ಯೇಷಾಂ ಪುರಾಣಾನಿ ಚ ಕಾನಿಚಿತ್ ।
ಭಾರತಾದೀನಿ ಚಾನ್ಯಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನೀತಿ ವೈ ವಿದುಃ ॥ ೪೩ ॥

ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಾದರೋ, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ (ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ—ಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲಿ), ಅಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಹ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಸದಾಗಮಗಳಿಂದಲಾದರೂ, ಮಾನವನು, ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ—ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಸದಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳು (ಮುಖ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳು); ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕೆಲವು ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಭಾರತಾದಿ ಆಗಮಗಳು ಸಹ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು (ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ – ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ, ಮಿತಂ – (ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದರ) ಅಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು, ವೇತ್ತಿ –(ಜಿಜ್ಞಾಸುಪುರುಷನು) ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ (ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ); ಅನುಮಾನತಃ – ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ, ಮಿತಂ– ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನೇ, ವೇತ್ತಿ – ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ; ಮಾನವಃ – ಮಾನವನು (ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಯು), ಸದಾಗಮೇನ–ನಿರ್ದುಷ್ಟಗಳಾದ (ವೇದಾದಿ) ಆಗಮಗಳಿಂದ ಧ್ರುವಂ–ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ, ಸರ್ವಜ್ಞಃ–ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಿಯು (ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು), ಜಾಯತೇ–ಆಗುತ್ತಾನೆ; ವೇದಾಃ–ವೇದಗಳೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಪಂಚರಾತ್ರಾಣಿ–ಪಂಚರಾತ್ರ ಆಗಮಗಳು, ಮುಖ್ಯಂ–ಮುಖ್ಯವಾದ, ಪ್ರಮಾಣಂ–ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು, ಈರಿತಂ–ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ; ಏಷಾಂ–ಇವುಗಳಿಗೆ (ವೇದ ಮತ್ತು ಪಂಚರಾತ್ರಗಳಿಗೆ), ಅವಿರುದ್ಧಾನಿ – ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ, ಯಾನಿಕಾನಿಚಿತ್ – ಯಾವ ಕೆಲವು, ಪುರಾಣಾನಿ – (ಸಾತ್ವಿಕ) ಪುರಾಣಗಳೋ, ಚ–ಮತ್ತು, ಅನ್ಯಾನಿ–ಇತರ, ಭಾರತಾದೀನಿ–ಭಾರತವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳೋ (ರಾಮಾಯಣ, ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿ ಗ್ರಂಥಗಳೋ), ಪ್ರಮಾಣಾನಿ–(ಅವೆಲ್ಲವೂ) ಪ್ರಮಾಣಗಳು, ಇತಿ–ಎಂದು, ವಿದುಃ–(ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ತಿಳಿಯುವರು; ವೈ– ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಯದುಕ್ತಮತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತತ್ಕೃತ್ವಾ ಪುಣ್ಯವಾನ್ ಭವೇತ್ ।
ನಿಷಿದ್ಧಂ ಚೇತ್ಕೃತಂ ತೇನ ಪಾಪವಾನ್ ಜಾಯತೇ ಧ್ರುವಂ ॥ ೪೪ ॥

ಅತ್ರ – (ಈ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ) ಇಲ್ಲಿ, ಯದುಕ್ತಂ – ಯಾವುದು (ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು) ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ, ತತ್ – ಅದನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ – ಮಾಡಿ, ಪುಣ್ಯವಾನ್ – ಪುಣ್ಯವಂತನು, ಭವೇತ್ – ಆಗುತ್ತಾನೆ; ತೇನ – ಆತನಿಂದ (ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಂತೆ ನಡೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ), ನಿಷಿದ್ಧಂ – (ಅಲ್ಲಿ) ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದು, ಕೃತಂ ಚೇತ್–ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ, (ಸಃ–ಆತನು) ಧ್ರುವಂ–ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ಪಾಪವಾನ್–ಪಾಪವಂತನು, ಜಾಯತೇ–ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಧನಗಳೆಂದು), ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ (೪೧–೪೩). ಈ ವೇದಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ (ಸದಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ) ಉಕ್ತವಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಂಬ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ, ಮಾನವನು, ಪುಣ್ಯವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ

ಯತ್ಸಮ್ಯಗಿತಿ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ ತದ್ಧಿ ಪುಣ್ಯಫಲಂ ಸ್ಮೃತಂ ।
ಯದಸಮ್ಯಕ್ ಚ ಪಾಪಸ್ಯ ಫಲಂ ತದವಧಾರ್ಯತಾಂ ॥ ೪೫ ॥

ಅಸ್ಮಿನ್–ಈ, ಲೋಕೇ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಯತ್–ಯಾವುದು, ಸಮ್ಯಕ್ ಇತಿ–ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು (ಶುಭವೆಂದು) ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದೋ, ತತ್–ಅದು, ಪುಣ್ಯಫಲಂ–ಪುಣ್ಯದ ಫಲವೆಂದು, ಸ್ಮೃತಂ ಹಿ – ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಯತ್ – ಯಾವುದು, ಅಸಮ್ಯಕ್ ಚ – ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂದೇ (ಹಾನಿಯೆಂದೇ — ಅಶುಭವೆಂದೇ), (ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದೋ), ತತ್–ಅದು, ಪಾಪಸ್ಯ–ಪಾಪದ, ಫಲಂ–ಫಲವೆಂದು, ಅವಧಾರ್ಯತಾಂ–ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಲಿ.

ತದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್ಫಲೇಽಪಿ ಸ್ಯಾದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿತಃ ।
ಪರಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸುಖಂ ಲೋಕೇ ತತೋಽನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ॥ ೪೬ ॥

ಅಸಮ್ಯಕ್ ಪರಮಂ ದುಃಖಂ ತತ್ಸಾಧನವಶಾದಿಹ ।
ಇಷ್ಟತಾನಿಷ್ಟತಾ ಲೋಕೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಪುಣ್ಯಂ ಸದಾ ಚರೇತ್ ॥ ೪೭ ॥

ತದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್–ಆ (ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ) ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ, ಲೋಕದೃಷ್ಟಿತಃ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ (ಜನಸಾಮಾನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತೋರುವ), ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ–(ಪ್ರಜಾನುಭವಗಳ ವೈವಿಧ್ಯವು), ಫಲೇ ಅಪಿ–ಫಲದಲ್ಲಿ (ಜೀವರು ಭೋಗಿಸುವ ಫಲದಲ್ಲಿ) ಸಹ, ಸ್ಯಾತ್–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಲೋಕೇ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪರಂ–

ನಿಷೇಧಿಸಲಾದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ಪಾಪಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು (ಶುಭವೆಂದು – ಸುಖವೆಂದು) ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಎಲ್ಲದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಪುಣ್ಯಫಲವೇ ಸರಿ; ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂಬ (ಹಾನಿ–ದುಃಖ) ಯಾವುದಿದೆಯೋ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ಪಾಪದ ಫಲವು; ಹೀಗೆಂಬುದು ವಿವೇಕಿಗಳ ನಿಶ್ಚಯವು (೪೪–೪೫). ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾದ ಅನುಭವಗಳೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ; ಅತ್ಯಂತ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಶುಭ) ಎಂದರೆ, ಸುಖವೇ; ಹಾಗೆಯೇ ಇದು ಅನಿಷ್ಟವು, ಎಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅತಿಶಯ ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂಬುದು (ಹಾನಿಯು), ದುಃಖವೇ; ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ (ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿ) ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ (ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ)ಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ

ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಸಮ್ಯಕ್–ಒಳ್ಳೆಯದೆಂಬುದು, ಸುಖಂ–ಸುಖವೇ ; ತತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ, ಅನಿಷ್ಟಸ್ಯ–ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ್ದೆಂಬುದಕ್ಕೆ, ಕಾರಣಂ–ಕಾರಣವಾದ, ಪರಮಂ–ಅಧಿಕವಾದ, ಅಸಮ್ಯಕ್ – ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂಬುದು, ದುಃಖಂ – ದುಃಖವೇ ; ಇಹ – ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಈ ಮಾನವದೇಹದಲ್ಲಿ), ತತ್ಸಾಧನವಶಾತ್–ಪುಣ್ಯಪಾಪಸಾಧನೆಗಳ ಪ್ರಭಾವ ದಿಂದ, ಇಷ್ಟತಾನಿಷ್ಟತಾ–ಇಷ್ಟ, ಅನಿಷ್ಟಗಳ ಅನುಭವವು (ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ) ; ತಸ್ಮಾತ್ – ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಲೋಕೇ – ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಪುಣ್ಯಂ – ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ (ಸದಾಗಮೋಕ್ತ ವಿಧಿಗಳನ್ನೇ), ಸದಾ–(ಮಾನವನು) ಸರ್ವದಾ, ಆಚರೇತ್– ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಕೇವಲಂ ನ ಹಿ ಕರ್ಮೈವ ಜಡತ್ವಾತ್ ಫಲದಂ ಭವೇತ್ ।
ಸ್ವತಂತ್ರಶ್ಚೇತನಸ್ತಸ್ಮಾದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ॥ ೪೮ ॥

ಸೋಽಪಿ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ ಕೇವಲಂ ।
ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಪಿ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ಕರ್ಮಾದಿಕಮಪೇಕ್ಷತೇ ॥ ೪೯ ॥

ಜಡತ್ವಾತ್–ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ, ಕೇವಲಂ ಕರ್ಮ ಏವ–ಕರ್ಮಮಾತ್ರವೇ, ಫಲದಂ – ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ನ ಭವೇತ್ – ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಚೇತನಃ – ಚೇತನನು (ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು), ಸ್ವತಂತ್ರಃ–(ಫಲದಾನದಲ್ಲಿ) ಸ್ವತಂತ್ರನು (ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಲು ಸಮರ್ಥನು) ಆಗಬಲ್ಲನು ; ತಸ್ಮಾತ್– ಆದ್ದರಿಂದ, ಈಶ್ವರಸ್ಯ–(ಸ್ವತಂತ್ರಚೇತನನಾದ) ಈಶ್ವರನ (ಶ್ರೀಹರಿಯ), ಅಪಿ– (ಶಕ್ತಿಯನ್ನು) ಸಹ, ಅಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ–(ಕರ್ಮವು) ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ ; ಸಃ ಅಪಿ–ಆತ ನಾದರೂ (ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದರೂ), ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ–

ಮಾನವನು, ಸದಾ ಪುಣ್ಯವನ್ನೇ ಆಚರಿಸಬೇಕು (೪೬–೪೭). ಕೇವಲ ಕರ್ಮವು, ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ, ತಾನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಾರದು ; ಚೇತನನೇ ಫಲದಾನ ಶಕ್ತನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರಚೇತನನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು, ಕರ್ಮವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ತ್ತದೆ ; ಈಶ್ವರನಾದರೂ, ತಾನು ತನ್ನಿಚ್ಛೆಬಂದಂತೆ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥನೂ ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಕರ್ಮ (ಜೀವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು) ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿ, ಫಲ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ; ಇದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತ (ವೈಷಮ್ಯ—ಭೇದಬುದ್ಧಿ) ನೈರ್ಘೃಣ್ಯ (ನಿರ್ದಯತ್ವ) ಮೊದಲಾದ

ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಗಳ (ಪಕ್ಷಪಾತ ನಿರ್ದಯತ್ವಾದಿ ದೋಷಗಳ) ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಸ್ಪರ್ಶವಾಗದಿರಲು), ಸಮರ್ಥಃ ಅಪಿ – ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು (ಜೀವರಿಗೆ) ಕೊಡಲು (ಉಣಿಸಲು) ಸಮರ್ಥನಾದರೂ, ಕರ್ಮಾದಿಕಂ–ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು (ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪದ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಆದಿಪದ ದಿಂದ ಜೀವಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆ ಮೊದಲಾದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳನ್ನು), ಅಪೇಕ್ಷತೇ–ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅನಾದಿಕಾಲತಸ್ತ್ವೇವಂ ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ತಸ್ಯ ಚೋದನಾತ್ ।
ನ ಹಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭಂಗೋತ್ರ ಶಂಕನೀಯಃ ಕದಾಚನ ॥ ೫೦ ॥
ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ನಿರ್ದೋಷೇ ದೋಷಾಸ್ಯುರ್ನೈರ್ಘೃಣಾದಯಃ ।

ಅನಾದಿಕಾಲತಃ–ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ, ತಸ್ಯ–ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಏವಂ–ಹೀಗೆಯೇ (ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಫಲಕೊಡುವೆನೆಂಬ), ಸಂಕಲ್ಪಾತ್–ಸಂಕಲ್ಪವಿರುವುದರಿಂದ, ಚೋದನಾತ್–ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹಾಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸುವುದರಿಂದ, ಕದಾಚನ – ಎಂದೂ, ಅತ್ರ – ಶ್ರೀಹರಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭಂಗಃ – ಆತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯುಂಟಾಗುವುದೆಂದು, ನ ಹಿ ಶಂಕನೀಯಃ–ಸಂಶಯಗೊಳ್ಳ ಬಾರದು ; ಅನ್ಯಥಾ–ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ (ಸ್ವತಂತ್ರನಾದರೂ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಫಲಕೊಡದಿದ್ದರೆ), ನಿರ್ದೋಷೇ – ದೋಷವಿದೂರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ, ನೈರ್ಘೃಣಾದಯಃ – ನಿರ್ದಯತ್ವಾದಿ, ದೋಷಾಃ – ದೋಷಗಳು, ಸ್ಯುಃ–

ದೋಷಗಳು ತಪ್ಪುತ್ತವೆ (೪೮–೪೯). ಹೀಗೆ, ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀ ಕರಿಸಿಯೇ ಯಥಾಯೋಗ್ಯ ಫಲಗಳನ್ನು, ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡುವೆನೆಂಬುದು, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನಾದಿ ಸಂಕಲ್ಪವು ; ಈ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಚೋದಿತನಾಗಿ (ತದನುಸಾರ—ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತ) ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ನೈರ್ಘೃಣ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ; ವೇದಾದಿ.ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಆತನನ್ನು ದೋಷವಿದೂರನೆಂದು ಸಾರುತ್ತವೆ ; ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ, ಫಲಕೊಡುವನೆಂಬುದರಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಲು ಏನೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (೫೦). ಜಡಕರ್ಮವೇ ಫಲಕೊಡುತ್ತದೆಂದು, ಭಾವಿಸುವುದು, ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧವು ; ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುವ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ

ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. (ಭಿನ್ನಜೀವರು ಸುಖದುಃಖಾದಿ ವಿಭಿನ್ನ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ, ಫಲಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೂ ದಯಾಶೂನ್ಯನೂ ಎಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ).

ನ ಹಿ ಧಾವನ್ ಗೃಹೇ ಸ್ವೀಯೇ ಜಾಯತೇ ಚಾರ್ಥಲಾಭವಾನ್ ||

ಧನಿನೋಗ್ರೇ ಯದಾ ಧಾವೇತ್ತದೈವ ಫಲಭಾಗ್ಭವೇತ್ |

ಸ್ವೀಯೇ–ತನ್ನದೇ ಆದ, ಗೃಹೇ–ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಧಾವನ್–ಓಡುವವನಾಗಿ (ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡುವವನಾಗಿ), ಅರ್ಥಲಾಭವಾನ್ – ದ್ರವ್ಯಲಾಭವುಳ್ಳವನು (ಬಹುಮಾನರೂಪದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು), ನ ಹಿ ಜಾಯತೇ–ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ ; ಯದಾ–ಯಾವಾಗ, ಧನಿನಃ–ಶ್ರೀಮಂತನ, ಅಗ್ರೇ–ಎದುರಿಗೆ, ಧಾವೇತ್–ಓಡುತ್ತಾನೆಯೋ, ತದಾ ಏವ–ಆಗ ಮಾತ್ರ, ಫಲಭಾಕ್–ದ್ರವ್ಯಫಲಭಾಗಿಯು, ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ನ ಹಿ ಚೌರ್ಯಂ ಪಾರದಾರ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚಾನ್ಯಚ್ಚ ಪಾತಕಂ ||೫೨||

ಜಡತ್ವಾದ್ದಂಡನೇ ಶಕ್ತಂ ಕುರುತೇ ದಂಡಮೀಶ್ವರಃ |
ಲೋಕೇಪಿ ಭೃತಕಂ ಸ್ವೀಯಂ ಧನಿಕಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಕಂ || ೫೩ ||

ಧನೇನ ತೋಷಯೇನ್ನಾನ್ಯಂ ನಿಹಂತಿ ಚ ರಿಪುಂ ನಿಜಂ |
ಕರ್ಮಾನುಸಾರೀ ಫಲದೋ ಲೋಕೇ ಸಮ ಇತೀರ್ಯತೇ || ೫೪ ||

ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರೆ, ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬಹುಮಾನ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರೀಮಂತನೆದುರು ಆ ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡಿದರೆ, ಆಗ ದ್ರವ್ಯಫಲಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (೫೧). ಹೀಗೆಯೇ ಕಳ್ಳತನ, ಪರಸ್ತ್ರೀ ಅಪಹರಣ ಮೊದಲಾದ ಪಾಪಕರ್ಮವೂ, ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ, ಆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು, ಅಶಕ್ತವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ; ರಾಜನೇ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ; ಧನಿಕನಾದವನು, ತನ್ನ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಭೃತ್ಯನನ್ನು, ಧನಾದಿಗಳನ್ನಿತ್ತು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅನ್ಯರನ್ನಲ್ಲ; ಶತ್ರುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು ; ಇದೇ ಲೋಕನೀತಿಯು ; ಇದನ್ನನುಸರಿಸುವವನೇ (ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲಕೊಡುವವನೇ) 'ಸಮ'ನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ; ಈ ವಿಧದ ಸಮತ್ವ

ತತ್ರೈವ ರಜ್ಯತೇ ಲೋಕೋ ವಿಷಮೇ ಚ ವಿರಜ್ಯತೇ ।
ಸರ್ವಸ್ವಾಮೀ ಹರಿಸ್ತೇನ ಕಥಂ ವೈಷಮ್ಯಮರ್ಹತಿ ॥ ೫೫ ॥

ಚೌರ್ಯಂ–ಕಳ್ಳತನ, ಪಾರದಾರ್ಯಂ–ಪರಸ್ತ್ರೀಗ್ರಹಣ, ಚ–ಮತ್ತು, ಅನ್ಯತ್–ಬೇರೆಯಾದ, ಪಾತಕಂ ಕರ್ಮ–ಪಾಪಕರ್ಮವು, ಜಡತ್ವಾತ್–ಜಡವಾದ್ದರಿಂದ, ದಂಡನೇ–(ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು) ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ನ ಶಕ್ತಂ ಹಿ–ಸಮರ್ಥವಲ್ಲವಷ್ಟೆ! ; ಈಶ್ವರಃ–ರಾಜನು, ದಂಡಂ–ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು, ಕುರುತೇ–ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಲೋಕೇ–ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಧನಿಕಃ–ಶ್ರೀಮಂತನು, ಕಾರ್ಯಕಾರಕಂ–ತನ್ನ ಸೇವಿಸುವ, ಸ್ವೀಯಂ–ತನ್ನ, ಭೃತಕಂ–ಭೃತ್ಯನನ್ನು, ಧನೇನ–ಧನದಿಂದ, ತೋಷಯೇತ್–ಸಂತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವವನು; ಅನ್ಯಂ–ಅನ್ಯರನ್ನು, ನ–ಅಲ್ಲ; ನಿಜಂ ರಿಪುಂ–ತನ್ನ ಶತ್ರುವನ್ನು (ವಿರೋಧಿಯನ್ನು), ನಿಹಂತಿ ಚ–ಸಂಹಾರವನ್ನೇ ಮಾಡುವನು; (ಆದ್ದರಿಂದ), ಲೋಕೇ–ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಕರ್ಮಾನುಸಾರೀ–ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಫಲದಃ–ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನೇ, ಸಮಃ–ಸಮನು, ಇತಿ ಈರ್ಯತೇ–ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ; ಲೋಕಃ–ಪ್ರಜೆಗಳು, ತತ್ರೈವ–ಅಂಥವನಲ್ಲಿಯೇ, ರಜ್ಯತೇ–ಅನುರಾಗಯುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ; ವಿಷಮೇ–ವೈಷಮ್ಯವುಳ್ಳವನಲ್ಲಿ (ಈ ವಿಧ ಸಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನಲ್ಲಿ), ವಿರಜ್ಯತೇ–ಪ್ರೀತಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಗರಹಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ); ತೇನ–ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮೀ–ಎಲ್ಲರ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕಥಂ–ಹೇಗೆ, ವೈಷಮ್ಯಂ–ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು (ದೋಷವನ್ನು), ಅರ್ಹತಿ–ಹೊಂದುವನು?

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀ ತು ತಸ್ಯಾಜ್ಞೇ ತತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪುಣ್ಯಮಾಚರೇತ್ ।
ಅರ್ಪಯೇತ್ತದ್ಧರೌ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸಂತುಷ್ಟಃ ಫಲದೋ ಭವೇತ್ ॥ ೫೬ ॥

ವುಳ್ಳವನನ್ನೇ, ಪ್ರಜೆಗಳು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾರೆ—ಸಮತ್ವ ಇಲ್ಲದ (ಚೋರಪಂಡಿತಾದಿ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾನ್ಯಮಾಡುವ) ವಿಷಮಪುರುಷನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ); ಹೀಗಿರಲು, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವಸಮನಲ್ಲದೇ, ವಿಷಮನು ಹೇಗಾದಾನು? ಆತನಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯವೆಂಬ ದೋಷವು, ಇರಲು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ (೫೨–೫೫). ಹೀಗೆ ಸರ್ವಸಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಡಲು, ಶ್ರುತಿ

ಅನರ್ಪಿತಂ ವೃಥಾ ಯಾತಿ ಯಥೋಪ್ತಂ ಬೀಜಮೂಷರೇ ।
ಏವಂ ತೇ ಕಥಿತಂ ರಾಜನ್ ದೇಹಜೀವೇಶನಿರ್ಣಯಃ ॥ ೫೭ ॥

ಸಂಕ್ಷೇಪಾತ್ಕರ್ಮನಿರ್ಣೀತಿರನ್ಯದಾಖ್ಯಾಮಿ ತಚ್ಛೃಣು ॥ ೫೮ ॥

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀ ತು–ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳೇ, ತಸ್ಯ – ಆ ತನ (ಶ್ರೀಹರಿಯ), ಆಜ್ಞೇ–ಆಜ್ಞೆಗಳು ; ತತ್ರೋಕ್ತಂ–ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಪುಣ್ಯಂ–ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು, ಆಚರೇತ್–ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಆಚರಿಸಬೇಕು); ತತ್ – ಅದನ್ನು (ಆ ಪುಣ್ಯವನ್ನು), ಭಕ್ತ್ಯಾ – ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಹರೌ – ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ, ಅರ್ಪಯೇತ್ – ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು (ಪುಣ್ಯಫಲಗಳನ್ನು ತನಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಕೂಡದು); ಸಂತುಷ್ಟಃ–(ಇದರಿಂದ) ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಫಲದಃ – ಫಲಪ್ರದನು (ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತ್ಯತಿಶಯ ಮೊದಲಾದ ಅನುತ್ತಮ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು), ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತಾನೆ; ಅನರ್ಪಿತಂ – (ಭಕ್ತಿಯಿಂದ) ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಡದ ಶುಭಕರ್ಮವು (ಪುಣ್ಯವು), ಊಷರೇ – ಸೌಳು (ಉಪ್ಪು) ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಉಪ್ತಂ – ಬಿತ್ತಲಾದ, ಬೀಜಂ–ಬೀಜವು, ಯಥಾ–ಹೇಗೋ (ಹಾಗೆ), ವೃಥಾ–ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು, ಯಾತಿ–ಆಗುತ್ತದೆ (ವ್ಯರ್ಥತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ); ಏವಂ – ಹೀಗೆ, ರಾಜನ್ – ಹೇ ರಾಜನೇ !, ತೇ – ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ಸಂಕ್ಷೇಪಾತ್ – ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ, ದೇಹಜೀವೇಶನಿರ್ಣಯಃ–ದೇಹ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಇವರುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ನಿರ್ಣಯವೂ, ಕರ್ಮನಿರ್ಣೀತಿಃ – ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ನಿರ್ಣಯವೂ,

---

ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಹಿತಸಾಧಕವಾದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು—ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು; ವಿಧ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಬೇಕು; ಇದರಿಂದ ಪ್ರೀತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅರ್ಪಿಸಲಾದ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಡದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳು ಉಪ್ಪುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜದಂತೆ, ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ; ಹೇ ರಾಜನ್ ! ಹೀಗೆ, ದೇಹ, (ದೇಹಭಿನ್ನವಾದ) ಜೀವ, (ಸ್ವತಂತ್ರನಿಯಾಮಕನಾದ) ಈಶ್ವರ, ಇವರುಗಳನ್ನೂ, ಕರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ

ಕಥಿತಂ—ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ; ಅನ್ಯತ್—(ಬೇರೆ ಮುಖ್ಯರಹಸ್ಯವನ್ನು) ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವ ಮತ್ತು ಫಲವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಆಖ್ಯಾಮಿ—ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ; ತತ್ ಶೃಣು—ಅದನ್ನು (ಆದರದಿಂದ) ಕೇಳುವವನಾಗು.

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಭೃಗುಸಂವಾದವೆಂಬ ೨೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೦

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಭೃಗುರುವಾಚ—

ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪರಮೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಮಾಯಾ ತಸ್ಯಾಂಗಸಂಗಿನೀ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಸಚಿವೌ ಸರ್ವಕರ್ಮಸು ತತ್ಪ್ರಿಯೌ ॥ ೧ ॥

ಅರ್ಥ :—ಪರಮಃ—ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ವಿಷ್ಣುಃ—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು, ಸ್ವತಂತ್ರಃ—ಸ್ವತಂತ್ರನು (ಅನ್ಯರಾರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಲ್ಲ) ; ಮಾಯಾ—ಮಾಯಾನಾಮಕಳಾದ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನೂ ನಿನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದೆನು ; ಮುಂದೆ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವ ಮತ್ತು ಫಲಭಾಗಿತ್ವ ವಿಷಯಕ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆನು—ಆದರದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡು (೫೭—೫೮).

೨೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೦

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸ್ವತಂತ್ರನು ; ಮಾಯಾದೇವಿಯು (ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು) ಆತನ ಭಾರ್ಯಳು ; ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರು, ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನೊಂದಿಗೆ ದುಡಿಯು

ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ತಸ್ಯ–ಆತನ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ), ಅಂಗಸಂಗಿನೀ–ಭಾರ್ಯಳು (ಆತನ ಅಂಗಸಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಳಾದ ಏಕಮಾತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯು) ; ಬ್ರಹ್ಮಾ–ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೂ, ಚ–ಮತ್ತು, ಪ್ರಾಣಃ–ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೂ, ಸರ್ವಕರ್ಮಸು–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಸಚಿವೌ – ಸಹಾಯಕರು (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡುವವರು) ; ತತ್ಪ್ರಿಯೌ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯರು (ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ನಂತರ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರು).

ತ್ರಿವಿಧಾಹಂಕೃತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ರುದ್ರೋಽಪಿ ಸಚಿವಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಮನಸೋಧಿಪತಿಃ ಶಕ್ರೋಽರ್ಕಾದ್ಯಾ ಇಂದ್ರಿಯದೇವತಾಃ ॥ ೨ ॥

ತ್ರಿವಿಧಾಹಂಕೃತಿಃ – (ವೈಕಾರಿಕ, ತೈಜಸ, ತಾಮಸಗಳೆಂಬ) ತ್ರಿವಿಧ ಅಹಂಕಾರತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಸಾಕ್ಷಾತ್–ಸ್ವಯಂ, ರುದ್ರಃ ಅಪಿ–ರುದ್ರ ದೇವನೂ ಸಹ, ಸಚಿವಃ ಸ್ಮೃತಃ–(ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ) ಸಚಿವ (ಕರ್ಮಸಹಾಯಕ) ನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಣರಂತೆ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಲ್ಲ) ; ಮನಸೋಧಿಪತಿಃ – ಮನೋಽಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಶಕ್ರಃ – ಇಂದ್ರನೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ದೇವತಾಃ – ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಾದ, ಅರ್ಕಾದ್ಯಾಃ – ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ, (ಸಚಿವಾ ಏವ–ಮಿತವಾದ ತಂತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಹಾಯಕರೇ).

ವವರು ಮತ್ತು ಆತನಿಗೆ (ರಮಾನಂತರ) ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರು (೧). ತ್ರಿವಿಧ ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವನೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಚಿವನೇ—ಕಾರ್ಯ ಸಹಾಯಕನೇ ; [1] ಹೀಗೆಯೇ ಮನೋಽಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರನೂ, ಸೂರ್ಯಾದಿ ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯ ಸಚಿವರೇ

[1] ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಈ ಎಲ್ಲ ಸಚಿವರನ್ನೂ (ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಸರ್ವರನ್ನೂ) ಬಿಟ್ಟೂ ತಾನೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಶಕ್ತನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನು ; ಆದರೂ, ಈ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಹಕಾರ ವನ್ನು, ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಸೇವಾರೂಪದಿಂದ, ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಏವಮೇವ ಹಿ ಕಲ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸರ್ವದೇಹೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮವಚ್ಚ ಕಲಿಸ್ತೇಷಾಂ ಬಂಧಕೋಽಹಂಕೃತಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ೩ ॥

ಮಧುಕೈಟಭಮುಖ್ಯಾಶ್ಚ ಶಂಬರಾದ್ಯಾ ಮನೋಽಧಿಗಾಃ ।
ಅನ್ಯೇಽಪಿ ದೇವದೈತ್ಯಾಸ್ತು ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯಮಾನಿನಃ ॥ ೪ ॥

ಏವಂ ಏವ – ಹೀಗೆಯೇ, ಸರ್ವದೇಹೇಷು – ಸಕಲಪ್ರಾಣಿದೇಹಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಯಾದ್ಯಾಃ–ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರು, ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ – ಸ್ಥಿತರಾಗಿರುವರು; ತೇಷಾಂ–ಅವರಿಗೆ (ದೈತ್ಯರಿಗೆ), ಕಲಿಃ–ಕಲಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮವತ್–(ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಅಧಿಪತಿಯೋ, ಶ್ರೇಷ್ಠನೋ, ಹಾಗೆ) ಬ್ರಹ್ಮನಂತಿರುವನು; ಮತ್ತು, ಬಂಧಕಃ–ಬಂಧಕನಾದ, ಅಹಂಕೃತಿಃ–ಅಹಂಕಾರನೆಂದು (ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರನನ್ನೂ ಕಾಲವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸುವ—ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಪೀಡಿಸುವ) ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವದ ನಿಯಾಮಕನೆಂದೂ, ಸ್ಮೃತಃ–ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ; ಮಧುಕೈಟಭಮುಖ್ಯಾಃ – ಮಧು, ಕೈಟಭ ಮೊದಲಾದವರು, ಚ – ಮತ್ತು, ಶಂಬರಾದ್ಯಾಃ – ಶಂಬರ ಮೊದಲಾದವರೂ, ಮನೋಽಧಿಗಾಃ – ಮನೋನಿಯಾಮಕರು (ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವರು); ಅನ್ಯೇ ಅಪಿ – ಇತರರಾದ, ದೇವದೈತ್ಯಾಃ–ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸ್ಥಿರರಾಗಿರುವ ದೈತ್ಯರೂ (ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ), ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯಮಾನಿನಃ–ಆಯಾ (ಚಕ್ಷುರಾದಿ) ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು; (ದುಷ್ಟವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ. ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಕರು).

ಮತ್ತು ಪ್ರಿಯರೇ (೨). ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಂತೆಯೇ, ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರೂ ಸರ್ವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿರುವರು; ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಹೇಗೋ, ಹಾಗೆ, ದೈತ್ಯಾಧಿಪತಿಯು ಕಲಿಯು; ಕಲಿಯು ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವಪರ್ಯಂತ ಪ್ರವೇಶವುಳ್ಳವನು; ಮಹತ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತನ್ನಿರ್ಮಿತ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯು (ತತ್ಪತ್ನಿಯರ) ದೇಹದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಆತನ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ—ಆ ತತ್ವದ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಈತನ ಶಕ್ತಿಯು ಏನೂ ನಡೆಯದು;

ಸ್ವತಂತ್ರೋಽಪಿ ಹರಿಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮನೇಕಧಾ ।
ವಿಭಜ್ಯಾದಾನ್ನೃಪ ಇವ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೇಷು ಲೀಲಯಾ ॥ ೫ ॥
ತತ್ತತ್ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯೋಗೇನ ಫಲಭಾಕ್ ಸ ಪ್ರಜಾಯತೇ ।

ಸೃಷ್ಟ್ವಾ-ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ (ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿರಲು), ಹರಿಃ – ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಅಪಿ – (ಸರ್ವಜೀವರಿಂದ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಲು ಶಕ್ತನಾದ) ಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ-(ತನ್ನ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು, ಅನೇಕಧಾ–

ಮಧು, ಕೈಟಭ ಮೊದಲಾದವರು ಮತ್ತು ಶಂಬರಾದಿ ದೈತ್ಯರು ಮನೋಽಭಿಮಾನಿಗಳು (ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಪ್ರೇರಕರು);[1] ಇತರ ದೈತ್ಯರು, ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ, ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ, ತಾವೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವರು (ಪ್ರೇರಕರೂ ನಿಯಾಮಕರೂ ಆಗಿರುವರು) (೩–೪). ಸ್ಥೂಲದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜೀವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಆವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯರನ್ನೂ, ಮನ ಆದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಸ್ವಯಂ ತಾನೇ ಜೀವರಿಂದ, ಅವರವರ ಪೂರ್ವಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಘಟಿಸಬೇಕಾದ ಸಕಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳುಳ್ಳವನಾದರೂ, ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಲೇಶಾಂಶವನ್ನು ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಭಾಗದಿಂದ, ದೇಹಗತರಾದ ಜೀವ, ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ, ರಾಜನು, ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು (ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರ ವಿನಿಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು) ವಿಭಾಗದಿಂದ, ಅಮಾತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅವರಿಂದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರವರ ಗತಿಪ್ರದನಾಗುವಂತೆ, ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು—ಅವರಲ್ಲಿಟ್ಟನು);

---

[1] 'ತೇ ಹಿ ದುಷ್ಕಾಮದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಮಾನಿನಃ' (ಸ.ರ.ಮಾ) ಎಂಬ ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಭಾಗದಿಂದ, ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ತಮ್ಮಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಮನ ಆದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯದ್ಯಪಿ, ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು, ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನನ್ನು, ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ, ಆತನ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವರೆಂದೂ, ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತರಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸುವ, ಇವರಿಗೆ ಯಾವ ದೋಷವೂ ತಗಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರತ್ಯುತ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ತಮ್ಮ ಪ್ರೇರಕ

ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ವಿಭಜ್ಯ–ವಿಭಾಗಿಸಿ, ನೃಪಃ ಇವ–ರಾಜನಂತೆ (ರಾಜನು ತನ್ನ ಅಧೀನರಾದ ಅಮಾತ್ಯಾದಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟು, ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಡುವಂತೆ), ಸರ್ವಕಾರ್ಯೇಷು – ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಜೀವರಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಅಂಶಗಳನ್ನು),

---

ಅವರು, ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ, ಪ್ರತಿಕರ್ಮದ ಫಲಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ[2] (೫). ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶವೊಂದನ್ನು (ಅದನ್ನು ಗಣನಾರ್ಥವಾಗಿ ಒಂದು ಗುಣವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ), ನಾಲ್ಕುಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು (೧/೪ ಅಂಶವನ್ನು) ಹತ್ತು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು;

ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಪೂಜೆಯೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತಾರಾಗಿ, ವಿಶೇಷ ಪುಣ್ಯ ಭಾಗಿಗಳೇ ಆಗುವರೆಂದೂ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯವಿದೆ— ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ತಾತ್ವಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹದಿಂದ, ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ, ಸರ್ವಜ್ಞರು ; ಈ ವಿಧ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ–ಉಭಯಕ್ಕೂ ದೇವತೆಗಳೇ ಪ್ರೇರಕರಾದರೆ ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರೇರಕವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲೆಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗದು. ತಾತ್ವಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಜೀವರನ್ನು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವಾಗ, ಆ ತತ್ವದ (ಇಂದ್ರಿಯದ) ಅಭಿಮಾನಿ ದೈತ್ಯನ ದ್ವಾರಾ (ಸೂಚಿಸಿ) ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಪ್ರೇರಕರೇ—ಮತ್ತು ದುಷ್ಟ ಪ್ರೇರಣೆಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಅವರೇ ಭಾಗಿಗಳು—ಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಂತ ತಾತ್ವಿಕ ದೇವತೆಗಳಾದರೋ, ಸರ್ವಜೀವರ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳ ಫಲವನ್ನು, ತಾರತಮ್ಯಾನುಗುಣವಾಗಿ, ಅಧಿಕವಾಗಿ, ತಾವೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

'ವಾಸುದೇವಾಜ್ಞಯಾ ಚೈವ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರತಃ |
ಪ್ರೇರಯಂತಿ ಹಿ ತೇ ಜೀವಾನ್ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇಷು ನಿತ್ಯಶಃ ||
ಅರಾಗದ್ವೇಷತಶ್ಚೈವ ಕಥಂ ದೋಷಾನವಾಪ್ನುಯುಃ |
ಹರ್ಯಾಜ್ಞಾ ಕರಣಾದೇವ ಪುಣ್ಯಮೇಭಿರವಾಪ್ಯತೇ ||

ಇತ್ಯಾದಿ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಕ್ಯಗಳು) ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತವೆ.

2 ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ೨೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ಲೋಕ ೨೫ರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಲೀಲಯಾ–ಲೀಲೆಯಿಂದ, ಅದಾತ್–(ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿ—ಜೀವ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ) ಕೊಟ್ಟನು ; ಸಃ–ಜೀವನು (ಮತ್ತು ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು), ತತ್ತತ್–ಆಯಾ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯೋಗೇನ–ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಫಲಭಾಕ್–(ಆಯಾ ಕರ್ಮದ) ಫಲಕ್ಕೆ (ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಫಲಭಾಗಕ್ಕೆ), ಪ್ರಜಾಯತೇ—ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಫಲಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ).

ಸ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಚತುರ್ಥಾಂಶಂ ದಶಧಾ ವ್ಯಭಜದ್ಧರಿಃ ॥ ೬ ॥
ಪಾದೋನಪಂಚಕಂ ಪ್ರಾಣೇ ಸಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದದೌ ।

ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಚತುರ್ಥಾಂಶಂ–ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಒಂದಂಶವನ್ನು (ಆ ಗುಣವನ್ನು) ನಾಲ್ಕುಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು, ದಶಧಾ–ಹತ್ತು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ, ವ್ಯಭಜತ್–ಮಾಡಿದನು ; ಪ್ರಾಣೇ–ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ, ಪಾದೋನಪಂಚಕಂ – ೪-೩/೪ ಭಾಗಗಳನ್ನು (ಇಟ್ಟು),

---

ಈ ಹತ್ತಂಶಗಳಲ್ಲಿ ೪-೩/೪ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಉಳಿದ ೫-೧/೪ ಅಂಶಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು.[1] (೬). ಎರಡನೆಯ ೧/೪ ಭಾಗವನ್ನು

[1] ಜೀವರಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಗಳು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿವೆ ; ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸ್ವಗತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳೆಂದು ಅವುಗಳ ನಾಮ : ಅವುಗಳಿಂದಾಗುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ಇರುತ್ತವೆ—ಪ್ರಚುರ ಅಪ್ರಚುರವಿಶೇಷದಿಂದ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಜೀವಸ್ವರೂಪಗತವಾದ ಬಿಂಬಸ್ವರೂಪಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶವು ಅನಾದಿನಿತ್ಯವಾದುದು ; ಅದು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹಾರಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ—ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಅವತಾರರೂಪಗಳಂತೆ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು—ಅಪಾರವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗುಣದಿಂದ, ವಿಶೇಷಬಲದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಮಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಅಂಶಗಳು—ಆವಿರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ. ತ್ರಿವಿಧಜೀವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಶಗಳು (ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಗಳೇ ಆದ ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಪೂರ್ಣಗಳೇ ಆದ ಈ ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳು) ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ.

(೧) ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶದ ಕಾರ್ಯಗಳು:—ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಲಿಂಗದೇಹಗತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮನ ಆದಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಸ್ಥೂಲದೇಹಗತ ಮನ ಆದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ, ಸಾಧನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಯತ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುವಾಗಿ, ಅಹಂ ಮಮಕಾರಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾನಾ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಪಾದಂ – ಉಳಿದ ೫-೧/೪ (ಸಪಾದಪಂಚಕಂ) ಭಾಗವನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮಣೇ – ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವನಿಗೆ, ದದೌ–ಕೊಟ್ಟನು.

ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಚತುರ್ಥಾಂಶೇ ದಶಧೈವ ವಿಭಾಜಿತೇ ॥ ೭ ॥

ದ್ವಾವೇವಾಂಶಾವಹಂಕಾರೇ ಸಾರ್ಧೈಕಂ ಚಿತ್ತದೈವತೇ ।
ಭಗವಾನ್ ಪ್ರದದಾವಿಂದ್ರೇ ಏಕಮೇವೇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪೇ ॥ ೮ ॥

ಏವಮೇವ ದದೌ ಜೀವೇ ದೈತ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸಾರ್ಧಚಾತುರಾನ್ ।
ಅಥ ದ್ವೌ ತು ತುರೀಯಾಂಶೌ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ಯಾವಶೇಷಿತೌ ॥ ೯ ॥

(ಚತುರ್ಥಾಂಶವನ್ನು), ೧೦ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು ರುದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ, ೧-೧/೨ ಭಾಗವನ್ನು ಮನೋಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ, ಸೂರ್ಯಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತಾವರ್ಗದಲ್ಲಿ ೧ ಭಾಗವನ್ನೂ, ಅದರಂತೆಯೇ ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ೧ ಭಾಗವನ್ನೂ ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ಗಳಿಗೆ ೪-೧/೨ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು; ಅವಶಿಷ್ಟವಾದ ಎರಡು (೧/೪) ಚತುರ್ಥಾಂಶಗಳನ್ನು, ೩ ಭಾಗ ಮಾಡಿ, ೧ನ್ನು ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು,

---

(೨) ಸ್ವಗತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಾರ್ಯ: — ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಪಕ್ವ-ಅಪಕ್ವಗಳೆಂಬ ಉಭಯಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರತ್ರಿಕ ಫಲಸಾಧನವಿಷಯಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಹೇತುವಾಗುತ್ತದೆ.

(೩) ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಾರ್ಯ: — ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಪಕ್ವದೆಶೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾವಿರ್ಭಾವವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಸುಜೀವರಲ್ಲಿ, ಅಹಂ ಮಮಕಾರಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸರ್ವವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತವಾದ, ಇಷ್ಟಸಂಪಾದಕಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದೆ ೨೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ದತ್ತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಿವರಣಪೂರ್ವಕ ನಿರೂಪಣೆ ಇದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು, ಸ್ವಗತ ಮತ್ತು ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳ ವಿಭಾಗದ ವಿವರಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಗಳ ವಿಭಾಗವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದು (ಚತುರ್ಥಾಂಶದ ದಶಭಾಗಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ದಾನ—ಸ್ಥಾಪನೆ). ಆದ್ದರಿಂದ ೨೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಮೇಯವೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ಎಂಬ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲಾಗದು. ಯದ್ಯಪಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಭಾಗಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳು), ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ (ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ). ಈ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ನಾನಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು, ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಭಯದಿಂದ ಉದಹರಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ.

ತೌ ವಿಧಾಯ ತ್ರಿಧಾ ತ್ರ್ಯಂಶಂ ಮಾಯಾಯೈ ಪ್ರದದೌ ಸ್ವಯಂ ।
ಶೇಷಂ ಭಾಗದ್ವಯಂ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಸ ನಿಜೇಚ್ಛಯಾ ॥೧೦॥

ದ್ವಿತೀಯೇ–ಎರಡನೆಯ, ಚತುರ್ಥಾಂಶೇ–೧/೪ ಭಾಗವು, ದಶಧಾ ಏವ–ಹತ್ತು ಭಾಗಗಳಾಗಿಯೇ, ವಿಭಾಜಿತೇ–ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲು, (ಆ ಹತ್ತರಲ್ಲಿ) ದ್ವೌ ಏವ ಅಂಶೌ–ಎರಡೇ ಭಾಗಗಳು, ಅಹಂಕಾರೇ–ರುದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾರ್ಧೈಕಂ–೧-೧/೨ ಭಾಗವು, ಚಿತ್ತದೈವತೇ ಇಂದ್ರೇ – ಮನೋಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರನಲ್ಲಿಯೂ (ಇಂದ್ರಕಾಮರಲ್ಲಿ), ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪೇ–ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ—ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ), ಏಕಂ ಏವ–೧ ಭಾಗವನ್ನೂ, ಜೀವೇ–ಜೀವನಲ್ಲಿ (ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯಲ್ಲಿ), ಏವಂ ಏವ–ಒಂದನ್ನೇ (೧ ಭಾಗವನ್ನೇ), ಮತ್ತು, ದೈತ್ಯೇಭ್ಯಃ-ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ, ಸಾರ್ಧಚಾತುರಾನ್–೪-೧/೨ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಭಗವಾನ್ – ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪ್ರದದೌ – ಕೊಟ್ಟನು ; ಅಥ – ನಂತರ (ಹೀಗೆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಜೀವ, ದೇವದೈತ್ಯರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ನಂತರ), ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ಯ–ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ, ದ್ವೌ ತು–ಎರಡೇ, ತುರೀಯಾಂಶೌ – ಚತುರ್ಥಾಂಶಗಳು (೧/೪ರ ೨ ಭಾಗಗಳು), ಅವಶೇಷಿತೌ–ಉಳಿದವು ; ತೌ–ಆ ಎರಡನ್ನೂ, ತ್ರಿಧಾ–ಮೂರು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ, ವಿಧಾಯ–ಮಾಡಿ, ತ್ರ್ಯಂಶಂ–೧/೩ ಭಾಗವನ್ನು, ಮಾಯಾಯೈ–ಶ್ರೀ ರಮಾದೇವಿಗೆ, ಪ್ರದದೌ–ಕೊಟ್ಟನು ; ಶೇಷಂ–ಉಳಿದ, ಭಾಗದ್ವಯಂ – ೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು (೨/೩ ಭಾಗವನ್ನು), ಸ್ವಯಂ – ತಾನೇ, ಸ್ವಸ್ಮಿನ್–ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ, ನಿಜೇಚ್ಛಯಾ–ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ, ಸಃ–ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸ್ಥಾಪಯೇತ್–ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಉಳಿದ ೨ ಭಾಗಗಳನ್ನು, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು . ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು [1] (೭–೧೦).

---

[1] ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯ ಜೀವರಿಂದ, ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಭವಿಸುವ ಸರ್ವಶುಭಕರ್ಮಗಳ ಫಲಭೋಕ್ತನಾಗಲು, ತಾನೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶದ ದೊಡ್ಡ ಭಾಗವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವನು—ಅಶುಭಕರ್ಮಗಳೂ ಆತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ, ಜೀವರಿಂದ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ; ಅವುಗಳ ಫಲವಾದ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಆನಂದನಿಧಿಯಾದ ಆತನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸುಳಿಯಲು ಸಹ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ. ಶುಭ ಫಲ ಭೋಗವೂ, ಜೀವರ ಹಿತಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದು ನೆನಪಿರಲಿ.

ಯದಿಂದ್ರಿಯೇನ ಯತ್ಕುರ್ವನ್ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ ।
ತಸ್ಯ ತತ್ತತ್ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್ ಫಲಭಾಜೋಽಖಿಲಾ ಹಿ ತೇ ॥ ೧೧ ॥

ಯದಿಂದ್ರಿಯೇನ–ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ, ಯತ್ಕುರ್ವನ್–ಮಾಡುವ ಯಾವ, ಪುಣ್ಯಂ–ಪುಣ್ಯವು, ಪಾಪಂ ಚ–ಪಾಪವಾಗಲಿ, ದೃಶ್ಯತೇ–ಕಂಡುಬರುವುದೋ, ತಸ್ಯ–ಆ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗೆ, ತತ್ತತ್–ಆಯಾ ಕರ್ಮವು, ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್–ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿದುದಾದ್ದರಿಂದ, ತೇ ಅಖಿಲಾಃ–ಆ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ, ಫಲಭಾಜಃ–(ಆ ಕರ್ಮದ) ಫಲಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಹಿ ಹರಿಃ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ಭಸ್ಮೀಕರೋತಿ ಚ ।
ಸ್ವಸ್ಯ ಚ ದ್ರೋಹಿಣಃ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಾಪಾಂಶಂ ಪ್ರದದಾತಿ ಸಃ ॥ ೧೨ ॥

ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪುಣ್ಯಂ–ಶುಭಕರ್ಮಫಲವನ್ನು, ಗೃಹ್ಣಾತಿ–ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಚ–ಮತ್ತು, ಪಾಪಂ–ಅಶುಭಕರ್ಮಫಲವನ್ನು, ಭಸ್ಮೀಕರೋತಿ–ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಸ್ವಸ್ಯ–ತನ್ನ, ದ್ರೋಹಿಣಃ–ದ್ವೇಷಿಗೆ, ಕಿಂಚಿತ್–ಸ್ವಲ್ಪ, ಪಾಪಾಂಶಂ–ಪಾಪದ ಫಲಭಾಗವನ್ನು, ಸಃ–ಆತನು, ಪ್ರದದಾತಿ–ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ).

ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಯಾವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪಕರ್ಮವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಅದು ಆ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವ ಅಥವಾ ದೈತ್ಯನಿಗೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿದುದಾದ್ದರಿಂದ, ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆ, ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ಆ ದೇಹಿಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ಕರ್ಮಫಲಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (೧೧). ಸ್ವಭಾಗವನ್ನೂ (ಚತುರ್ಥಾಂಶದ್ವಯಗಳಲ್ಲಿ ೨/೩ ಭಾಗವನ್ನು) ತಾನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಕರ್ಮ ಸಂಭವಿಸಿದರೂ, ಅದರ ಮುಖ್ಯಪ್ರೇರಕನು ತಾನೇ ಆದ್ದರಿಂದ, ತನ್ನ ಭಾಗದ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಜೀವನಿಗೆ ಅವನ ಭಾಗದ ಫಲಭೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ, ಸ್ವೀಕರಿಸಿ), ಪಾಪಫಲವನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ತನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ (ಪಾಪಫಲ

ತಥೈವ ನಿಜಭಕ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಚ ಯೇ ದ್ರುಹಃ ।
ತೇಭ್ಯ ಏವ ಹಿ ತತ್ಪಾಪವಿಭಾಗಂ ಪ್ರದದಾತ್ಯಜಃ ॥ ೧೩ ॥
ಪಾಪಕರ್ಮಣಿ ಯೇಽಪಿ ಸ್ಯುಃ ಸಹಾಯಾಃ ಪಾಪರೂಪಿಣಃ ।
ಯಥಾಪರಾಧಂ ತೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಪಾಪಾನಾಂ ವಿಭಜತ್ಯಸೌ ॥ ೧೪ ॥

ತಥೈವ–ಹಾಗೆಯೇ (ಮತ್ತು), ಯೇ–ಯಾರು, ನಿಜಭಕ್ತಾನಾಂ–ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ–ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ, ದ್ರುಹಃ–ದ್ರೋಹಿಗಳೋ (ದ್ವೇಷಿಗಳೋ—ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತದ್ವೇಷಿಗಳೋ), ತೇಭ್ಯಃ–ಅವರಿಗೂ, ತತ್ಪಾಪವಿಭಾಗಂ–ಆ ಪಾಪಫಲದ ಭಾಗವನ್ನು, ಅಜಃ – ಸಕಲದೋಷದೂರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪ್ರದದಾತಿ–ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ; ಅಸೌ–ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಯೇ–ಯಾವ, ಪಾಪರೂಪಿಣಃ–ಪಾಪಸ್ವರೂಪರಾದವರು (ತಮೋಯೋಗ್ಯಜೀವರು), ಪಾಪಕರ್ಮಣಿ–ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ, ಸಹಾಯಾಃ ಸ್ಯುಃ–ಸಹಾಯಕರಾಗಿರುವರೋ, ತೇಭ್ಯಃ ಅಪಿ–ಅವರಿಗೂ ಸಹ, ಪಾಪಾನಾಂ – ಪಾಪಗಳ (ಫಲವನ್ನು), ಯಥಾಪರಾಧಂ – ಅಪರಾಧದ (ಸಹಾಯದ) ಗುರುಲಾಘವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ವಿಭಜತಿ–ವಿಭಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾಗವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ).

ದೈತ್ಯಭಾಗಗತಂ ಪುಣ್ಯಂ ತಥಾ ಭಾಗಂ ದದಾತಿ ಚ ।
ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಸಹಾಯಾ ಯೇ ತೇಷಾಮಥ ಚ ಯೇ ನರಾಃ ॥ ೧೫ ॥
ದೈತ್ಯನಿಂದಾಂ ನ ಕುರ್ವಂತಿ ತೇಽಪಿ ತತ್ಪಾಪಭಾಗಿನಃ ।

ದಲ್ಲಿ) ಅಲ್ಪವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ (೧೨). ತನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ—ಸ್ವಯಂ ದೋಷಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು; ಮತ್ತು, ಪಾಪವನ್ನಾಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆ ಜೀವನಿಗೆ, ಯಾವ ಪಾಪಿಗಳು, ಸಹಾಯಕರಾಗಿರುವರೋ, ಅವರ ಅಪರಾಧದ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ತದನುಸಾರವಾಗಿ, ಅವರಿಗೂ (ಸಹಾಯಕರಿಗೂ), ಪಾಪಫಲವನ್ನು, ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (೧೩–೧೪). ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ, ಚತುರ್ಥಾಂಶದ ದಶಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ೪–೧/೨ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ, ಪುಣ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಸಹಾಯಕರಿಗೂ, ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲದಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ಭಾಗವನ್ನು, ದೈತ್ಯನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ಸುಜನರಿಗೆ ಸಹ

ತಥಾ–ಹಾಗೂ, ದೈತ್ಯಭಾಗಗತಂ – ದೈತ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ (ಕಲ್ಯಾದಿ ದೈತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶ ಭಾಗದ—ಚತುರ್ಥಾಂಶದ ದಶಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ೪–೧/೨ ಭಾಗಗಳ), ಪುಣ್ಯಂ ಭಾಗಂ – ಪುಣ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು, ಯೇ–ಯಾರು, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಸಹಾಯಾಃ–ಆಯಾ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದ ಸಹಾಯಕರೋ, ತೇಷಾಂ– ಅವರಿಗೆ, ದದಾತಿ ಚ–ಕೊಡುತ್ತಾನೆ; ಅಥ ಚ–ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಯೇ ನರಾಃ– ಯಾವ ಮನುಷ್ಯರು, ದೈತ್ಯನಿಂದಾಂ – ದೈತ್ಯ ನಿಂದೆಯನ್ನು (ಭಗವದ್ದ್ವೇಷಿಗಳ ನಿಂದೆಯನ್ನು) (ಅವರ ತತ್ವಗಳ ಖಂಡನೆಯನ್ನು), ನ ಕುರ್ವಂತಿ – ಮಾಡು ವುದಿಲ್ಲವೋ, ತೇಪಿ–ಅವರೂ ಸಹ, ತತ್ಪಾಪಭಾಗಿನಃ–ಆ ಪಾಪದ ಫಲಭಾಗಿಗಳು (ಆಗುತ್ತಾರೆ); (ದೈತ್ಯರ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು—ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ದ್ವೇಷಸಾಧಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ನಿಂದಿಸದ ಸುಜನರೂ ಆ ಪಾಪದ ಫಲಭಾಗಿ ಗಳಾಗುವರು).

ಏವಂ ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯ ಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ತಮಂ ಲವಂ ॥ ೧೬ ॥

ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಜೀವಸ್ತೇನೈವ ಪೂರ್ಣೋಽಯಂ ಭವತಿ ಧ್ರುವಂ ।
ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವತೋಽಲ್ಪಂ ಚ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ಪ್ರಜಾಯತೇ ॥ ೧೭ ॥

ಸ್ವಯೋಗ್ಯಂ ಜಲಮಾದತ್ತೇ ಸಮುದ್ರಾದುದ್ಧೃತೋ ಘಟಃ।
ತಾವತೈವ ಭವೇತ್ಪೂರ್ಣ ಏವಮತ್ರ ನಿದರ್ಶನಂ ॥ ೧೮ ॥

ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ಪುಣ್ಯಸ್ಯ–ಪುಣ್ಯದ, ಪಾಪಸ್ಯ–ಪಾಪದ, ಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ತಮಂ– ೧/೪೦ ಭಾಗದ, ಲವಂ–ಅತ್ಯಲ್ಪ ಫಲಾಂಶವನ್ನು, ಜೀವಃ–ಜೀವನು (ದೇಹಾಭಿ ಮಾನಿಯು), ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ – ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (ಚತುರ್ಥಾಂಶದ ದಶಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ

ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ (೧೫). ಹೀಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಫಲದಲ್ಲಿ, ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯು (ಜೀವನು), ೧/೪೦ ಭಾಗದ ಅಲ್ಪಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ— ಅದರಿಂದಲೇ ಜೀವನು ಪೂರ್ಣನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅಷ್ಟು ಅಲ್ಪಫಲದಿಂದ ಅವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ತುಂಬಿಹೋಗುತ್ತದೆ—ಫಲಗಳಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿ ಸುವ ಜೀವನ ಶಕ್ತಿಯು ಪರಿಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ, ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ; ಅವನ ಭೋಗಶಕ್ತಿಯೇ ಅಲ್ಪವು—ಅಷ್ಟೇ ಅವನಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ; ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ

೧ ಭಾಗದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಅಷ್ಟು ಫಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ); ತೇನೈವ – ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ, ಅಯಂ – ಈ ತನು (ಜೀವನು), ಪೂರ್ಣಃ – ಪೂರ್ಣನು (ತುಂಬಿದವನು), ಭವತಿ – ಆಗುತ್ತಾನೆ; ಧ್ರುವಂ–ನಿಶ್ಚಯವು ; ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವತಃ–(ಜೀವನು) ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ, ಅಲ್ಪಂ–ಅಲ್ಪವೇ ಆದ, ಪುಣ್ಯಂ–ಪುಣ್ಯವೂ, ಪಾಪಂ ಚ–ಪಾಪವೂ, ಪ್ರಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಘಟಃ – ಗಡಿಗೆಯು, ಸಮುದ್ರಾತ್ – ಸಮುದ್ರದಿಂದ, ಉದ್ಧೃತಃ–ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯಂ–ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರುವಷ್ಟೇ, ಜಲಂ–ನೀರನ್ನು, ಆದತ್ತೇ–ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತದೆ; ತಾವತಾ ಏವ–ಅಷ್ಟು ಜಲದಿಂದಲೇ, ಪೂರ್ಣಃ–ತುಂಬಿದುದು, ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತದೆ; ಅತ್ರ–ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಜೀವನು ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಫಲದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬಲ್ಲಿ), ಏವಂ ನಿದರ್ಶನಂ–ಇದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವು.

ಜೀವಕೃತಕರ್ಮಫಲದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಭಾಗವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುವ
೩೦ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಮುಳುಗಿಸಿ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಘಟವು (ಪಾತ್ರೆಯು), ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಜಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆ; ಅದು ಜಲಪೂರ್ಣವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆಯೇ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಅಲ್ಪಪುಣ್ಯಪಾಪಫಲಗಳಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣನಾಗುತ್ತಾನೆ—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವು (೧೭–೧೮).

೩೦ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೧

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಭೃಗುರುವಾಚ—

ಸಸರ್ಜ ಭಗವಾನಾದೌ ವೈರಾಜೋ ನಿಜದೇಹತಃ ।

ಮುಖತಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬಾಹ್ವೋಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ವೈಶ್ಯಮೂರುತಃ ॥೧॥

ಪಾದಾಚ್ಛೂದ್ರಂ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ತೇಷಾಂ ವಾಮಭಾಗಾನ್ಮುಖಾದಿತಃ ।

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೧

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ವೈರಾಜನಾಮಕ[1] ದೇಹಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಆ ದೇಹದ ಮುಖದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನೂ, ಬಾಹುಗಳಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನನ್ನೂ, ತೊಡೆಗಳಿಂದ ವೈಶ್ಯನನ್ನೂ, ಪಾದಗಳಿಂದ ಶೂದ್ರನನ್ನೂ, ಮುಖಾದಿಗಳ ಎಡಭಾಗದಿಂದ ಆಯಾ ವರ್ಣದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳ) ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ, ಮೊದಲಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು(೧). ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ದೇಹದಿಂದ ಶುಕ್ಲವರ್ಣನು ; ಕ್ಷತ್ರಿಯನು

---

[1] ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ೨೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ಲೋಕ ೫೧ರಿಂದ ೫೩ರವರೆಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಪಾದ್ಮಕಲ್ಪದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ (ಪದ್ಮನಾಭನ) ನಾಭಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪದ್ಮವು ಬೆಳೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ೧೪ ಲೋಕಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ (ಲೋಕಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು), ಆ ಲೋಕಗಳ ಆಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಹದಾದಿ ಎಲ್ಲ ತತ್ವಗಳಿಂದ, ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವೈರಾಜವೆಂಬ ಪುರುಷಾಕಾರದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವೈರಾಜದೇಹಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ವಿರಾಟ್‌ಪುರುಷನು ; ಆತನು ಮುಖಾದಿ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮುಖಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದರೆ, ಆಯಾ ವರ್ಣಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಸೃಷ್ಟರಾದರೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ಅವರ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಂದರೆ ಅವರ ನಿಯತಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ; ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಬೀಜಭೂತರಾದ ಮೂಲಪುರುಷರೂ ಸೃಷ್ಟರಾದರೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅರ್ಥ :—ಭಗವಾನ್—ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಆದೌ—ಮೊದಲಿಗೆ, ವೈರಾಜಃ—ವೈರಾಜನಾಮಕನಾಗಿ, ನಿಜದೇಹತಃ—ತನ್ನ ಆ ದೇಹದಿಂದ, ಮುಖತಃ—ಮುಖದಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನೂ, ಬಾಹ್ವೋಃ—ಭುಜಗಳಿಂದ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ—ಕ್ಷತ್ರಿಯನನ್ನೂ, ಊರುತಃ—ತೊಡೆಗಳಿಂದ, ವೈಶ್ಯಂ—ವೈಶ್ಯನನ್ನೂ, ಪಾದಾತ್—ಪಾದಗಳಿಂದ, ಶೂದ್ರಂ—ಶೂದ್ರನನ್ನೂ, ಮುಖಾದಿತಃ—ಮುಖಾದಿಗಳ (ವೈರಾಜ ದೇಹದ ಮುಖಾದಿಗಳ), ವಾಮಭಾಗಾತ್—ಎಡಭಾಗದಿಂದ, ತೇಷಾಂ—(ಆಯಾ ವರ್ಣದ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳ, ಸ್ತ್ರಿಯಃ—ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ, ಸಸರ್ಜ—ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು.

ಶುಕ್ಲವರ್ಣೋಽಭವದ್ವಿಪ್ರಃ ಶೂದ್ರೋಽಭೂತ್ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಕಃ ॥ ೨ ॥
ಕ್ಷತ್ರಿಯಃ ಪ್ರಾಯಶಃ ಶುಕ್ಲಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರಾಯೇಣ ವಿಟ್‌ಸ್ಮೃತಃ ।

ವಿಪ್ರಃ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಶುಕ್ಲವರ್ಣಃ—ಶುಭ್ರವರ್ಣದವನು, ಅಭವತ್—ಆದನು ; ಶೂದ್ರಃ—ಶೂದ್ರನು, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಕಃ—ಕೃಷ್ಣ (ಕಪ್ಪು) ವರ್ಣದವನಾದನು ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಃ—ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ಪ್ರಾಯಶಃ—ಬಹುವಾಗಿ, ಶುಕ್ಲಃ—ಶುಕ್ಲವರ್ಣದವನೇ ; ವಿಟ್—ವೈಶ್ಯನು, ಪ್ರಾಯೇಣ—ಬಹಳವಾಗಿ, ಕೃಷ್ಣಃ—ಕೃಷ್ಣವರ್ಣನೆಂದು, ಸ್ಮೃತಃ—ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವತಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತುರ್ಯಾಂಶಸ್ತಸ್ಯ ಬಾಹುಜಃ ॥ ೩ ॥
ವೈಶ್ಯಸ್ತತ್ಪಂಚಮಾಂಶಶ್ಚ ಶೂದ್ರಸ್ತತ್ ಷಷ್ಠಕಾಂಶಕಃ ।

ಪ್ರಾಯಃ[1] ಶುಕ್ಲವರ್ಣನೇ ; ಶೂದ್ರನು ಕೃಷ್ಣವರ್ಣನು ; ವೈಶ್ಯನೂ ಬಹಳವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣನೇ (೨). ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನು (ಗುಣಜ್ಯೇಷ್ಠನು) ; ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಆತನ ಚತುರ್ಥಾಂಶಗುಣಿಯು ; ವೈಶ್ಯನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಪಂಚಮಾಂಶನು (೧/೫) ಮಾತ್ರ ; ಶೂದ್ರನು ವೈಶ್ಯನ ಷಷ್ಠಾಂಶ (೧/೬) ಮಾತ್ರ ಗುಣಿಯು[2] (೩). ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮುಖದಿಂದ ಸೃಷ್ಟನಾದ್ದರಿಂದ,

---

[1] ಪ್ರಾಯಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯಾಬಾಹುಲ್ಯವನ್ನೂ, ಶುಕ್ಲಾದಿ ವರ್ಣಪ್ರಾಚುರ್ಯವನ್ನೂ (ಅಲ್ಪವಾದ ಇತರ ವರ್ಣಮಿಶ್ರಣವನ್ನೂ) ತಿಳಿಯಬಹುದು.

[2] ಈ ಗುಣತಾರತಮ್ಯವು ಆಯಾ ವರ್ಣದ ದೇಹವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ—ಜೀವಸ್ವರೂಪ ತಾರತಮ್ಯವಲ್ಲ ; ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವ ಜಾತಿವಿವೇಕ, ಸಹವಾಸ, ಸಂಯೋಗ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಶೌಚಾದಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುವ ಗುಣತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಸರ್ವತಃ–ಎಲ್ಲರಗಿಂತ, ಶ್ರೇಷ್ಠಃ–ಉತ್ತಮನು; ಬಾಹುಜಃ–ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ತಸ್ಯ–ಆತನ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ), ತುರ್ಯಾಂಶಃ–೧/೪ ಭಾಗದವನು (ವರ್ಣಗಳ ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವ ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಗುಣವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ); ಚ–ಮತ್ತು, ವೈಶ್ಯಃ–ವೈಶ್ಯನು, ತತ್ಪಂಚಮಾಂಶಃ–ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ೧/೫ ಭಾಗದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಶೂದ್ರಃ–ಶೂದ್ರನು, ತತ್‌ಷಷ್ಠಕಾಂಶಕಃ–ವೈಶ್ಯನ ೧/೬ ಭಾಗ ಗುಣವುಳ್ಳವನು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಮುಖಜಾತತ್ವಾತ್ ಮುಖಕರ್ಮಾಣಿ ತಸ್ಯ ತು ॥ ೪ ॥

ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಫಲಾನ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಿಕಾನ್ಯಾನಿ ಯಾನಿ ತು ।
ಸ್ಯುಃ ಪುಣ್ಯಜನಕಾನ್ಯೇವ ಬಾಹುಕರ್ಮಾ ಚ ಬಾಹುಜಃ ॥ ೫ ॥

ಜಘನ್ಯಕರ್ಮಾ ವೈಶ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ಸೇವಾಕರ್ಮಾ ಚ ಪಾದಜಃ ।

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಮುಖಜಾತತ್ವಾತ್–(ವೈರಾಜನ) ಮುಖದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದ್ದರಿಂದ, ತಸ್ಯ ತು–ಅವನಿಗಾದರೋ, ಮುಖಕರ್ಮಾಣಿ–ಮುಖಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಾರಗಳೇ ಯೋಗ್ಯ (ವಿಹಿತ) ಕರ್ಮಗಳು; ಅಸ್ಯ–ಈತನಿಗೆ, ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ, ದೃಷ್ಟಫಲಾನಿ–(ಮುಖಕರ್ಮಗಳಿಂದ) ಲಭಿಸುವ ಇಹಲೋಕದ ಫಲಗಳೇ, ಜೀವಿಕಾನಿ–ಉಪಜೀವನಮಾರ್ಗಗಳು; ಯಾನಿಯಾನಿ–(ಜೀವಿಕೆಗಳು) ಯಾವುಯಾವುವೋ, (ಅವು) ಪುಣ್ಯಜನಕಾನಿ–ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವೂ, ಸ್ಯುಃ ಏವ–ಆಗುತ್ತವೆ; ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ಬಾಹುಜಃ–ಕ್ಷತ್ರಿಯನು,

---

ಅವನಿಗೆ ಮುಖಸಾಧ್ಯಕರ್ಮಗಳೇ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ; ಆ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಇಹ (ದೃಷ್ಟ) ಫಲವೇ ಆತನ ಜೀವಿಕೆಯು (ವೃತ್ತಿಯು); ಈ ಯಾವ ಯಾವ ವೃತ್ತಿಗಳೋ ಅವು ಅವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಪಕವೂ ಆಗುತ್ತವೆ (ಪರಗತಿಸಾಧಕವೂ ಆಗುತ್ತವೆ); ಇದರಂತೆಯೇ, ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಬಾಹುಸಾಧ್ಯ (ಯುದ್ಧಾದಿ) ಕರ್ಮಗಳೂ, ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ತೊಡೆಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ (ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯಾದಿ) ಕರ್ಮಗಳೂ, ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಪಾದಸಾಧ್ಯವಾದ (ಮೇಲಿನ ವರ್ಣದವರ) ಸೇವಾದಿ ಕರ್ಮಗಳೂ, ಉಪಜೀವಿಕೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಪರಗತಿ ಸಾಧನಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ (೪–೫).

ಬಾಹುಕರ್ಮಾ ಚ – ಬಾಹುಸಾಧ್ಯಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನೇ ಸರಿ (ಅವೇ ಜೀವಿಕೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಪ್ರದವೂ ಆಗುತ್ತವೆ); (ಇವರಂತೆ), ವೈಶ್ಯಃ–ವೈಶ್ಯನು, ಜಘನ್ಯಕರ್ಮಾ – ಕೆಳದೇಹದಿಂದ (ತೊಡೆಗಳಿಂದ) ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ (ದೂರ ಸಂಚಾರಾದಿ ದೇಹಶ್ರಮಸಾಧ್ಯಗಳಾದ) (ಗೋರಕ್ಷ, ಕೃಷಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಮೊದಲಾದ) ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವನು (ಅದೇ ಅವನಿಗೆ ಇಹಲೋಕದ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಗತಿಸಾಧಕ); ಪಾದಜಃ – ಶೂದ್ರನು, ಸೇವಾಕರ್ಮಾ ಚ – (ಮೇಲಿನ ಮೂರು ವರ್ಣದವರ) ಸೇವೆಯೇ ಕರ್ಮವಾಗುಳ್ಳವನು (ಅದೇ ಅವನಿಗೆ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಗತಿಸಾಧಕ).

ಏತೇಷಾಮಾನುಲೋಮ್ಯೇನ ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯೇನ ಸೃಷ್ಟಿಷು ॥ ೬ ॥
ಬಹವೋ ಜಾತಯೋ ಜಾತಾಃ ನಾನಾಶಿಲ್ಪೇಷು ನೈಪುಣಾಃ ।

ಏತೇಷಾಂ – ಈ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳ, ಆನುಲೋಮ್ಯೇನ – ಅನುಲೋಮ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯೇನ – ಪ್ರತಿಲೋಮಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಸೃಷ್ಟಿಷು–ಸೃಷ್ಟವಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ನಾನಾಶಿಲ್ಪೇಷು–ವಿವಿಧ ಶಿಲ್ಪ (ಕೈಕೆಲಸ) ಗಳಲ್ಲಿ, ನೈಪುಣಾಃ–ನಿಪುಣರಾದ (ಕುಶಲರಾದ), ಬಹವಃ–ಬಹಳವಾದ, ಜಾತಯಃ– ಜಾತಿಗಳು (ವರ್ಣಪ್ರಭೇದಗಳು), ಜಾತಾಃ–ಹುಟ್ಟಿದವು (ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ).

ನಾನಾವಿದ್ಯಾಧರಾಶ್ಚಾನ್ಯಾ ವಿಶ್ವವೃತ್ತಿಪ್ರವರ್ತಕಾಃ ॥ ೭ ॥
ಪ್ರತಿಲೋಮೇನ ತೇ ನ್ಯೂನಾಃ ತದಾಧಿಕ್ಯೇನುಲೋಮಕಃ ।

ಈ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರಿಂದ, ಅನುಲೋಮ, ಪ್ರತಿಲೋಮಕ್ರಮದಿಂದ[1] ಸೃಷ್ಟರಾದ ಪ್ರಜಾವರ್ಗದಲ್ಲಿ, ವಿವಿಧ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ (ಕಸಬುಗಳಲ್ಲಿ) ಕುಶಲರಾದ, ಬಹುಜಾತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳಾಗುತ್ತವೆ (೬). ಈ ಜಾತಿಯವರು ವಿವಿಧ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಇತರರು (ಜಾತಿವೃತ್ತಿಗಳೆಂಬ ಯಾವ ನಿಯಮಗಳಿಗೂ ಒಳಗಾಗದವರು) ಸಕಲವೃತ್ತಿಗಳ ಉಪದೇಶಕರೂ ಆಗಿರುವರು; ಪುರುಷಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಅನುಲೋಮಿಗಳೆಂದೂ, ಸ್ತ್ರೀ ಆಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಹೀನಕುಲದವರೆಂದೂ (ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳೆಂದೂ) ಕರೆಯಲ್ಪಡುವರು (೭). ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುರುಷನಿಂದ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ಮೂರು

[1] ಪುರುಷನು ಸ್ತ್ರೀಗಿಂತ ಉತ್ತಮವರ್ಣದವನಾದರೆ ಅನುಲೋಮವೆಂದೂ ಅಧಮವರ್ಣದವನಾದರೆ ಪ್ರತಿಲೋಮವೆಂದೂ, ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ.

(ಆ ನಾನಾ ಜಾತಿಗಳು), ನಾನಾವಿದ್ಯಾಧರಾಃ-ವಿವಿಧ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವರೂ (ಹೊಂದಿದವರೂ), ಅನ್ಯಾಃ-ಮತ್ತಿತರರು, ವಿಶ್ವವೃತ್ತಿಪ್ರವರ್ತಕಾಃ-ಸಮಸ್ತ ವೃತ್ತಿಗಳ ಪ್ರವರ್ತಕರೂ (ಇರುವರು) (ಬಹುವೃತ್ತಿಗಳ ಉಪದೇಶಕರೂ ಆಗಿರುವರು); ತದಾಧಿಕ್ಯೇ-(ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ) ಪುರುಷನು ಅಧಿಕನಾದರೆ (ಸ್ತ್ರೀಗಿಂತ ಉತ್ತಮವರ್ಣದವನಾದರೆ), ಅನುಲೋಮಕಃ-(ಅವರಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸಂತಾನವು) ಅನುಲೋಮಜಾತಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಅಥವಾ ಆ ಪುರುಷನು ಅನುಲೋಮಜಾತಿ ಪ್ರವರ್ತಕನೆನಿಸುವನು); ಪ್ರತಿಲೋಮೇನ-(ಸ್ತ್ರೀಯಳೇ ಉತ್ತಮವರ್ಣದವಳಾದರೆ) ಪ್ರತಿಲೋಮದಿಂದ, ತೇ-ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು, ನ್ಯೂನಾಃ-(ಅನುಲೋಮಿಗಳಕಿಂತ) ಕನಿಷ್ಟರು (ಹೀನರು) ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾಸ್ತ್ರಿವರ್ಣೇಷ್ವನುಲೋಮಜಾಃ ॥ ೮ ॥
ಶೂದ್ರಸ್ಯ ಚ ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾಸ್ತ್ರೈವರ್ಣ್ಯೇ ಪ್ರತಿಲೋಮಜಾಃ ।

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುರುಷನಿಗೆ, ತ್ರಿವರ್ಣೇಷು – ಕೆಳಗಿನ ಮೂರು ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾಃ-(ಹುಟ್ಟುವ) ಮೂರು ಮಕ್ಕಳು (ಪುತ್ರರು), ಅನುಲೋಮಜಾಃ – ಅ ನು ಲೋ ಮಿ ಗ ಳು (ಅನುಲೋಮಜರು—ತಾಯಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವರ್ಣದ ವರ್ಣದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದವರು); ಶೂದ್ರಸ್ಯ-ಶೂದ್ರಪುರುಷನಿಗೆ, ತ್ರೈವರ್ಣ್ಯೇ-(ಮೇಲಿನ) ಮೂರು ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾಃ-ಜನಿಸುವ ಮೂರು ಪುತ್ರರು, ಪ್ರತಿಲೋಮಜಾಃ-ಪ್ರತಿಲೋಮಜರೆನಿಸುವರು.

ತ್ರಯಸ್ತ್ರಯಃ ಕ್ಷತ್ರವಿಶೋಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮಜಾಃ ॥ ೯ ॥
ಏವಂ ದ್ವಾದಶವರ್ಣಾನಾಂ ಪುತ್ರಾ ಏಕೈಕಶಸ್ತು ತೇ ।
ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯೇ ಪ್ರಸೂಯಂತೇ ಚತುರಶ್ಚತುರಃ ಸುತಾನ್ ॥ ೧೦ ॥

ಪುತ್ರರು ಅನುಲೋಮಜರು; ಶೂದ್ರಪುರುಷನಿಂದ, ವೈಶ್ಯ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ಮೂರು ಪುತ್ರರು ಪ್ರತಿಲೋಮಜರು (೮). ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಲೋಮ ಮತ್ತು ಎರಡು ಅನುಲೋಮ ಜಾತಿಗಳೂ, ವೈಶ್ಯರಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರತಿಲೋಮ ಮತ್ತು ಒಂದು ಅನುಲೋಮ ಜಾತಿಗಳೂ, ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ೧೨ ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಜಾತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಈ ೧೨ ಜಾತಿಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದರಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ

ತೇ ಚತ್ವಾರಿಂಶದಷ್ಟೌ ಚ ಪೂರ್ವೈರ್ದ್ವಾದಶಭಿಃ ಸಹ ।
ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯೇನ ಸಂಯುಕ್ತಾಃ ಚತುಃಷಷ್ಟಿರ್ಹಿ ಜಾತಯಃ ॥೧೧॥

ಶತ್ರಾದ್ಯಾಸ್ತು ಚತುರ್ವರ್ಣಾಃ ದ್ವಾದಶ ಸ್ಯುರ್ದ್ವಿತೀಯಕಾಃ ।
ಅನ್ಯೇ ತೃತೀಯಾಸ್ತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯೇ ಚತುರ್ಥಾದ್ಯಾಸ್ತದುದ್ಭವಾಃ ॥

ಕ್ಷತ್ರ ವಿಶಃ – ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯರಿಗೆ, ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮಜಾಃ – ಪ್ರತಿಲೋಮಜ ಮತ್ತು ಅನುಲೋಮಜರು, ತ್ರಯಃ ತ್ರಯಃ – ಮೂರು ಮೂರು (ಸಂತಾನಗಳು) ;[1] ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ದ್ವಾದಶವರ್ಣಾನಾಂ–(ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಂದ ಮೂರು ಮೂರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಅನುಲೋಮ ಜಾತಿಗಳು) ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು ಜಾತಿಗಳ, ಪುತ್ರಾಃ–ಪುತ್ರರು (ಸುತರು) ; ಏಕೈಕಶಃ–ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ, ತೇ–(ಆ ಹನ್ನೆರಡು ಜಾತಿಯವರೂ) ಅವರು, ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯೇ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ಚತುರಃ ಚತುರಃ–ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು, ಸುತಾನ್–ಪುತ್ರರನ್ನು, ಪ್ರಸೂಯಂತೇ–ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ; ತೇ–(ಅವರು) ಆ, ಚತ್ವಾರಿಂಶದಷ್ಟೌ–ನಲವತ್ತೆಂಟು (೪೮) ಜಾತಿಗಳು, ಪೂರ್ವೈಃ – ಮೊದಲಿನ, ದ್ವಾದಶಭಿಃ ಸಹ – ೧೨ ಜಾತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯೇನ – ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಂದ, ಸಂಯುಕ್ತಾಃ–ಸೇರಿಕೊಂಡು,

---

ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ನಾಲ್ಕುನಾಲ್ಕರಂತೆ, ಒಟ್ಟು ೪೮ ಜಾತಿಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ ; ಇವು ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು, ನಂತರದ ೧೨ರಿಂದ ಕೂಡಿ, ಒಟ್ಟು ೬೪ ಜಾತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ೪ ಮೊದಲಿನದು, ಪ್ರತಿಲೋಮ ಅನುಲೋಮಾದಿಗಳು ೧೨ ಜಾತಿಗಳು ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗದವುಗಳು ; ನಂತರದ ೪೮ ಜಾತಿಗಳು ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗದವುಗಳು ; ಈ ೬೪ ಜಾತಿಗಳಿಂದ, ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮುಂತಾದ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ (೯–೧೨).

---

[1] ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಲೋಮಜ, ವೈಶ್ಯ ಶೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅನುಲೋಮಜರು, ಹೀಗೆ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳು ; ವೈಶ್ಯನಿಂದ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರತಿಲೋಮಜ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನುಲೋಮಜ, ಹೀಗೆ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳು.

ಜಾತಯಃ–ಜಾತಿಗಳು, ಚತುಃಷಷ್ಠಿಃ ಹಿ–೬೪ ಜಾತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆಯಷ್ಟೆ ; ತತ್ರ–ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಚತುರ್ವರ್ಣಾಃ ತು–ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳೇ, ಆದ್ಯಾಃ–ಮೊದಲಿನವು ; ದ್ವಾದಶ–(ಪ್ರತಿಲೋಮ ಅನುಲೋಮಗಳು) ೧೨ (ಹನ್ನೆರಡು) ಜಾತಿಗಳು, ದ್ವಿತೀಯಕಾಃ–ಎರಡನೆಯವು ; ಅನ್ಯೇ–ಬೇರೆ (ಈ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ) ೪೮ ಜಾತಿಗಳು, ತೃತೀಯಾಃ – ಮೂರನೆಯವು ; ತೇಭ್ಯಃ–ಈ ೬೪ ಜಾತಿಗಳಿಂದ, ಅನ್ಯೇ–ಬೇರೆಯಾದ, ತದುದ್ಭವಾಃ–ಅವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜಾತಿಗಳು, ಚತುರ್ಥಾದ್ಯಾಃ–ನಾಲ್ಕನೇ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗದ ಜಾತಿಗಳು.

ಅಮೃತೇ ಜಾರಜಃ ಕುಂಡೋ ಮೃತೇ ಭರ್ತರಿ ಗೋಲಕಃ ।
ಷೋಡಶಾದ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ಚ ಕುಂಡಗೋಲಕಸಂಯುತಾಃ ॥ ೧೩ ॥
ಜಾತಯೋಽಷ್ಟಾದಶ ಪ್ರಾಹುರನ್ಯಾಃ ಸಂಕರಜಾತಯಃ ।
ಜಾತೀನಾಂ ತು ಪುನಃ ಷಷ್ಠೇ ಮಿಥಃ ಕನ್ಯಾಸು ಸಂಗತಾಃ ॥ ೧೪ ॥
ಪ್ರತಿಕನ್ಯಾಪ್ರಜನನಾಜ್ಜಾತಯಸ್ಸ್ಯುಃ ಪುನಸ್ತತಃ ।
ತತ್ತಜ್ಜಾತಿಕಕನ್ಯಾಸು ತತ್ತಜ್ಜಾತೀಯಪೂರುಷೈಃ ॥ ೧೫ ॥
ಚತುರ್ಥಾಃ ಪಂಚಮಾಃ ಷಷ್ಠಾ ಇತ್ಯನಂತಾ ಹಿ ಜಾತಯಃ ।

ಪತಿಯು ಬದುಕಿರಲು, ಸ್ತ್ರೀಯು (ಸ್ವಜಾತೀಯ) ಅನ್ಯಪುರುಷನಿಂದ ಸುತನನ್ನು ಪಡೆದರೆ, ಅವನು, 'ಕುಂಡ' ಎನಿಸುವನು ; ವಿಧವೆಯು ಹಾಗೆ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದರೆ, ಅವನು 'ಗೋಲಕ' ಎನಿಸುವನು ; ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಂದು, ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗಗಳ ೧೬ ಜಾತಿಗಳೊಡನೆ, ಕುಂಡ, ಗೋಲಕಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಜಾತಿಗಳು ಸೇರಿ, ೧೮ ಜಾತಿಗಳೆಂದೂ, ಇವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ (೩ನೇ ವರ್ಗದ ೪೮ ಜಾತಿಗಳು ಮತ್ತು ೪ನೇ ಕುಂಡ, ಗೋಲಕ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಇತರ ಜಾತಿಗಳು, ಸಂಕರಜಾತಿಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ—ಅವು ಪಂಚಮವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ ; ಭಿನ್ನಜಾತಿಯ ಕನ್ಯಾವರರು, ಪರಸ್ಪರ ಸಂಗತರಾಗಿ, ಜನಿಸುವ ಸಂತಾನಗಳು ೬ನೇ ವರ್ಗದವರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಈ ೬ನೇ ವರ್ಗದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ, ಅನ್ಯ ಸಂಕರಜಾತಿಗಳ (೫ನೇ ವರ್ಗದ) ಪುರುಷಸಂಪರ್ಕದಿಂದ, ಜನಿಸುವ ಸಂತಾನಗಳು ಅನ್ಯಜಾತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ) ; ಹೀಗೆ, ಚತುರ್ಥ, ಪಂಚಮ,

ಭರ್ತರಿ–ಗಂಡನು, ಅಮೃತೇ–ಬದುಕಿರಲು, ಜಾರಜಃ–ಸ್ತ್ರೀಯು ಜಾರನಿಂದ ಪಡೆದ ಪುತ್ರನು, ಕುಂಡಃ–ಕುಂಡನೆನಸುವನು ; (ಭರ್ತರಿ–ಪತಿಯು), ಮೃತೇ–ಮರಣಹೊಂದಿದ ನಂತರ, (ವಿಧವೆಯು), ಜಾರಜಃ–(ಜಾರ) ಅನ್ಯಪುರುಷನಿಂದ ಪಡೆದ ಸುತನು, ಗೋಲಕಃ – ಗೋಲಕನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವನು ; ಆದ್ಯಾಃ ದ್ವಿತೀಯಾಃ ಚ – ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗದವರಿಂದ ಆಗುವ, ಷೋಡಶ–೧೬ ಜಾತಿಗಳು, ಕುಂಡಗೋಲಕಸಂಯುತಾಃ–ಆ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ಕುಂಡ, ಗೋಲಕರೊಂದಿಗೆ, ಜಾತಯಃ–ಜಾತಿಗಳು, ಅಷ್ಟಾದಶ–೧೮ ಎಂದೂ, ಪ್ರಾಹುಃ – ಹೇಳುವರು ; ಅನ್ಯಾಃ – (ಈ ೧೮ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರದ) ಇತರರು, ಸಂಕರಜಾತಯಃ–ಸಂಕರ (ಮಿಶ್ರ) ಜಾತಿಯವರು (ಎನಿಸುವರು) ; ಪುನಃ–ಮತ್ತೆ, ಜಾತೀನಾಂ–ಜಾತಿಗಳ, ಷಷ್ಠೇ–ಆರನೇ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ೪೮ ಜಾತಿಗಳಿಂದ ಹೊರಗಿನವರು, ಅದಕ್ಕೂ ಸೇರದ ಕುಂಡ, ಗೋಲಕರು, ಚತುರ್ಥ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುವರು ; ಸಂಕರಜಾತಿಗಳು, ಪಂಚಮವರ್ಗದವರು), ಮಿಥಃ–ಪರಸ್ಪರ (ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ), ಕನ್ಯಾಸು – ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ಸಂಗತಾಃ – ಹುಟ್ಟಿದವರು (೬ನೇ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಸೇರುತ್ತಾರೆ) ; ಪ್ರತಿಕನ್ಯಾಪ್ರಜನನಾತ್–(ಈ ೬ನೇ ವರ್ಗದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ, ಅನ್ಯಸಂಕರಪುರುಷಸಂಯೋಗದಿಂದ), ಪುನಃ – ಮತ್ತೆ, ಜಾತಯಃ – (ಬೇರೆ) ಜಾತಿಗಳು, ಸ್ಯುಃ–ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ; ತತಃ – ಆದ್ದರಿಂದ, ತತ್ತಜ್ಜಾತಿಕನ್ಯಾಸು–ಆಯಾ ಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ತತ್ತಜ್ಜಾತೀಯಪೂರುಷೈಃ–ಆಯಾ ಜಾತಿಯ ಪುರುಷರಿಂದ, ಚತುರ್ಥಾಃ – ನಾಲ್ಕನೇ ವರ್ಗದವರೂ, ಪಂಚಮಾಃ–(ಸಂಕರಜಾತಿಯ) ಪಂಚಮರೂ, ಷಷ್ಠಾಃ–ಆರನೇ ವರ್ಗದವರೂ, ಇತಿ–ಹೀಗೆ, ಜಾತಯಃ–ಜಾತಿಗಳು, ಅನಂತಾಃ ಹಿ–ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯ.

ಷಷ್ಠ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಸಂಖ್ಯಜಾತಿ (ವರ್ಗ) ಗಳು ಏರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಪತಿಪತ್ನಿಗಳ ನಿಯತಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾಗದ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಿಹಾರಿಗಳಾದ ವಿಷಯಲೋಲುಪರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಹೀಗೆ ಅಸಂಖ್ಯೆಜಾತಿಗಳೇರ್ಪಡುವುದು ಸಹಜವೇ ಸರಿ) (೧೩–೧೫). ಹೀಗಿರುವ ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯರು ವೈದಿಕ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ ವೈಶ್ಯಾ ವೈದಿಕೇಷ್ವಧಿಕಾರಿಣಃ || ೧೬ ||

ಶೂದ್ರಾಸ್ತತ್ರಾನಧಿಕೃತಾಸ್ತಥೈವ ಪ್ರತಿಲೋಮಿನಃ |
ಅನುಲೋಮಿಷು ಯತ್ರ ಸ್ಯಾಚ್ಛೂದ್ರವರ್ಣಸ್ಯ ಸಂಕ್ರಮಃ || ೧೭ ||

ಮಾತೃತಃ ಪಿತೃತೋ ವಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಾಂತರತೋಽಪಿ ವಾ |
ತೇಷಾಮಪಿ ಭವೇನ್ನೈವ ವೈದಿಕೇಷ್ವಧಿಕಾರಿತಾ || ೧೮ ||

ವೈದಿಕೇಷು – ವೇದೋಕ್ತ ಅಧ್ಯಯನಾದಿ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ – ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಃ – ಕ್ಷತ್ರಿಯರು, ವೈಶ್ಯಾಃ – ವೈಶ್ಯರೂ, ಅಧಿಕಾರಿಣಃ – ಅಧಿಕಾರಿಗಳು (ವೇದೋಕ್ತವನ್ನಾಚರಿಸಿ ತದುಕ್ತಫಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲರ್ಹರು); ಶೂದ್ರಾಃ–ಶೂದ್ರರೂ, ತಥಾ–ಮತ್ತು, ಪ್ರತಿಲೋಮಿನಃ–ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳೂ, ತತ್ರ–ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಅನಧಿಕೃತಾ ಏವ–ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದವರೇ ಸರಿ;[1] ಅನುಲೋಮಿಷು – ಅನುಲೋಮಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾತೃತಃ – ತಾಯಿಯಿಂದ, ವಾ–ಅಥವಾ, ಪಿತೃತಃ–ತಂದೆಯಿಂದಾಗಲಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್–ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ

(ವೇದೋಕ್ತ) ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು; ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದರೆ, ಉಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅರ್ಹರಾದವರು—ಅನಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದರೆ, ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಗೂ ಫಲಕ್ಕೂ ಅನರ್ಹರೆಂದರ್ಥ—ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಮಹದನರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಹೊಂದುವರು; ಶೂದ್ರರೂ, ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳೂ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳು; ಎಲ್ಲ ಅನುಲೋಮಿಗಳೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು; ಅನುಲೋಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ, ಯಾರ ಜನನಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದವರಲ್ಲಿ, ತಾಯಿಕಡೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ತಂದೆಯ ಕಡೆಯಿಂದ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅಥವಾ ಅನ್ಯರ ಮೂಲಕ, ಶೂದ್ರವರ್ಣದ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಅವರಿಗೂ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಉದಾ :—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣತ್ರಯದ ಪುರುಷರಿಂದ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು, ಯದ್ಯಪಿ ಅನುಲೋಮಿಯೇ; ಆದರೂ ಅವನಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಂದ, ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಪರ್ಯಂತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ, ಜನಿಸುವ

---

[1] ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ (ಅನುಲೋಮಿ, ಪ್ರತಿಲೋಮಿ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಂದ) ಪುರುಷರೇ ವಿವಕ್ಷಿತರು; ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲ—ಸ್ತ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ.

(ತನಗೇ ಆಗಲಿ), ಅಪಿ ವಾ – ಅಥವಾ, ಅಂತರತಃ – ವ್ಯವಧಾನದಿಂದಾಗಲಿ (ಅನ್ಯರ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ), ಯತ್ರ–ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ), ಶೂದ್ರವರ್ಣಸ್ಯ – ಶೂದ್ರವರ್ಣದ, ಸಂಕ್ರಮಃ ಸ್ಯಾತ್ – ಸಂಬಂಧವಿರುವುದೋ, ತೇಷಾಂ ಅಪಿ–ಆ ಅನುಲೋಮಿಗಳಿಗೂ ಸಹ, ವೈದಿಕೇಷು–ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಾ–ಅಧಿಕಾರವು, ನೈವ ಭವೇತ್–ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಇರುವುದಿಲ್ಲ).

ಅನ್ಯೇಷಾಮನುಲೋಮಾನಾಂ ಪಿತೃವದ್ವೈದಿಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ।
ವೇದಾಧಿಕಾರಿಪಿತೃತೋ ಯೇ ಜಾತಾಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಿನಃ ॥ ೧೯ ॥

ಅವೈದಿಕೈಸ್ತು ಮಂತ್ರೈಸ್ತೇ ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಾಃ ಪಿತೃಜಾತಿವತ್ ।
ವ್ಯಾಹೃತಿಪ್ರಣವೈರ್ಹೀನೌ ಗಾಯತ್ರೀವೈಷ್ಣವೌ ದ್ವಿಜೈಃ ॥ ೨೦ ॥

ತೇಷಾಂ ಸಮುಪದೇಷ್ಟವ್ಯಾ ತದನ್ಯೇ ನಾಮಜಾಪಕಾಃ ।

ಅನುಲೋಮಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟು), ಇತ್ಯಾದಿ (೧೬–೧೮). ಇತರರಾದ (ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ) ಅನುಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ತಂದೆಯಂತೆ, ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳುಂಟು (ಯದ್ಯಪಿ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ವರ್ಣದವರು ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಆದರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುರುಷನಿಂದ ಜನಿಸಿದ, ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಅನುಲೋಮಿಗೆ, ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ—ಇತರ ಅನುಲೋಮಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ—ಅವರ ತಂದೆಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ); ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ತಂದೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗೆ, ತಂದೆಯಂತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು—ಆದರೆ ಅವೈದಿಕ (ತಂತ್ರೋಕ್ತ) ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು (ಉದಾ :—ವೇದಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಪುರುಷನಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಯು, ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದರೂ, ಅವೈದಿಕಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಕರ್ಮವು ನಡೆಯಬೇಕು); ವ್ಯಾಹೃತಿಪ್ರಣವಗಳಿಲ್ಲದ (ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ–ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು, ಪ್ರಣವ–ಓಂಕಾರ) ಗಾಯತ್ರೀ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ (ಉಪದೇಶಾಧಿಕಾರವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ಅವರಿಂದ) ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು; ಇತರ ಸರ್ವರೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾನಾ ನಾಮಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು (ಅದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಉತ್ತಮ ಫಲ, ಸದ್ಗತಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ) (೧೯–೨೦).

ಅನ್ಯೇಷಾಂ—ಇತರರಾದ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶೂದ್ರಸಂಕ್ರಮರಹಿತರಾದ), ಅನುಲೋಮಾನಾಂ—ಅನುಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃವತ್—ತಂದೆಯಂತೆ, ವೈದಿಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ—ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳು (ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದು); ಯೇ—ಯಾವ, ಪ್ರತಿಲೋಮಿನಃ—ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳು, ವೇದಾಧಿಕಾರಿ ಪಿತೃತಃ—ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ತಂದೆಯಿಂದ, ಜಾತಾಃ—ಹುಟ್ಟಿದವರೋ, ತೇ—ಅವರು, ಪಿತೃಜಾತಿವತ್—ತಂದೆಯ ಜಾತಿಯಂತೆ, ಅವೈದಿಕೈಃ—ವೇದೋಕ್ತಗಳಲ್ಲದ, ಮಂತ್ರೈಃ ತು—ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ (ತಂತ್ರೋಕ್ತಮಂತ್ರಗಳಿಂದ), ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಾಃ—ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು; ವ್ಯಾಹೃತಿಪ್ರಣವೈರ್ಹೀನೌ—ವ್ಯಾಹೃತಿಪ್ರಣವಗಳಿಲ್ಲದ, ಗಾಯತ್ರೀವೈಷ್ಣವೌ—ಗಾಯತ್ರೀ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರಗಳು, ದ್ವಿಜೈಃ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ, ತೇಷಾಂ—ಅವರಿಗೆ ಸಮುದೇಷ್ಟವ್ಯಾಃ—ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು; ತದನ್ಯೇ—(ಈ ಉಕ್ತಜಾತಿಗಳಿಂದ) ಭಿನ್ನರಾದ ಸರ್ವರೂ, ನಾಮಜಾಪಕಾಃ—ಶ್ರೀಹರಿನಾಮಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು.

ಯಾವದಂಶೈರ್ಭವೇನ್ನ್ಯೂನಾ ಜನನೀ ಪಿತೃಜಾತಿತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಚತುರ್ಥಾಂಶಾಸ್ತು ತೇ ಭಕ್ತಾಸ್ತತ್ರಾಂಶೈಸ್ತ್ರಿಭಿರೂನಿತಃ ।
ಪಿತೃಜಾತೇರ್ಭವೇನ್ಮಾತುರೇಕಾಂಶೇನಾಧಿಕಃ ಸುತಃ ॥ ೨೧ ॥

ಯಾವದ್ಗುಣೈರ್ಭವೇನ್ಮಾತೃಜಾತಿರ್ಜನಕತೋಽಧಿಕಾ ।
ತಾವದ್ಭಿರಂಶೈರ್ಜನಕಜಾತಿತೋ ನ್ಯೂನತಃ ಸುತಃ ॥ ೨೨ ॥

(ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಜಾತಿಗಿಂತ, ಉಚ್ಚತ್ವ ನೀಚತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, ಭೃಗುಋಷಿಗಳು, ತಮ್ಮ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮುಂದರಿಸುತ್ತಾರೆ). ಅನುಲೋಮಿಯ ತಾಯಿಯು, ತಂದೆಗಿಂತ ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳಿಂದ (ಗುಣಗಳಿಂದ), ನೀಚಳೋ, ಅದನ್ನು ನಾಲ್ಕುಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಶಗಳಿಂದ, ತಂದೆಗಿಂತ ಸುತನು ಊನನಾಗುತ್ತಾನೆ—ತಾಯಿಯ ಜಾತಿಗಿಂತ ಆ ಒಂದಂಶದಷ್ಟು ಉತ್ತಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ; ಪ್ರತಿಲೋಮಿಯು, ತನ್ನ ತಾಯಿಯು, ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳಿಂದ

ಜನನೀ—(ಅನುಲೋಮಿಯೊಬ್ಬನ) ತಾಯಿಯು, ಪಿತೃಜಾತಿತಃ—ತಂದೆಯ ಜಾತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ (ತಂದೆಗಿಂತ), ಯಾವದಂಶೈಃ—ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳಿಂದ, ನ್ಯೂನಾ—ಅವರಳು (ಹೀನಳು), ಭವೇತ್—ಆಗಿರುವಳೋ, ತೇ—ಆ ಅಂಶಗಳು, ಚತುರ್ಥಾಂಶಾಃ ಭಕ್ತಾಃ—ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ತತ್ರ—ಅವುಗಳಲ್ಲಿ, ಪಿತೃಜಾತೇಃ—ತಂದೆಯ ಜಾತಿಯಿಂದ, ತ್ರಿಭಿಃ ಅಂಶೈಃ—ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿಂದ, ಊನಿತಃ—ಊನನು (ಕೊರತೆಯುಳ್ಳವನು), ಭವೇತ್—(ಅನುಲೋಮಿ ಪುತ್ರನು) ಆಗುವನು ; ಸುತಃ—ಆ ಮಗನು, ಮಾತುಃ—ತಾಯಿಯಿಂದ (ತಾಯಿಯ ಜಾತಿಗಿಂತ), ಏಕಾಂಶೇನ—ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ, ಅಧಿಕಃ—ಉತ್ತಮನು (ಭವೇತ್—ಆಗುವನು) ; ಮಾತೃಜಾತಿಃ—ತಾಯಿಯ ಜಾತಿಯು, ಜನಕತಃ—ತಂದೆಯ ಜಾತಿಗಿಂತ, ಯಾವದ್ಗುಣೈಃ—ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳಿಂದ (ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳಿಂದ), ಅಧಿಕಾ—ಉತ್ತಮವಾದುದು, ಭವೇತ್—ಆಗಿರುವುದೋ, ಸುತಃ—ಆ ಮಗನು (ಪ್ರತಿಲೋಮಿಯು), ನ್ಯೂನತಃ—ಕೀಳಾದ (ಹೀನವಾದ), ಜನಕಜಾತಿತಃ—ತಂದೆಯ

ತಂದೆಗಿಂತ ಉತ್ತಮಳೋ, ಅಷ್ಟು ಅಂಶಗಳ[1] ಚತುರ್ಥಾಂಶದಿಂದ ತಂದೆಗಿಂತ

[1] ಅನುಲೋಮಿ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, (ದೇಹತಃ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯಗಳನ್ನು) ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಣನೆಯಿಂದ ಅರಿತು, ಅವರಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರುವವರು, ಅವರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು ; ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಉಕ್ತವಾದ ಗುಣದ ಗಣನೆಯು, ಉದಾಹರಣಾರ್ಥ ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ:— ಅನುಲೋಮಿ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುರುಷ, ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀ, ಆಗಿದ್ದರೆ, ತಾಯಿಯು ತಂದೆಗಿಂತ ೨೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಅಧಮಳು ; ಈ ೨೦ರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಮಾಡಿದರೆ ೫ ಅಂಶಗಳ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವಾಗುತ್ತವೆ. ಸುತನು (ಅನುಲೋಮಿಯು), ತಾಯಿಗಿಂತ ೫ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನೂ, ತಂದೆಗಿಂತ ೧೫ ಅಂಶಗಳಿಂದ ನೀಚನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಲೋಮಿ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುರುಷನಾದರೆ, ತಾಯಿಯು ೪ ಅಂಶಗಳಿಂದ ತಂದೆಗಿಂತ ಉತ್ತಮಳು ; ಸುತನು (ಪ್ರತಿಲೋಮಿಯು) ತಂದೆಗಿಂತ ಚತುರ್ಥಾಂಶದಿಂದ, ಎಂದರೆ ೧ ಅಂಶದಿಂದ ಅಧಿಕನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ; ವೈಶ್ಯಪುರುಷನಾದರೆ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಸುತನು ತಂದೆಗಿಂತ ೫/೫ ಎಂದರೆ, ೧ ಗುಣದಿಂದ ಉತ್ತಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಎಂದರೆ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ತಾಯಿಯ ಜಾತಿಗಿಂತ, ಪ್ರತಿಲೋಮಿಯು ಅಧಿಕನಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅನುಲೋಮಿಯಂತೆ). ಅಂಶಗಳ ಗಣನೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ (೩–೪) ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

10

ಜಾತಿಗಿಂತ, ತಾವದ್ಭಿಃ–ಅಷ್ಟು ಅಂಶೈಃ–(ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ) ಅಂಶಗಳಿಂದ (ಅಧಿಕಃ–ಅಧಿಕನಾಗುವನು).

ಕರ್ಣಂ ಸ್ಪೃಶೇದ್ದಶ ನ್ಯೂನೇ ವಿಂಶನ್ನ್ಯೂನೇ ಜಲಂ ಸ್ಪೃಶೇತ್ ।
ಸ್ಪೃಷ್ಟೇ ಷಷ್ಠಿಲವನ್ಯೂನೇ ದ್ವಿರಾಚಮ್ಯ ವಿಶುದ್ಧ್ಯತಿ ॥ ೨೪ ॥
ಶತಾಧಿಕೋನೇ ಸ್ನಾತ್ವೈವ ಸಹಸ್ರನ್ಯೂನಕೇ ಮೃದಾ ।
ಸ್ನಾನಂ ಕುರ್ಯಾತ್ತದಧಿಕೇ ಪಂಚಗವ್ಯಾಶನಂ ಸ್ಮೃತಂ ॥ ೨೫ ॥

ದಶನ್ಯೂನೇ – ೧೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಹೀನನು, ಸ್ಪೃಷ್ಟೇ (ಸತಿ) – ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಿರಲು, ಕರ್ಣಂ ಸ್ಪೃಶೇತ್–(ಶುದ್ಧನಾಗಲು) (ಶ್ರೀಹರಿಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕ) ಕಿವಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ವಿಂಶತ್‌ನ್ಯೂನೇ – (ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದವನು) ೨೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ (ತನಗಿಂತ) ಹೀನನಾಗಿದ್ದರೆ, ಜಲಂ ಸ್ಪೃಶೇತ್–ಜಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಬೇಕು (ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು) ; ಷಷ್ಠಿಲವನ್ಯೂನೇ–೬೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದರೆ, ದ್ವಿರಾಚಮ್ಯ–ಎರಡಾವರ್ತಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ವಿಶುದ್ಧ್ಯತಿ–ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ ; ಶತಾಧಿಕೋನೇ – ೧೦೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ (ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದವನು) ಹೀನನಾಗಿದ್ದರೆ, ಸ್ನಾತ್ವಾ ಏವ – ಸ್ನಾನಮಾಡಿಯೇ (ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ) ; ಸಹಸ್ರನ್ಯೂನಕೇ – ೧೦೦೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ (೧೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕಾಂಶಗಳಿಂದ) ನ್ಯೂನನಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೃದಾ–ಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ, ಸ್ನಾನಂ–ಸ್ನಾನವನ್ನು, ಕುರ್ಯಾತ್–ಮಾಡಬೇಕು ; ತದಧಿಕೇ–ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕಾಂಶಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದರೆ, ಪಂಚಗವ್ಯಾಶನಂ – ಪಂಚಗವ್ಯಪ್ರಾಶನವು, ಸ್ಮೃತಂ – (ಶುದ್ಧನಾಗಲು) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉತ್ತಮನೆನಿಸುವನು (೨೧–೨೩). ೧೦ ಗುಣಗಳಿಂದ (ಅಂಶಗಳಿಂದ) ಹೀನವಾದ ಜಾತಿಯವನ ಸ್ಪರ್ಶವಾದರೆ, (ಉತ್ತಮನು) ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕ ಕಿವಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ೨೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೀನನಾಗಿದ್ದರೆ, ಜಲಸ್ಪರ್ಶ (ಆಚಮನ) ಮಾಡಬೇಕು ; ೬೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದರೆ, ಎರಡಾವರ್ತಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ (ಶೀಹರಿಯ ಕೇಶವಾದಿ ನಾಮಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದ) ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ ; ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದರೆ, ಸ್ನಾನದಿಂದಲೂ, ೧೦೦೦ ಗುಣ (೧೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಬಹ್ವಧಿಕಾಂಶಗಳಿಂದ) ಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದರೆ,

ಯೇಷಾಂ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಮಾತುಃ ಪಿತೃಜಾತಿವಿನಿರ್ಣಯಃ ।
ಸಂಕೀರ್ಣಾಸ್ತೇಹಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾಸ್ತದಾಲಾಪಮಪಿ ತ್ಯಜೇತ್ ॥ ೨೬ ॥

ತದ್ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕರ್ಣಸಂಸ್ಪರ್ಶಃ ಆಲಾಪೇ ಜಲಮಾಚಮೇತ್ ।
ಸ್ಪರ್ಶೇ ಸವಾಸಸಸ್ನಾನಂ ಪಂಚಗವ್ಯಾಶನಾಚ್ಛುಚಿಃ ॥ ೨೭ ॥

ಮೃತ್ತಿಕಾಸ್ನಾನದಿಂದಲೂ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ನೀಚನಾಗಿದ್ದರೆ, ಪಂಚಗವ್ಯಪ್ರಾಶನದಿಂದಲೂ ಶುದ್ಧನಾಗುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ (೨೪—೨೫). ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಜಾತಿಯು, ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವರನ್ನು ಸಂಕರಜಾತಿಯವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಸಹ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು; ಅಂಥವರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಕರ್ಣಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಅವರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ, ಜಲಾಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದರೆ (ಮುಟ್ಟಿದರೆ) ಸಚೇಲ (ವಸ್ತ್ರಸಹಿತ) ಸ್ನಾನಮಾಡಬೇಕು; ಮತ್ತು ಪಂಚಗವ್ಯಪ್ರಾಶನಮಾಡಬೇಕು[1]—ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ) (೨೬—೨೭).

---

[1] ಉಕ್ತವಾದ ಶೌಚವಿಧಿಗಳು, ಈ ಕಲಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ, ಆಚರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯುಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದ, ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ (ಸ್ವಯೋಗ್ಯ) ಪೂರ್ಣಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಈ ನಿಯಮಗಳ ಪಾಲನೆಯು ಅವಶ್ಯಕ. ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ, ವಿಧ್ಯುಕ್ತಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರು, ಸ್ವವರ್ಣದವರ, ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಸ್ವಭಾಂಧವರೂ, ಪತ್ನೀಪುತ್ರಾದಿಗಳೂ ಆದವರ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳನ್ನು ಸಹ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿರುವಾಗ, ಅನ್ಯಜಾತಿಯವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವುದು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತುಚ್ಛರನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ, ಕಿಂತು, ಸ್ವಕರ್ಮಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಗಾಣಬೇಕು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಬಾಹ್ಯಾಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು, ಶ್ರೀಹರಿಸ್ಮರಣೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಮತ್ತು ಉಕ್ತವಾದ ಜಾತಿಗಳ ಉಚ್ಚ ನೀಚತ್ವಗಳು, ಸತ್ವಾದಿ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣ ನಿರ್ಮಿತಗಳಾದ, ಆಯಾ ವರ್ಣದ ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀ ದೇಹನಿಮಿತ್ತವಾದವುಗಳು ಮಾತ್ರ—ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಾಧಿಕ್ಯ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಉತ್ತಮಜಾತಿಯವರು, ಹೀನಜಾತಿಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವು, ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ, ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕ.

ಯೇಷಾಂ–ಯಾರ (ಯಾವ ಪ್ರಜೆಗಳ), ಮಾತುಃ–ತಾಯಿಯ, (ಮತ್ತು) ಪಿತೃಜಾತಿವಿನಿರ್ಣಯಃ–ತಂದೆಯ ಜಾತಿನಿಶ್ಚಯವು, ನ ಜ್ಞಾಯತೇ–ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತೇ–ಅವರು, 'ಸಂಕೀರ್ಣ'ರೆಂದು (ಮಿಶ್ರ–ಸಂಕರಜಾತಿಯವರೆಂದು),[1] ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ–ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು; ತದಾಲಾಪಂ – ಅವರೊಂದಿಗೆ (ಆಲಾಪ) ಮಾತನಾಡುವುದನ್ನು, ಅಪಿ–ಕೂಡ, ತ್ಯಜೇತ್–ಬಿಡಬೇಕು; ತದ್ದೃಷ್ಟ್ವಾ–ಈ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿದರೆ (ಕಂಡರೆ), ಕರ್ಣಸಂಸ್ಪರ್ಶಃ–ಕಿವಿಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಅದರಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯು); ಆಲಾಪೇ–(ಅವರೊಡನೆ) ಸಂಭಾಷಿಸಿದರೆ, ಜಲಂ–ಉದಕವನ್ನು, ಆಚಮೇತ್–ಆಚಮನ ಮಾಡಬೇಕು; ಸ್ಪರ್ಶೇ–ಮುಟ್ಟಿದರೆ, ಸವಾಸಸಸ್ನಾನಂ – ಉಡಿಗೆಯ (ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರದೊಂದಿಗೆ) ಸಮೇತ ಸ್ನಾನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು; ಪಂಚಗವ್ಯಾಶನಾತ್–(ಸ್ನಾನಮಾಡಿ) ಪಂಚಗವ್ಯಪ್ರಾಶನದಿಂದ, ಶುಚಿಃ–ಪರಿಶುದ್ಧಿಯು (ದೊರೆಯುತ್ತದೆ).

ರಾಜೋವಾಚ—

ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾ ಕೇಚಿಜ್ಜಾಯಂತೇ ವೈಶ್ಯತೋಧಿಕಾಃ ।
ಪ್ರತಿಲೋಮಾ ಅಪಿ ಕಥಂ ವೈದಿಕೇಽನಧಿಕಾರಿಣಃ ॥ ೨೮ ॥

ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾ–ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾದ (ಅಂಶಗಣನ) ನಿಯಮದಂತೆ, ಕೇಚಿತ್–ಕೆಲವು, ಪ್ರತಿಲೋಮಾಃ ಅಪಿ–ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳು ಸಹ, ವೈಶ್ಯತಃ–ವೈಶ್ಯಪುರುಷನಗಿಂತ, ಅಧಿಕಾಃ–ಅಧಿಕರು, ಜಾಯಂತೇ–ಆಗುತ್ತಾರೆ;[2] ಕಥಂ–ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ? (ಏಕೆಂದರೆ), ವೈದಿಕೇ–ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ, ಅನಧಿಕಾರಿಣಃ–(ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳು) ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲವೇ?

ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾದ ಗುಣಾಂಶಗಳ ಗಣನೆಯ ವಿಷಯದ ನಿಯಮಗಳಂತೆ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳು, ಗುಣದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಯಂ ವೇದಾನಧಿಕಾರಿಗಳಾದರೂ, (ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ) ವೈಶ್ಯರಿಗಿಂತ ಅಧಿಕರಾಗುತ್ತಾರೆ; ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತ

---

1 ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೩–೧೫ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ.

2 ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ಲೋಕ (೨೧–೨೩) ಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಭಾಗದ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಭೃಗುರುವಾಚ—

ದ್ವಿಜಸ್ತ್ರೀಣಾಮಿವೈತೇಷಾಂ ವೈಶ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇಽಪಿ ಸರ್ವಥಾ।
ವಚನಾದಧಿಕಾರೋಽ ನೋಽ ಜಾತೋಽ ದೋಽಷೋಽತ್ರ ಶಂಕ್ಯತೇ ॥೨೯॥

ಏತೇಷಾಂ–(ವೈಶ್ಯನಗಿಂತ ಅಧಿಕನಾಗುವ) ಈ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ವೈಶ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ಅಪಿ–ವೈಶ್ಯರಕಿಂತ ಆಧಿಕ್ಯವು (ಅಂಶಗಣನೆಯಂತೆ) ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೂ ಸಹ, ದ್ವಿಜಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಇವ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ (ತ್ರಿವರ್ಣಗಳ) ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ, ಸರ್ವಥಾ–ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ, ವಚನಾತ್–ಶಬ್ದ (ಶ್ರುತಿ) ದಿಂದ, ಅಧಿಕಾರಃ–ವೇದಾಧಿಕಾರವು, ನೋ ಜಾತಃ–ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಅತ್ರ–ಈ (ವೇದಾಧಿಕಾರವು ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ದೋಷಃ–ದೋಷವು, (ತ್ವಯಾ–ನಿನ್ನಿಂದ), ಶಂಕ್ಯತೇ (ಕಿಲ)–ಶಂಕಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದಷ್ಟೆ (ಆ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ—ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ).

ವೈದಿಕೇಭ್ಯಸ್ತು ಯೇ ಜಾತಾಃ ಕುಂಡಾ ವಾ ಗೋಲಕಾ ಅಪಿ ।
ಅನುಲೋಮ್ಯೇನ ತೇಽಪಿ ಸ್ಯುಃ ಪಿತೃಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಕರಾಃ ॥ ೩೦ ॥
ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಾ ವೈದಿಕೈರ್ಮಂತ್ರೈರ್ವೇದಾಧ್ಯಯನವರ್ಜಿತಾಃ ।
ಅವೈದಿಕೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಜ್ಞೇಯಾ ತದಧಿಕಾರಿತಾ ॥ ೩೧ ॥

ವಾಗುತ್ತದೆ? ಎಂದು ರಾಜನು ಕೇಳಲು, (೨೮) ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:— ವೈಶ್ಯನಗಿಂತ (ಅಂಶಗಣನೆಯಂತೆ) ಜಾತಿಯಿಂದ ಅಧಿಕಗುಣರಾಗುವರೆಂಬ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ಆಧಿಕ್ಯವುಂಟಾದರೂ, ಜಾತಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ, ಇವರಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಿಗೆ ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿವಚನಗಳಿರುವುದರಿಂದ, ನಿನ್ನ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (೨೯). ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪುರುಷರಿಂದ, ಜನಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವುಂಟೆಂದು ಶಂಕಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ; ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, ಅಲೋಮಿಗಳಾದ (ಕೆಳವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ), ಕುಂಡಗೋಲಕರು ಸಹ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವರು; ತಂದೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವರಾದರೂ, ವೈದಿಕಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಉಪನಯನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಜಾತಾನಾಂ ಕುಂಡಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೇ ।
ಅಧ್ಯಾಪನೇ ಯಾಜನೇ ಚ ನಾಧಿಕಾರಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥ ೩೨ ॥

ಜ್ಯೋತಿಷೇ ವೈದಿಕೇ ಗಾನೇ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಚ ಪೂಜನೇ ।
ಅಧಿಕಾರಸ್ತಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ತೇಷಾಂ ಜೀವನಮೀರಿತಂ ॥ ೩೩ ॥

ವೈದಿಕೇಭ್ಯಃ–ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪುರುಷರಿಂದ, ಯೇ–ಯಾವ, ಕುಂಡಾಃ–ಕುಂಡರು, ವಾ–ಆಗಲಿ, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಗೋಲಕಾಃ–ಗೋಲಕರಾಗಲಿ, ಅನುಲೋಮ್ಯೇನ–ಕೆಳವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ, ಜಾತಾಃ–ಜನಿಸಿದವರೋ, ತೇ–ಅವರೂ, ಪಿತೃಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಕರಾಃ ಅಪಿ – ತಂದೆಯ ಜಾತಿಯ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳವರಾದರೂ, ವೈದಿಕೈಃ ಮಂತ್ರೈಃ–ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯಾಃ (ಅಪಿ)–(ಉಪನಯನಾದಿ) ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾದರೂ, ವೇದಾಧ್ಯಯನವರ್ಜಿತಾಃ–ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದವರು (ಆಗಿರುವರು) ; ತದಧಿಕಾರಿತಾ–ಅವರ ಅಧಿಕಾರವು, ಅವೈದಿಕೇಷು – ವೈದಿಕವಲ್ಲದ, ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು – ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಜ್ಞೇಯಾ–(ಮಾತ್ರವೆಂದು) ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ, ಜಾತಾನಾಂ–ಜನಿಸಿದ, ಕುಂಡಾದೀನಾಂ ಅಪಿ – ಕುಂಡ ಮೊದಲಾದವರಿಗೂ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹೇ–ದಾನಸ್ವೀಕಾರದಲ್ಲಿ, ಅಧ್ಯಾಪನೇ – (ವೇದಗಳ) ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಯಾಜನೇ–(ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು) ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ನ ಅಧಿಕಾರಃ–ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ–(ಎಂದು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಅಧ್ಯಾಪನಾದಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ದೋಷಕರಗಳೆಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ—ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಫಲಶೂನ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ) ; ಜ್ಯೋತಿಷೇ–ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ, ವೈದಿಕೇ ಗಾನೇ–ವೇದೋಕ್ತ

ಅರ್ಹರಾಗಿದ್ದರೂ, ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರಾಗಿರುವರು ; ಈ ಅನುಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ಅವೈದಿಕಗಳಾದ (ವೈದಿಕಗಳಲ್ಲದ) ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುರುಷನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಕುಂಡಾದಿಗಳಿಗೆ, ಅಧ್ಯಾಪನ, ಯಾಜನ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹ (ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು, ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು) ಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ; ಅವರಿಗೆ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ವೈದಿಕಗಾನ), ಶಿವಾದಿ ಪೂಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ ; ಅವುಗಳೇ ಅವರ ವೃತ್ತಿಗಳು (೩೦–೩೩).

ಗಾನವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ, ಶಿವಾದೀನಾಂ ಚ–ಶಿವಾದಿ ದೇವತೆಗಳ, ಪೂಜನೇ–ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ (ಶಿವದೇವಾಲಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚನೆಮಾಡುವುದು), ಅಧಿಕಾರಃ–(ಇವರಿಗೆ) ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ; ತಯಾ–ಆ, ವೃತ್ತ್ಯಾ–ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ತೇಷಾಂ–ಅವರಿಗೆ, ಜೀವನಂ–ಜೀವಿತವು (ಉಪಜೀವನವೆಂದು), ಈರಿತಂ–ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರತಿಲೋಮಿಷು ಸರ್ವೇಷು ವೈಶ್ಯಾನ್ನ್ಯೂನೇಷು ಕುಂಡತಾ ।
ನೈವ ಗೋಲಕತಾ ವಾಪಿ ತದಾಧಿಕ್ಯೇಽನುಲೋಮಿವತ್ ॥ ೩೪ ॥

ವೈಶ್ಯಾತ್–ವೈಶ್ಯರಿಂದ, ನ್ಯೂನೇಷು–ಕೆಳಗಿನವರಲ್ಲಿ (ಶೂದ್ರಾದಿ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ), (ಜನಿಸುವ), ಸರ್ವೇಷು–ಎಲ್ಲ, ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಲ್ಲಿ (ಹೀನಜಾತಿಯ ಪುರುಷರಿಂದ ಜನಿಸುವವರಲ್ಲಿ), ಕುಂಡತಾ–ಕುಂಡತ್ವ, ಅಪಿ ವಾ–ಮತ್ತು, ಗೋಲಕತಾ–ಗೋಲಕತ್ವವು, ಅನುಲೋಮವತ್ – ಅನುಲೋಮದಿಂದ (ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಪುರುಷರಿಂದ ಜನಿಸುವ) ಹುಟ್ಟುವವರಂತೆ, ತದಾಧಿಕ್ಯೇ–(ತಾಯಿಯಿಂದ ಆಧಿಕ್ಯವೆಂಬುದು) ಆಧಿಕ್ಯವು, ನೈವ–ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ವೇದಾಧ್ಯಯನಹೀನಾನಾಂ ಜಾತೀನಾಮುಪನಾಯನೇ ।
ನ ಕಾಲನಿಯಮಾವಸ್ಥಾ ನೈವಾತಿನಿಯಮಾ ಅಪಿ ॥ ೩೬ ॥

ವೇದಾಧ್ಯಯನಹೀನಾನಾಂ–(ವೇದೋಕ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾದವರೂ) ವೇದಾಧ್ಯಯನಹೀನರಾದ (೩೧ನೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿರಿ), ಜಾತೀನಾಂ–ಜಾತಿಯವರಿಗೆ (ಅನುಲೋಮಿ ಕುಂಡಾದಿಗಳಿಗೆ), ಉಪನಾಯನೇ–ಉಪನಯನ

ಶೂದ್ರಾದಿ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅನುಲೋಮಿಗಳಂತೆ, ಅನುಲೋಮದಿಂದ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವರ್ಣದ ಪುರುಷರಿಂದ ಜನಿಸುವ, ಕುಂಡಗೋಲಕರಂತೆ, ಕುಂಡತ್ವ, ಗೋಲಕತ್ವವು, ಅವರಿಗೆ (ಕುಂಡಗೋಲಕರಿಗೆ) ತಾಯಿಯಿಂದ ಯಾವ ಆಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ (೩೪). ತಂದೆಯಂತೆ ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಉಪನಯನಾದಿ ವೇದೋಕ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹರಾದವರಿಗೆ, ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಕಾಲನಿಯಮದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾದವರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ, ಬೇರೆ, ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿರ್ಬಂಧಗಳೂ ಸಹ

ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಕಾಲನಿಯಮಾವಸ್ಥಾ–ಕಾಲನಿಯಮದ ಅವಸ್ಥೆಯು (೮ ವರ್ಷದೊಳಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಮುಂತಾದುದು), ನ–ಇಲ್ಲ ; ಅತಿ ನಿಯಮಾಃ ಅಪಿ– ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿರ್ಬಂಧಗಳೂ, ನೈವ–ಇಲ್ಲ.

ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತಿಕರೀ ವಿದ್ಯಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನಾನಿ ತು ।
ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ ನ ದೋಷೋತ್ರ ತಥಾ ವೈದಿಕಕರ್ಮಸು ॥ ೩೭ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಚ ಗಾರ್ಹಸ್ಥಂ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಂ ಪರಿವ್ರಜಿಃ ।
ಚತ್ವಾರ ಆಶ್ರಮಾ ಹ್ಯೇತೇ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ ॥ ೩೮ ॥

ಅಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನಾನಿ-(ವಿಪ್ರರು) ವೇದಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, ಅಧ್ಯಾಪನ ಗಳನ್ನು (ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಯಜನ ಯಾಜನಾದಿಗಳನ್ನೂ), ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತಿಕರೀ– ತಂತಮ್ಮ ಉಪಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಹ ಕಾರಣವಾದ, ವಿದ್ಯಾ – (ವಿಹಿತ) ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು, ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ-(ತಿಳಿದು) ಆಚರಿಸಬೇಕು (ಅವುಗಳೇ ಸ್ವವಿಹಿತವೃತ್ತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಆಚರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಅವುಗಳಿಂದ ದೊರೆತ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವಿತ ವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು—ಪರಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಕೂಡದು); ಅತ್ರ – ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನ ದೋಷಃ–ದೋಷವಿಲ್ಲ ; ತಥಾ–ಮತ್ತು, ವೈದಿಕಕರ್ಮಸು– ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (ಕರ್ಮಾಚರಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ– ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು, ಗಾರ್ಹಸ್ಥಂ–ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುವಿಕೆ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥಂ–ವಾನಪ್ರಸ್ಥವು, ಪರಿವ್ರಜಿಃ–ಯತಿಯಾಗುವಿಕೆ (ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ವೀಕಾರ) ಗಳೆಂಬ, ಚತ್ವಾರಃ–ನಾಲ್ಕು, ಆಶ್ರಮಾಃ – ಆಶ್ರಮಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಆಯಾ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿರುವವರು ಅವುಗಳಿಗೆ

ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ (೩೬). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವೇದವಿಹಿತಗಳಾದ ಅಧ್ಯಯನ ಅಧ್ಯಾಪನಾದಿಗಳು (ಯಜನ ಯಾಜನಾದಿಗಳೂ) ಉಪಜೀವನಹೇತು ಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ; ಅಧ್ಯಾಪನಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವವಿಹಿತ ಜೀವಿಕಾವೃತ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ; ವೇದೋಕ್ತಗಳಾದ ಇತರ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು ತ್ತವೆ; ಇವುಗಳ ಆಚರಣೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಈ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ (ಪರಿವ್ರಾಜ) ಗಳೆಂದು ಆಶ್ರಮಗಳು ನಾಲ್ಕು; ಈ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳು ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ

ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು); ಏತೇ–ಈ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳು, ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ–ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಹಿ–ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಸಪಾದಾಧಿಕತಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಗೃಹಸ್ಥಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ ।
ತಥಾ ತತೋಽಧಿಕೋಽ ವನ್ಯಸ್ತಥಾ ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ನೈಷ್ಠಿಕಃ ॥ ೩೯ ॥

ಯತಿಃ ಸಾರ್ಧಾಧಿಕಸ್ತಸ್ಮಾನ್ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ ।
ಯೇ ತೂಪನೀತ್ಯಧಿಕೃತಾ ನ ವೇದೇಷ್ವಧಿಕಾರಿಣಃ ॥ ೪೦ ॥

ಆಶ್ರಮದ್ವಿತಯಂ ತೇಷಾಮಾದ್ಯಮೇವ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ ।
ನೈಷ್ಠಿಕ್ಯಂ ಚಾಪಿ ವಾನಸ್ಥ್ಯಂ ತೇಷಾಂ ಪಾಕ್ಷಿಕಮಿಷ್ಯತೇ ॥ ೪೧ ॥

ಪಾರಿವ್ರಜ್ಯಂ ತು ನೈತೇಷಾಂ ಪ್ರಣವಾನಧಿಕಾರಿತಾ ।

ಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ (೩೭–೩೮). ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಿಂತ ಗೃಹಸ್ಥನು ೧/೪ ಗುಣದಿಂದ ಅಧಿಕನು; ಗೃಹಸ್ಥನಗಿಂತ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನೂ ಅಷ್ಟೇ ಗುಣಾಧಿಕನು; ಹಾಗೆಯೇ (೧/೪ಗುಣದಿಂದಲೇ) ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಗಿಂತ ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಅಧಿಕನು (ಜನ್ಮವಿರುವವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನೇ ಧರಿಸಿರುವ ವ್ರತವುಳ್ಳವನು); ಈತನಗಿಂತ ಯತಿಯು ೧/೨ ಗುಣಾಧಿಕನು; ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದು, ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದಿ (ಪ್ರಣವೋಚ್ಚಾರಪೂರ್ವಕವಾದ) ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ,[1] ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥಗಳೆಂಬ ಮೊದಲಿನ ಎರಡೇ ಆಶ್ರಮಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ; ಪಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ (ವೈರಾಗ್ಯಾದಿ ಗುಣ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಲಾಲಸೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ) ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೂ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥವೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ—ಆದರೆ ಯತ್ಯಾಶ್ರಮವು ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ; ಪ್ರಣವಾಧಿಕಾರವಂತೂ ದೂರವೇ ಉಳಿಯಿತು (೩೯–೪೧). ಇನ್ನು, ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರು ಮತ್ತು ಸಂಕರಜಾತಿಯವರಿಗೆ, ಕೇವಲ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವುಂಟು, ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಗುರೂಪದಿಷ್ಟನಾಮಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ

---

[1] ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩೧–೩೧ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ – ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ, ಗೃಹಸ್ಥಾತ್ – ಗೃಹಸ್ಥನ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಸಪಾದಾಧಿಕತಾ–೧/೪ ಗುಣದಿಂದ ಆಧಿಕ್ಯವು, ಜ್ಞೇಯಾ–ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು ;[1] ತಥಾ – ಮತ್ತು, ವನ್ಯಃ – ವಾನಪ್ರಸ್ಥನು, ತತಃ – ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದ, (ತಥಾ – ಹಾಗೆಯೇ, ಅಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ, ೧/೪ ಗುಣದಿಂದಲೇ), ಅಧಿಕಃ– ಅಧಿಕನು ; ತಸ್ಮಾತ್–ವಾನಪ್ರಸ್ಥನಿಂದ, ತಥಾ–ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ, ನೈಷ್ಠಿಕಃ– ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು (ಅಧಿಕನು); ತಸ್ಮಾತ್ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ– ಆ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಯತಿಃ – ಯತಿಯು (ಸನ್ಯಾಸಿಯು), ಅರ್ಧಾಧಿಕಃ – ೧/೨ ಗುಣದಿಂದ ಅಧಿಕನು (ಅರ್ಧದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಆಧಿಕ್ಯ ವುಳ್ಳವನು); ಯೇತು–ಯಾರು, ಉಪನೀತ್ಯಧಿಕೃತಾ–ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರೋ (ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರೋ), (ಆದರೆ) ವೇದೇಷು–ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ನ ಅಧಿಕಾರಿಣಃ–ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲವೋ, ತೇಷಾಂ–ಅವರಿಗೆ, ಆದ್ಯಂ– ಮೊದಲಿನ, ಆಶ್ರಮದ್ವಿತಯಂ ಏವ–ಎರಡು ಆಶ್ರಮಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಗಳು) ಮಾತ್ರವೇ, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ–ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ; ನೈಷ್ಠಿಕಂ–ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೂ, ಅಪಿ ಚ–ಮತ್ತು, ವಾನಸ್ಥ್ಯಂ–ವಾನಪ್ರಸ್ಥವೂ, ತೇಷಾಂ– ಅವರಿಗೆ, ಪಾಕ್ಷಿಕಂ–ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗಬಹುದೆಂದು, ಇಷ್ಯತೇ–ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ಏತೇಷಾಂ–ಅವರಿಗೆ, ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ–ಯತ್ಯಾಶ್ರಮವು, ನ–ಇಲ್ಲ (ಯತ್ಯಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ); (ಮತ್ತು) ಪ್ರಣವಾನಧಿಕಾರಿತಾ – ಪ್ರಣವೋಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಯೇ ನೋಪನೀತ್ಯಧಿಕೃತಾ ತಥಾ ಸಂಕರಜಾತಯಃ ॥ ೪೨ ॥
ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮೇವ ತೇಷಾಂ ಸ್ಯಾನ್ನಾನುಜಾಪ್ಯೇಧಿಕಾರಿತಾ ।

ಅಧಿಕಾರವುಂಟು (೪೨). ವೇದೋಕ್ತ ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತ ರಾದವರು 'ದ್ವಿಜ'ರೆಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು ; ಅವರಿಗೆ ಎರಡಾವರ್ತಿ

1 ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದ ಆಧಿಕ್ಯವು ಯಾವ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ—ಮುಂದೆಯೂ ಇದರ ವಿವರಣೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ ; 'ಗೃಹಸ್ಥಾತ್'–ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದು, 'ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಿಂತ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಆಧಿಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಬಹುದು.

ಯೇ–ಯಾರು, ಉಪನೀತ್ಯಧಿಕೃತಾ ನ–ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರ ವಿಲ್ಲದವರೋ, (ಅವರು) ತಥಾ – ಮತ್ತು, ಸಂಕರಜಾತಯಃ – ಸಂಕರಜಾತಿ ಯವರೋ, ತೇಷಾಂ–ಅವರಿಗೆ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮೇವ–ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಮಾತ್ರವೇ, ಸ್ಯಾತ್–ಆಗುತ್ತದೆ (ಅನ್ಯಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ) ; ನಾಮಜಾಪ್ಯೇ– ನಾಮವನ್ನು (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಗೊಂಡು) ಜಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಾ–ಅಧಿಕಾರವು (ಸ್ಯಾತ್–ಇರುತ್ತದೆ).

ವೈದಿಕಾ ಉಪನೀತಾ ಸ್ಯುಃ ದ್ವಿಜಾ ಇತಿ ಹಿ ಕೀರ್ತಿತಾಃ ॥ ೪೩ ॥

ಮಾತೃತಃ ಪ್ರಥಮಂ ಜನ್ಮ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಶ್ಚ ದ್ವಿತೀಯಕಂ ।
ಅತೋ ದ್ವಿಜತ್ವಮೇತೇಷಾಂ ತೇ ಹಿ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣಃ ॥ ೪೪ ॥

ದ್ವಿಜರೆಂಬ ನಾಮವು ತ್ರಿವರ್ಣದವರಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ—

ಉಪನೀತಾಃ – ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ವೈದಿಕಾಃ – ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಸ್ಯುಃ – ಆಗಿರುವರು ; ದ್ವಿಜಾಃ ಇತಿ – ದ್ವಿಜರೆಂದು, ಕೀರ್ತಿತಾಃ ಹಿ – (ವೇದಗಳಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು (ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು) ; (ದ್ವಿಜತ್ವವು ಹೇಗೆಂದರೆ), ಪ್ರಥಮಂ ಜನ್ಮ – ಮೊದಲನೆಯ ಜನ್ಮವು (ಉತ್ಪತ್ತಿಯು), ಮಾತೃತಃ–ತಾಯಿಯಿಂದ (ಆದುದು) ; ದ್ವಿತೀಯಕಂ ಜನ್ಮ– ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮವು, ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಃ ಚ – ಗಾಯತ್ರೀದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹರೂಪ ವಾದುದೇ (ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವಾದೊಡನೆ, ಉಪನೀತನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮವು); ಅತಃ–ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ–ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ, ಏತೇಷಾಂ – ಇವರಿಗೆ (ತ್ರಿವರ್ಣದವರಿಗೆ), ದ್ವಿಜತ್ವಂ – ದ್ವಿಜತ್ವವು (ಅನ್ವರ್ಥಕ ನಾಮವು).

ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ದ್ವಿಜರೆಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವುಳ್ಳವರು ; ಮೊದಲ ಜನ್ಮವು ತಾಯಿಯ ಪ್ರಸವದಿಂದ ; ಗಾಯತ್ರೀ ಉಪದೇಶದಿಂದ (ಗಾಯತ್ರೀ ಅನುಗ್ರಹದ ಆರಂಭದಿಂದ) ಎರಡನೆ ಜನ್ಮವು (೪೩–೪೪). ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರಾದವರೆಲ್ಲ, ಒಂದು ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ (ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳವ

ಯೇ ತೂಪನೀತಿಹೀನಾಸ್ತೇ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಏಕಜಾತಯಃ ।
ಯೇ ತು ಪೌರಾಣಿಕೈರ್ಮಂತ್ರೈರುಪನೀತಾಃ ಕಥಂಚನ ॥ ೪೫ ॥

ತೇ ಮಿಶ್ರಾ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ ಪುರಾಣಾಗಮವೇದಿನಃ ।

ಉಪನಯನಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ ಸ್ಮೃತಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಉಪನೀತರಾಗುವ ಜನರ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಯೇ ತು—ಯಾವ ಜನರು,. ಉಪನೀತಿಹೀನಾಃ—ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರೇ ಅಲ್ಲವೋ, ತೇ—ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ಏಕಜಾತಯಃ—ಒಂದು ಜಾತಿಯವರೆಂದು

ರಾದರೂ) ಏಕಜಾತೀಯರೆಂದು, ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ, ಪೌರಾಣಿಕ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ; [1] ಅಂಥವರು 'ಮಿಶ್ರ'ರೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವರು ; ಪುರಾಣ ಗಳು ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳನ್ನು (ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ) ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಲು, ಈ ಉಭಯರಿಗೆ (ಏಕಜಾತಿ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರರೆಂಬುವರಿಗೆ) ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ (೪೫). ಏಕಜಾತಿಯವರಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನೂ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರನಿಂದ, ೧೦೦೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ ನ್ಯೂನರಾಗುವವರೆಗಿನವರು,[2] ಇತಿಹಾಸ (ಭಾರತ ರಾಮಾಯಣ) ಪುರಾಣ,

---

1 ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೯–೨೦ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

2 ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶಾಧಿಕ್ಯ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಎಣಿಕೆಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ೨೧–೨೩ನೇ ಶ್ಲೋಕ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಶೂದ್ರಪರ್ಯಂತವಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಂಶತಃ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನೂ ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಆಧಿಕ್ಯ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನೂ ಈ ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೂ ಕೆಳಗಿನ, ಸಂಕರಜಾತಿಗಳ (ಅಂಶಗಳ) ಹೀನತೆಯನ್ನು ಗಣನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ಆದರೂ, ಆ ಕೀಳುಜಾತಿಗಳ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತಿಳಿಹೇಳುವ ದೊಡ್ಡ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ವಿಪ್ರರ ಮೇಲಿರುವುದರಿಂದ, ಯಥಾಶಕ್ತಿ, ಅಂಶಗಳ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ ಗಳನ್ನು, ತಿಳಿದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಆ ಜಾತಿಯವರನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಡುವ ಯತ್ನ ವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. (ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು, ಪ್ರಶ್ನಿಸು ವವರೂ ಇಲ್ಲ—ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳುವವರೂ ಇಲ್ಲ—ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಶೋಚನೀಯ).

(ಅವರಲ್ಲಿ ಜಾತಿವೈವಿಧ್ಯವಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಒಂದು ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ), ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ– ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವರು ; ಯೇ ತು – ಯಾರಾದರೋ , ಕಥಂಚನ – ಹೇಗೂ (ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ—ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ), ಪೌರಾಣಿಕೈಃ ಮಂತ್ರೈಃ– ಪುರಾಣೋಕ್ತ (ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತ) ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಉಪನೀತಾಃ–ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲರ್ಹರೋ, ತೇ – ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ಮಿಶ್ರಾ – 'ಮಿಶ್ರ'ರೆನಿಸುವರು ; ಪುರಾಣಾಗಮವೇದಿನಃ – ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ (ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಾದ) ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಇತಿ–ಎಂದು, ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ– ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವರು.

ಏಕಜಾತಿಷು ಶೂದ್ರೋನಃ ಸಹಸ್ರಂ ಯಾವದಂಶಕಃ || ೪೬ ||

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಷು ಸ್ಮೃತಿಷ್ವಾಗಮನೇಷು ಚ |
ವಿಪ್ರಾಚ್ಛ್ರವಣಮಾತ್ರೇ ಸ್ಯಾದಧಿಕಾರೋ ನ ಚಾನ್ಯಥಾ || ೪೭ ||

ಏಕಜಾತಿ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರರೆಂಬ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜನರಿಂದ ಕೆಳಗಿನವರಾದ ಸಾಧಕರ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಏಕಜಾತಿಷು – ಏಕಜಾತಿಯವರೆಂಬುವರಲ್ಲಿ, ಸಹಸ್ರಂ ಯಾವದಂಶಕಃ – ೧೦೦೦ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಹೀನನಾದ, ಶೂದ್ರೋನಃ–ಶೂದ್ರನಕಿಂತ ಹೀನನಾದವನು, ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣೇಷು–ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಇತಿಹಾಸಶಬ್ದವು ಭಾರತ ರಾಮಾಯಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ; ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರು ವಲ್ಲಿ, ಭಾರತಮಾತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ) ; ಸ್ಮೃತಿಷು–ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಆಗಮನೇಷು ಚ–ಪಾಶುಪತಾದಿ ವಿವಿಧ (ಸ್ವಯೋಗ್ಯ) ಆಗಮ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಪ್ರಾತ್–ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ, ಶ್ರವಣಮಾತ್ರೇ–ಶ್ರವಣಮಾಡುವುದ ರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ (ಅದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ), ಅಧಿಕಾರಃ–ಅರ್ಹತೆಯು, ಸ್ಯಾತ್–ಇರುತ್ತದೆ ; ಅನ್ಯಥಾ ನ ಚ–ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ (ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದರೂ, ವಿಪ್ರರಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ (ಗ್ರಂಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಧ್ಯಯನಾದಿ

ಅಥ ಯೇ ಸ್ಯುಸ್ತತೋ ನ್ಯೂನಾಸ್ತೇಷಾಂ ಮಾನುಷನಿರ್ಮಿತೇ ।
ಕಥಾಗಾಥಾಪದ್ಯಕಾದೌ ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾಂಕಿತೇ ॥ ೪೮ ॥
ಜ್ಞೇಯಾ ಅಧಿಕೃತಾಸ್ತೇಷಾಂ ಸುಕೃತಂ ತತ ಏವ ಹಿ ।

ಅಥ–ನಂತರದಲ್ಲಿ, ಯೇ–ಯಾರು, ತತಃ–ಅದಕ್ಕಿಂತ, ನ್ಯೂನಾಃ ಸ್ಯುಃ–ಕೆಳಗಿನವರೋ (ಶೂದ್ರನಿಗಿಂತ ೧೦೦೦ ಅಂಶಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹೀನರೋ), ತೇಷಾಂ – ಅವರಿಗೆ, ಮಾನುಷನಿರ್ಮಿತೇ – ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ, ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾಂಕಿತೇ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ ಅಂಕಿತವಾದ (ಮಹಿಮೆಗಳೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ), ಕಥಾ ಗಾಥಾ ಪದ್ಯಕಾದೌ – ಕಥಾ, ಗಾಥಾ, ಪದ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ (ಅಧಿಕಾರವು ಇರುತ್ತದೆ); ಅಧಿಕೃತಾಃ–ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರೆಂದು, ಜ್ಞೇಯಾಃ–ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು; (ತೇಷಾಂ–ಅವರಿಗೆ), ತತಃ ಏವ–ಅದರಿಂದಲೇ (ಆ ಕಥಾ ಗಾಥಾ ಪದ್ಯಗಳಿಂದಲೇ), ಸುಕೃತಂ ಹಿ–ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯು (ಜ್ಞಾನೋದಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಪುಣ್ಯವು) ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವು.

ವೇದಸ್ಯಾಧ್ಯಯನಂ ಯಾಗೋ ದ್ವಿಜಾನಾಂ ಧರ್ಮ ಈರಿತಃ ॥೪೯॥
ದಾನಂ ಹಿ ಸರ್ವಜಾತೀನಾಂ ಹರೇರ್ನಾಮ್ನಾಂ ಚ ಕೀರ್ತನಂ ।
ಸ್ನಾನಂ ನಮಸ್ಕೃತಿರ್ಯಾತ್ರಾ ದಯಾಸ್ತೇಯಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಃ ॥ ೫೦ ॥

ದ್ವಿಜಾನಾಂ–ದ್ವಿಜರಿಗೆ, ವೇದಸ್ಯ–ವೇದದ, ಅಧ್ಯಯನಂ–ಅಧ್ಯಯನವೂ, ಯಾಗಃ – ಯಾಗವೂ, ಧರ್ಮಃ – ಧರ್ಮವು (ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮವು);

ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಅರ್ಹರಾಗುತ್ತಾರೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ (೪೬–೪೭). ಇವರಿಗಿಂತ ಹೀನರಾದ, ಕೆಳಗಿನ ವರ್ಗಗಳ ಜನರಿಗೆ, ಮನುಷ್ಯ ವಿರಚಿತವಾದ (ಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿರುವ), (ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮತ್ತು ಹರಿಭಕ್ತರ ಕಥೆಗಳು, ಗಾಥಾಗಳು (ಗಾನಯೋಗ್ಯ ಕವನಗಳು—ಹಾಡುಗಳು), ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವಿರುತ್ತದೆ; ಅವುಗಳಿಂದಲೇ (ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗಳ ವೃದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುವಾಗುವ) ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವರು (೪೮). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯವರ್ಣದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಗಳು ಧರ್ಮಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ; ಇತರ ಸಮಸ್ತ ಜಾತಿಗಳಿಗೂ, ಉಚ್ಚ ನೀಚಗಳೆಂಬ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಸತ್ಪಾತ್ರರಲ್ಲಿ ದಾನ, ಶ್ರೀಹರಿನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ, ಸ್ನಾನ,

ಈರಿತಃ – (ಎಂದು) ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ದಾನಂ – (ಧರ್ಮಾರ್ಜಿತ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸತ್ಪಾತ್ರನಲ್ಲಿ) ಕೊಡುವುದು, ಹರೇಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯ, ನಾಮ್ನಾಂ–ನಾಮಗಳ, ಕೀರ್ತನಂ – ಕೀರ್ತಿಸುವುದು, ಸ್ನಾನಂ – (ಹರಿಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕ) ಸ್ನಾನವು, ನಮಸ್ಕೃತಿಃ–(ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು) ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು, ಯಾತ್ರಾ–(ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ) ಹೋಗುವುದು, ದಯಾ–(ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ) ದಯಾವಂತನಾಗಿರುವುದು, ಅಸ್ತೇಯಂ – ಸ್ತೇಯ (ಕಳವು) ಮಾಡದಿರುವುದು (ಶ್ರೀಹರಿಗುಣಗಳನ್ನು ಕದಿಯದಿರುವುದು); ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಃ – (ಹರಿಮೂರ್ತಿಗಳ) ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಸರ್ವಜಾತೀನಾಂ–ಸಮಸ್ತ (ಉಚ್ಚ ನೀಚಗಳೆಂಬ) ಸರ್ವ ಜಾತಿಗಳಿಗೂ, (ಧರ್ಮಃ ಈರಿತಃ–ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ).

ಸ್ವಭರ್ತೃನಿಯತಿಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಸ್ವದಾರನಿಯತಿರ್ನೃಣಾಂ ।
ಏತೇ ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ ಧರ್ಮಾಃ ಸಾಧಾರಣಾ ಇತಿ ॥೫೧॥

ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ–ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ, ಸ್ವಭರ್ತೃನಿಯತಿಃ–ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳನ್ನನುಸರಿಸುವ ನಿಯಮವೂ (ಪರಪುರುಷಸಂಗರಾಹಿತ್ಯವೂ), ನೃಣಾಂ – ಪುರುಷರಿಗೆ, ಸ್ವದಾರನಿಯತಿಃ–ಸ್ವಪತ್ನಿಯರ ಸಂಗ ಮಾತ್ರವೆಂಬ ನಿಯಮ (ಪರಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗ ರಾಹಿತ್ಯವೂ),[1] (ಸಹ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ), ಏತೇ–ಇವುಗಳೂ ಸಹ, ಪ್ರಾಯೇಣ – ಬಹುವಾಗಿ, ಸಾಧಾರಣಾಃ ಧರ್ಮಾಃ – ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ (ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ) ಧರ್ಮಗಳು, ಇತಿ–ಎಂದು, ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾಃ–ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ.

ನಮಸ್ಕಾರ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗಳು, ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ, ಪ್ರಾಣಿದಯಾ, ಅಸ್ತೇಯ (ಕದಿಯದಿರುವುದು) ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಧರ್ಮಗಳು (ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ವೃದ್ಧಿ ಸಾಧಕ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳು) (೪೯–೫೦). ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ, ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸ್ವಪತಿನಿಯಮವೂ, ಪುರುಷರಿಗೆ ಸ್ವಪತ್ನಿನಿಯಮವೂ. ಪ್ರಾಯಃ (ಸರ್ವಜಾತಿಗಳ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ) ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಗಳೆಂದು

---

1 ಸಂಗವೆಂದರೆ ದೇಹಸಂಬಂಧಮಾತ್ರವಲ್ಲ—ತ್ರಿಕರಣಗಳ ಸರ್ವವೃತ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರು ಅನ್ಯಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಸರ್ವವಿಧದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸುವುದು.

ಪ್ರತಿಗ್ರಹೋಽಧ್ಯಾಪನಂ ಚ ಯಾಜನಂ ದೂತ್ಯಮೇವ ಚ ।
ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಜೀವಿಕಾ ತತ್ರ ದೂತ್ಯಂ ಪಾಕ್ಷಿಕಮಿಷ್ಯತೇ ॥ ೫೨ ॥

ಪ್ರತಿಗ್ರಹಃ – ದಾನಸ್ವೀಕಾರವು, ಅಧ್ಯಾಪನಂ – ಅನ್ಯರಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಯಾಜನಂ – ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು, ಚ – ಮತ್ತು, ದೂತ್ಯಂ ಏವ ಚ–ದೂತನಾಗಿ ದುಡಿಯುವುದು (ರಾಯಭಾರಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳು), (ಇವು) ವಿಪ್ರಾಣಾಂ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ, ಜೀವಿಕಾಃ–ಜೀವಿಕಾಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿವೆ ; ತತ್ರ–ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ದೂತ್ಯಂ–ದೂತನಾಗುವಿಕೆಯು, ಪಾಕ್ಷಿಕಂ ಇಷ್ಯತೇ – ಅನಿರ್ವಾಹಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದೌ ನಾನ್ಯೇಷಾಮಧಿಕಾರಸ್ತ್ರಿಕೇ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಿಯಮಧ್ಯಸ್ಥಾಃ ಕಥಂಚಿದಧಿಕಾರಿಣಃ ॥ ೫೩ ॥

ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದೌ ತ್ರಿಕೇ–ಅಧ್ಯಾಪನ, ಯಾಜನ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹಗಳೆಂಬ ಮೂರರಲ್ಲಿ, ಅನ್ಯೇಷಾಂ–ಇತರ ಜಾತಿಯವರಿಗೆ, ಕ್ವಚಿತ್–ಸ್ವಲ್ಪವೂ (ಎಲ್ಲಿಯೂ), ಅಧಿಕಾರಃ–

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ (೫೧). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ, ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು, ಅಧ್ಯಾಪನಂ (ಅನ್ಯರಿಗೆ–ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ) ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ದೂತ್ಯ (ದೂತನಾಗಿ, ಯಜಮಾನನ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು), ಜೀವನವೃತ್ತಿಗಳು (ಜೀವಿಕಾಮಾರ್ಗಗಳು) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿವೆ ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೂತ್ಯವು (ದೌತ್ಯವು) ಅಷ್ಟು ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅನಿರ್ವಾಹಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ (೫೨). ಈ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ (ದಾನಸ್ವೀಕಾರ) ಮೊದಲಾದ ಮೂರರಲ್ಲಿ (ಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ಅಧ್ಯಾಪನ ಮತ್ತು ಯಾಜನಗಳಲ್ಲಿ) ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ ; ಸಂದರ್ಭವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ವಿಪ್ರ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮಧ್ಯದ ಜಾತಿಗಳವರು (ಸೂತಾದಿಗಳು—ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಗಿಂತ ಕಿಂಚಿದೂನ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಗಿಂತ ಕಿಂಚಿದಧಿಕರಾಗುವ ಜಾತಿಯವರು)[1] ಸಹ, ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (೫೩).

---

1 ಈ ಜಾತಿ ವಿವೇಕಗಳು, ಮುಂದೆ ೩೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಅಧಿಕಾರವು, ನ-ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಕಥಂಚಿತ್-ಒಂದೊಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಪ್ರ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಃ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವರ್ಣದವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವರೂ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಗಿಂತ ಹೀನನಾದರೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾದ ಜಾತಿಯವರೂ), ಅಧಿಕಾರಿಣಃ-(ಈ ಮೂರಕ್ಕೆ) ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು (ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವರು).

ಯುದ್ಧಂ ಹಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯೇ ಮುಖ್ಯಂ ರಥಮಾತಂಗವಾಜಿನಾಂ।
ರಕ್ಷಣಾನಿ ಕ್ರಿಯಾ ನಾನಾಸಾರಥ್ಯಾದ್ಯಾಪದಿ ಸ್ಮೃತಂ ॥ ೫೪ ॥

ಕ್ಷತ್ರಿಯೇ – ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲಿ (ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ), ಯುದ್ಧಂ – ಯುದ್ಧಕರ್ಮವು, ಮುಖ್ಯಂ ಹಿ-ಮುಖ್ಯಧರ್ಮ (ಅದೇ ವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ಜೀವಿಕೆಯೂ) ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವು; ಆಪದಿ-ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಯುದ್ಧಕರ್ಮವು ದೊರೆಯದಿದ್ದಾಗ), ರಥಮಾತಂಗವಾಜಿನಾಂ-ರಥಗಳು, ಆನೆಗಳು, ಕುದುರೆಗಳ, ರಕ್ಷಣಾನಿ-ರಕ್ಷಣೆಯ ಕೆಲಸಗಳು, ಸಾರಥ್ಯಾದಿ-ಸಾರಥ್ಯ (ರಥ ನಡೆಸುವುದು) ಮೊದಲಾದ, ನಾನಾ ಕ್ರಿಯಾಃ-ವಿವಿಧ ಕೆಲಸಗಳು, ಸ್ಮೃತಂ-(ಯೋಗ್ಯವೆಂದು) ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಕೃಷಿಗೋರಕ್ಷವಾಣಿಜ್ಯಂ ನಾನಾಕರ್ಮಸು ಕೌಶಲಂ।
ವಿಟ್‌ಶೂದ್ರಜೀವಿಕಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಶೂದ್ರೇ ತು ದ್ವಿಜಸೇವನಂ ॥೫೫॥

ಕೃಷಿಗೋರಕ್ಷವಾಣಿಜ್ಯಂ-ಕೃಷಿ (ಭೂವ್ಯವಸಾಯ), ಗೋವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರವೂ, ನಾನಾಕರ್ಮಸು-ನಾನಾ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ (ಕುಶಲ ಕರ್ಮಗಳು-ಕೈಕಸುಬುಗಳು), ಕೌಶಲಂ-ನಿಪುಣತೆಯೂ, ವಿಟ್‌ಶೂದ್ರಜೀವಿಕಾಃ-ವೈಶ್ಯ, ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರ ಜೀವಿಕೆಗಳೆಂದು (ಜೀವನೋಪಾಯಗಳೆಂದು-ವೃತ್ತಿಗಳೆಂದು), ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ-ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ; ಶೂದ್ರೇ-ಶೂದ್ರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಯುದ್ಧವೇ ಮುಖ್ಯಧರ್ಮವು—ಅದೇ ಅವರ ಜೀವನೋಪಾಯ ಸಹ; ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಯುದ್ಧಕರ್ಮವು ಜೀವಿಕೆಯಾಗಿ ದೊರೆಯದಾಗ) ರಥ, ಗಜ, ಅಶ್ವಗಳ ರಕ್ಷಣೆ, ಸಾರಥಿಯಾಗುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು (೫೪). ಕೃಷಿ, ಗೋರಕ್ಷಣೆ, ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯಗಳೂ, ವಿವಿಧ ಕೈಗೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲತೆಯೂ, ವೈಶ್ಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಪಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಶೂದ್ರರಿಗೂ ಜೀವಿಕೆಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಶೂದ್ರನಿಗೆ ದ್ವಿಜಸೇವೆಯು (ಮೇಲಿನ ಮೂರು ವರ್ಣದವರ ಸೇವೆಯು) ಪರಮ ಧರ್ಮವು (ಅದೇ ಅವನ ಜೀವಿಕೆಯೂ ಆಗುವುದು) (೫೫).

(ಶೂದ್ರನಿಗೆ), ದ್ವಿಜಸೇವನಂ ತು–ದ್ವಿಜರ ಸೇವೆಯೇ ಮುಖ್ಯಧರ್ಮವು (ಕೃಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶೂದ್ರನು ಪಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದು).

ಸ್ವವೃತ್ತ್ಯಾ ಸೇವನಂ ಕ್ಷತ್ರೇ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ನ ನಿಷಿಧ್ಯತೇ ।
ನೀಚಸೇವಾ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಿಂದಿತಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ॥ ೫೬ ॥

ಆಪದ್ಯಪಿ ಚ ಕಷ್ಟಾಯಾಂ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಭಿಃ ।
ಸರ್ವೇಪಿ ಜೀವನಂ ಕುರ್ಯುರ್ನಾಪಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಸೇವನಂ ॥ ೫೭ ॥

ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ–ಕ್ಷತ್ರಿಯನ, ಸ್ವವೃತ್ತ್ಯಾ–ಸ್ವವಿಹಿತ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ, ಸೇವನಂ–ಸೇವಿಸುವುದು (ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋಗ್ಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು), ಕ್ಷತ್ರೇ–ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲಿ (ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ), ನ ನಿಷಿಧ್ಯತೇ–ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ; ನೀಚಸೇವಾ ತು–ನೀಚರ ಸೇವೆಯಾದರೋ, ಸರ್ವೇಷಾಂ–ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ, ನಿಂದಿತಾ–ನಿಂದ್ಯವೆಂದು (ದೋಷಕಾರಕವೆಂದು), ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ–ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಕಷ್ಟಾಯಾಂ–ದುಃಖಪರವಾದ, ಆಪದಿ ಅಪಿ–ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹ, ಸರ್ವೇಪಿ–ಎಲ್ಲರೂ, ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸ್ಯ–ತಮಗೆ ಸಮೀಪರಾದವರ (ತಮ್ಮ ನಂತರದ ಜಾತಿಯ), ವೃತ್ತಿಭಿಃ–ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ, ಜೀವನಂ–ಜೀವಿತವನ್ನು, ಕುರ್ಯುಃ–ಸಾಧಿಸುವರು (ಸಾಧಿಸಬೇಕು); (ಆಗಲೂ ಸಹ), ಅಪಕೃಷ್ಟಸ್ಯ–ಕೆಳಜಾತಿಯವನ, ಸೇವನಂ–ಸೇವೆಯು, ನ–ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಮಾಡಕೂಡದು).

ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯನನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ, ಸೇವಿಸುವುದು, ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ; ನೀಚಸೇವೆಯು (ತಮ್ಮ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯವರಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು) ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿಂದಿತವೆಂದೇ (ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದೇ) ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಸ್ವವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನವು ನಡೆಯದಂತೆ ಆದಾಗ) ಸಹ, ತಮ್ಮ ನಂತರದ ಜಾತಿಯ (ಸಮೀಪದ ಜಾತಿಯ) ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ, ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಅಲ್ಲದೇ, ಕೆಳಜಾತಿಯವರ ಸೇವಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಯಾರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಕೂಡದು (೫೬–೫೭).

ಅನುಲೋಮವಿಲೋಮಾನಾಂ ಮಾತುರ್ವಾ ಜನಕಸ್ಯ ವಾ ।
ಜಾತೇರ್ವೃತ್ತಿರ್ಭವೇದ್ವೃತ್ತಿಃ ಯಥಾಸಂಭವಮೇವ ಹಿ ॥ ೫೮ ॥

ಅನುಲೋಮವಿಲೋಮಾನಾಂ–ಅನುಲೋಮಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ಮಾತುಃ ವಾ–ತಾಯಿಯದಾಗಲಿ, ಜನಕಸ್ಯ ವಾ – ತಂದೆಯದಾಗಲಿ, ಜಾತೇಃ–ಜಾತಿಯ, ವೃತ್ತಿಃ–ವೃತ್ತಿಯು (ಜೀವನೋಪಾಯವು), ಯಥಾಸಂಭವಂ–ಅನುಕೂಲಿಸಿದಂತೆ, ವೃತ್ತಿಃ–ಜೀವಿಕೆಯು, ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತದೆ (ಆಗಬೇಕು).

ಅತಃ ಸರ್ವಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಜಾಯತೇ ಜೀವನಂ ಮಿಥಃ ।
ತತ್ತದ್ವೃತ್ತೇರನುಷ್ಠಾನಾದಂಧಪಂಗುಸಮಾಜವತ್ ॥ ೫೯ ॥
ತೇನ ನಾನಾವಿಧದ್ರವ್ಯಸಮುತ್ಪತ್ತೇರ್ನರಾದಿನಾಂ ।
ಜಾಯತೇ ಭೋಗಸಂಪತ್ತಿಃ ಜೀವಿಕಾಪ್ಯಖಿಲಸ್ಯ ಚ ॥ ೬೦ ॥

ಅತಃ–ಅದರಿಂದ (ಹೀಗೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು ತಮತಮಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ), ಸರ್ವಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ–ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ (ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ), ಮಿಥಃ–ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ (ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅನ್ಯರಿಂದ ದೊರೆತು), ಜೀವನಂ–ಜೀವನವು, ಜಾಯತೇ–ಆಗುತ್ತದೆ (ನಡೆಯುತ್ತದೆ) ; ತತ್ತದ್ವೃತ್ತೇಃ–(ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು) ತಂತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗಳ, ಅನುಷ್ಠಾನಾತ್–ಆಚರಣೆಯಿಂದ, ಅಂಧಪಂಗುಸಮಾಜವತ್–ಕುರುಡನೂ ಹೆಳವನೂ (ಕಾಲಿಲ್ಲದವನೂ) ಸೇರಿ ದಾರಿ ನಡೆವಂತೆ (ಕುರುಡನು ಹೆಳವನನ್ನು ಹೊತ್ತು, ಅವನು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಉಭಯರೂ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವಂತೆ),

---

ಅನುಲೋಮಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಿಗೆ, ಅವರವರ ತಾಯಿ ಅಥವಾ ತಂದೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು, ಅನುಕೂಲವಿದ್ದಂತೆ, ಅನುಷ್ಠಾನ ಯೋಗ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (೫೮). ಹೀಗೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು ತಮತಮಗೆ ಉಚಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ, ಅಂಧಪಂಗುಗಳು ಸೇರಿ ಉಭಯರೂ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ, ಸಕಲರ ಜೀವನವೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ ; ಹೀಗೆ, ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯಕವೃತ್ತಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ, ಬಹುವಿಧ ಭೋಗಸಾಧನವಸ್ತುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಸರ್ವರ (ಪಶು ಭೃತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ) ಜೀವಿಕೆಯೂ ಸುಖಮಯವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ (೫೯–೬೦).

(ಸರ್ವರ ಜೀವನವೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ) ; ತೇನ–ಅದರಿಂದ (ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯಕ ವೃತ್ತಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ), ನಾನಾವಿಧದ್ರವ್ಯಸಮುತ್ಪತ್ತೇಃ–ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ, ನರಾದಿನಾಂ–ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಸರ್ವರಿಗೆ, ಭೋಗಸಂಪತ್ತಿಃ– ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಅಖಿಲಸ್ಯ–ಸರ್ವರ, ಜೀವಿಕಾಪಿ–ಜೀವಿಕೆಯೂ ಸಹ, ಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತ್ಯಾನಾಪದಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಚಾಪದಿ ।
ತದನಂತರವೃತ್ತ್ಯಾ ಚ ಮಹಾಪದಿ ಚ ಜೀವಿಕಾ ॥ ೬೧ ॥

ಅನಾಪದಿ–ಆಪತ್ತಿಲ್ಲದಾಗ, ಸ್ವಸ್ವವೃತ್ತ್ಯಾ–ತಮತಮಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಆಪದಿ–ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸ್ಯ– ಸಮೀಪದ ಜಾತಿಯ (ತನ್ನ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯ), ವೃತ್ತ್ಯಾ–ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಮಹಾಪದಿ–ಮಹಾಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತದನಂತರವೃತ್ತ್ಯಾ ಚ–ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಜೀವಿಕಾ–ಜೀವನೋಪಾಯವು (ಜೀವನವು), ಸ್ಯಾತ್– ಆಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ಯದ್ವಿತೀಯಜಾತೀಯಾನ್ ಜೀವಾನೇವ ಸ್ವರೂಪತಃ ।
ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತಾನೇವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಪಿ ಚ ಸ್ವಯಂ ॥ ೬೨ ॥

ಆಪತ್ತಿಲ್ಲದಾಗ (ಸ್ವವಿಹಿತ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವನವು ನಡೆಯುವಾಗ), ಸ್ವವಿಹಿತ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಿ ಜೀವಿಸಬೇಕು ; ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ,[1] ತನ್ನ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಹಾಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಹುದು (೬೧). ಒಂದೆರಡನೆ ವರ್ಗದ ಜೀವರನ್ನು, (ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಆ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರನ್ನು), ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ

---

[1] ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ, ಮಹಾಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವೈಶ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಹುದು ; ಆಪತ್ತು, ಮಹಾಪತ್ತುಗಳ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವನ್ನು, ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿಯೂ, ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿಯೂ ಕಂಡುಕೊಂಡು, ಯೋಗ್ಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ವಿಹಿತಗಳಲ್ಲದ ಅನ್ಯವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಒದಗಿವೆಯೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಕ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಬೇಕು.

ನಾನಾಶಿಲ್ಪಾನಿ ಜೀವಾನಾಂ ಜೀವನಾರ್ಥಮಶಿಕ್ಷಯತ್ ।
ಜೀವಿಕಾಃ ಕಲ್ಪಯಾಮಾಸ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾ ತತಃ ॥ ೬೩ ॥

ಸ್ವರೂಪತಃ ಏವ – ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ, ಆದ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಜಾತೀಯಾನ್– ಒಂದು, ಎರಡನೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳು ಒಂದ ನೆಯ ಜಾತಿ–ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮ ಜಾತಿಗಳು, ಎರಡನೆಯ ಜಾತಿ, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೬ ಜಾತಿಗಳು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಹ ಇವೆ)[1]; ಜೀವಾನ್–ಜೀವರನ್ನು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ–ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ತಾನೇವ–ಅವರನ್ನೇ, ಸೃಷ್ಟ್ವಾ–ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ–ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು (ತನ್ನಾಮಕ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು), ಸ್ವಯಂ–ತಾನೇ, ಜೀವಾನಾಂ–ಜೀವರ, ಜೀವನಾರ್ಥಂ–ಜೀವಿಕೆಗಾಗಿ, ನಾನಾ ಶಿಲ್ಪಾನಿ–ನಾನಾ ಕುಶಲಕರ್ಮಗಳನ್ನು (ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು), ಅಶಿಕ್ಷಯತ್–ಕಲಿಸಿದನು (ಉಪದೇಶಿಸಿ ದನು); ತತಃ–ನಂತರ (ಮುಂದೆ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾ–ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಜೀವಿಕಾಃ–ಜೀವನವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು (ಈ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಈ ವೃತ್ತಿ ಗಳೆಂದು), ಕಲ್ಪಯಾಮಾಸ–ನಿಯಮಿಸಿದನು (ವಿಧಿಸಿದನು).

ತೃತೀಯಾಶ್ಚ ಚತುರ್ಥಾಶ್ಚ ಪಂಚಮ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಜಾತಯಃ ।
ಸೃಷ್ಟಾವೇವಂ ವಿಮಿಶ್ರತ್ವಾದ್ವೃತ್ತಿಸಾಂಕರ್ಯಮಾಪಿರೇ ॥ ೬೪ ॥

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಾಮಕನಾಗಿ ಪ್ರಕಟನಾದ ತಾನೇ, ಅವರನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ, ಜೀವನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಾನಾಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು (ಕಸಬು–ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು) ಉಪದೇಶಿಸಿದನು; ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ನಂತರ, ಈ ಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಈ ವೃತ್ತಿ ಗಳೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನೂ, ತಾನೇ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದನು (ಅವು ಆ ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ವೃತ್ತಿಗಳು—ಮುಕ್ತರಾದಮೇಲೂ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ—ಯಾವ ಫಲದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವರು) (೬೨–೬೩). ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಐದನೇ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳು, ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ (ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರದ

---

[1] ಇಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ಲೋಕ (೯–೧೩)ರ ಅರ್ಥತಾತ್ಪರ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ೧–೨ನೇ ವರ್ಗದ ಜಾತಿಗಳು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಹ ಉಂಟು; ಅನ್ಯ ಸಂಕರ ಜಾತಿಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ (ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಮಾತ್ರ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ.

ತೃತೀಯಾಶ್ಚ–ಮೂರನೇ ಜಾತಿಯವರು, ಚ–ಮತ್ತು, ಚತುರ್ಥಾಃ– ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜಾತಿಯವರೂ, ಪಂಚಮ್ಯಾದ್ಯಾಃ–ಐದನೇ ಮೊದಲಾದ (ಮುಂದಿನ ವರ್ಗಗಳ), ಜಾತಯಃ–ಜಾತಿಯವರೂ (ಜಾತಿಗಳೂ),[1] ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ಸೃಷ್ಟಾ ಏವ–ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ, ವಿಮಿಶ್ರತ್ವಾತ್–ಮಿಶ್ರರಾದವರಾದ್ದರಿಂದ (ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಗ(ಜಾತಿ)ಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ), ವೃತ್ತಿಸಾಂಕರ್ಯಂ–ವೃತ್ತಿಸಾಂಕರ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು), ಆಪಿರೇ–ಹೊಂದಿದವು.

ತಂತುವಾಯಕುಲಾಲಾದ್ಯಾಃ ಕರ್ಮಾರಾ ಹೇಮಕಾರಕಾಃ ।
ಪಶೋರ್ವಿಶಸಕಾ ಯೇ ಚ ವೈಣುವಾಸ್ನಾಯುಶೋಧಕಾಃ ॥೬೫॥

ವಿಣ್ಮೂತ್ರಹಾರಕಾ ವ್ಯಾಧಾಃ ಶ್ವಪಾಕಾಶ್ಚರ್ಮಶೋಧಕಾಃ ।
ಗ್ರಾಮ್ಯಾರಣ್ಯವಿಭೇದೇನ ಕಿರಾತಾಃ ಶಬರಾದಯಃ ॥ ೬೬ ॥

ಸ್ಥಿತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ) ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಕಾರಣ, ಅವುಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳು ಸಾಂಕರ್ಯವನ್ನು (ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು—ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದಿದವು (೬೪). ನೇಕಾರರು (ನೇಯಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರು), ಕುಂಬಾರರು (ಮಡಕೆ ಮಾಡುವವರು), ಕಮ್ಮಾರರು (ಕುಲಿಮೆ ಕೆಲಸದವರು), ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು (ಸ್ವರ್ಣಕಾರರು), ಕಟುಗರು (ಪಶುಸಂಹಾರಕರು), ಬೆತ್ತದ ಕೆಲಸದವರು (ಬಿದಿರುಕೆಲಸದವರು ಅಥವಾ ಮೇದಾರರು); ಮಾಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಚರ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವವರು, ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವವರು, ವ್ಯಾಧರು (ಬೇಟೆಗಾರರು), ಶ್ವಪಾಕರು (ನಾಯಿ ಮಾಂಸವನ್ನು

---

1 ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಶ್ಲೋಕ (೧೨–೧೫)ರ ವರೆಗೆ, ಈ ಪ್ರಸಕ್ತ ಜಾತಿಗಳ ವಿವರಣೆಯಿರುತ್ತದೆ—ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ಒಂದು ಎರಡನೆ ವರ್ಗದ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ೬೪ ವಿವಿಧ ಸಂತಾನಗಳು ೩ನೇ ವರ್ಗದ ಜಾತಿಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ; ಆಯಾ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವ ಕುಂಡಗೋಲಕರು ೪ನೇ ವರ್ಗದವರು; ಮುಂದಿನ (ಈ ಮೇಲ್ಕಂಡ ೬೪ ಜಾತಿಗಳಿಂದ ಅನ್ಯಜಾತಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜಾತಿಗಳು ೫ನೇ ವರ್ಗದವು; ಹೀಗೆ ಜಾತಿಗಳು ಅಸಂಖ್ಯ. (ವಿಷಯಲೋಲುಪರಾದ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವೃತ್ತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಂದ ಹೀಗೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಜಾತಿಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ.)

ಪುಲ್ಕಸಾಶ್ಚ ಪುಲಿಂದಾಶ್ಚ ಪುಷ್ಕಲಾ ಮ್ಲೇಂಛಜಾತಯಃ ।
ಕಿರಾತೇಷು ನಿಷಾದಾಶ್ಚ ಮತ್ಸ್ಯದಾ ಮಾಂಸಜೀವಿನಃ ॥ ೬೭ ॥

ಕೇಚಿದ್ವನ್ಯಫಲಾಹಾರಾ ಗ್ರಾಮ್ಯಾ ಅಪಿ ತು ಕೇಚನ ।
ಸ್ತೇಯೈರ್ನಾನಾವಿಧೈರೇತೈಃ ಪ್ರಾಯೋ ಜೀವನಕಾರಿಣಃ ॥ ೬೮ ॥

ತಂತುವಾಯ ಕುಲಾಲಾದ್ಯಾಃ–ನೇಯ್ಗೆಯವರು, ಕುಂಬಾರರು ಮೊದಲಾದವರು, ಕರ್ಮಾರಾ ಹೇಮಕಾರಕಾಃ–ಕಮ್ಮಾರರು, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು, ಪಶೋಃ–ಪಶುವಿನ (ಪಶುಗಳನ್ನು), ವಿಶಸಕಾಃ–ಕತ್ತರಿಸುವವರು (ಕೊಯ್ದು ಹಿಂಸಿಸುವವರು, ಕಟುಗರು), ಯೇ ಚ–ಯಾವ, ವೈಣವಾಃ–ಮೇದಾರರೋ ಅವರು (ಬಿದಿರುಕೆಲಸದವರು), ಸ್ನಾಯುಶೋಧಕಾಃ–ಪಶುಗಳ ಮಾಂಸಮಜ್ಜಾದಿಗಳಿಂದ ಚರ್ಮವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವವರು, ವಿಣ್ಮೂತ್ರಹಾರಕಾಃ–ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವವರು, ವ್ಯಾಧಾಃ–ವ್ಯಾಧರು (ಬೇಡರು), ಶ್ವಪಾಕಾಃ–ನಾಯಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸುವವರು, ಚರ್ಮಶೋಧಕಾಃ–ಚರ್ಮವನ್ನು (tan) ಮಾಡುವವರು, ಗ್ರಾಮ್ಯಾರಣ್ಯವಿಭೇದೇನ–ಗ್ರಾಮ್ಯ, ಅರಣ್ಯವೆಂಬ ಭೇದದಿಂದ, ಕಿರಾತಾಃ–ಕಿರಾತರು, ಶಬರಾದಯಃ–ಶಬರರೇ ಮೊದಲಾದವರು, ಪುಲ್ಕಸಾಃ–ಪುಲ್ಕಸರೂ, ಪುಲಿಂದಾಶ್ಚ–ಪುಲಿಂದರೂ, (ಎಂಬುದಾಗಿ), ಮ್ಲೇಚ್ಛಜಾತಯಃ–ಮ್ಲೇಚ್ಛ (ವರ್ಣಬಾಹಿರ) ಜಾತಿಗಳು, ಪುಷ್ಕಲಾಃ–ಬಹಳವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಕಿರಾತೇಷು–ಕಿರಾತರೆಂಬುವರಲ್ಲಿ, ನಿಷಾದಾಶ್ಚ–ನಿಷಾದರೆಂಬುವರೂ, ಮತ್ಸ್ಯದಾಃ–ಮೀನು ತಿನ್ನುವವರೂ,

---

ಬೇಯಿಸುವವರು), ಚರ್ಮವನ್ನು ಹದಮಾಡುವವರು, ಗ್ರಾಮ್ಯ, ಆರಣ್ಯವೆಂಬ ಭೇದವುಳ್ಳ ಕಿರಾತ, ಶಬರಾದಿಗಳು, ಪುಲ್ಕಸ, ಪುಲಿಂದ, ಮೊದಲಾದ ಮ್ಲೇಂಛ ಜಾತಿಗಳು ಬಹಳವಾಗಿವೆ ; ಮತ್ಸ್ಯ (ಮೀನು) ಮಾಂಸಾದಿಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಕಿರಾತರಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ನಿಷಾದರೆಂಬುವರು, ಕೆಲವರು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಫಲಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವವರು, ಕೆಲವರು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವ (ಧಾನ್ಯಾದಿ) ಪಕ್ವಫಲಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವವರು, ಸ್ತೇಯ (ಕಳ್ಳತನ) ದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವರು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೀವನೋಪಾಯಗಳುಳ್ಳವರು, ಬಹುವಿಧವಾಗಿರುವರು (ಅವರ ಜಾತಿಗಳಿಗೂ ಅವರ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಯಾವ ನಿಯಮಗಳೂ ಅನ್ವಯಿಸದೇ ಆಯಾ ವೃತ್ತಿಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯಲಾಗುವ ನಾನಾ ಸಂಕರಜಾತಿಗಳೂ

ಮಾಂಸಜೀವಿನಃ–ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವರೂ, ಕೇಚಿತ್–ಕೆಲವರು, ವನ್ಯಫಲಾಹಾರಾಃ–ಅರಣ್ಯದ ಫಲಗಳೇ ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳವರು ; ಕೇಚನ–ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು, ಗ್ರಾಮ್ಯಾಃ ಅಪಿ–ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಫಲಾದಿ (ಧಾನ್ಯಾದಿ) ಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವವರೂ, (ಇರುವರು) ; ಸ್ತೇಯೈಃ–ಕಳ್ಳತನಗಳಿಂದಲೂ, ಏತೈಃ– ಈ ಮೊದಲಾದ, ನಾನಾವಿಧೈಃ–ಬಹುವಿಧಗಳಿಂದ, ಪ್ರಾಯಃ – ಬಹುವಾಗಿ, ಜೀವನಕಾರಿಣಃ–ಜೀವಿತವನ್ನು ನಡೆಸುವವರೂ (ಇರುತ್ತಾರೆ).

ಶಾಂತಾಃ ಸ್ಯುಃ ಪ್ರಬಲೇ ರಾಜ್ಞಿ ಪ್ರಬಲಾಃ ನಿರ್ಬಲೇ ನೃಪೇ ।
ಇತಿ ತೇ ಕಥಿತೋ ರಾಜನ್ ಲೋಕೇ ಜೀವನಹೇತವಃ ॥ ೬೯ ॥

ತಥೋಪದ್ರಾವಕಾಶ್ಚಾಪಿ ನಾನಾಜಾತಿವಿಭೇದತಃ ।
ಶುದ್ಧತಾ ತಾರತಮ್ಯಂ ಚಾಪ್ಯಾಶ್ರಮಾಣಾಂ ಪ್ರಸಂಗತಃ ॥ ೭೦ ॥

ರಾಜ್ಞಿ–ರಾಜನು, ಪ್ರಬಲೇ–ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿರಲು, ಶಾಂತಾಃ–(ಈ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸಂಕರಜಾತಿಯ, ಸ್ವೇಚ್ಛಾಜೀವಿಗಳು) ಶಾಂತರಾಗಿ, ಸ್ಯುಃ–ಇರುತ್ತಾರೆ ; ನೃಪೇ– ರಾಜನು, ನಿರ್ಬಲೇ–ದುರ್ಬಲನಾದರೆ (ಶಕ್ತಿಹೀನನಾದರೆ), ಪ್ರಬಲಾಃ–ಪ್ರಬಲ ರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಉಪದ್ರವಕಾರಕರಾಗುತ್ತಾರೆ – ಪ್ರಜಾಪೀಡಕರಾಗು ತ್ತಾರೆ) ; ಇತಿ–ಹೀಗೆ, ರಾಜನ್–ಹೇ ರಾಜನೇ !, ಲೋಕೇ – ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ,

---

ಇರುತ್ತವೆ) (೬೫–೬೮). ಸ್ವೇಚ್ಛಾವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುವ, ಈ ನಾನಾ ಜಾತಿ ಯವರು, ರಾಜನು ಪ್ರಬಲನಾಗಿರುವಾಗ, ಶಾಂತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಜಾಪೀಡಕ ರಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ವಿಹಿತವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿಯತಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸುಖದಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ) ; ಹಾಗಲ್ಲದೇ ರಾಜನು ಇವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ನಿರ್ವೀರ್ಯ ನಾದರೆ (ದುರ್ಬಲನಾದರೆ), ಈ ಸಂಕರಜಾತಿಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಗಳು, ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ, ನಾನಾ ವಿಧದಿಂದ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನು (ತೊಂದರೆ ಗಳನ್ನು—ಹಿಂಸೆಗಳನ್ನು) ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ ; ಹೇ ರಾಜನ್ !, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂಕರಜಾತಿಗಳನ್ನೂ, ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯವರ ಜೀವಿಕಾವೃತ್ತಿ ಗಳನ್ನೂ, ಹಾಗೂ ಆ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಉಪದ್ರವ ಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಜಾತಿಭೇದಾನುಗುಣವಾಗಿ, ನಿಯತವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರ ವುಳ್ಳ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ, ಸಂಕರಜಾತಿಗಳ ದರ್ಶನ ಸ್ಪರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ

ಜೀವನಹೇತವಃ – ಜೀವನೋಪಾಯಸಾಧನಗಳೂ, ತಥಾ–ಹಾಗೂ, ಉಪದ್ರಾವಕಾಶ್ಚ–(ಅನ್ಯರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಪೀಡೆಯ ಕಾರಣಗಳೂ) ಉಪದ್ರವನಿಮಿತ್ತಗಳೂ, ನಾನಾಜಾತಿವಿಭೇದತಃ–ವಿವಿಧ ಜಾತಿಭೇದದಿಂದ, ಶುದ್ಧತಾತಾರತಮ್ಯಂ ಚ–ಶೌಚಭಂಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿವಿಧ (ಕರ್ಣಸ್ಪರ್ಶ, ಆಚಮನ, ಸ್ನಾನಾದಿ ತರತಮಗಳುಳ್ಳ) ಪ್ರಕಾರದ ಶುದ್ಧತೆಯೂ, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಪ್ರಸಂಗತಃ–ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಆಶ್ರಮಾಣಾಂ–ಆಶ್ರಮಗಳ, (ತಾರತಮ್ಯಂ–ತಾರತಮ್ಯವೂ), ತೇ–ನಿನಗೆ, ಕಥಿತಃ–(ಈ ಎಲ್ಲವೂ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಭೃಗು ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಜಾತಿವಿವೇಕವೆಂಬ ೩೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೨

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ರಾಜೋವಾಚ—

ನಾನಾಸಂಸಾರಹೇತೂನಾಂ ಲಿಂಗಾನಾಂ ಭೇದನೇ ನೃಣಾಂ ।
ಜಾಯತೇ ಮೋಕ್ಷಸಂಪತ್ತಿರಿತ್ಯಹಂ ಶ್ರುತವಾನ್ ಮುನೇ ॥ ೧ ॥

ಶೌಚಭಂಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಶುದ್ಧರಾಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ, ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆಶ್ರಮಗಳ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನೂ ನಿನಗಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆನು (೬೯–೭೦).

೩೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೨

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಜೀವರು, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲು (ದೇಹದಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ ಸುತ್ತಲು) ಕಾರಣವಾದ ಲಿಂಗದೇಹದ ಭಂಗವಾದನಂತರ ಮೋಕ್ಷವು

ಆದ್ಯದ್ವಿತೀಯಜಾತೀಯಜೀವಾ ಏವ ಸ್ವರೂಪತಃ ।
ಮುಕ್ತಾಃ ಕಿಂ ನು ಪ್ರಕುರ್ವಂತಿ ಪೂರ್ಣಕಾಮಾಃ ಸದಾ ಹಿ ತೇ ॥

ಅರ್ಥ :– ಮುನೇ–ಹೇ ಭೃಗುಋಷಿಗಳೇ !, ನಾನಾಸಂಸಾರಹೇತೂನಾಂ–ವಿವಿಧ ಜನ್ಮಗಳನ್ನೆತ್ತಲು ಕಾರಣಗಳಾದ, ಲಿಂಗಾನಾಂ–ಲಿಂಗದೇಹಗಳ, ಭೇದನೇ (ಸತಿ)–ಭಂಗವಾಗುತ್ತಿರಲು, ನೃಣಾಂ–ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷಸಂಪತ್ತಿಃ–ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಇತಿ–ಎಂದು, ಅಹಂ–ನಾನು, ಶ್ರುತವಾನ್–ಕೇಳಿದವನು (ಆಗಿದ್ದೇನೆ) ; ಸ್ವರೂಪತಃ–ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ, ಆದ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಜಾತೀಯಜೀವಾಃ–ಒಂದು, ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗಗಳ (೧೬ ಜಾತಿಯ) ಜೀವರು, ಮುಕ್ತಾಃ–ಮುಕ್ತರಾದನಂತರ, ಸದಾ–ನಿತ್ಯವೂ, ಪೂರ್ಣಕಾಮಾಃ–ಪೂರ್ಣಾನಂದವುಳ್ಳವರಾದ, ತೇ–ಅವರು, ಕಿಂ ನು ಕುರ್ವಂತಿ–(ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ?

ಭೃಗುರುವಾಚ—

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯಾಶ್ಚತುರ್ವರ್ಣಾ ಆದ್ಯಾ ಯೇ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ ।
ಮೂರ್ಧಾವಸಿಕ್ತಸೂತಾದ್ಯಾ ಅನುಲೋಮವಿಲೋಮಿನಃ ॥ ೩ ॥

ದೊರೆಯುವುದೆಂದು, ನಾನು, ಹೇ ಋಷಿಗಳೇ ! ಕೇಳಿರುವೆನು ; ಒಂದೆರಡನೆ ಜಾತಿಯ ಜೀವರು, ಮುಕ್ತರಾಗಿ, ಪೂರ್ಣಕಾಮರಾಗಿರುವಾಗ, ಸ್ವರೂಪಸಹಜ ವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳೆಂದು ತಾವು ನಿರೂಪಿಸಿದ, ಅವರ ವೃತ್ತಿಗಳೇನಾಗುವುವು ? ಮುಕ್ತಿ ಯಲ್ಲಿ ಆ ಜೀವರು ಏನು ಮಾಡುವರು (ಈ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದಾಗಬೇಕಾದುದೇನು ?) (೧–೨). ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :—(ಜಾತಿಗಣನೆಯಲ್ಲಿ) ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಗದವರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕುವರ್ಣದವರೂ, ಮೂರ್ಧಾವಸಿಕ್ತ ಮತ್ತು ಸೂತ ಮೊದಲಾದ[1] ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳೆಂಬ ೧೨ ಜಾತಿಯವರು

---

1 ಮೂರ್ಧಾವಸಿಕ್ತ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪುರುಷ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು ; ಸೂತ—ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುರುಷ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು ; ವಿವರಗಳು ೩೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲಿವೆ.

ದ್ವಿತೀಯಾ ದ್ವಾದಶೈವಂ ಸ್ಯುರ್ನೃಪಷೋಡಶಜಾತಯಃ ।
ಏತಜ್ಜಾತೀಯಯೋಷಾಭಿಃ ಸ್ವೀಯಾಭಿಃ ಸರ್ವದೈವತು ॥ ೪ ॥
ಸ್ವರೂಪಾನಂದಮಾಪನ್ನಾ ಮೋದಂತೇ ವಿಷ್ಣುಸದ್ಮಸು ।

ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯಾಃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಮೊದಲಾದ, ಚತುರ್ವರ್ಣಾಃ–ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯವರು, ಯೇ–ಯಾರು, ಆದ್ಯಾಃ–ಒಂದನೆಯ ವರ್ಗದವರೆಂದು, ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ–(ಈ ಹಿಂದೆ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರೋ (ಅವರು), ಮೂರ್ಧಾವಸಿಕ್ತ ಸೂತಾದ್ಯಾಃ–ಮೂರ್ಧಾವಸಿಕ್ತ ಮತ್ತು ಸೂತಜಾತಿಯವರೇ ಮೊದಲಾದ, ಅನುಲೋಮವಿಲೋಮಿನಃ–ಅನುಲೋಮಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳು, ದ್ವಾದಶ–೧೨ ಜಾತಿಗಳು, ದ್ವಿತೀಯಾಃ–ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗದವರು, ಸ್ಯುಃ–ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ; ನೃಪ–ಹೇ ರಾಜನ್ !, ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ಷೋಡಶಜಾತಯಃ–೧೬ ಜಾತಿಯವರು, ಸ್ವೀಯಾಭಿಃ – ತಮ್ಮ ನಿಯತಭಾರ್ಯರಾದ, ಏತಜ್ಜಾತೀಯ ಯೋಷಾಭಿಃ – ಈ ಜಾತಿಗಳಿಗೇ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ವಿಷ್ಣುಸದ್ಮಸು–ವೈಕುಂಠಾದಿ ವಿಷ್ಣುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವರೂಪಾನಂದಂ–ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು, ಆಪನ್ನಾಃ–ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ, ಸರ್ವದಾ ಏವ - ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಮೋದಂತೇ–ಸುಖಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣಸ್ತತ್ರ ವೇದಾದ್ಯಾಗಮನಿಷ್ಠಿತಾಃ ॥ ೫ ॥
ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ತೇ ವಿಷ್ಣುಂ ನಾನಾಯಾಗೈರ್ಯಜಂತಿ ತೇ ।
ಅನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣೋ ಯೇ ಚ ಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚಿತ್ತೈಸ್ತಮುಪಾಸತೇ ॥ ೬ ॥

ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಗದವರು, ಹೀಗೆ ೧೬ ಜಾತಿಯ ಜೀವರು, ಸ್ವಸ್ವಜಾತೀಯ ನಿಯತ ಪತ್ನಿಯರೊಂದಿಗೆ, ಮುಕ್ತರಾಗಿ, ವಿಷ್ಣುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ನಿತ್ಯವೂ (ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ) ಸುಖಿಸುತ್ತಿರುವರು (೩–೪). ಇವರಲ್ಲಿ, ವೇದಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರು, ವೇದಾದಿ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ನಾನಾ ಯಾಗಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಸೇವಾತತ್ಪರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, (ತಂತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಈ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವರು), ತಮತಮಗೆ ಉಚಿತವಾದ

ತತ್ರ–ಇವರ (ಈ ಮುಕ್ತರ) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣಃ–ವೇದಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಜಾತಿಯವರು, ಸ್ವಭಾವಾದೇವ–ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ, ವೇದಾದ್ಯಾಗಮನಿಷ್ಠಿತಾಃ–ವೇದಾದಿ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ (ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದು), ತೇ–ಅವರು, ವಿಷ್ಣುಂ–ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ನಾನಾಯಾಗೈಃ–ವಿವಿಧ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ, ಯಜಂತಿ–ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಯೇ ಚ–ಯಾವ ಮುಕ್ತರು, ಅನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣಃ–ಇತರ (ಪುರಾಣಶ್ರವಣಾದಿ, ನಾಮಜಪಕೀರ್ತನಾದಿ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರೋ, ತೇ–ಅವರು, ಸ್ವೋಚಿತೈಃ–ಸ್ವಯೋಗ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಿಂದ, ತಂ–ಆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು, ಉಪಾಸ್ಯತೇ–ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ.[1]

ನಿಪುಣಾ ಉತ್ತಮೋ ಶಿಲ್ಪೇ ಹೈಮಿಕಾದ್ಯಾಃ ಕುವಿಂದಕಾಃ ।
ನಾನಾವಾಣಿಜ್ಯಕಾರ್ಯೇ ಚ ರಥ್ಯಾಲಂಕಾರಹೇತವಃ ॥ ೭ ॥
ಹರಿಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವೈತೇ ವೈಕುಂಠಾದೌ ಸ್ವಭಾವತಃ ।
ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರಕುರ್ವಂತಿ ಸ್ವೋಚಿತೈಃ ಪಣ್ಯಕಾರಿಭಿಃ ॥ ೮ ॥

ಉತ್ತಮೋ–ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಶಿಲ್ಪೇ–ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ, ನಿಪುಣಾಃ–ನಿಪುಣರಾದ, ಹೈಮಕಾದ್ಯಾಃ–ಸುವರ್ಣಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಕುವಿಂದಕಾಃ–ವಸ್ತ್ರಾದಿ

ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ (೫–೬). ಭಂಗಾರದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಉತ್ತಮ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ (ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ) ನಿಪುಣರಾಗಿದ್ದವರು, ಹಾಗೂ, ವಿವಿಧ ವಾಣಿಜ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ರಾಜಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಕುಶಲರಾಗಿದ್ದವರು, ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ, ವೈಕುಂಠಾದಿ ಮುಕ್ತಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ, ತಂತಮ್ಮ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ನಾನಾ ಕರ್ಮ

---

[1] ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ ಸಹ ಜಾತಿಗಳುಂಟೇ, ಎಂದು ಸಂಶಯುಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ; ಅಮುಕ್ತರಾದ ಆಯಾ ಜಾತಿಯ ಜೀವರಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮಗಳು, ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುವೋ, ಅವರು ಆ ಜಾತಿಯ ಜೀವರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರಲ್ಲದೇ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿಯಂತೆ, ಜಾತಿಭೇದಗಳ ನಿಮಿತ್ತ ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪದಿಂದಿರುವ ಅವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಕೃತದೇಹಗಳೇ ಇಲ್ಲದಿರಲು, ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಮಡಿಮೈಲಿಗೆ, (ಶೌಚಭಂಗಾದಿ) ಸ್ಪೃಶ್ಯ-ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾದಿ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಆ ಎಲ್ಲರು ಪರಸ್ಪರ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿಯೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆಂಬಂಶವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವರು, ನಾನಾವಾಣಿಜ್ಯಕಾರ್ಯೈ-ವಿವಿಧವಾಣಿಜ್ಯಾದಿ ಕೆಲಸ ಗಳಲ್ಲಿ, (ನಿಪುಣಾಃ-ಕುಶಲರು), ರಥ್ಯಾಲಂಕಾರಹೇತವಃ-ರಾಜಬೀದಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವವರು, ಏತೇ-(ಈ ಮೊದಲಾದ) ಮುಕ್ತರು, ವೈಕುಂಠಾದೌ-ವೈಕುಂಠ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವಭಾವತಃ-ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ, ಹರಿಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಂ ಏವ – ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ, (ಯಾವ ಅನ್ಯಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೇ), ಸ್ವೋಚಿತೈಃ-ತಮತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಪಣ್ಯಕಾರಿಭಿಃ – ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದ, ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರಕುರ್ವಂತಿ-ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಆಯಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಾರೆ).

ವೃಕ್ಷಾದಯಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ತೇಽಪಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾದಿಚಾರಿಣಃ ।
ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾನೇ ವಿಮುಂಚಂತಿ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಸಂಚಯಂ ॥ ೯ ॥

ಸ್ವರೂಪೇಣ-ಸ್ವರೂಪದಿಂದ, ವೃಕ್ಷಾದಯಃ-ವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರು, ತೇ ಅಪಿ-ಅವರೂ ಸಹ (ಮುಕ್ತ ವೃಕ್ಷಾದಿ ಜೀವರೂ), ಸ್ವೇಚ್ಛಾದಿಚಾರಿಣಃ-ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾದ ವಿಹಾರವುಳ್ಳವರೇ (ಸಂಚಾರವುಳ್ಳವರೇ – ಅಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿನಂತೆ ಸ್ಥಾವರರಲ್ಲ); ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾನೇ-(ತಾವು ಸಂಚರಿಸುವ) ಪ್ರತಿಸ್ಥಳ ಗಳಲ್ಲಿ, ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಸಂಚಯಂ-ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ರಾಶಿಯನ್ನೇ, ವಿಮುಂಚತಿ-ಬಿಡುತ್ತವೆ (ಸುರಿಸಿಹೋಗುತ್ತವೆ).

ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ [1] (೭-೮). ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳಾದ (ಲತಾದಿ) ಜೀವರೂ, ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಸ್ಥಾವರತ್ವದ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ); ಈ ಮುಕ್ತರು ಸಂಚರಿಸಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ, ಫಲ

[1] ಜ್ಞಾನ-ಇಚ್ಛೆ-ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಜೀವಸ್ವರೂಪಧರ್ಮಗಳು; ಸ್ವರೂಪದೇಹ ದಿಂದಲೇ ವಿಹರಿಸುವ ಮುಕ್ತಜೀವರು, ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಭೂತವೇ ಆದ ನಾನಾಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ಅನುಪಪನ್ನವೇನಲ್ಲ; ಮುಕ್ತರ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅನ್ಯಪ್ರಯೋ ಜನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲ; ಮೌಕ್ತಿಕಾನಂದದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ; 'ಸಾಧ್ಯಾನಂದಸ್ವರೂಪಾಸ್ತು ಮುಕ್ತಿರ್ನೈವಾತ್ರ ಸಾಧನಂ' – ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ಸಿದ್ಧವಾದ) ಆನಂದಸ್ವರೂಪರಾದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಇತ್ಯಾದಿ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳೊಡನೆ ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾನ್ಯೇವ ತಾನ್ಯೇತೇ ಜೀವಾ ಭುಂಜಂತಿ ಲೀಲಯಾ ।
ನಾನೋದ್ಯಾನಗತಾಃ ಕೇಚಿದ್ರಥ್ಯಾಟ್ಟಾಲಕವರ್ತಿನಃ ॥ ೧೦ ॥

ರಥೈರಶ್ವೈರ್ಗಜಾದ್ಯೈಶ್ಚ ಯಾನೈಃ ಕ್ರೀಡಂತಿ ಜಾತುಚಿತ್ ।
ಅಶ್ವಾದ್ಯಾ ಅಪಿ ಮುಕ್ತಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇ ಮೋದಿನ ಏವ ಹಿ ॥ ೧೧ ॥

ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾನಿ–ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ, ತಾನಿ–ಅವುಗಳನ್ನು (ಆ ಫಲ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು), ಏತೇ ಜೀವಾಃ–ಅಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ಯ ಮುಕ್ತಜೀವರು, ಲೀಲಯಾ–ಲೀಲೆಯಿಂದ (ಕ್ರೀಡೆಗಾಗಿ), ಭುಂಜಂತಿ–ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಕೇಚಿತ್–ಕೆಲವರು (ಕೆಲವು ವೃಕ್ಷಾದಿ ಜೀವರು), ನಾನೋದ್ಯಾನಗತಾಃ–ವಿವಿಧ ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ (ವಿಹಾರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ) ಇರವುವಾಗುತ್ತವೆ ; (ಕೇಚಿತ್–ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು), ರಥ್ಯಾಟ್ಟಾಲಕವರ್ತಿನಃ–ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ (ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ), ಅಟ್ಟಾಲಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವೂ ಆಗಿರುತ್ತವೆ ; ಜಾತುಚಿತ್–ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ, ರಥೈಃ–ರಥ, ಅಶ್ವೈಃ–ಅಶ್ವ, ಗಜಾದ್ಯೈಃ–ಆನೆ ಮೊದಲಾದ, ಯಾನೈಃ–ಯಾನಗಳಿಂದ (ವಾಹನಗಳಿಂದ) ಸಹಿತರಾಗಿ, ಕ್ರೀಡಂತಿ–ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾರೆ ; ತೇ ಅಶ್ವಾದ್ಯಾಃ ಅಪಿ–(ಯಾನಗಳಾದ) ಅಶ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಹ, ಮುಕ್ತಾಃ–ಮುಕ್ತರೇ ; ಸರ್ವೇ – ಎಲ್ಲರೂ (ವಾಹನ-ವಾಹ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲರೂ), ಮೋದಿನಃ ಏವ–ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿರುವರು ; (ಹೊತ್ತವನಿಗೆ ಶ್ರಮಾದಿಗಳು, ಹೊರಲ್ಪಟ್ಟವನಿಗೆ ಸುಖಾದಿಗಳೆಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲ).

ಪುಷ್ಪಗಳ ರಾಶಿಗಳನ್ನೇ ಸುರಿದು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (೯). ಈ ಫಲಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಶುದ್ಧಸತ್ವಾತ್ಮಕವಾದವುಗಳು [1]—ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಜೀವರು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವು ಮುಕ್ತವೃಕ್ಷಜೀವರು, ಉದ್ಯಾನ, ರಥಬೀದಿ, ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು ; ಮತ್ತು ಕೆಲವರು, ಅಶ್ವಗಜಾದಿಗಳಿಂದ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುವ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅಶ್ವಾದಿ ವಾಹನಗಳೂ, ಮುಕ್ತಜೀವರೇ ; ಸರ್ವರೂ ಆನಂದಸ್ವರೂಪರೇ (ಶ್ರಮಾದಿಗಳು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ)

---

2 ಶುದ್ಧಸತ್ವವೆಂಬುದು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡದ, (ರಜತಮಗಳ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದ) ಪ್ರಕೃತಿತತ್ವದ ಒಂದು ಭಾಗ. ಈ ಪ್ರಮೇಯವು, ಮುಕ್ತರ ನಾನಾ ಭೋಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲಿದೆ.

ನಿಂದ್ಯಾಸ್ತು ವೃತ್ತಯಸ್ತತ್ರ ನ ಪ್ರವರ್ತಂತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ।
ತತ್ರಾಧಿಕಾರಿಜಾತ್ಯಾಸ್ತು ಸ್ವೋಚಿತೈರ್ನಾಮಮಂತ್ರಕೈಃ ॥ ೧೨ ॥
ಉಪಾಸತೇ ಹರಿಂ ನಿತ್ಯಂ ದೂರಾತ್ಪರಿಚರಂತಿ ಚ ।

ತತ್ರ–ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ), ನಿಂದ್ಯಾಃ–ನಿಂದ್ಯವಾದ (ಹೇಯವಾದ–ನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದ), ವೃತ್ತಯಃ–ವೃತ್ತಿಗಳು (ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವ್ಯವಹಾರಗಳು–ವಂಚಕತ್ವಾದಿಗಳು), ಕರ್ಹಿಚಿತ್–ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ (ಒಮ್ಮೆಯೂ), ನ ಪ್ರವರ್ತಂತಿ ತು – ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಯಾವ ಮುಕ್ತನಿಂದಲೂ ಅವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ; ತತ್ರ–ಮುಕ್ತಜೀವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರಿಜಾತ್ಯಾಃ–ವಿಶಿಷ್ಟಾಧಿಕಾರಗಳುಳ್ಳ ಉತ್ತಮಜಾತಿಯವರು, ಸ್ವೋಚಿತೈಃ–ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಂದಲೂ (ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದಲೂ), ನಾಮಮಂತ್ರಕೈಃ–(ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದವರು) ನಾಮಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ (ಮಂತ್ರಜಪಾದಿಗಳಿಂದ), ಹರಿಂ–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಉಪಾಸತೇ–ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ದೂರಾತ್–(ಶೂದ್ರಾದಿ ವರ್ಣದವರು) ದೂರದಿಂದಲೇ, ಪರಿಚರಂತಿ–ಸೇವಕರಂತೆ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕರಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಾನಂದಮಾತ್ರಪೂರ್ಣಾಸ್ತೇ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಮಾನುಷೋತ್ತಮಾಃ ॥
ಜಂಬೂದ್ವೀಪಪತೇ ರಾಜ್ಞೋ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಸತತಂ ಸ್ವತಃ ।
ಸ್ವೇಷ್ಟಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಭೃತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಸಂಭೃತೋ ವೈರಿವರ್ಜಿತಃ ॥ ೧೪ ॥

(೧೦–೧೧). ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ ನಿಂದ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳಾವುವೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಯಾವ ಮುಕ್ತನಿಂದಲೂ ದೋಷಯುಕ್ತವ್ಯವಹಾರಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ ; ಆಧಿಕಾರಿಕ ಜಾತಿಯವರು ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ—ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಸ್ವೋಚಿತ (ಸಾಧನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗುರೂಪದಿಷ್ಟ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ) ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನೂ ಅಧಮರು (ಕೆಳಗಿನ ಮುಕ್ತರು) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ಪರಿಚಾರಕರಾಗಿ ಓಲೈಸುತ್ತಾರೆ (೧೨). ಮುಕ್ತಮಾನುಷೋತ್ತಮಜೀವರು, ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾನುಭವದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ; ಸರ್ವದಾ ತನಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯರಾದ ಪತ್ನೀ ಪುತ್ರ ಭೃತ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದು ಶತ್ರುರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಯಂ ಸಮರ್ಥ

ಯಸ್ತಸ್ಯ ಯತ್ಸುಖಂ ಲೋಕೇ ಮುಕ್ತವಿಪ್ರಸ್ಯ ತಾದೃಶಂ ।
ತದನ್ಯಜಾತೌ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನ ಕ್ರಮೇಣ ತು ॥ ೧೫ ॥

ಮಾನುಷೋತ್ತಮಾಃ–ಮಾನುಷೋತ್ತಮರಾದ, ತೇ – ಆ ಮುಕ್ತರು, ಸ್ವಾನಂದಮಾತ್ರಪೂರ್ಣಾಃ–ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾನುಭವದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣರೆಂದು (ಅನ್ಯ ನಿರಪೇಕ್ಷರೆಂದು), ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ–ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕವರು ; ಯಃ–ಯಾರು, ಸ್ವೇಷ್ಟಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಭೃತ್ಯಾದ್ಯೈಃ–ತನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಪತ್ನೀ ಪುತ್ರ ಭೃತ್ಯರಿಂದ,

---

ನಾಗಿಯೂ ಇರುವ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾಜನಿಗೆ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಸುಖವಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಸುಖವು ಮುಕ್ತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗಿರುತ್ತದೆ—ಇತರ ಜಾತಿಯ ಮುಕ್ತರಿಗೆ,[1] ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಿಂದ (ಸ್ವಯೋಗ್ಯ) ಪೂರ್ಣಸುಖವಿರುವು

---

1 ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವಗಳ ನಿರ್ಣಯಪ್ರಕಾರವು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, ಮುಕ್ತರ ಆನಂದತಾರತಮ್ಯವನ್ನು (ತೈತ್ತಿರೀಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು) ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ ; 'ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃಪ ನರಾಃ' (ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನ)ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ಪಂಚವಿಧರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ—ದೇವ, ಋಷಿ, ಪಿತೃ, (ಪ) ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ನರ (ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮ)ರೆಂಬುದಾಗಿ. ನರಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಿ ತೃಣಜೀವಪರ್ಯಂತರಾದ ಇತರ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಲ್ಲರ ಸಮಾವೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಸತ್, ಚಿತ್, ಆನಂದ, ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ; ('ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಆತ್ಮೇತಿ ಮಾನುಷ್ಯೈಸ್ತು ...... '– ಅಣುಭಾಷ್ಯ) ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕರಾದ ತೃಣಾದಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವರೂ ಇರುವರೆಂದು ಅನ್ಯಬಹುಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಕ್ತ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರೆಂಬ ಮುಕ್ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಯ ಜೀವರ ಆನಂದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ತೃಣಾದಿ ಜೀವರ ಮೌಕ್ತಿಕಾನಂದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಇನ್ನೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ, ಮಾನುಷೋತ್ತಮರಿಂದ ಮೇಲಿನವರಾದ, ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರ ಆನಂದತಾರತಮ್ಯವೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನೋಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವರ ಪಂಚವಿಧತ್ವವು, ಬಹುವಿಧದ ಒಳಪ್ರಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು ; ಈ ಜೀವಸಮುದಾಯವನ್ನು ಐದು ದೊಡ್ಡ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಳಪ್ರಭೇದಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಸಂಭೃತಃ–ಪರ್ಯಾಪ್ತನು (ಪೂರ್ಣನು–ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದವನು) ಆಗಿರುವನೋ, ವೈರಿವರ್ಜಿತಃ–ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದವನೋ, ತಸ್ಯ–ಆತನ (ಅಂಥ), ಸತತಂ–ಸದಾ, ಸ್ವತಃ–ಸ್ವಯಂ (ಅನ್ಯಸಹಾಯರಹಿತನಾಗಿ), ದಕ್ಷಸ್ಯ – ಸಮರ್ಥನಾದ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪಪತೇಃ–ಜಂಬೂದ್ವೀಪಾಧಿಪತಿಯಾದ, ರಾಜ್ಞಃ–ರಾಜನಿಗೆ, ಲೋಕೇ–ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಯತ್ಸುಖಂ–ಯಾವ ಸುಖವೋ (ಎಷ್ಟು ಸುಖವೆಂದು ಇಹದಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಬಹುದೋ), ತಾದೃಶಂ–ಆ ಪ್ರಕಾರದ ಸುಖವನ್ನು, ಮುಕ್ತವಿಪ್ರಸ್ಯ–ಮುಕ್ತಬ್ರಾಹ್ಮಣಜೀವನಿಗೆ, ವಿಜ್ಞೇಯಂ–ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು; ತದನ್ಯಜಾತೌ–ಆತನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ ಇತರ ಜಾತಿಯ ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನ–ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ, ಕ್ರಮೇಣ ತು–ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ (ಜಾತಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮದಿಂದಲೇ),(ವಿಜ್ಞೇಯಃ–ಸುಖವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು).

ದೀರ್ಘವಂಶಃ ಷಣ್ಣವತ್ಯಶೀತಿವಂಶಸುವಿಸ್ತೃತಂ ।
ಕ್ಷೇತ್ರಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ರಾಜನ್ ವಂಶಸ್ಯಾದ್ದಶಹಸ್ತಕಃ ॥ ೧೬ ॥
ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ಸು ಭುವಿ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಸ್ವಾಯತ್ತಂ ನಿರುಪದ್ರವಂ ।
ತೃಣಾನಾಂ ತಾದೃಶಾನಂದಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತು ದ್ವಿಗುಣೋ ಮತಃ ॥ ೧೭ ॥

ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (೧೩–೧೫). ಒಂದು ವಂಶವೆಂದರೆ ಹತ್ತು ಮೊಳದ ಅಳತೆ; ೯೬ ವಂಶ ಉದ್ದವೂ, ೮೦ ವಂಶ ಅಗಲವೂ ಇರುವ ಭೂಪ್ರದೇಶವು 'ಕ್ಷೇತ್ರ'ವೆನಿಸುತ್ತದೆ; ಯಾರಿಗೆ, ಪರೋಪದ್ರವವಿಲ್ಲದ, ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಭೂಮಿಯ ಒಡೆತನವಿರುವುದೋ, ಆತನಿಗೆ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಆನಂದವು, ತೃಣಜೀವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ (ಅದೂ ದುಃಖಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದ ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ); ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ (ಈ ಮುಕ್ತಜೀವರಿಗೆ) [1] ತೃಣಜೀವನ

[1] ಅನಂತರಾಶಿಗಳ ಜೀವರಿದ್ದಾರೆ; ಒಂದೊಂದು ರಾಶಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಖ್ಯ ಜೀವರಿರುವರು; ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯರು; ಜೀವಸ್ವರೂಪಗಳು ವಿವಿಧವಾದ ಅಸಂಖ್ಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳವುಗಳು; ತೃಣಾದಿ ಜೀವರು, ಆಯಾ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಸ್ವರೂಪಗಳುಳ್ಳವರೇ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವರು, ಈ ಎಲ್ಲ ವಿವಿಧವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಆಕಾರದ ಜೀವವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ, ತ್ರಿವಿಧಜೀವರೂ ಇರುವರು; ಎಲ್ಲ ಜೀವಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಇಚ್ಛಾಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುತವಾದವುಗಳೇ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಸ್ವರೂಪಗಳು ಆನಂದಾತ್ಮಕವಾದವುಗಳು, ಮಿಶ್ರಜೀವಸ್ವರೂಪಗಳು ಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರಸ್ವರೂಪ

ಓಷಧೀನಾಂ ಚ ವಲ್ಲೀನಾಂ ಗುಲ್ಮಾನಾಂ ದ್ವಿಗುಣಸ್ತತಃ ।
ವೃಕ್ಷಾಸ್ತು ದ್ವಿಗುಣಾನಂದಾಸ್ತಥೈವ ಕ್ಷುದ್ರಜಂತವಃ ॥ ೧೮ ॥
ತತೋ ದ್ವಿಗುಣಿತಾನಂದಾಃ ಪಕ್ಷಿಣೋ ಜಲಜಾ ಅಪಿ ।
ತತೋಽಪಿ ದ್ವಿಗುಣಾ ಗ್ರಾಮ್ಯಾಃ ಪಶವಶ್ಚ ಮೃಗಾ ಅಪಿ ॥ ೧೯ ॥
ತತೋ ದ್ವಿಗುಣಿತಾ ಅಶ್ವಾಸ್ತತೋ ದ್ವಿಗುಣಿತಾ ಗಜಾಃ ।
ಪ್ರತಿಲೋಮಿಷು ಹೀನೋ ಯಃ ಸತಚ್ಛತಗುಣಾಧಿಕಃ ॥ ೨೦ ॥
ತತೋ ಯಥಾಕ್ರಮಾನಂದಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಮಾನುಷೋತ್ತಮಾಃ ।
ಕಿಂಚಿತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಮಿಥೋಽಪ್ಯೇಷಾಂ ನ್ಯೂನತಾಧಿಕತಾ ಸುಖೇ ॥ ೨೧ ॥

ದೀರ್ಘವಂಶಃ–ಉದ್ದದ ವಂಶವು, ಷಣ್ಣವತಿ–೯೬ ಉಳ್ಳ, ಅಶೀತಿವಂಶ ಸುವಿಸ್ತೃತಂ–೮೦ ವಂಶಗಳ ವಿಸ್ತಾರ (ಅಗಲ) ವುಳ್ಳ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ–(ಭೂಪ್ರದೇಶವು), ಕ್ಷೇತ್ರಂ–ಕ್ಷೇತ್ರವು, ಇತಿ ಉಚ್ಯತೇ–ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ; ರಾಜನ್–ಹೇ ರಾಜನೇ !, ದಶಹಸ್ತಕಃ–ಹತ್ತು ಮೊಳಗಳ ಉದ್ದವು, ವಂಶಃ ಸ್ಯಾತ್–'ವಂಶ' ವೆನಿಸುತ್ತದೆ ; ಯಸ್ಯ–ಯಾರಿಗೆ, ಸುಭುವಿಕ್ಷೇತ್ರಂ–ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ

ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ; ಗಿಡಬಳ್ಳಿಜೀವರಗಿಂತ ಗುಲ್ಮಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವೂ ; ವೃಕ್ಷಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವೂ; ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅದರ ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವೂ ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಗ್ರಾಮ್ಯಪಶುಗಳು ಮತ್ತು ಮೃಗಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವೂ ; ಅಶ್ವಗಳಿಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ದ್ವಿಗುಣವೂ ; ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ದ್ವಿಗುಣವಾದ ಆನಂದವು, ಗಜಗಳಿಗೂ ; ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಗಜಕ್ಕಿಂತ ಶತಗುಣಾಧಿಕಾನಂದವು ಪ್ರತಿಲೋಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠನಾದ

ಗಳೇ ; ತಮೋಯೋಗ್ಯಸ್ವರೂಪಗಳು, ದುಃಖಾತ್ಮಕಗಳೇ ಆಗಿರುವುವು. ಹೀಗಿರುವ ಜೀವರಿಗೆ, ಸಾಧನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವಾಗ) ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ, ಸ್ವರೂಪಭಿನ್ನಗಳಾದ (ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ) ಭೌತಿಕದೇಹಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಹ್ಯದೇಹವನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರ ಸ್ವರೂಪವೂ ಅದೇ ಆಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಲಾಗದು ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಪಶುಪಕ್ಷಿವೃಕ್ಷಾದಿಜೀವರಿಗೆ, ಮನುಷ್ಯದೇಹವೂ, (ಸಾಧನಾರ್ಥವಾಗಿ) ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಬಹುಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದುವು ; ವಿಸ್ತಾರಭಯದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಲಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಸಕ್ತ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎಲ್ಲ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ.

'ಕ್ಷೇತ್ರ'ಪ್ರಮಾಣದ (ಅಳತೆಯ) ಭೂಪ್ರದೇಶವು, ನಿರುಪದ್ರವಂ–ಅನ್ಯರ ಉಪದ್ರವವಿಲ್ಲದೇ, ಸ್ವಾಯತ್ತಂ–ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ, ಸ್ಯಾತ್–ಇರುವುದೋ, ತಾದೃಶಾನಂದಃ–ಅಷ್ಟು (ಭೂ ಒಡೆತನವಿದ್ದವನ) ಆನಂದವು, ತೃಣಾನಾಂ–ತೃಣಜೀವರಿಗೆ, ಸ್ಯಾತ್–ಆಗುತ್ತದೆ ; ಓಷಧೀನಾಂ–ಓಷಧಿಗಳಿಗೆ (ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ ಜೀವರಿಗೆ), ಚ–ಮತ್ತು, ವಲ್ಲೀನಾಂ–ಬಳ್ಳಿಜೀವರಿಗೆ, ತಸ್ಮಾತ್–ಅದಕ್ಕಿಂತ (ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಮಾಣದ ಭೂ ಒಡೆತನದ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ), ತತ್–ಆನಂದವು, ದ್ವಿಗುಣಃ–ಎರಡರಷ್ಟು ಅಧಿಕವು ; ತತಃ–ಅದಕ್ಕಿಂತ (ಈ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ), ಗುಲ್ಮಾನಾಂ–ಗುಲ್ಮ (ಪೊದೆಗಳು) ಗಳಿಗೆ, ದ್ವಿಗುಣಃ – ದ್ವಿ ಗು ಣಾ ನಂ ದ ವು ; ವೃಕ್ಷಾಃ–ವೃಕ್ಷಗಳು (ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳು), ತದ್ದ್ವಿಗುಣಾನಂದಾಃ–ಅದಕ್ಕಿಂತ ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವುಳ್ಳವು ; ಕ್ಷುದ್ರಜಂತವಃ–ಅಲ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ತಥೈವ–ಅಷ್ಟೇ ಆನಂದವುಳ್ಳವು ; ಪಕ್ಷಿಣಃ–ಪಕ್ಷಿಗಳೂ, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಜಲಜಾಃ–ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ತತಃ–ಅದಕ್ಕಿಂತ, ದ್ವಿಗುಣಿತಾನಂದಾಃ–ದ್ವಿಗುಣಿತವಾದ ಆನಂದವುಳ್ಳವು ; ತತೋಽಪಿ–ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಗ್ರಾಮ್ಯಾಃ–ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ (ಊರಲ್ಲಿರುವ), ಪಶವಃ–ಪಶುಗಳೂ, ಮೃಗಾಃ ಅಪಿ–ಮೃಗಗಳೂ ಸಹ (ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವುವೂ), ದ್ವಿಗುಣಾಃ–ದ್ವಿಗುಣವಾದ ಆನಂದವುಳ್ಳವು ; ತತಃ–ಆ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ, ಅಶ್ವಾಃ–ಅಶ್ವಗಳು, ದ್ವಿಗುಣಿತಾಃ–ಎರಡರಷ್ಟು ಆನಂದವುಳ್ಳವು ; ತತಃ–ಅಶ್ವಗಳಗಿಂತ, ಗಜಾಃ–ಆನೆಗಳು, ದ್ವಿಗುಣಿತಾಃ–ದ್ವಿಗುಣಾನಂದವುಳ್ಳವು ; ಯಃ–ಯಾವ ಮನುಷ್ಯಜೀವನು, ಪ್ರತಿಲೋಮಿಷು–ಪ್ರತಿಲೋಮ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಹೀನಃ–ಕನಿಷ್ಠನೋ, ಸಃ–ಅವನು, ತಚ್ಛತಗುಣಾಧಿಕಃ–ಗಜಕ್ಕಿಂತ ೧೦೦ ಗುಣ ಅಧಿಕಾನಂದವುಳ್ಳವನು ; ತತಃ–ಆನೆಗಿಂತ, ಮಾನುಷೋತ್ತಮಾಃ–ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರು, ಯಥಾಕ್ರಮಾನಂದಾಃ–ತಾ ರ ತ ಮ್ಯಾ ನು ಗು ಣ ವಾ ದ ಅಧಿಕಾನಂದವುಳ್ಳವರು ; ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ–(ಎಂದು) ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು ; ತೇಷಾಂ–ಈ ಮುಕ್ತರ, ಸುಖೇ–ಆನಂದದಲ್ಲಿ, ಕಿಂಚಿತ್ಕಿಂಚಿತ್–ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ, ಮಿಥಃ–ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ, ನ್ಯೂನತಾಧಿಕತಾ–ಕೊರತೆಯೂ ಆಧಿಕ್ಯವೂ (ಇರುವುದುಂಟು).

ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ (ಚಂಡಾಲನಿಗೂ), ಆತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಿಗೆ (ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮ ಜೀವರಿಗೆ) ತಾರತಮ್ಯಾನುಗುಣವಾದ ಅಧಿಕ ಆನಂದವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮವರ್ಗದ ಜೀವರಲ್ಲಿ, ಪರಸ್ಪರ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯಗಳು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು (೧೬–೨೧).

ಮಾನುಷಾನಂದಮಾರಭ್ಯ ನೃಪಗಂಧರ್ವದೇವತಾಃ ।
ಪಿತರೋ ದೇವತಾಭೃತ್ಯಾಃ ಕರ್ಮದೇವಾಶ್ಚ ತಾತ್ವಿಕಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ವಹ್ನ್ಯಾದಯಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಾದ್ಯಾ ಇಂದ್ರೋಮಾಶಿವವೇಧಸಃ ।
ಕ್ರಮಾತ್ ಸ್ಯುರಧಿಕಾನಂದಾ ದಶಶಃ ಶತಶಸ್ತಥಾ ॥ ೨೩ ॥

ಸಹಸ್ರಶೋಽಪ್ಯಯುತಶೋ ಮುಕ್ತಿಗಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ।
ತತ್ಸ್ವಾಮಿಕಾಸ್ತದನುಗಾಃ ಸ್ವಾನಂದಪರಿಪೂರಿತಾಃ ॥ ೨೪ ॥

ವೈಕುಂಠಾದಿಷು ಮೋದಂತೇ ಸದಾ ಹರಿಪರಾಯಣಾಃ ।

ಮಾನುಷಾನಂದಂ–ಮನುಷ್ಯಜೀವನಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಆನಂದವನ್ನು, ಆರಭ್ಯ–ಮೊದಲುಮಾಡಿ, ನೃಪಗಂಧರ್ವದೇವತಾಃ–ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವರು, ಆಜಾನಜದೇವತೆಗಳು, ಪಿತರಃ–ಪಿತೃಗಳು (ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು), ದೇವತಾಭೃತ್ಯಾಃ–ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಕರ್ಮದೇವಾಃ–ಕರ್ಮಜದೇವತೆಗಳು, ಚ–ಹಾಗೂ,

ಮನುಷ್ಯಜೀವನಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಈ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಆಜಾನಜರು, ಪಿತೃಗಳು, ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಕರ್ಮಜದೇವತೆಗಳು, ಮತ್ತು ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೂ, (ಅವರಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರು, ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು ಇಂದ್ರ, ಉಮಾ, ರುದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವ, ಇವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಉಕ್ತ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ (ತಾರತಮ್ಯಾನುಗುಣವಾಗಿ) ೧೦, ೧೦೦, ೧೦೦೦, ೧೦೦೦೦ಗಳಷ್ಟು (ಗುಣಾಧಿಕ) ಅಧಿಕಾನಂದವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; [1] ಈ ಎಲ್ಲರೂ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿವುಳ್ಳವರು—ಆತನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು—ಆತನೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು; ಮತ್ತು ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದಪೂರ್ಣರಾಗಿ, ನಿತ್ಯವೂ ಹರಿ ಪರಾಯಣರಾಗಿ, ವೈಕುಂಠಾದಿ ಮುಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸುತ್ತಾರೆ (೨೨–೨೪). ಹೀಗೆಯೇ ತಾಮಸರಲ್ಲಿಯೂ (ತಮೋಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ) ಅವರು ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ

[1] ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಆನಂದವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ), ಆನಂದತಾರತಮ್ಯವು ನಿರೂಪಿತ ವಾಗಿದೆ. ಕೆಳಗಿನವರಗಿಂತ ಮೇಲಮೇಲಿನವರು ಶತಗುಣಾಧಿಕವಾದ ಆನಂದವುಳ್ಳವರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ತಾಭ್ಯಶ್ಚ ತೇ ಶತಗುಣೈರ್ದಶತೋಽವರಿಷ್ಠಾಃ ಪಂಚೋತ್ತರೈರಪಿ...' ಎಂದರೆ, ಉಮಾದಿ ದೇವಿಯರಗಿಂತ ಮೇಲಿನವರಾದ ರುದ್ರ, ವಾಣೀ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು, ೧೦೦ ಗುಣಗಳಿಂದ, ೧೦ ಗುಣ

ತಾತ್ವಿಕಾಃ–ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ; (ಅವರಲ್ಲಿಯೂ), ವಹ್ನ್ಯಾದಯಃ– ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವರು, ಸೂರ್ಯಾದ್ಯಾಃ – ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದವರು, ಇಂದ್ರೋಮಾಶಿವವೇಧಸಃ–ಇಂದ್ರ, ಉಮಾ, ರುದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮರು, ಕ್ರಮಾತ್– ಉಕ್ತಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ದಶಶಃ–ಹತ್ತರಷ್ಟು (ಹತ್ತುಗುಣ), ತಥಾ–ಹಾಗೂ, ಶತಶಃ– ೧೦೦ ಗುಣದಷ್ಟು, ಸಹಸ್ರಶಃ–೧೦೦೦ದಷ್ಟು, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಅಯುಶತಃ– ಹತ್ತು ಸಾವಿರದಷ್ಟು, ಅಧಿಕಾನಂದಾಃ–ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದವುಳ್ಳವರು, ಸ್ಯುಃ– ಆಗಿರುವರು; (ಇವರೆಲ್ಲರೂ), ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ–ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಂದಿಗೆ, ಮುಕ್ತಿಗಾಃ–ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವರು, ತತ್ಸ್ವಾಮಿಕಾಃ–(ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೇ) ಆತನೇ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗುಳ್ಳವರು (ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಆತನ ಅಧೀನರಾಗಿರುವರು), ತದನುಗಾಃ–(ಸದಾ) ಆತನ ಅನುಯಾಯಿಗಳೇ ಆಗಿರುವವರು ; ಸ್ವಾನಂದ– ಪರಿಪೂರಿತಾಃ–ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಾನಂದದಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾಗಿ, ಸದಾ–ನಿತ್ಯವೂ, ಹರಿಪರಾಯಣಾಃ – ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವವರಾಗಿ (ಹರಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ), ವೈಕುಂಠಾದಿಷು–ವೈಕುಂಠವೇ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಮೋದಂತೇ–ಸುಖಿಸುತ್ತಾರೆ (ನಾನಾ ಭೋಗಗಳಿಂದ ಸಹ ಆನಂದಿಸುತ್ತಾರೆ).

ಹೊಂದುವ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಸಹ ತಾರತಮ್ಯವಿರುತ್ತದೆ; ಯಾರೊಬ್ಬನು, ಒಂದು ದಿನವೆಲ್ಲ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯದೇ ಉಪೋಷಣಮಾಡಿದರೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ

ಗಳಿಂದಲೂ, ಐದು ಮತ್ತು ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ, ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದವುಳ್ಳವರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ, 'ಶತಂಗುಣನಾಮ' ಎಂದಾರಂಭಿಸಿ, 'ರುದ್ರಸ್ಯ ಯತ್ ಜ್ಞಾನಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಕ್ ದ್ವಿಗುಣೀಕರ್ತವ್ಯಂ । ಅಯಮೇಕಗುಣೋ ನಾಮ । ಏವಂ ದ್ವಿಗುಣೀಕರಣೇ ನಾಧಿಕಂ ಯತ್ ಜ್ಞಾನಂ । ತದೇವ ಜ್ಞಾನಂ ಪುನರ್ದ್ವಿಗುಣೀಕರ್ತವ್ಯಂ । ಇದಂ ಗುಣದ್ವಯಂ ನಾಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ, ಎಂಬ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ರೀತಿ ಶತಗುಣ ವೆಂದರೆ 2100 ಕೋಟಿಗೂ ಅಧಿಕ ಗುಣವೆಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ರುದ್ರದೇವನ ಜ್ಞಾನ ಕ್ಕಿಂತ ೧೦೦ರಷ್ಟು (೧೦೦ರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಷ್ಟು) ಮಾತ್ರ ವಾಯುದೇವರ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ– ಅಸಂಖ್ಯಗುಣಾಧಿಕವಾದ ಮಹಾಜ್ಞಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. 'ಶಬ್ದಃ ಶತಂ ದಶಸಹಸ್ರ ಮಿತಿ ಸ್ಮ ಯಸ್ಮಾತ್...' ಇತ್ಯಾದಿ (ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ), ದಶ, ಶತ, ಸಹಸ್ರ ಶಬ್ದ ಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು, ಅಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯಾಮಾತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯದೇ, (ದಶಶಬ್ದವು ಶತಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವೂ ಆಗಿರುವಂತೆ) ಅಧಿಕಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳೆಂದೂ ಅನ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಏವಂ ತಾಮಸಜೀವಾನಾಂ ಕ್ರಮೋ ದುಃಖೇ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥ ೨೫ ॥

ಏಕರಾತ್ರನಿರಾಹಾರೋ ನಿರ್ಜಲಶ್ಚಾಪಿ ಯಲ್ಲಭೇತ್ ।
ದುಃಖಂ ತು ತಾದೃಶಂ ದುಷ್ಟೇ ತೃಣಜೀವೇ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ ॥ ೨೬ ॥

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ತಮೋಯೋಗ್ಯಜೀವರ ತಮಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯನರಕ ದುಃಖತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ :—

ಏವಂ–ಹೀಗೆಯೇ (ಮುಕ್ತರಾದ, ಪ್ರಾಕೃತಬಂಧನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ), ತಾಮಸಜೀವಾನಾಂ–ತಮೋಯೋಗ್ಯಜೀವರಿಗೆ, ದುಃಖೇ–ದುಃಖಾನುಭವವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕ್ರಮಃ–ಕ್ರಮವು (ತಾರತಮ್ಯವು), ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ–ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ; ಏಕರಾತ್ರನಿರಾಹಾರಃ–ಒಂದು ದಿನ ಆಹಾರವಿಲ್ಲದ, ನಿರ್ಜಲಃ–ಜಲಪಾದರಹಿತನಾದವನು (ಒಂದು ದಿನ, ನೀರನ್ನು ಸಹ ಕುಡಿಯದೇ ಉಪವಾಸಮಾಡಿದವನು), ಯತ್–ಯಾವ ದುಃಖವನ್ನು, ಲಭೇತ್–ಹೊಂದುವನೋ, ತಾದೃಶಂ–ಅದರಂತಿರುವ (ಅಷ್ಟು), ದುಃಖಂ–ದುಃಖವನ್ನು, ದುಷ್ಟೇ–ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದ (ತಮೋಯೋಗ್ಯನಾದ), ತೃಣಜೀವೇ–ತೃಣಜೀವನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ– (ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಲಭಿಸುವುದೆಂದು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ತತಃ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ ಕಲ್ಯಂತಾ ದುಃಖರೂಪಿಣಃ ।
ಸರ್ವಸಂಧಿಷು ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಹಕಂಟಕವೇಧನಂ ॥ ೨೭ ॥

ಹೃದಯೇ ಶಲ್ಯವೇಧೋಽಪಿ ಪೀಡ್ಯಮಾನಃ ಕ್ಷುಧಾ ತೃಷಾ ।
ಮಹಾಂಧಕಾರೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ತಪ್ಯಮಾನೋ ಮಹೋಷ್ಮಣಾ ॥ ೨೮ ॥

(ಎಷ್ಟು) ದುಃಖವಾಗುವುದೋ, ಅಷ್ಟು ದುಃಖವು (ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಮುಕ್ತನಾದ ತಾಮಸ ತೃಣಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (೨೫–೨೬). ತಾಮಸ ತೃಣಜೀವನಿಂದ ನೀಚನೀಚ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಲಿಪರ್ಯಂತರಾದ ತಮೋಯೋಗ್ಯರೆಲ್ಲರೂ, ದುಃಖಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರೇ ಆಗಿರುವರು ; ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ, ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ, ದೇಹದ ಎಲ್ಲ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ (ಮರ್ಮಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ) ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು (Iron nails) ಬಡಿದರೆ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಣವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ, ಯಾವ ದುಃಖಾನುಭವವಾಗುವುದೋ, ಹಸಿವೆ ನೀರಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು, ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಗಳುಳ್ಳ

ಸ್ವೇಷ್ಟಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರನಾಶೋತ್ಥದುಃಖವಾಂಶ್ಚ ಶಿಲಾಹತಃ ।
ಮುಹುರ್ಮುಹುರ್ಭವೇದೀದೃಕ್ ಕಲಿರ್ದುಃಖಾಯುತಾಂಶಭುಕ್॥

ಭವೇನ್ನ ವೇತ್ತಿ ನೋ ಜಾನೇ ರಾಜನ್ ವಿಷ್ಣುದ್ರುಹಃ ಫಲಂ ।
ಯತ್ರ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಕಷ್ಟಂ ಮನಸಾ ಸಹಿತೈರಪಿ ॥ ೩೦ ॥

ದುಃಖಂ ದುರ್ವಿಷಯೈರ್ಲಭ್ಯಂ ತಾದೃಶಂ ತತ್ತಮಃ ಸ್ಮೃತಂ ।
ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹೈಕಲಭ್ಯಂ ತದೂರ್ಧ್ವಂ ಮಧ್ಯಂ ತಥಾಧರಂ ॥ ೩೧ ॥

ತತಃ–ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೆಳಗೆ (ತೃಣಜೀವನ ಕೆಳಗೆ), ಕ್ರಮೇಣ– (ನೀಚ ನೀಚ ಅಥವಾ ಅಧಮಾಧಮ) ಕ್ರಮದಿಂದ, ಕಲ್ಯಂತಾಃ–ಕಲಿಯೇ ಅಂತ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳ (ಅಧಮಾಧಮನಾದ ಕಲಿಯವರೆಗಿನ) ಜೀವರು, ದುಃಖರೂಪಿಣಃ–ದುಃಖಸ್ವರೂಪ ವುಳ್ಳವರೆಂದು, ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ-ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಬೇಕು ; ಯಸ್ಯ– (ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ, ಸರ್ವಸಂಧಿಷು– (ದೇಹದ) ಎಲ್ಲ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ (ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ ಗಳಲ್ಲಿ), ಲೋಹಕಂಟಕವೇಧನಂ–ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಚುಚ್ಚುವುದು (ಬಡಿ ಯುವುದರಿಂದ ಯಾವ ನೋವು), ಸ್ಯಾತ್–ಉಂಟಾಗುವುದೋ, ಅಪಿ–ಮತ್ತು, ಹೃದಯೇ – ಎದೆಯಲ್ಲಿ, ಶಲ್ಯವೇಧಃ – ಬಾಣಹತಿಯೋ (ಬಾಣಚುಚ್ಚಿ ನಿಂತರೆ

ಗಾಢಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಮತ್ತು ತನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರಾದಿಗಳ ನಾಶದಿಂದ ದುಃಖಿತನಾದವನು, ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ (ಎಡೆಬಿಡದೆ) ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಯಾವ ದುಃಖವಾಗು ವುದೋ, ಈ ವಿಧ ದುಃಖಗಳ ೧೦,೦೦೦ ಗುಣ(ಅಂಶ)ಗಳಿಂದ ಅಧಿಕವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಕಲಿಯು ನಿತ್ಯವೂ ಭೋಗಿಸುವನು ; ಹೇ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ! ವಿಷ್ಣು ದ್ವೇಷದ ಫಲವು ಈ ಪರಿಯೆಂಬುದನ್ನು ತಾಮಸಜೀವರು ತಿಳಿಯರು ; ನಾನಾದರೂ (ನಿತ್ಯನರಕದಲ್ಲಿ), ಆ ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ದುಃಖವು, ಎಷ್ಟೆಂಬುದನ್ನು (ದುಃಖವು ವರ್ಣನಾತೀತವಾದ್ದರಿಂದ) ತಿಳಿಯೆನು ; ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಈ ಸಕಲ ದುರ್ಜೀವರಿಗೆ, ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ದುರ್ಗಂಧಾದಿ ದುರ್ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನೇ ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ದುಃಖವೇ, ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ ; ತಮಸ್ಸು (ನಿತ್ಯನರಕವು) ಊರ್ಧ್ವ, ಮಧ್ಯ, ಅಧರಗಳೆಂಬ ಮೂರು ವಿಭಾಗ

ಯಾವ ನೋವಾಗುವುದೋ), ಕ್ಷುಧಾ–ಹಸಿವೆಯಿಂದಲೂ, ತೃಷಾ–ನೀರಡಿಕೆ ಯಿಂದಲೂ, ಪೀಡ್ಯಮಾನಃ – ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಮಹಾಂಧಕಾರೇ – ಗಾಢವಾದ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ (ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ), ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಃ – ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟು, ಮಹೋಷ್ಮಣಾ– ಮಹಾಗ್ನಿಯಿಂದ, ತಪ್ಯಮಾನಃ – ದಹಿಸಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ, ಸ್ವೇಷ್ಟ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರ ನಾಶೋತ್ಥದುಃಖವಾನ್–ತನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರರ ನಾಶದಿಂದಾಗುವ ದುಃಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮುಹುಃ ಮುಹುಃ–ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ, ಶಿಲಾಹತಃ–(ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಯಿಂದ) ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುವವನು, ಭವೇತ್–(ಯಾವ ದುಃಖವುಳ್ಳ ವನು) ಆಗುವನೋ, ಈದೃಕ್ – ಈ ಪರಿಯ (ದುಃಖವು ಒಂದಂಶವಾದರೆ), ದುಃಖಾಯುತಾಂಶಭುಕ್–೧೦,೦೦೦ ಅಂಶಗಳ (ಅಧಿಕ) ದುಃಖಭೋಗಿಯು, ಕಲಿಃ–ಕಲಿಯು, ಭವೇತ್–ಆಗುತ್ತಾನೆ; ರಾಜನ್–ಹೇ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರಾಜನೇ!, ವಿಷ್ಣುದ್ರುಹಃ–ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹದ, ಫಲಂ–ಫಲವನ್ನು, ನವೇತ್ತಿ–(ತಾಮಸಿಯು– ದ್ವೇಷಿಸುವಾತನು) ತಿಳಿಯನು; ನೋಜಾನೇ–ನಾನೂ (ಪೂರ್ಣವಾಗಿ) ತಿಳಿಯೆನು; ಯತ್ರ–ಯಾವ ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಮನಸಾ–ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಸಹಿತೈಃ– ಕೂಡಿದ, ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೈಃ–ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ, ಅಪಿ–ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಗಳಿಂದಲೂ, ಕಷ್ಟಂ–ಸಹಿಸಲಾರದ, ದುರ್ವಿಷಯೈಃ–(ದುರ್ಗಂಧಾದಿ) ದುರ್ವಿಷಯ ಭೋಗದಿಂದ, ಲಭ್ಯಂ–ದೊರೆಯುವ, ದುಃಖಂ–ದುಃಖವೋ (ದುಃಖವೇ ಲಭಿಸು ವುದೋ), ತತ್ತಮಃ – ಆ ತಮಸ್ಸು (ನರಕವು), ತಾದೃಶಂ–ಅಂಥವೆಂದು, ಸ್ಮೃತಂ–ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆ (ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆ); ವಿಷ್ಣುದ್ರೋಹೈಕ ಲಭ್ಯಂ–ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಾದ, ತತ್–ಆ ತಮಸ್ಸು, ಊರ್ಧ್ವಂ– ಮೇಲೆ, ಮಧ್ಯಂ–ಮಧ್ಯ, ತಥಾ–ಮತ್ತು, ಅಧರಂ–ಕೆಳಗೆ (ಎಂದು ಮೂರು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು).

ಸಂಕರ್ಷಣಮುಖಜ್ವಾಲಾದ್ದಗ್ಧಂ ಭೂಮಂಡಲಂ ಯದಾ ।
ವಾಯೋರ್ಗದಾಪ್ರಹಾರೇಣ ತದಾ ತಲ್ಲಿಂಗಭಂಜನಂ ॥ ೩೨ ॥

ಗಳುಳ್ಳದ್ದು[1] (೨೭–೩೧). ಶೇಷದೇವನ[2] ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಯಿಂದ ಭೂಮಿಯೆಲ್ಲವೂ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರಲು (ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ), ವಾಯು

---

1 ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀಚನೀಚತರರಾದ ತಾಮಸಜೀವರು (ದೈತ್ಯರು) ಊರ್ಧ್ವ, ಮಧ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು ; ನೀಚತಮರಾದ ಮಹಾದೈತ್ಯರು ಅಧೋಭಾಗದ ತಮಸ್ಸಿ

ವಾಯುದೂತೈಃ ಪುರೋನೀತಾ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ನಿವೇಶಿತಾಃ ।
ಭುಂಜಾನಾಃ ಪರಮಂ ದುಃಖಂ ತೇಷ್ವೇಕೋಽಪಿ ಕದಾಚನ ॥ ೩೩ ॥

ನೈವಾಯಾತಿ ಬಹಿಸ್ತಸ್ಮಾದೇವಂ ತಾಮಸದುರ್ಗತಿಃ ।

ಯದಾ–ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಭೂಮಂಡಲಂ–ಭೂಮಂಡಲವು, ಸಂಕರ್ಷಣ ಮುಖಜ್ವಾಲಾತ್–ಶೇಷದೇವನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ,

---

ದೇವನ ಗದಾಪ್ರಹಾರದಿಂದ, ಸಕಲ ತಾಮಸಜೀವರ ಲಿಂಗದೇಹಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ; ವಾಯುಭೃತ್ಯರು ಇವರನ್ನು (ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಸ್ಥಿತರಾದ ಈ ತಮೋಯೋಗ್ಯ ಜೀವರನ್ನು) ಕರೆದೊಯ್ದು, ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ತಮಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ದೂಡುತ್ತಾರೆ); ಸುಖಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಅತ್ಯಂತ (ತೀವ್ರ) ದುಃಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ನಿತ್ಯವೂ (ಅನಂತ ಭವಿಷ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹ) ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದಿರುವರು; ಎಂದೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರೊಬ್ಬನೂ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ—

ನಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುತ್ತವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಅಧರಭಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ಸುಖಲೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ನರಕಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗತಿಗಳು ಮೂರು; ಪಶುಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಜನ್ಮಗಳು, ಅನಿತ್ಯಯಾತನಾಸ್ಥಾನಗಳು (ನರಕಗಳು), ಮತ್ತು ನಿತ್ಯನರಕವೆಂಬ ಅಂಧತಮಸ್ಸು; ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ, ಮೊದಲಿನ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಸುಖಲೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಅನಿತ್ಯ ಯಮದೇವನ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ದೇಹಕ್ಕೆ ವಾಯುಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಿಂದ ಕಿಂಚಿತ್ ಸುಖವಾಗಬಹುದು); ಮೂರನೆಯ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಖಲೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. 'ನ ತೃತೀಯೇ ತಥೋಪಲಬ್ಧೇಃ' ಮತ್ತು 'ತೃತೀಯೇ ಶಬ್ದಾವರೋಧಃ ಸಂಶೋಕಜಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು) ಈ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ನಿರ್ಣಯಗಳ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ತಿರ್ಯಕ್ಷು ನರಕೇ ಚೈವ ಸುಖಲೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ । ನಾಂಧೇ ತಮಸಿ ಮಗ್ನಾನಾಂ ಸುಖಲೇಶೋಽಪಿ ಕಶ್ಚನ ॥' ಮತ್ತು 'ಮಹಾತಮಸ್ತ್ರಿಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಊರ್ಧ್ವಂ ಮಧ್ಯಂ ತಥಾಧರಂ ।' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

2 ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪೀ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶೇಷದೇವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಶೇಷನೂ ಸಂಕರ್ಷಣನೆಂಬ ನಾಮವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಶೇಷಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಸಂಕರ್ಷಣನ ಮುಖಾಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದಹಿಸುತ್ತದೆ – ಶೇಷದೇವನು ಅಧಿಷ್ಠಾನಮಾತ್ರನು.

ದಗ್ಧಂ–ದಹಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ, ತದಾ–ಆಗ, ವಾಯೋಃ–ವಾಯುದೇವನ, ಗದಾಪ್ರಹಾರೇಣ – ಗದಾಪ್ರಹಾರದಿಂದ (ಗದಾ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ), ತಲ್ಲಿಂಗಭಂಜನಂ–ಆ ತಾಮಸಜೀವರ ಲಿಂಗದೇಹದ ಭಂಗವು (ನಾಶವು), (ಆಗುತ್ತದೆ); ವಾಯುದೂತೈಃ – ವಾಯುದೇವನ ದೂತರಿಂದ, ಪುರೋನೀತಾಃ – ಕರೆದೊಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟು (ಕೈಹಿಡಿದೆಳೆದು) ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ–ಅವರ (ತಾರತಮ್ಯಾನುಗುಣವಾದ) ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ನಿವೇಶಿತಾಃ–ಪ್ರವೇಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ; ಪರಮಂ–ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾದ, ದುಃಖಂ–ದುಃಖವನ್ನು, ಭುಂಜಾನಾಃ–ಭೋಗಿಸುವವರಾಗಿ, ಕದಾಚನ–ಎಂದಿಗೂ, ತೇಷು–ಅವರಲ್ಲಿ (ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವರಲ್ಲಿ), ಏಕೋಪಿ–ಯಾರೊಬ್ಬನೂ, ತಸ್ಮಾತ್–ಆ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ, ಬಹಿಃ–ಹೊರಗೆ, ನೈವ ಆಯಾತಿ–ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ; ಏವಂ–ಹೀಗಿದೆ, ತಾಮಸದುರ್ಗತಿಃ–ತಮೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ದುರ್ಗತಿಯು.

ಅಥ ಸಾತ್ವಿಕಜೀವಾನಾಂ ಮುಕ್ತಿಂ ಶೃಣು ಮಹೀಪತೇ ॥ ೩೪ ॥

ಸತ್ಯೇ ಚ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಕೋ ಮತಃ ।
ವಿರಜಾ ಚ ನದೀ ತತ್ರ ಗಂಗೈವಾಪರನಾಮಿಕಾ ॥ ೩೫ ॥

ಹೀಗಿದೆ ತಾಮಸರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ದುರ್ಗತಿಯು (೩೨–೩೩). ಹೇ ರಾಜನ್! ಮುಂದೆ, ಸಾತ್ವಿಕಜೀವರಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆನು, ಕೇಳು; ಸತ್ಯಲೋಕವು ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಕಿಂತ ಮೇಲಿದೆ—ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆಗಿದೆ; ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೇ ಆ ಲೋಕಾಧಿಪತಿಯು; ಆ ಲೋಕದ ಮೇಲೆ ವೈಕುಂಠಲೋಕವಿದೆ; ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರು ತಿರುಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ;[1] ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ವಿರಜಾನದಿಯೇ ಗಂಗೆ

1 ವೈಕುಂಠಲೋಕದ ಅನುಕ್ತ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ (ಭೂದುರ್ಗಾಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ) ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೋಪಾಸಕರಾದ (ದೇವಾದಿ ಜೀವರು) ಸಾಧನಪರಿಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು, ಪ್ರಲಯದವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆನಂದದಿಂದ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ; ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿರುವವರೆಲ್ಲರೂ ಮುಕ್ತರೇ (ಲಿಂಗಭಂಗ ಹೊಂದಿದ ಸ್ವರೂಪಸ್ಥಿತರೇ) ಅಲ್ಲ – ಆದರೂ ಆ ಯಾರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿರಿಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರತಕ್ಕವರಲ್ಲ.

ಊರ್ಧ್ವಂ ವೈಕುಂಠಲೋಕಸ್ತು ಯದ್ಗತ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಅಂತಿಮಾವರಣವ್ಯೋಮ್ನೋರಂತರೇ ವಿರಜಾನದೀ ॥ ೩೬ ॥

ಅಥ–ಇನ್ನು ಮುಂದೆ, ಮಹೀಪತೇ–ಹೇ ರಾಜನ್!, ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವಾನಾಂ–ಸಾತ್ವಿಕ[1] (ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ) ಜೀವರ, ಮುಕ್ತಿಂ–ಮೋಕ್ಷ (ಪ್ರಕಾರ) ವನ್ನು, ಶೃಣು–ಕೇಳು ; ಸತ್ಯೇ–ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಭಗವಾನ್–ಲೋಕ ಪೂಜ್ಯ ನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಾ–(ಚತುರ್ಮುಖ) ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು (ಇರುವನಷ್ಟೆ); (ಸತ್ಯ ಲೋಕವು) ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಕಃ–ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳ ಮೇಲಿರುವುದೆಂದು (ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೆಂದೂ), ಮತಃ–(ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ) ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ; ಯದ್ಗತ್ವಾ–ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ (ಯಾವುದನ್ನು ಹೊಂದಿ), ನ ನಿವರ್ತತೇ–(ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ) ಹಿಂದಿರುಗುವು ದಿಲ್ಲವೋ, ವೈಕುಂಠಲೋಕಃತು–ಆ ವೈಕುಂಠ ಲೋಕವಾದರೋ, ಊರ್ಧ್ವಂ–(ಸತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೂ) ಮೇಲಿದೆ ; ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ (ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ), ವಿರಜಾನದೀ–

ಯೆಂಬ ಅಪರನಾಮವುಳ್ಳವಳಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವಳು ;[2] ಆ ವೈಕುಂಠಸಹಿತ ವಾದ ವಿರಜಾನದಿಯು, ಮಹಾಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಬಹಿರಾವರಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ ಸತ್ವಗುಣ ಮತ್ತು ಅದರಾಚೆಗಿರುವ ಅಪಾರವಾದ

---

[1] ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ–ಮಿಶ್ರ–ತಮೋಯೋಗ್ಯರೆಂದು ಜೀವರು ತ್ರಿವಿಧರು ; ಈ ವಿಭಾಗವು ಸ್ವರೂಪವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಾದುದು ; ಇವರಿಗೆ ಸ್ವಸ್ವಗತಿಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಲಭಿಸುವ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹ ಗಳು ಕ್ರಮದಿಂದ, ಸತ್ವ-ರಜ-ತಮೋಗುಣಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವುವು ; ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಇದರ ಸ್ವರೂಪಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಈ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಪ್ರಯುಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವು ಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇವರು ಸಾತ್ವಿಕ–ರಾಜಸ–ತಾಮಸರೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. 'ಸತ್ವಾನುರೂಪಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭವತಿ ಭಾರತ । ಶ್ರದ್ಧಾಮಯೋಯಂ ಪುರುಷಃ ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧಃ ಸ ಏವ ಸಃ ॥' (ಗೀತಾ) ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ, ಯಾವನು ಸತ್ವಾದಿಗುಣ ನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಮೂರು ಶ್ರದ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನುಳ್ಳವನೋ, ಅವನು ಅದೇ ಸ್ವರೂಪನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

[2] ವಿರಜಾನದೀ ಪ್ರವಾಹವು ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾತ್ಮಕವಾದುದು ; 'ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪಿಣ್ಯಾಂ ವಿಗಾಹ್ಯ......' ಇತ್ಯಾದಿ (ಸತ್ತತ್ವರತ್ನಮಾಲಾ) ವಾಕ್ಯವು ವಿರಜಾಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂ ಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಆ ವಿರಜಾನದಿಯು, ಗಂಗೈವ ಅಪರನಾಮಿಕಾ–ಗಂಗೆಯೇ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ನಾಮವುಳ್ಳವಳು (ಆಗಿರುತ್ತಾಳೆ); ಅಂತಿಮಾವರಣವ್ಯೋಮ್ನೋಃ–ಅಂತಿಮಾವರಣ (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಬಹಿರಾವರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ ಸತ್ವಗುಣಾವರಣ) ಮತ್ತು (ಅದರಾಚೆಗೆ ಇರುವ ಅನಂತ ವಿಸ್ತಾರದ ನಿತ್ಯಾಕಾಶ) ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಗಳ, ಅಂತರಾ–ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಬಂದಿರುತ್ತದೆ); (ವಿರಜಾನದೀ ಸಹಿತವಾದ ವೈಕುಂಠವು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಬಹಿಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟರಾದ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸ್ವಬಿಂಬ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ).

ವಿಧೇರ್ದೇಹಾಪಗಮನೇ ಲಿಂಗಮಾತ್ರಶರೀರಿಣಃ ।
ಪೂರ್ಣಸಾಧನಸಂಪನ್ನಾ ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಶ್ಚ ಯೇ ॥ ೩೭ ॥

ನಿರ್ಗತ್ಯ ಚೋರ್ಧ್ವಂ ವೈಕುಂಠಾದತೀತ್ಯಾವರಣಾನಿ ಚ ।
ವಿರಜಾಯಾಂ ಕೃತಸ್ನಾನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಸರ್ವಶಃ ॥ ೩೮ ॥

ತ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಾಸ್ತತಃ ಸರ್ವೇ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ ।
ತತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಿಂಶುಮಾರಂ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಚ ॥ ೩೯ ॥

ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ (೩೪–೩೬). ಆಗಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ದೇಹವು ಬಿದ್ದುಹೋಗುತ್ತದೆ; ಆ ಮೊದಲು (ಗರುಡಶೇಷಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ) ಬಂದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವರು (ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ದೇವಾದಿ ಜೀವರು), ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸಾಧನಪರಿಪೂರ್ತಿಯನ್ನೂ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ, ಲಿಂಗದೇಹ ಮಾತ್ರವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆಗ ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ವೈಕುಂಠದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ವಿರಜಾನದಿಯಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಡನೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಲಿಂಗದೇಹಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾರೆ; ನಂತರ ಸ್ವರೂಪದೇಹಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿತರಾದ ಅವರೆಲ್ಲರೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟು, ಶಿಂಶುಮಾರನಾಮಕ (ತದ್ರೂಪನಾದ) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಾಗದ ಮುಕ್ತಲೋಕಗಳಲ್ಲೊಂದು), ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಚತುರ್ವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ವಾಸುದೇವರೂಪೀ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ, ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ; (ಅಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನರಾಗಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದು) ಮತ್ತೆ

ವಿಶಂತಿ ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಂ ಹರೇರೂಪಂ ಚತುರ್ಥಕಂ ।
ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇಪಿ ತೇ ಸರ್ವೇ ವೈಕುಂಠಾದಿಷು ಧಾಮಸು ॥ ೪೦ ॥

ಕುರ್ವಾಣಾ ಹರಿಸೇವಾಂ ತೇ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಭೋಜನಾಃ ।
ಸಮಾಸತೇ ಸದಾ ತೇಷಾಂ ನ ಹಿ ಸಂಸಾರದರ್ಶನಂ ॥ ೪೧ ॥

ವಿಧೇಃ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ, ದೇಹಾಪಗಮನೇ–ದೇಹವು (ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವು) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಬ್ರಹ್ಮನು ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿರಲು), ಯೇ–ಯಾರು, ಪೂರ್ಣಸಾಧನಸಂಪನ್ನಾಃ–(ಸ್ವಯೋಗ್ಯವಾದ) ಸಾಧನಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಃ–ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿ, ಲಿಂಗಮಾತ್ರಶರೀರಿಣಃ–ಲಿಂಗದೇಹ ಮಾತ್ರವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರೋ, (ತೇ–ಅವರು), ನಿರ್ಗತ್ಯ–ಹೊರಗೆ ಬಂದು (ಗರುಡ ಶೇಷಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಬಂದು, ಬ್ರಹ್ಮದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಹೊರಗೆ ಬಂದು), ಆವರಣಾನಿ – (ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ) ಆವರಣಗಳನ್ನು, ಅತೀತ್ಯ–ದಾಟಿ, ವೈಕುಂಠಾತ್–ವೈಕುಂಠದಿಂದ, ಊರ್ಧ್ವಂ–ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ವಿರಜಾಯಾಂ–ವಿರಜಾನದಿಯಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಶಃ–ಎಲ್ಲರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ–ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಂದಿಗೆ, ಕೃತಸ್ನಾನಾಃ–ಸ್ನಾನಮಾಡಿದವರಾಗಿ, ತ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಾಃ–ಲಿಂಗದೇಹಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ತತಃ–ನಂತರ, ಸರ್ವೇ–ಸರ್ವರೂ, ಸ್ವರೂಪೇಣ–(ತಂತಮ್ಮ) ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಮಾತ್ರ, ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ–ಇರುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ ; ತತಃ–ಮುಂದೆ, ಶಿಂಶುಮಾರಂ–ಶಿಂಶುಮಾರರೂಪನಾದ (ತನ್ನಾಮಕ) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ದೃಷ್ಟ್ವಾ–(ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ) ದರ್ಶನಮಾಡಿಕೊಂಡು (ನೋಡಿ), ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ಚ–ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನೂ ಸಹ (ಅಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನೂ), ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ–ಕಂಡು, ಹರೇಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಚತುರ್ಥಕಂ–ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ (ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಚತುರ್ವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ), ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಂ–ವಾಸುದೇವನೆಂಬ, ರೂಪಂ–ರೂಪವನ್ನು,

---

ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಮುಕ್ತಲೋಕಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಡನೆ, ಅಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ, ಸ್ವಯೋಗ್ಯ (ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧ) ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತ, ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತ ಸರ್ವದಾ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ[1] ; ಅವರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ

---

[1] ಪುನಃ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಪತಿಯ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ತಂತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರವಿಶಂತಿ-(ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಡನೆ) ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ-(ಪ್ರಳಯ ಕಾಲ ಕಳೆದು ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು) ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತೇ ಸರ್ವೇ ಅಪಿ-(ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದ) ಆ ಮುಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ, ವೈಕುಂಠಾದಿ ಧಾಮಸು-(ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಂತೆ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟ ಗೊಳಿಸಲ್ಪಡುವ) ವೈಕುಂಠವೇ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಹರಿಸೇವಾಂ- ಶ್ರೀಹರಿಸೇವೆಯನ್ನು, ಕುರ್ವಾಣಾಃ-(ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಿಂದ) ಮಾಡುವವರಾಗಿ, ತೇ-ಆ ಮುಕ್ತರು, ಸ್ವರೂಪಾನಂದಭೋಜನಾಃ-ಸ್ವರೂಪಾ ನಂದವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತ, ಸದಾ-ಸರ್ವದಾ, ಸಮಾಸತೇ-ಇರುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ ; ತೇಷಾಂ-ಅವರಿಗೆ (ಮುಕ್ತರಿಗೆ), ಸಂಸಾರದರ್ಶನಂ-ಸಂಸಾರದ ಅನುಭವವು (ಪ್ರಾಕೃತದೇಹಯೋಗವಿಯೋಗಗಳು-ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು), ನ ಹಿ- ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಅತೋ ರಾಜನ್ ಪ್ರಕುರ್ವೀತ ಹರಿಭಕ್ತಿಂ ಸದಾ ನರಃ ।
ದುರ್ಲಭಂ ಮಾನುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನೈವಾಯುರ್ವ್ಯರ್ಥತಾಂ ನಯೇತ್॥

ಅತಃ-ಆದ್ದರಿಂದ (ಸುಜೀವರು ಹೀಗೆ ಸ್ವಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದುದ ರಿಂದ), ರಾಜನ್-ಹೇ ರಾಜನೇ !, ನರಃ-ಮನುಷ್ಯನು, ಹರಿಭಕ್ತಿಂ-ಹರಿಭಕ್ತಿ ಯನ್ನು, ಸದಾ-ಸರ್ವದಾ, ಪ್ರಕುರ್ವೀತ-ಮಾಡಲೇಬೇಕು ; ದುರ್ಲಭಂ- ಕಷ್ಟಲಭ್ಯವಾದ (ಅನೇಕ ನೀಚಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿದ ನಂತರ ದೊರೆಯುವ), ಮಾನುಷಂ-ಮನುಷ್ಯದೇಹವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯ-ಹೊಂದಿ, ಆಯುಃ-ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು, ವ್ಯರ್ಥತಾಂ-ವ್ಯರ್ಥತ್ವವನ್ನು (ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು), ನ ನಯೇತ್ ಏವ- ಹೊಂದಿಸಲೇಕೂಡದು (ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು).

ಕಾದಾಚಿತ್ಕೇನ ಯೋಗೇನ ಸ್ನೇಹಂ ಬಧ್ನಾತಿ ಮೂಢಧೀಃ ।
ಗೃಹಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರದಾಸೇಷು ಸ್ವಸ್ಯೈವಾನಿಷ್ಟಕಾರಿಷು ॥ ೪೩ ॥

ಸಂಸಾರದರ್ಶನವಿಲ್ಲ (೩೭-೪೧). ಆದ್ದರಿಂದ, ಹೇ ರಾಜನ್ ! ಸಾತ್ವಿಕಜೀವರು ಸರ್ವದಾ ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು ; ದುರ್ಲಭವಾದ ಮನುಷ್ಯ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸಬಾರದು (೪೨). ಯಾವು ದೊಂದು ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಸೇರುವ, ಗೃಹ, ಪತ್ನೀಪುತ್ರಭೃತ್ಯರಲ್ಲಿ

ಕಾದಾಚಿತ್ಕೇನ-ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒದಗುವ (ಅಲ್ಪಕಾಲೀನವಾದ), ಯೋಗೇನ-ಸಂಬಂಧದಿಂದ (ಕೂಡುವಿಕೆಯಿಂದ) ಮೂಢಧೀಃ-ಅಜ್ಞಾನಿಯು, ಸ್ವಸ್ಯ-ತನಗೆ, ಅನಿಷ್ಟಕಾರಿಷು ಏವ-ಅನಿಷ್ಟವನ್ನೇ (ಅಹಿತವನ್ನೇ) ಮಾಡುವ, ಗೃಹಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರದಾಸೇಷು-ಮನೆ, ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರ ಭೃತ್ಯರಲ್ಲಿ. ಸ್ನೇಹಂ-ಸ್ನೇಹ ವನ್ನು (ಅಭಿಮಾನವನ್ನು-ತನಗೆ ಹಿತಕಾರಿಗಳೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು), ಬಧ್ನಾತಿ-ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ (ಮಾಡುತ್ತಾನೆ).

ಮನೋಽನುಕೂಲತಾ ಚೇತ್ಸ್ಯಾದ್ಗೃಹಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಬಂಧುಷು ।
ತದಾ ಭಾವಿವಿಯೋಗೇನ ನೃಪಾತ್ಮಾ ಪರಿತಪ್ಯತೇ ॥ ೪೪ ॥

ವಿಷ್ವೇವ ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯೇನ ನೃಣಾಂ ದುಃಖಮಿತಿ ಸ್ಫುಟಂ ।
ತ್ಯಕ್ತ್ವಾತ್ಮಾನಂ ತು ತೇ ಯಾತಿ ಸ್ವಯಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾಥವಾ ಮ್ರಿಯೇತ್॥

ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ನಾಸ್ತಿ ಸುಖಲೇಶೋಽಪಿ ಸಂಸೃತೌ ।
ಬುದ್ಧಿಮಾಂಸ್ತು ವಿಚಾರ್ಯೈವಂ ತಂ ಹರಿಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥

ಗೃಹಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಬಂಧುಷು-(ಹಾಗೆ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗುವ) ಮನೆ, ಹೆಂಡತಿ, ಪುತ್ರ, ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ, ಮನೋಽನುಕೂಲತಾ-(ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನು

ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಅಭಿಮಾನಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ); ಈ ಎಲ್ಲರೂ ತನಗೇ ಅನಿಷ್ಟಕಾರಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯನು (ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತ ನಾಗಲು, ಜನನಮರಣಗಳೆಂಬ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು, ಸುತ್ತಲು ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯನು) (೪೩). ಈ ಭಾರ್ಯಾದಿ ಬಂಧುಗಳು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದರೆ, ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಅವರ ವಿಯೋಗದ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು (ಜೀವನು) ದುಃಖಿಸುತ್ತಾನೆ; ಅವರು ತನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲರಾಗಿದ್ದರೆ (ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ) ದುಃಖವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಇದೆ; ಹೀಗೆ ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ದುಃಖಹೇತುವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಆ ಬಂಧುಗಳು ಈತನನ್ನು (ಸ್ನೇಹಮಾಡುವ ತನ್ನನ್ನು) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಅಥವಾ ತಾನಾದರೂ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಈ (ಸ್ನೇಹಬಂಧರೂಪದ) ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲೇಶವೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆಂದು ವಿಚಾರ

ಕೂಲರಾಗಿರುವಿಕೆಯು) ತನ್ನನ್ನು ಅನುವರ್ತಿಸುವಿಕೆಯು, ಸ್ಯಾತ್‌ಚೇತ್–ಇರುವುದಾದರೆ, ತದಾ–ಆಗ, ಭಾವಿವಿಯೋಗೇನ–ಮುಂದಾಗಲಿರುವ (ಸಂಭವಿಸಲಿರುವ) ಅವರ ವಿಯೋಗದಿಂದ, ನೃಪ–ಹೇ ರಾಜನೇ!, ಆತ್ಮಾ–ಜೀವನು, ಪರಿತಪ್ಯತೇ–ದುಃಖಿಸುತ್ತಾನೆ; ಏಷು ಏವ–ಇವರಲ್ಲಿಯೇ (ಈ ಪತ್ನೀಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ), ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯೇನ–ತನ್ನನ್ನ ವಿರೋಧಿಸುವಿಕೆಯು (ತನ್ನ ವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ) ಇರುವುದರಿಂದ, ನೃಣಾಂ–ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ದುಃಖಂ–ದುಃಖವು, ಇತಿ–ಎಂಬುದು (ಅನುವರ್ತಿಗಳಾದರೂ ಅಥವಾ ವಿರೋಧಿಗಳಾದರೂ, ಉಭಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವೆಂಬುದು), ಸ್ಫುಟಂ–ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಇದೆ; ಆತ್ಮಾನಂ–ತನ್ನನ್ನು, ತೇ–ಅವರು (ಆ ಬಂಧುಗಳು), ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ–ಬಿಟ್ಟು, ಯಾಂತಿ–ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮರಣದಿಂದ ಅಗಲುತ್ತಾರೆ); ಅಥವಾ–ಅಥವಾ (ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ), ಸ್ವಯಂ–ತಾನೇ, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ–(ಅವರನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು, ಮ್ರಿಯೇತ್–ಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ; ತಸ್ಮಾತ್–ಆದ್ದರಿಂದ, ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ–ಯಾವ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಸಂಸೃತೌ–ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ಸುಖಲೇಶಃ ಅಪಿ–ಸುಖದ ಲೇಶವೂ (ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸುಖವೂ, ನಾಸ್ತಿ–ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಬುದ್ಧಿಮಾನ್–ವಿವೇಕಿಯು, ಏವಂ–ಹೀಗೆ, ವಿಚಾರ್ಯ–ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, (ವಿಮರ್ಶಿಸಿ), ತಂಹರಿಂ–ಆ (ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ) ಹರಿಯನ್ನು, ಶರಣಂವ್ರಜೇತ್–ಶರಣುಹೊಂದಬೇಕು.

ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಂ ಯೋ ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಃ ಸಖಾ ।
ತಸ್ಯ ಸಖ್ಯೇ ಸುಸಂಪನ್ನೇ ಮಾ ಭೇಮ ಶ್ರವಸಸ್ಪತೇ ॥ ೪೭ ॥

ಯಃ–ಯಾವನು, ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲಂ–ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅನಾದಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಅನಂತ ಭವಿಷ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹ), ಜೀವಸ್ಯ–ಜೀವನ, ಪರಮಃ–ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಸಖಾ – ಸಖನೋ, ತಸ್ಯ – ಆತನ (ಶ್ರೀಹರಿಯ), ಸಖ್ಯೇ – ಸಖ್ಯವು (ಸ್ನೇಹವು), ಸುಸಂಪನ್ನೇ (ಸತಿ)–ಪೂರ್ಣವಾಗಿರಲು (ಸಖನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಗಿರುತ್ತಿರಲು), ಶ್ರವಸಸ್ಪತೇ–ಹೇ ಉತ್ತಮ ಕೀರ್ತೇ!, ಮಾಭೇಮ–(ಯಾವುದಕ್ಕೂ) ಹೆದರುವ (ಭಯಪಡುವ) ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ವಿವೇಕಿಯು ಮುಕ್ತಿಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಶರಣುಹೊಂದಬೇಕು (೪೪–೪೬). ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹ ಜೀವನಿಗೆ

ತಮೇವ ನೋನುಮೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಜೇತಾರಮಪರಾಜಿತಂ ।
ದುಷ್ಕೃತಾದ್ದ್ವೇಷಿಣೋ ಯಸ್ಯ ಪಾತ್ಯಂತೇ ಭೃಶಪೀಡಿತಾಃ ॥ ೪೮ ॥

ವಪ್ರೇ ತಮಸ್ಯನಾರಂಭೇ ತಮೀಶಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜೇತ್ ।
ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ನ ಚಾಸ್ತ್ಯನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಪಂಥಾ ನ ಹೀತರಃ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಖನು ;[1] ಹೀಗೆಂಬ ದೃಢಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ; ಹೇ ಉತ್ತಮಕೀರ್ತೇ ! ಭಯಪಡಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (ಸಂಸಾರದಿಂದ ಹೆದರುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ) (೪೭). ಯಾರಿಂದಲೂ ಎಂದೂ ಪರಾಜಯವನ್ನು ಹೊಂದದ, ಸರ್ವವನ್ನೂ ಜಯಿಸಿರುವ (ಸರ್ವವಿಜಯಿಯಾದ) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕರಿಸೋಣ ; ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದವರು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ (ಶ್ರೀಹರಿಯಾಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಅವರು ವಾಯುಭೃತ್ಯರಿಂದ ಅತಿಯಾಗಿ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅನಾದಿನಿತ್ಯವಾದ ವಪ್ರವೆಂಬ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ;

[1] ನಿತ್ಯನಾದ ಜೀವನ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು, ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಬಿಂಬರೂಪನಾಗಿ ಸರ್ವಜೀವರ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಜೀವಸ್ವರೂಪದ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಧೀನವೇ ; ಹೀಗೆ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರು ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿಗಳು—ಅನಾದ್ಯನಂತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವರು ; 'ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ ಸಯುಜಾ ಸಖಾಯಾ ... ...' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ; 'ಸಯುಜಾ, ಸಖಾಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು, ಜೀವೇಶರೆಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಸದಾ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವರೆಂದೂ, ಅವರು ಸಖರೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ ; 'ಸಮಾನಂ ವೃಕ್ಷಂ ಪರಿಷಸ್ವಜಾತೇ'— ಎಂದು, ದೇಹಾಖ್ಯವಾದ ಒಂದೇ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವರೆಂದು, ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಸಯುಜತ್ವ, ಸಖಿತ್ವಗಳು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆಂದು ಶಂಕಿಸಲಾಗದು ; ಕಿಂತು, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ (ದುರ್ಭಗದೇಹಾದಿಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಬಂದಾಗ) ಸಹ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಇರುವನು, ಕೈಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಸಯುಜಾ—ಸಖಾಯಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೂ (ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ—ತತ್ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಯಿಂದ, ಲಿಂಗದೇಹಸಹಿತನಾಗಿರುವಾಗ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಸಹ ಎಂದು) ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯ ಕೂಡಿದ್ದು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಖನಾಗಿದ್ದರೂ, ಜೀವನು ಆತನ ಸಖಿತ್ವವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮರೆತಿರುವನು ; ಆ ಸಖಿತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದರ ದೃಢಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ, ಆಗಲೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ರಾಜನ್ ಪುನಃ ಪುನಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತಂ ಹರಿಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜೇತ್ ।
ಮನಸಾ ಕರ್ಮಣಾ ವಾಚಾ ಯೋ ದ್ವಿಷ್ಯಾದ್ಧರಿಮೀಶ್ವರಂ ॥ ೫೦ ॥

ಮಜ್ಜಂತಿ ಪಿತರಸ್ತಸ್ಯ ನರಕೇ ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾಃ ।
ತ್ರಿಃಸಪ್ತಭಿಸ್ತು ಪೂಯೇತ ಪಿತೃಭಿಸ್ಸ್ವೈರ್ಹರಿಪ್ರಿಯಃ ।
ಯತ್ಸಂಗಾತ್ಕೀಕಟಸ್ಥಾನಂ ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯಸನ್ನಿಭಂ ॥ ೫೧ ॥

ಅಪರಾಜಿತಂ-(ಅನ್ಯರಿಂದ) ಪರಾಜಯ ಹೊಂದದ, ಜೇತಾರಂ-ಸರ್ವವನ್ನೂ ಜಯಿಸುವ (ಜಯಿಸಿರುವ), ತಂ-ಏವ-ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ, ಭಕ್ತ್ಯಾ-ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ನೋನುಮಃ-ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕರಿಸೋಣ; ದುಷ್ಕೃತಾತ್-ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದ, ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಜೀವರು), ಯಸ್ಯ-ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ದ್ವೇಷಿಣಃ-ದ್ವೇಷಿಗಳು, ಭೃಶಪೀಡಿತಾಃ-ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು (ವಾಯುಭೃತ್ಯರಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ), ಅನಾರಂಭೇ-ಆದಿ ಇಲ್ಲದ, (ಅನಾದಿಯೂ ಅತ ಏವ ನಿತ್ಯವೂ ಆದ), ವವ್ರೇ-ವವ್ರವೆಂಬ, ತಮಸಿ-ನರಕದಲ್ಲಿ (ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ),

---

ಆದ್ದರಿಂದ, ಮುಮುಕ್ಷುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು; ಬೇರೆ ಯಾವ ಉಪಾಯವೂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ; ಇದು ತ್ರಿವಾರಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿ; ಹೀಗೆಂದು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ, ಆಲೋಚನೆ, ಕೃತಿ ಮತ್ತು ನುಡಿಗಳಿಂದ (ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದಲೂ) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಶರಣುಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು! ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನ ಪಿತೃಗಳು ಸಹ ಬಹುಕಾಲ ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ; ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರಿಯನಾದ ಭಕ್ತನಾದರೋ, ೨೧ ತಲೆಗಳವರೆಗಿನ ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಪುನೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ[1]; ಕೀಕಟಾದಿ

---

[1] 'ತ್ರಿಃ ಸಪ್ತಭಿಃ ಪಿತಾ ಪೂತಃ ಪಿತೃಭಿಃ ಸಹ ತೇಽನಘ!' (ಭಾಗವತ), ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಪ್ರಹ್ಲಾದನು, ಶ್ರೀ ನರಹರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಸದ್ಗತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ, ಶ್ರೀ ನೃಸಿಂಹನು, ನಿನ್ನ ೨೧ ತಲೆಮಾರಿನ ಪಿತೃಗಳೊಂದಿಗೆ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ಪುನೀತನಾಗಿರುವನೆಂದು, ಹೇಳಿರುವ ನುಡಿಯು, ಸರ್ವಹರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಂದು, ಇಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತನ ಜನನವಾಗಲು, ಪಿತೃಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನರ್ತಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳುವ ಅನ್ಯಪ್ರಮಾಣಗಳೂ, ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ.

ಸ್ಯಾತ್ಯಂತೇ–ತಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ; ತಂ ಈಶಂ – ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು (ಸರ್ವ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು), ಶರಣಂ–ಆಶ್ರಯವನ್ನು, ವ್ರಜೇತ್–ಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು (ಸುಖರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಸರ್ವರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಶರಣುಹೊಂದಬೇಕು) ; ಅನ್ಯಃ ಪಂಥಾಃ–ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವು (ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅನ್ಯೋಪಾಯವು), ನ–ಇರುವುದಿಲ್ಲ ; ಅನ್ಯಃ ಪಂಥಾಃ–ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವು, ನ ಚಾಸ್ತಿ–ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ; ಇತರಃ ಪಂಥಾಃ–ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವು, ನ ಹಿ–ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸರ್ವವೇದಪ್ರಸಿದ್ಧವು ; ರಾಜನ್–ಹೇ ರಾಜನೇ ! ತಸ್ಮಾತ್–ಆದ್ದರಿಂದ, (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ತ್ರಿವಾರಸತ್ಯವಾದುದರಿಂದ), ಪುನಃಪುನಃ–(ಅನ್ಯಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲೆಂದು) ಪುನಃ ಪುನಃ (ತ್ರಿವಾರ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ) (ತಿಳಿ) ; ತಂ ಹರಿಂ–ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಮನಸಾ–ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಕರ್ಮಣಾ–ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ), ವಾಚಾ–ಮಾತಿನಿಂದಲೂ, (ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದ ಸಹ), ಶರಣಂ ವ್ರಜೇತ್–ಶರಣುಹೊಂದತಕ್ಕದ್ದು ; ಯಃ–ಯಾರು, ಈಶ್ವರಂ–ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಹರಿಂ–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ದ್ವಿಷ್ಯಾತ್–ದ್ವೇಷಿಸುವನೋ, ತಸ್ಯ–ಆತನ, ಪಿತರಃ–ಪಿತೃಗಳು, ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾಃ[1]–ಬಹು ಕಾಲ (ಬಹುವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ), ನರಕೇ–ನರಕದಲ್ಲಿ, ಮಜ್ಜಂತಿ–ಮುಳುಗುತ್ತಾರೆ ; ಹರಿಪ್ರಿಯಃ-ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು (ಭಕ್ತನು), ಸ್ವೈಃ–ತನ್ನ, ತ್ರಿಃಸಪ್ತಭಿಃ–೨೧ ತಲೆಮಾರಿನ, ಪಿತೃಭಿಃ–ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಪೂಯೇತ–ಪವಿತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸರ್ವಪಾಪರಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ) ; ಯತ್ಸಂಗಾತ್–(ಯಾರ) ಈತನ (ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನ) ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಕೀಕಟಸ್ಥಾನಂ–ಕೀಕಟ ಮೊದಲಾದ (ಅಪವಿತ್ರ) ಪ್ರದೇಶವೂ, ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯಸನ್ನಿಭಂ–(ಪವಿತ್ರವಾದ) ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯಸದೃಶವು (ಆಗುತ್ತದೆ).

ಮುಕ್ತಾನಂದ ನಿರೂಪಣವೆಂಬ ೩೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಪವಿತ್ರದೇಶವೂ ಸಹ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ (ವಾಸದಿಂದ) ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯ ಸದೃಶ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ (೫೧).

೩೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

1 ಶಾಶ್ವತೀಃ—ನಿತ್ಯವೆಂಬಷ್ಟು ಬಹುವಾದ, ಸಮಾಃ–ವರ್ಷಗಳು.

*

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಭೃಗುರುವಾಚ—

ಅನಾದಿಕರ್ಮಣಾ ಬದ್ಧಾ ಜೀವಾ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವಶಃ ।
ಪ್ರಾರಬ್ಧಂ ಕರ್ಮ ಭುಂಜಾನಾಃ ಪುನಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವತೇ ॥ ೧ ॥

ತಾನ್ಯೇವ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಸಂಚಿತಾನ್ಯಪಿ ।
ತಾನ್ಯೇವ ಕಾಲತೋ ಯಾಂತಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧತ್ವಂ ಫಲೋನ್ಮುಖಾತ್ ॥

ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ—

ಅರ್ಥ :—ಜೀವಾಃ–ಜೀವರು, ಸರ್ವಶಃ–ಎಲ್ಲರೂ, ಅನಾದಿಕರ್ಮಣಾ–ಅನಾದಿಕರ್ಮದಿಂದ, ಬದ್ಧಾಃ – ಬದ್ಧರಾಗಿರುವರು ; ಪ್ರಾರಬ್ಧಂ – (ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ) ಆರಂಭವಾಗಿರುವ, ಕರ್ಮ – ಕರ್ಮವನ್ನು, ಭುಂಜಾನಾಃ–ಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವವರಾಗಿ, ಪುನಃ–ಮತ್ತೆ, ಕರ್ಮಾಣಿ–(ನೂತನ) ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಕುರ್ವತೇ–ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ; ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ–ಮಾಡಲ್ಪಡುವ, ತಾನಿ ಏವ–ಅವುಗಳೇ (ಆ ಕರ್ಮಗಳೇ), ಸಂಚಿತಾನಿ ಅಪಿ – ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೂ ಸಹ, ಜಾಯಂತೇ–ಆಗುತ್ತವೆ ; ತಾನಿ ಏವ–ಈ ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೇ, ಕಾಲತಃ–ಕಾಲ ಗತಿಯಿಂದ, ಫಲೋನ್ಮುಖಾತ್–ಫಲೋನ್ಮುಖವಾಗುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಾರಬ್ಧತ್ವಂ–ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಯಾಂತಿ–ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೩

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಎಲ್ಲ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವರು, ಅನಾದಿ ಕರ್ಮದಿಂದ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ ; ಯಾವುದೊಂದು ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು (ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು) ಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ವಿವಿಧವಾದ ನಾನಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ; ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ಈ ಕರ್ಮಗಳು, ಸಂಚಿತಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಸಂಚಿತಕರ್ಮಗಳ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತವೆ) ; ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ, ಈ ಕರ್ಮಗಳು ಫಲ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ, ಇವೇ, ಪ್ರಾರಬ್ಧತ್ವವನ್ನು (ಪ್ರಾರಬ್ಧಭಾವವನ್ನು)

ಕೋ ನಾಮ ಕರ್ಮಣಾಂ ಪಾಕಕಾಲಂ ಜಾನಾತಿ ಮಾನವಃ ।
ಫಲೇನೈವ ವಿನಿಶ್ಚೇಯಃ ಪಾಕಕಾಲೋಽಯಮಿತ್ಯಪಿ ॥ ೩ ॥

ಕೋ ನಾಮ ಮಾನವಃ–ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೆಂಬುವನು, ಕರ್ಮಣಾಂ–ಕರ್ಮಗಳ, ಪಾಕಕಾಲಂ–ಫಲಕಾಲವನ್ನೇ (ಫಲೋನ್ಮುಖವಾಗುವ ಕಾಲವನ್ನು), ಜಾನಾತಿ–ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ? (ತಿಳಿಯಲಾರನು); ಅಯಂ–ಇದು, ಪಾಕಕಾಲಃ–ಪಕ್ವಕಾಲವು (ಫಲಕೊಡುವ ಕಾಲವು), ಇತಿ–ಎಂದು, ಫಲೇನ ಏವ–ಫಲಭೋಗದಿಂದಲೇ, ವಿನಿಶ್ಚೇಯಂ–(ಇದು, ಕರ್ಮಫಲವೆಂದು) ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ಅಯಮೇವ ಹಿ ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ಮಬಂಧಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ।
ಅನಾದಿನಾ ತು ಲಿಂಗೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮನಾ ॥ ೪ ॥

ಶುಭಾಶುಭಾದೃಷ್ಟಯುತೋ ನಾನಾಯೋನಿಷು ನೀಯತೇ ।

ಅಯಂ ಏವ–ಇದೇ (ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದೇ), ಜೀವಸ್ಯ–ಜೀವನಿಗೆ, ಕರ್ಮಬಂಧಃ–ಕರ್ಮಬಂಧವೆಂದು, ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ–

ಹೊಂದುತ್ತವೆ (೧–೨). ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ, ಯಾವ ಕರ್ಮವು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಫಲಕೊಡುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರನು; ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಭೋಗದಿಂದಲೇ, ಕರ್ಮಫಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೩). ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದೇ, ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಬಂಧವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ; ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಗಳೆಂಬ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು (ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳು), ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ೫ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಹಸ್ತಾದಿ ೫ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ ೧೬ ತತ್ವಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಲಿಂಗದೇಹವು, ಜೀವನನ್ನು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂಧಿಸಿದೆ; ಜೀವನು, ಶುಭಾಶುಭರೂಪದ (ಕರ್ಮಜನ್ಯ) ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ (ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ) ವಿವಿಧ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣಿದೇಹಗಳಲ್ಲಿ) ಕರೆದೊಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (೪). ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸಹಿತನಾಗಿ, ಜೀವನನ್ನು (ಆಹಾರದ್ವಾರಾ) ಮೊದಲು

ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; (ಜೀವನು) ಅನಾದಿನಾತು–ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೇ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮನಾ–ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳಾದ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಷೋಡಶ ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ, (ಶಬ್ದಾದಿ ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು ೫, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ೧೦, ಮನಸ್ಸು ೧, ಹೀಗೆ ೧೬ ತತ್ವಗಳ ಕಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ವಾದುದು ಲಿಂಗದೇಹ), ಲಿಂಗೇನ–ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ (ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿರುವ ದೇಹದಿಂದ), ಶುಭಾಶುಭದೃಷ್ಟಯುತಃ–ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭ (ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆಂಬ) ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನು, ನಾನಾಯೋನಿಷು–(ಅದೃಷ್ಟಾನುಸಾರವಾದ) ವಿವಿಧ ಯೋನಿ (ದೇಹ) ಗಳಲ್ಲಿ, ನೀಯತೇ–ಕರೆದೊಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಯದೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಾಣಯುತಃ ಪಿತರಿ ಸ್ಥಾಪಯತ್ಯಮುಂ ॥ ೫ ॥

ತದಾ ಪ್ರಭೃತಿ ತದ್ದೇಹೇ ಸ್ಥಿತೋ ಮಾಸದ್ವಯಾವಧಿ ।
ರೇತೋ ರೂಪೋ ಮಾತರಿ ಸ ಕಾಲೇ ಯೋನಿಂ ವಿಶತ್ಯಪಿ ॥ ೬ ॥

ಯದಾ–ಯಾವಾಗ, ಈಶ್ವರಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಪ್ರಾಣಯುತಃ–ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಸಹಿತನಾಗಿ, ಅಮುಂ–ಈ (ಕರ್ಮಬಂಧಿತ) ಜೀವನನ್ನು, ಪಿತರಿ–ತಂದೆಯಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಾಪಯತಿ–ಇಡುವನೋ, ತದಾಪ್ರಭೃತಿ–ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ, ಮಾಸದ್ವಯಾವಧಿ–ಎರಡು ತಿಂಗಳಕಾಲ, ತದ್ದೇಹೇ–ಪಿತೃ ದೇಹದಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಃ–ಇರುವವನಾದ (ಜೀವನು), ರೇತೋರೂಪಃ–(ತಂದೆಯ) ರೇತಸ್ಸಿನ ರೂಪನಾಗಿ (ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು), ಕಾಲೇ – ಯಥಾಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಮಾತೃಗರ್ಭ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಹರಿ ನಿಯತವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ), ಸಃ–ಆ ಜೀವನು, ಮಾತರಿ–ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ, ಯೋನಿಂ ಪ್ರವಿಶತಿ–ಯೋನಿದ್ವಾರಾ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ತಂದೆಯ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾನೆ; ಎರಡು ತಿಂಗಳಕಾಲ ಅಲ್ಲಿದ್ದು, ನಿಯತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ರೇತಸ್ಸಿನ ದ್ವಾರಾ (ರೇತಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು, ತದ್ರೂಪನಾಗಿದ್ದು), ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ[1] (೫–೬). ಜೀವನು

---

1 'ಪಿತೃಶರೀರಾನ್ಮಾತೃಯೋನಿಂ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ತತ ಏವ ಶರೀರಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ' (ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ) ಉಕ್ತವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯೋನಿಂ ಶೋಧಯತೇ ತತ್ರ ವಾಸುದೇವಾಭಿದೋ ಹರಿಃ ।
ರೇತಃ ಸಿಂಚತಿ ತತ್ರೈಷ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ಹಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ ೭ ॥

ತ್ವಷ್ಟಾ ಸಂಕರ್ಷಣಸ್ತತ್ರ ಧತ್ತೇ ರೂಪವಿಭಾಗಕಾನ್ ।
ಧೃತ್ವಾ ಪುಷ್ಣಾತಿ ತಂ ಗರ್ಭಂ ಸ್ವಯಂ ಧಾತಾನಿರುದ್ಧಕಃ ॥ ೮ ॥

ಗ್ರಹಾಸ್ತು ನ ಚ ಮೇಷಾದ್ಯಾಸ್ತತ್ರೋಪದ್ರವಕಾರಿಣಃ ।
ಅತೋ ರಾಜನ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ನೋ ಜಾಯತೇ ಗರ್ಭಸಂಭವಃ॥೯॥

ತತ್ರ–ಈ (ಜೀವನು ಮಾತೃಗರ್ಭಸ್ಥನಾಗುವ) ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ವಾಸುದೇವಾಭಿದಃ – ವಾಸುದೇವನಾಮಕನಾದ, ಹರಿಃ – ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಯೋನಿಂ– ಯೋನಿಯನ್ನು (ಗರ್ಭಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವನ್ನು), ಶೋಧಯತೇ – ಶುದ್ಧಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ (ಹಾಗೆ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ), ಏಷಃ–ಈ (ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ), ಪ್ರಜಾಪತಿಃ–ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ (ಪ್ರಜೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣನಾದ), ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ–ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ರೇತಃ–ರೇತಸ್ಸನ್ನು, ಸಿಂಚತಿ – ಸೇಚನಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಹಿ – ಹೀಗೆಂಬುದು (ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಕೃತವೇ ಎಂಬುದು) ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವು; ತತ್ರ–ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ, ತ್ವಷ್ಟಾ–ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾತನಾದ (ಶಿಲ್ಪಿ), ಸಂಕರ್ಷಣಃ–ಸಂಕರ್ಷಣನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ರೂಪವಿಭಾಗಕಾನ್–ಕರಚರಣಾದಿಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು, ಧತ್ತೇ–ವಹಿಸು

ಮಾತೃಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವುದು ಜೀವನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂದೂ ತಿಳಿ, ಹೇ ರಾಜನೇ! ವಾಸುದೇವ ನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಮಾತೃಗರ್ಭವನ್ನೂ (ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವನ್ನೂ) ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವವನು; ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿಯ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ತಂದೆಯ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸೇಚನಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಸಂಕರ್ಷಣನೇ ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾತನಾದ ಶಿಲ್ಪಿಯು; ಆತನೇ ಮಾತೃಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದು ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿರುವ ದೇಹದ ಕರಚರಣಾದಿ ಅವಯವಗಳನ್ನು ರೂಪಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ; ಸರ್ವರಕ್ಷಕನಾದ್ದರಿಂದ ಧಾತೃಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸ್ವಯಂ ಆ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ; ಮೇಷಾದಿ ರಾಶ್ಯಾಧಿಪತ್ಯವುಳ್ಳ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳು, ಗರ್ಭಗತ ಈ ಜೀವನನ್ನು ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಪೀಡಿಸಲಸಮರ್ಥರು (೭–೯).

ತ್ತಾನೆ; ತಂ ಗರ್ಭಂ–ಈ (ಹೀಗೆ ರೂಪಿತವಾದ ದೇಹಸಹಿತ) ಗರ್ಭವನ್ನು, ಸ್ವಯಂ–ತಾನೇ, ಧಾತಾ–(ಸರ್ವ) ರಕ್ಷಕನಾದ, ಅನಿರುದ್ಧಕಃ–ಅನಿರುದ್ಧನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಧೃತ್ವಾ–ಧರಿಸಿ, ಪುಷ್ಣಾತಿ–ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ; ಗ್ರಹಾಃ–(ಆದಿತ್ಯಾದಿ) ಗ್ರಹಗಳು, ಮೇಷಾದ್ಯಾಃ–ಮೇಷಾದಿಗಳು (ರಾಶ್ಯಧಿಪತಿಗಳು), ತತ್ರ–ಅಲ್ಲಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿಗೆ), ಉಪದ್ರವ ಕಾರಿಣಃ–ಪೀಡಕರು, ನಚತು–ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ; ಅತಃ–ಆದ್ದರಿಂದ, ರಾಜನ್–ಹೇ ರಾಜನ್! ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ–ತನ್ನ (ಜೀವನ) ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಗರ್ಭಸಂಭವಃ – ಗರ್ಭದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು, ನೋಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ತತ್ರಸ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಕರ್ಮಣಾ ಪತನಂ ಭವೇತ್ ।
ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ್ರವತಿ ತತ್ರೈವ ಕೇಚಿಜ್ಜೀವಂತಿ ಕರ್ಮತಃ ॥ ೧೦ ॥

ಕ್ವಾಥ್ಯಮಾನೋ ಜಾಠರೇಣ ಸರ್ವದಾಧೋಮುಖೋ ನೃಪ ।
ಮಾತುರನ್ನರಸೇನೈವ ನಾಭಿದ್ವಾರಾಭಿವರ್ಧತೇ ॥ ೧೧ ॥

ತತ್ರಸ್ಥಸ್ಯ ಅಪಿ–ಗರ್ಭಗತ ಜೀವನಿಗಾದರೂ (ಅನಿರುದ್ಧನ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ), ಪೂರ್ವೇಣ – ಹಿಂದಿನ (ಜನ್ಮಾಂತರದ), ಕರ್ಮಣಾ – ಕರ್ಮದಿಂದ (ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ), ಪತನಂ – ಗರ್ಭಪಾತವು (ಜನನವಾಗದಿರುವಿಕೆಯು), ಭವೇತ್–ಉಂಟಾಗುವುದುಂಟು; ಕಶ್ಚಿತ್–ಒಂದು ಗರ್ಭವು, ತತ್ರೈವ–ಮಾತೃಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿಯೇ, ಸ್ರವತಿ–ಕರಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಕೇಚಿತ್-ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು, ಕರ್ಮತಃ – (ಪೂರ್ವ) ಕರ್ಮದಿಂದ, ಜೀವಂತಿ–ಬದುಕಿರುತ್ತವೆ; ನೃಪ – ಹೇ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ!, ಸರ್ವದಾ–ಸದಾಕಾಲವೂ, ಜಾಠರೇಣ–(ತಾಯಿಯ) ಹೊಟ್ಟೆ

ಹೀಗೆ ಸ್ವಯಂ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದರೂ, ಆ ಜೀವನ (ಹಾಗೂ ಮಾತಾಪಿತ್ರಾದಿಗಳ) ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರ, ಗರ್ಭಪಾತವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು; ಕೆಲವು ಗರ್ಭಗಳು ಮಾತೃಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಕರಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ (ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗುತ್ತದೆ); ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪೂರ್ವಕರ್ಮ (ಜನ್ಮಾಂತರಕರ್ಮ) ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬದುಕಿ, ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ; ಹೇ ರಾಜ! ಮಾತೃಗರ್ಭಗತ ಶಿಶುದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು, ತನ್ನ ನಾಭಿಯ ದ್ವಾರಾ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವ, ತಾಯಿಯ ಅನ್ನರಸದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದು, ಜಾಠರಾಗ್ನಿ

ಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ, ಕ್ವಾಥ್ಯಮಾನಃ–ಕುದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, (ದಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ), ಅಧೋಮುಖಃ–ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿದ್ದು, ನಾಭಿದ್ವಾರಾ–ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಮೂಲಕ (ಬರುವ), ಮಾತುಃ–ತಾಯಿಯ, ಅನ್ನರಸೇನ–ಅನ್ನರಸ ದಿಂದಲೇ, ವರ್ಧತೇ–ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಗರ್ಭೇ ಪೂರ್ಣೇ ತು ಕಾಲೇನ ತತ್ತದ್ಯೋನಿಸ್ವಭಾವತಃ ।
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಪ್ರೇರಿತಃ ಶೀಘ್ರಂ ನಿರ್ಯಾಪಯತಿ ಮಾರುತಃ ॥ ೧೨ ॥

ಮಾತುಃ ಸನಾಮಕೋ ನಾಮ್ನಾ ಬಹಿರ್ಯಾತಸ್ತ್ವಪಸ್ಮೃತಿಃ ।
ಪೀಡಿತೋ ಯೋನಿಯಂತ್ರೇಣ ಆಹಾರೈಃ ಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತೈಃ ॥೧೩॥

ವರ್ಧತೇ ಚ ದಿವಾರಾತ್ರೌ ಮ್ರಿಯತೇ ಕಾಲಭೋಗತಃ ।

ತತ್ತದ್ಯೋನಿಸ್ವಭಾವತಃ–ಆಯಾ ಯೋನಿ (ಪಶ್ವಾದಿ) ಸ್ವಭಾವವನ್ನನು ಸರಿಸಿ, ಕಾಲೇನ–ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ (ಶ್ರೀ ಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ), ಗರ್ಭೇ–ಗರ್ಭವು, ಪೂರ್ಣೇತು – ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿರಲು (ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರಲು), ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಪ್ರೇರಿತಃ – ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಮಕ ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ, ಮಾರುತಃ – ವಾಯು ದೇವನು (ಸೂತಿಕಾ ವಾಯುರೂಪದಿಂದ), ಶೀಘ್ರಂ–ಬೇಗನೇ, ನಿರ್ಯಾಪಯತಿ–(ಗರ್ಭವನ್ನು) ಹೊರಗೆ ತಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಮಾತೃದೇಹದಿಂದ ಹೊರಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ); ನಾಮ್ನಾ–ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಮಾತುಃ – ತಾಯಿಯ, ಸನಾಮಕಃ – ಸಮಾನವಾದ

ಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವನು (೧೦–೧೧). ಗರ್ಭವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ನಂತರ (ನವಮಾಸಗಳ ನಂತರ), ಆಯಾ (ಮಾತೃಯೋನಿ) ಸ್ವಭಾವಾನುಗುಣ ವಾಗಿ, ಶ್ರೀ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದ ವಾಯುದೇವನು ಜೀವನನ್ನು (ಅವನ ದೇಹಸಹಿತ) ಮಾತೃಗರ್ಭದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ ; ಆವರೆಗೆ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದು) ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಜೀವನು, ಸ್ಮೃತಿರಹಿತನಾಗಿ, ಮಾತೃಯೋನಿಯ ಸಹಜವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ ; ತನ್ನ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಆಹಾರವಿಶೇಷ ಗಳಿಂದ, ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ ; ಮುಂದೆ ತನ್ನ ನಿಯತವಾದ ಆಯುಷ್ಯದ ಕಾಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ ಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ (೧೨–೧೩). ಸ್ಥಾವರ

ನಾಮವುಳ್ಳ (ಆವರೆಗೆ, ಪ್ರಸವಾಗುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಾಯಿನಾಮದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ) ಈ ಜೀವನು, ಅಪಸ್ಮೃತಿಃ-ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ (ಬಹಿಃಪ್ರಪಂಚದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೇ), ಯೋನಿಯಂತ್ರೇಣ-(ಮಾತೃ) ಯೋನಿಯಂತ್ರದಿಂದ (ಯೋನಿಯ ಸಹಜ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ), ಪೀಡಿತಃ-ಪೀಡಿತನಾಗಿ, ಬಹಿಃ-ಹೊರಗೆ, ಯಾತಃ-ಬಂದ ಜೀವನು, ಕರ್ಮನಿರ್ಮಿತೈಃ-ತನ್ನ ಕರ್ಮಫಲಜನ್ಯವಾದ, ಆಹಾರೈಃ-(ಆಯಾಕಾಲದ) ಆಹಾರವಿಶೇಷಗಳಿಂದ, ದಿವಾರಾತ್ರೌ-ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ, ವರ್ಧತೇ - ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ; ಕಾಲಭೋಗತಃ - (ತನ್ನ ಆಯುಷ್ಯದ) ಕಾಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ, ಮ್ರಿಯತೇ-ಮೃತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ಥಾವರೇಷ್ವೇವಮೇವಾಸ್ತಿ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿನಿಯಾಮನಂ ॥ ೧೪ ॥
ಯೋನಿರ್ಭೂಮಿರ್ಜಲಂ ರಕ್ತಂ ರೇತೋಬೀಜಂ ಬಹಿಃಸೃತಿಃ ।
ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಥಾಣುಜೀವಸ್ಯ ಗೋಮಯಾದೇಃ ಕ್ರಿಮೇರ್ಜನಿಃ ॥೧೫॥
ಕೇವಲಂ ತು ಚತುರ್ಮೂರ್ತೇರಿಚ್ಛಯೈವ ಪ್ರಜಾಯತೇ ।
ಘುಣಾಃ ಕಾಷ್ಠೇಷು ಜಾಯಂತೇ ಜಲಸಂಪರ್ಕತೋ ವಿನಾ ॥ ೧೬ ॥
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಸ್ವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ತಥೈವ ನಿರಪೇಕ್ಷತಾಂ ।
ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಮೇವಾಯಂ ಹರಿರಿತ್ಥಂ ಸೃಜತ್ಯಪಿ ॥ ೧೭ ॥

ಗಳಾದ (ವೃಕ್ಷಾದಿ) ಜೀವರ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ, ವಾಸುದೇವಾದಿ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ನಿಯಮನವು (ಹತೋಟಿಯು—ನಿಯಮಿಸುವ ವ್ಯಾಪಾರವು), ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ; ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಾಣ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತಗಳಾದ ಯೋನ್ಯಾದಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ: ಭೂಮಿಯೇ ಯೋನಿಯು; ಬೀಜವೇ ರೇತಸ್ಸು, ಜಲವೇ ಶೋಣಿತವು (ಸ್ತ್ರೀರಕ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು); ಅಂಕುರಾದಿರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದೇ ಸ್ಥಾವರಜೀವನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು; ಗೋಮಯಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕೂ ರೂಪಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಜಲಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆಯೇ, ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ನಾನಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪೂರ್ಣಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ, ಅನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾರಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ, ಉಪಾದಾನಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಸಹ

ಉಪಾದಾನಾದ್ಯಭಾವೇಪಿ ಭೂತಪ್ರೇತಪಿಶಾಚಕಾನ್ ।
ವಾಯುವೀಯಾನ್ ಸೃಜತ್ಯೇಷ ಕ್ವ ರೇತಃ ಕುತ್ರ ಲೋಹಿತಂ ॥ ೧೮ ॥

ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವ ಯಥಾನಾದಿಕಾಲಂ ಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ತಥಾ ।
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿದಧಾತ್ಯೇಷ ಲೀಲಾ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ ೧೯ ॥

ಸ್ಥಾವರೇಷು ಅಪಿ–ಸ್ಥಾವರ (ವೃಕ್ಷಾದಿ ಸ್ಥಾವರ ಜೀವರ) ಜನ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಹ, (ಸ್ಥಾವರ–ಸಂಚರಿಸದ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಏಕತ್ರವಿರುವ), ಏವಂ–ಹೀಗೆಯೇ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿಂದಾಗುವ ಸೃಷ್ಟಿಯಂತೆ), ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿ ನಿಯಾಮನಂ–ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ನಿಯಮನವು (ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು), ಅಸ್ತಿ ಏವ–ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ; (ವಾಸುದೇವಾದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರೂಪಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ಯೋನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುವೆಂದರೆ), ಭೂಮಿಃ–ಭೂಮಿಯೇ, ಯೋನಿಃ–ಯೋನಿಯು; ಜಲಂ–ಜಲವೇ, ರಕ್ತಂ–ರಕ್ತವು (ಶೋಣಿತವು); ಬೀಜಂ–ಬೀಜವೇ, ರೇತಃ–ರೇತಸ್ಸು (ಶುಕ್ರವು); ಬಹಿಃಸೃತಿಃ–(ಅಂಕುರಾದಿ ರೂಪದಿಂದ) ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದೇ, ಸ್ಥಾಣುಜೀವಸ್ಯ–ಸ್ಥಾವರ ಜೀವನ, ಉತ್ಪತ್ತಿಃ–ಜನ್ಮವು; (ಕ್ರಿಮಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆಂದರೆ), ಗೋಮಯಾದೇಃ – ಗೋಮಯ (ಶಗಣಿ) ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ, ಕ್ರಿಮೇಃ–ಕ್ರಿಮಿಜೀವನ, ಜನಿಃ–ಜನ್ಮವು, ಚತುರ್ಮೂರ್ತೇಃ–ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳ, ಕೇವಲಂ ಇಚ್ಛಯಾ ಏವ–ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ (ಯೋನಿ ಶುದ್ಧೀಕರಣಾದಿ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ), ಪ್ರಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಜಲಸಂಪರ್ಕತಃ ವಿನಾ–ಜಲದ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಇಲ್ಲದೇ, ಕಾಷ್ಠೇಷು–ಕಾಷ್ಠಾದಿ (ಕಟ್ಟಿಗೆ, ತೊಲೆ ಮೊದಲಾದ) ಮರದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ಘುಣಾಃ – ಕ್ರಿಮಿ ವಿಶೇಷಗಳು,

---

ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ವಾಯುಪ್ರಚುರ ಭೌತಿಕದೇಹಗಳುಳ್ಳ ಭೂತಪ್ರೇತಪಿಶಾಚಾದಿಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ; ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷ–ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಯೋಗ ಅಥವಾ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಗಳೂ ಎಲ್ಲಿವೆ ? (ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ – ಅವಿಲ್ಲದೇ ಪಿಶಾಚಾದಿ ದೇಹಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ);

(ಘೃಣ–ಹೇಸಿಗೆಯ, ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು), ಜಾಯಂತೇ–ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಸ್ವಸ್ಯ–ತನ್ನಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ–ಸೃಷ್ಟಿಮೊದಲಾದ್ದರಲ್ಲಿ, (ಸ್ವಸ್ಯ–ತನ್ನ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ–ಪೂರ್ಣವಾದ ಅನನ್ಯಾಧೀನತ್ವವನ್ನೂ, ತಥಾ–ಮತ್ತು, ನಿರಪೇಕ್ಷತಾಂ–ಅನ್ಯಸಾಧನಾಪೇಕ್ಷೆಯರಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ (ಉಪಾದಾನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ಸಹ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲೆಂಬುದನ್ನೂ), ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಏವ–ನಿದರ್ಶನಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಅಯಂ–ಈ, ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಇತ್ಥಂ–ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ (ಈ ವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) ಉಪಾದಾನಾದ್ಯಭಾವೇಪಿ–ಉಪಾದಾನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಸೃಜತಿ–ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ; (ಉಪಾದಾನಾದ್ಯಭಾವೇಪಿ–ಉಪಾದಾನಾದಿ ಪುರುಷರೇತಸ್ಸು, ಶೋಣಿತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲದೇ), ವಾಯುವೀರ್ಯಾನ್–ವಾಯು ಪ್ರಚುರದೇಹಗಳುಳ್ಳ, ಭೂತ ಪ್ರೇತ ಪಿಶಾಚಕಾನ್–ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿಗಳನ್ನು, ಏಷಃ–ಈತನು (ಶ್ರೀಹರಿಯು), ಸೃಜತಿ–ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ; ರೇತಃ–(ಈ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ) ರೇತಸ್ಸು, ಕ್ವ–ಎಲ್ಲಿದೆ? ಲೋಹಿತಂ–ಶೋಣಿತವು, ಕ್ವ–ಎಲ್ಲಿದೆ? ಏಷಃ–ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅನಾದಿಕಾಲಂ–ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ, ಯಥಾಸಂಕಲ್ಪಿತಂ–ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಏವ–ಕೇವಲ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ, ತಥಾ–ಹಾಗೆ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ–ಸೃಷ್ಟಿಮೊದಲಾದುದನ್ನು, ವಿದಧಾತಿ–ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಲೀಲಾ–(ಈತನ ಈ) ಲೀಲೆಯು, ಕ್ವಚಿತ್–ಸ್ವಲ್ಪವೂ, ನಜ್ಞಾಯತೇ–(ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದಲೂ) ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಜಾಯತೇ ಯದ್ಯದ್ಭೋಕ್ತವ್ಯಂ ಯದ್ಯದದ್ಯತೇ ।
ಗಂತವ್ಯಂ ನಯತೇ ಯತ್ತತ್ಸ್ಥಾತವ್ಯಂ ಸ್ಥಾಪಯೇದ್ಯತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಸರ್ವಚೈವಾನುಸಂಧೇಯಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ।

ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ, ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಲಿರುವನು; ಈತನ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಹ ತಿಳಿಯರು (೧೪–೧೯). ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಜೀವನು ಕಾಣಬೇಕಾದುದೋ ಅದು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ;

ಯತಃ–ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಯತ್–ಯಾವ, ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ–ನೋಡ ಬೇಕಾದುದು, ಯತ್ (ಯತಃ)-ಯಾವನಿಂದ, (ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ), ಜಾಯತೇ–ಉಂಟಾಗುವುದೋ (ಲಭಿಸುವುದೋ) ; ಯತ್–ಯಾವ, ಭೋಕ್ತವ್ಯಂ–ಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುವು (ಭೋಗಿಸಬೇಕಾದುದು), ಯತ್–ಯಾವಾತನಿಂದ, ಅದ್ಯತೇ–ಭೋಗಿ ಸಲ್ಪಡುವುದೋ (ಯಾರ ದೆಶೆಯಿಂದ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಲಭಿಸುವುದೋ) ; ಯತ್–ಯಾವ, ಗಂತವ್ಯಂ – ಗಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವು (ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನವು) ಯತ್–ಯಾರಿಂದಲೇ), ನಯತೇ-ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ, ಸ್ಥಾತವ್ಯಂ–ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದುದು, ಸ್ಥಾಪಯೇತ್–ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ (ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದು ದನ್ನುನೆಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವನೋ), ತತ್ (ತತಃ)–ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸರ್ವದಾ–ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನಃ–ಶ್ರೀ ಹರಿಯ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ–ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು, ಅನು ಸಂಧೇಯಂಏವ–ಚಿಂತಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದೇ ಸರಿ.

ತದ್ಯಂತೃತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ॥ ೨೦ ॥
ಕರ್ತವ್ಯಮಿದಮೇವಾಸ್ತಿ ಸಂಸಾರೇ ವಿದುಷಾಮಿಹ ।

ಸರ್ವತ್ರ-ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ, ತದ್ಯಂತೃತ್ವಂ–ಆತನ (ಶ್ರೀಹರಿಯ) ನಿಯಾಮಕ ತನವನ್ನು (ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು), (ಅನುಸಂಧೇಯಂ–ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ

ಭೋಕ್ತವ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವು, ಜೀವನಿಗೆ ಆತನಿಂದಲೇ ಭೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಿದ್ಧ ವಾಗುತ್ತದೆ; ಜೀವನು ಸಂಚರಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸು ವವನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ; ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದರೆ, ನಿಲ್ಲಿಸುವವನೂ ಆತನೇ ; ಈ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಜೀವರ ಸರ್ವಾನುಭವಗಳಿಗೂ, ಅವಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಕಾರಣ ನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಜೀವನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು— ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನುಳಿದು ಯಾವುದೂ ನಡೆಯದೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರ ಬೇಕು (೨೦). ಆತನ ಕೈವಾಡವಿಲ್ಲದೇ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಏನೂ ನಡೆಯದೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಸರ್ವದಾ ಇರಬೇಕು; ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ (ಸರ್ವನಿಯಾಮಕತ್ವ) ಮಹಿಮೆಗಳ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿ ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯವಾದುದು ; ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಕಲಜ್ಞಾನಿ ಗಳೂ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ; ವಿವೇಕಿಗಳಾದ ಇತರರೂ ಸಹ

ಆವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡು, ಭಾವಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಅನ್ವಯಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ; ಶಕ್ತ್ಯಾ–ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು, ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ–(ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಮಹಿಮೆಗಳ) ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು, ಕರ್ತವ್ಯಂಚ–ಮಾಡಲೇಬೇಕು ; ಇಹ ಸಂಸಾರೇ – ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ವಿದುಷಾಂ–ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ, (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ), ಇದಂಏವಅಸ್ತಿ–ಇದು ಮಾತ್ರವೇ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಏಕಸ್ಮಾತ್ತು ಕುಲಾಲಾದೇರ್ನಾನಾಭಾಂಡಜನಿರ್ಯಥಾ ॥ ೨೨ ॥
ತಥಾ ನಾನಾವಿಧಾನ್ ದೇಹಾನ್ ಹರಿಃ ಸೃಜತಿ ಲೀಲಯಾ ।
ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಃ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ತಥೈವ ಪ್ರಲಯಾದಿಕಂ ॥ ೨೩ ॥
ಅಕರ್ತೇತಿ ತತೋ ವೇದೇ ಗೀಯತೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ।

ಯಥಾ–ಹೇಗೆ, ಏಕಸ್ಮಾತ್ ತು–ಒಬ್ಬನೇ ಆದ, ಕುಲಾಲಾದೇಃ–ಕುಂಬಾರ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ತನಿಂದ, ನಾನಾಭಾಂಡಜನಿಃ–ವಿವಿಧ ಭಾಂಡಗಳ (ಪಾತ್ರೆಗಳ) ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ (ಸೃಷ್ಟಿಯೋ), ತಥಾ–ಹಾಗೆ, ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಾನಾ ವಿಧಾನ್–ಬಹುಪ್ರಕಾರದ, ದೇಹಾನ್–(ಪ್ರಾಣಿ) ದೇಹಗಳನ್ನು, ಲೀಲಯಾ–ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದ (ಶ್ರಮಲೇಶವಿಲ್ಲದೇ), ಸೃಜತಿ–ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಪ್ರಭೋಃ–ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯಾದ (ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ) ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಸೃಷ್ಟಿಃ–ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯು, ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ–ಕೇವಲ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ (ಆಗುತ್ತದೆ–ಅನ್ಯಸಹಾಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ);

ನಿರಂತರ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು – ಅದೇ ಸರ್ವ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳ ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ತವ್ಯವು (೨೧). ಒಬ್ಬ ಕುಂಬಾರನು ವಿವಿಧವಾದ ಅನೇಕ ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಭಾಂಡೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಂತೆ, ಒಬ್ಬನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಅನ್ಯ ಸಹಾಯಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇ) ನಾನಾ ಪ್ರಾಣಿದೇಹಗಳನ್ನು (ಜೀವರಿಗಾಗಿ ಆವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ) ಲೀಲೆಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯು, ಕೇವಲ ಆತನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ (ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಯಾವ ಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲದೇ) ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ; ('ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಃ ಸೃಷ್ಟಿಃ' ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಪ್ರತೀಕವೇ – ಶ್ರುತಿಯ ಶಬ್ದಗಳೇ ಆಗಿವೆ) ; ಅದರಂತೆ, ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಲಯಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಕೇವಲ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ ; ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಯತ್ನವೂ

ಪ್ರಲಯಾದಿಕಂ-ಪ್ರಲಯಾದಿಗಳೂ ಸಹ (ಸ್ಥಿತಿ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳು ಸಹ) ತಥಾಏವ_ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ (ಇಚ್ಛಾ ಮಾತ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ); ತತಃ_ಈ ಕಾರಣದಿಂದ (ಯಾವ ವಿಧದ ಶ್ರಮಚಿಂತಾದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ, ಲೀಲೆಯಿಂದ, ಕ್ರೀಡಾರ್ಥವಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ನಡೆಯುವುದರಿಂದಲೇ), ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ[1]_ಶ್ರೀಹರಿಯು, ವೇದೇ_ವೇದಗಳಲ್ಲಿ, ಅಕರ್ತಾ ಇತಿ_ಅಕರ್ತನೆಂದು, ಗೀಯತೇ_ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವನು (ಅಕರ್ತನೆಂದು, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ರಹಿತನು, ಅಥವಾ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡದ ತಟಸ್ಥನೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ).

ಜೀವಾಸ್ತು ತ್ರಿವಿಧಾ ರಾಜನ್ ನಾನಾಕಾರಾಃ ಸ್ವಭಾವತಃ ॥ ೨೪ ॥

ನರಾಃ ಷೋಡಶಜಾತ್ಯಾಸ್ತು ತದನ್ಯೇ ಲೋಕದೃಶ್ಯವತ್ ।
ಸಾತ್ವಿಕಾ ಮುಕ್ತಿಭಾಜಃ ಸ್ಯುಸ್ತಾಮಸಾಸ್ತು ತಮೋಽನುಗಾಃ ॥ ೨೫ ॥

ಮಧ್ಯಮಾ ಸಂಸೃತೌ ನಿತ್ಯಮೂರ್ಧ್ವಾಧಃ ಪರಿವರ್ತಿನಃ ।

ಆವಶ್ಯಕವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಕರ್ತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ_ಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ (೨೨_೨೩). ಜೀವರು ತ್ರಿವಿಧರಾಗಿರುವರು; ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ನಾನಾಕಾರವುಳ್ಳವರು; ಅವರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಜೀವರಲ್ಲಿ, ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಹ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ೪, ಅನುಲೋಮ ಪ್ರತಿಲೋಮಗಳು ೧೨, ಹೀಗೆ ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ); ಮನುಷ್ಯೇತರ ಜೀವರು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪಶುಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಆಕಾರಗಳಂತೆ, (ನಿತ್ಯವಾದ) ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲರ್ಹರಾದವರು ಸಾತ್ವಿಕರು; ನಿತ್ಯನರಕವನ್ನು ಸೇರುವವರು, ತಾಮಸರು, ಮಧ್ಯಮ

---

[1] ನಶ್ವರದೇಹಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ, ಎಲ್ಲ ಜೀವರು, ಕ್ಷರಪುರುಷರು; ನಿತ್ಯಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪಳಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು, ಅಕ್ಷರಪುರುಷಳು; ಈ ಉಭಯ ವಿಧ ಪುರುಷರಿಂದ, ಭಿನ್ನನೂ, ಉತ್ತಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪುರುಷೋತ್ತಮನು. 'ಕ್ಷರಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ । ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದಾಹೃತಃ ॥ ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಮಾವಿಶ್ಯ ಬಿಭರ್ತ್ಯವ್ಯಯ ಈಶ್ವರಃ । ಯಸ್ಮಾತ್ ಕ್ಷರಮತೀತೋಽಹಂ ಅಕ್ಷರಾದಪಿ ಚೋತ್ತಮಃ । ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ॥' (ಗೀತಾ). ವಾಕ್ಯಗಳು, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ.

ರಾಜನ್–ಹೇ ರಾಜನೇ !, ಜೀವಾಃ–ಜೀವರು, ತ್ರಿವಿಧಾಃ ತು–ತ್ರಿವಿಧರೇ ಸರಿ ; ಸ್ವಭಾವತಃ–ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ, ನಾನಾಕಾರಾಃ–ಬಹುಭಿನ್ನ ಆಕಾರಗಳುಳ್ಳವರು ; ನರಾಃತು–ಮನುಷ್ಯರಾದರೋ, ಷೋಡಶಜಾತ್ಯಾಃ–(ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಹ) ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ; ತದನ್ಯೇ–(ಅನ್ಯಾಕಾರಗಳುಳ್ಳ) ಇತರರು, ಲೋಕದೃಶ್ಯವತ್–ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ (ಪಶುಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರೂಪಗಳುಳ್ಳವರು); ಸಾತ್ವಿಕಾಃ–(ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಲ್ಲಿ) ಸಾತ್ವಿಕರು, ಮುಕ್ತಿಭಾಜಃ–ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವವರು (ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು) ; ತಾಮಸಾಃ–ತಾಮಸರು, ತಮೋನುಗಾಃಸ್ಯುಃ–ತಮಸ್ಸನ್ನು (ನಿತ್ಯನರಕವನ್ನು) ಕುರಿತು ಧಾವಿಸುವವರಾಗಿರುವರು ; ಮಧ್ಯಮಾಃ–ಮಧ್ಯಮರು (ರಾಜಸಜೀವರು) ಸಂಸೃತೌ–ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯಂ–ಸದಾ, ಊರ್ಧ್ವಾಧಃ–ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ (ಸ್ವರ್ಗ–ಭೂನರಕಗಳಲ್ಲಿ), ಪರಿವರ್ತಿನಃ–ಸುತ್ತುವವರು.

ನಾನಾಕರ್ಮವಶಾ ಜೀವಾಃ ಸಂಸೃತೌ ಸ್ಯುರ್ವಿಜಾತಯಃ ॥ ೨೬ ॥
ನಾನಾಜಾತ್ಯಾಸ್ತಥೈವಾತ್ರ ಮುಕ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಗತಾಃ ।
ಸ್ವಾನಂದಂ ವಾ ಸ್ವದುಃಖಂ ವಾ ಭುಂಜಾನಾಸ್ತು ಯಥಾ ತಥಾ ॥
ನಾವರ್ತಂತೇಽತ್ರ ಸಂಸಾರೇ ತತ್ರಸ್ಥಾ ಏವ ಸರ್ವದಾ ।

ಜೀವಾಃ–ಜೀವರು, ನಾನಾಕರ್ಮವಶಾಃ–ವಿವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳ ವಶರಾಗಿ (ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾಗಿ), ಸಂಸೃತೌ–ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ವಿಜಾತಯಃ–(ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ–ಅಸ್ವಭಾವಿಕವಾದ) ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯುವರು, ಸ್ಯುಃ–ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ ;

ರೆಂಬ ರಾಜಸರು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ, ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂ, ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವವರು (೨೪–೨೫). ಹೀಗೆ ಜೀವರು ತ್ರಿವಿಧರಾದರೂ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಶರಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ವಿವಿಧದೇಹಗಳಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ಮನುಷ್ಯ ಜೀವರು ೧೬ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಸೇರಿದವರಾದರೂ, ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ) ; ಮುಕ್ತರಾಗಿ, ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ (ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಬಾಹ್ಯದೇಹ ರಹಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ) ; ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಸುಖವನ್ನೋ ದುಃಖವನ್ನೋ ನಿತ್ಯವೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ– ಅನಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ

ತಥಾ–ಮತ್ತು, ಅತ್ರ–ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ನಾನಾಜಾತ್ಯಾಃ–ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯುವ ರಾದರೂ, ಮುಕ್ತಾಃ–ಮುಕ್ತರಾದವರು, ಪ್ರಕೃತಿಂ–(ತಂತಮ್ಮ) ಸ್ವಭಾವವನ್ನು, ಗತಾಃ–ಹೊಂದಿದವರು, ಸ್ಯುಃ–ಆಗುವರು ; ಸ್ವಾನಂದಂ ವಾ–ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದ ವನ್ನಾಗಲಿ, ಸ್ವದುಃಖಂ ವಾ–ಸ್ವರೂಪ ದುಃಖವನ್ನಾಗಲಿ, ಯಥಾತಥಾ–(ಅವರ ಸ್ವಭಾವಗಳು) ಹೇಗಿವೆಯೋ ಹಾಗೆ, ಸ್ಯುಃ–ಹೊಂದಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ ; ಅತ್ರ ಸಂಸಾರೇ–ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ನ ಆವರ್ತಂತೇ–ಮತ್ತೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ) ; ಸರ್ವದಾ–ಎಲ್ಲಕಾಲದಲ್ಲಿ (ನಿತ್ಯವೂ), ತತ್ರಸ್ಥಾಃ ಏವ– ಅಲ್ಲಿಯೇ (ಮುಕ್ತಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ) ಇರುವವರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ತೇ ಕಥಿತಂ ರಾಜನ್ ಯದ್ಯತ್ತ್ವಂ ಪೃಷ್ಟವಾನಸಿ ॥ ೨೮ ॥
ಸ್ವಸ್ತಿ ತೇಽಸ್ತು ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಸ್ವಾಶ್ರಮಂ ಯದಿ ಮನ್ಯಸೇ ॥ ೨೯ ॥

ರಾಜನ್–ಹೇ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ !, ಏವಂ – ಹೀಗೆ, ಯದ್ಯದ್–ಯಾವು ಯಾವುದನ್ನು ಕುರಿತು, ತ್ವಂ – ನೀನು, ಪೃಷ್ಟವಾನ್ಅಸಿ – ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದವ ನಾದೆಯೋ, ತೇ–(ಆ ಎಲ್ಲವೂ) ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ಕಥಿತಂ–ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ; ತೇ– ನಿನಗೆ, ಸ್ವಸ್ತಿಅಸ್ತು–ಮಂಗಲವಾಗಲಿ, ಯದಿಮನ್ಯಸೇ–(ನಾನು ಇನ್ನು ಹೋಗ ಬಹುದೆಂದು) ತಿಳಿದರೆ, (ನೀನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ), ಸ್ವಾಶ್ರಮಂ–ನನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ–ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ವಾ ಭೃಗೋರುಕ್ತಂ ಯಥಾಶ್ರುತಂ ।
ಜಗ್ರಾಹ ಮನಸಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಹಾಭಾಗವತೋ ನೃಪಃ ॥ ೩೦ ॥

ಸಹ ಮುಕ್ತಲೋಕಸ್ಥಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ (೨೬–೨೭). ಹೇ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ! ನೀನು ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ; ನಾನು ಹೊರಡಲು ನೀನು ಒಪ್ಪುವಿಯಾದರೆ ನನ್ನಾಶ್ರಮವನ್ನು ಕುರಿತು ತೆರಳುತ್ತೇನೆ ; ನಿನಗೆ ಮಂಗಳ ವಾಗಲಿ ! " (೨೮–೨೯). ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ ! ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಭೃಗುಋಷಿಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ, ವೇದಸಮ್ಮತವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ, ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದನು ; ತನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ

ಸಾಷ್ಟಾಂಗಂ ಪ್ರಣಿಪತ್ಯಾಥ ವಿಸಸರ್ಜ ಭೃಗುಂ ಮುನಿಂ ।
ಯೇ ಚಾನುಯಾಯಿನಸ್ತಸ್ಯ ತೇಽಪಿ ತೇನ ಸಹಾಗಮನ್ ॥ ೩೧ ॥

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ – ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರಾಜನು, ಭೃಗೋಃ – ಭೃಗು ಋಷಿಗಳಿಂದ, ಯಥಾಶ್ರುತಂ–ವೇದಸಮ್ಮತವಾದ, ಉಕ್ತಂ–ಉಪದೇಶವನ್ನು (ಹೇಳಲಾದುದನ್ನು), ಶ್ರುತ್ವಾ–ಕೇಳಿ, ಮನಸಾ–ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಜಗ್ರಾಹ–ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಮನಸ್ಸು ಉಪದೇಶದಿಂದ ಸಂಶಯರಹಿತವಾಗಿ, ಪ್ರಸನ್ನವಾಯಿತು); ಮಹಾಭಾಗವತಃ ನೃಪಃ–ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ರಾಜನು, ಭಕ್ತ್ಯಾ–ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಸಾಷ್ಟಾಂಗಂ – ಅಷ್ಟಾಂಗಪೂರ್ವಕ, ಪ್ರಣಿಪತ್ಯ – ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅಥ – ನಂತರ, ಮುನಿಂ – ಭೃಗುಋಷಿಗಳನ್ನು, ವಿಸಸರ್ಜ – ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು (ಕಳುಹಿಸಿದನು); ತಸ್ಯ–ಆ ಋಷಿಯ, ಯೇ ಚ–ಯಾವ, ಅನುಯಾಯಿನಃ–ಅನುಯಾಯಿಗಳೋ (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದವರೋ), ತೇ ಅಪಿ–ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸಹ, ತೇನ ಸಹ–ಭೃಗು ಋಷಿಗಳೊಂದಿಗೆ, ಅಗಮನ್–ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಕರ್ಮನಿರೂಪಣವೆಂಬ ೩೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಸದುತ್ತರಗಳು ದೊರೆತು ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಮಹಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ರಾ ಜ ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಭೃಗುಋಷಿಗಳನ್ನು ಆದರಿಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು ; ಅವರೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು (೩೦–೩೧).

೩೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೪

ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ತತಃ ಕದಾಚಿದಗಸ್ತ್ಯಸ್ತತ್ರಾಗಾಚ್ಛಿಷ್ಯಸಂವೃತಃ ।
ಜಪಧ್ಯಾನಪರೋ ರಾಜಾ ನ ಚಕಾರ ತದರ್ಹಣಂ ॥ ೧ ॥

ಅರ್ಥ :—ತತಃ—ನಂತರ (ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೋದನಂತರ), ಕದಾಚಿತ್—ಒಂದುವೇಳೆ, ಶಿಷ್ಯಸಂವೃತಃ—ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಪರಿವೃತರಾದ, ಅಗಸ್ತ್ಯಃ—ಅಗಸ್ತ್ಯ

ಅಧ್ಯಾಯ ೩೪

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಹೊರಟುಹೋದ ನಂತರ, ಒಂದು ದಿನ, ರಾಜಾ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮನೆಗೆ ಶಿಷ್ಯಪರಿವೃತರಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿಗಳು ಬಂದರು ; ಆಗ ರಾಜನು ಜಪಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದನು [1] ; ಬಂದೊಡನೆ ಮಾಡ

---

[1] ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅತಿಥಿಪೂಜಾ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ, ದೋಷವಿಲ್ಲ ; ಹಾಗಲ್ಲದೇ ಬೇರಾವ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದು ವಿಪ್ರನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು ; ಈ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪವು ಮಹಾನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲದು. ವಿಪ್ರೇತರ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಅಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ, ಏಕಧಾರೆಯಂತೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ನಿಲ್ಲುವುದು ಸಮಾಧಿಯು ; ಭೇರಿತಾಡನಾದಿಗಳಿಂದ ಸಹ ಮನಸ್ಸು ಬಹಿರ್ಮುಖವಾಗದೇ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿರುವುದು, ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಜಪ, ಧ್ಯಾನ, ಪೂಜಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮಧ್ಯೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಬಂದ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಮೇಯವು,

'ಯಸ್ತ್ವಾತ್ಮರತಿರೇವಸ್ಯಾದಾತ್ಮತೃಪ್ತಶ್ಚ ಮಾನವಃ ।
ಆತ್ಮನ್ಯೇವ ಚ ಸಂತುಷ್ಟಃ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥
ನೈವ ತಸ್ಯ ಕೃತೇನಾರ್ಥೋ ನಾಕೃತೇನೇಹ ಕಶ್ಚನ ।
ನ ಚಾಸ್ಯ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಕಶ್ಚಿದರ್ಥವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ ॥'

ಎಂಬ (ಗೀತಾ) ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಶಮಿಕಋಷಿಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಮೃತಸರ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ, ಆ ಋಷಿಗಳು ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು ; ಪ್ರಕೃತ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಬಂಧಾಗ ಸಮಾಧಿಸ್ಥನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ—ಜಪಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದನು ; ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪವಾಯಿತು. ಶಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಲು ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅಚಾತುರ್ಯವು ನಡೆಯಿತು.

ಋಷಿಗಳು, ತತ್ರ – (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರಾಜನ) ಮನೆಗೆ, ಆಗಾತ್ – ಬಂದರು; ರಾಜಾ–ರಾಜನು, ಜಪಧ್ಯಾನಪರಃ–ಜಪ, ಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ, ತದರ್ಹಣಂ– ಅವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು (ಬಂದೊಡನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು), ನ ಚಕಾರ– ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಶಶಾಪ ಕುಪಿತೋ ವಿಪ್ರೋ ಗಜಸ್ತ್ವಂ ಭವಿತೇತಿ ಚ ।
ಪುನಃ ಸಂಪ್ರಾರ್ಥಿತೋ ರಾಜ್ಞಾ ಪ್ರೋವಾಚ ಮುನಿಸತ್ತಮಃ ॥ ೨ ॥

ವಿಪ್ರಃ–ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರು, ಕುಪಿತಃ–ಸಿಟ್ಟಾಗಿ (ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ ನಾದ ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು), ತ್ವಂ – ನೀನು, ಗಜಃ – ಆನೆಯಾಗಿ, ಭವಿತಾ–ಹುಟ್ಟುವಿ, ಇತಿ–ಹೀಗೆಂದು, ಶಶಾಪ–ಶಪಿಸಿದನು; ರಾಜ್ಞಾ–ರಾಜನಿಂದ, ಪುನಃ–ಮತ್ತೆ, ಸಂಪ್ರಾರ್ಥಿತಃ–ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಮುನಿಸತ್ತಮಃ–ಋಷಿಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರು, ಪ್ರೋವಾಚ–ಮಾತನಾಡಿದರು.

ಗಜಯೋನೌ ಹರೇರ್ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಾಪ್ನೋಷಿ ಪರಮಂ ಪದಂ ।
ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತು ಗತೇ ವಿಪ್ರೇ ರಾಜಾ ರಾಜ್ಯಂ ಸುತೇಽನ್ಯಸತ್ ॥ ೩ ॥

ಯಯೌ ಸಭಾರ್ಯೋ ವಿಪಿನಂ ಕಂದಮೂಲಫಲಾಶನಃ ।
ಭೃಗೂಪದಿಷ್ಟಮಖಿಲಂ ಸ್ಮರನ್ ಹರಿವಿಚೇಷ್ಟಿತಂ ॥ ೪ ॥

ತಪಸ್ತೇಪೇ ನಿರಾಶೀಃ ಸೋಽನನ್ಯಸಾಧಾರಣಂ ಮಹತ್ ।

ಬೇಕಾದ ಯೋಗ್ಯ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ರಾಜನು ಅವರಿಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (೧). ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಕುಪಿತರಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರು, 'ನಿನಗೆ ಗಜಜನ್ಮ ಬರಲಿ' ಎಂದು ರಾಜನನ್ನು ಶಪಿಸಿದರು; ರಾಜನಿಂದ ಪುನಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದ ಆ ಶ್ರೇಷ್ಠಮುನಿಗಳು (ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ನುಡಿದರು (೨). 'ಗಜದೇಹದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಹರಿದರ್ಶನದಿಂದ ನಿನಗೆ ಉತ್ತಮಗತಿಯು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ', ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಹೊರಟು ಹೋದರು; ಆಗ ರಾಜನು ತನ್ನ ಮಗನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಪತ್ನೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ವನವನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು; ಅಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆಗೆಣಸುಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ, ಭೃಗುಋಷಿಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ತನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ (ಅಗಸ್ತ್ಯಶಾಪ ಮೊದಲಾದ) ಸರ್ವವೂ ಶ್ರೀಹರಿಕೃತವೇ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವ

ಗಜಯೋನೌ–ಗಜದೇಹದಲ್ಲಿರುವಾಗ, ಹರೇಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯ, ದೃಷ್ಟ್ಯಾ–ದರ್ಶನದಿಂದ, ಪರಮಂಪದಂ–ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯೋಷಿ–ಹೊಂದುತ್ತೀ; ಇತಿ ಉಕ್ತ್ವಾ–ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ವಿಪ್ರೇ–ಅಗಸ್ತ್ಯರು, ಗತೇತು–ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ರಾಜಾ – ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಸುತೇ–ಮಗನಲ್ಲಿ, ರಾಜ್ಯಂ–ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು, ನ್ಯಸತ್–ಇಟ್ಟನು (ಸ್ಥಾಪಿಸಿ), ಸಭಾರ್ಯಃ–ಪತ್ನೀಸಮೇತನಾಗಿ, ವಿಪಿನಂ–ವನವನ್ನು ಕುರಿತು, ಯಯೌ–ಹೋದನು, (ಅಲ್ಲಿ) ಕಂದಮೂಲಫಲಾಶನಃ–ಗಡ್ಡೆಗೆಣಸುಗಳನ್ನು ತಿಂದುಕೊಂಡು, ಭೃಗೂಪದಿಷ್ಟಂ–ಭೃಗುಋಷಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ, ಅಖಿಲಂ–ಸರ್ವವೂ, (ತನಗೆ ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಬಂದ ಶಾಪವೂ ಸಹ), ಹರಿವಿಚೇಷ್ಟಿತಂ–ಶ್ರೀಹರಿ ಕರ್ತೃಕವೇ ಎಂದು, ಸ್ಮರನ್–ಚಿಂತಿಸುವನಾಗಿ, ಸಃ–ಆ ರಾಜನು, ನಿರಾಶೀಃ–ಆಶೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊರೆದು, ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣಂ–ಅಸದೃಶವಾದ (ಅನ್ಯರಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ), ಮಹತ್‌ತಪಃ–ಮಹಾತಪಸ್ಸನ್ನು, ತೇಪೇ–ತಪಿಸಿದನು (ಆಚರಿಸಿದನು).

ಕಾಲಧರ್ಮಂ ನೃಪೋ ಯಾತಸ್ತತ್ಪತ್ನೀ ತತ್ಸಹಾಗಮತ್ ‖ ೫ ‖

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿದ್ವೀಪ ಉತ್ಪನ್ನಃ ಸ ರಾಜಾ ಗಜಯೋನಿಗಃ ।
ಅಚಿರಾದ್ಯೂಥಪಃ ಸೋಽಭೂತ್ ಕ್ರೀಡನ್ ಸ ಕರಿಶಾವಕೈಃ ‖ ೬ ‖

ಕರೇಣುಸಂವೃತಸ್ತಪ್ತೋ ಗ್ರೀಷ್ಮಾತಪಸುತಾಪಿತಃ ‖
ವಿಚರನ್ ವಿಪಿನೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಾನಾದ್ರುಮಲತಾಕುಲೇ ‖ ೭ ‖

ನಾಗಿ, ಸಕಲ ಆಶೆಗಳನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ, ಅಸದೃಶವಾದ ಮಹಾತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು (೩–೪). ಕಾಲಧರ್ಮದಂತೆ ರಾಜನು ಮರಣಹೊಂದಲು, ಆತನ ಪತ್ನಿಯು ಆತನೊಂದಿಗೆ 'ಸಹಗಮನ' ಮಾಡಿದಳು; ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾದರೋ ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಗಜದೇಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದನು; ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಜಗಳ ಸಮೂಹದ ನಾಯಕನಾದನು; ಒಂದು ವೇಳೆ, ಈ ಗಜರಾಜನು ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಆನೆಯ ಮರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತ, ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದ ತಪ್ತನಾಗಿ, ವಿವಿಧ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಲಿದ್ದು, ವಿಕಸಿತವಾದ ಬಹುಪದ್ಮಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಶೀತಲಜಲ

ದದರ್ಶ ಸರಸೀಂ ಶೀತಾಂ ಪದ್ಮಕಿಂಜಲ್ಕಭೂಷಿತಾಂ ।
ತತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸಹಸಾ ಸ್ವಯೂಥೇನ ಸ ಯೂಥಪಃ ॥ ೮ ॥

ನೃಪಃ–ರಾಜನು, ಕಾಲಧರ್ಮಂ–ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯ ಸಂಭವಿಸುವ ಧರ್ಮವನ್ನು (ಮರಣವನ್ನು), ಯಾತಃ–ಹೊಂದಿದನು; ತತ್ಪತ್ನೀ–ಆತನ ಭಾರ್ಯೆಯು, ತತ್ಸಹಾಗಮತ್–ಆತನೊಡನೆ ಹೊರಟಳು (ಚಿತೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ 'ಸಹಗಮನ' ಮಾಡಿದಳು); ಸಃ ರಾಜಾ – ಆ ರಾಜನು, ಗಜಯೋನಿಗಃ – ಗಜದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ ದ್ವೀಪೇ – ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದ ಒಂದು ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ, ಉತ್ಪನ್ನಃ–ಹುಟ್ಟಿದನು, ಸಃ–ಆತನು, ಅಚಿರಾತ್–ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಯೂಥಪಃ–(ಆನೆಗಳ) ಗುಂಪಿನ ಯಜಮಾನನು, ಅಭೂತ್–ಆದನು; ಸಃ–ಆ ಗಜರಾಜನು, ಕರಿಶಾವಕೈಃ–ಆನೆಮರಿಗಳೊಂದಿಗೆ, ಕ್ರೀಡನ್–ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತ, ಕರೇಣು ಸಂವೃತಃ–ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ತಪ್ತಃ–ವ್ಯಥೆಗೊಂಡು, ಗ್ರೀಷ್ಮಾತಪಸುತಾಪಿತಃ–ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ತಸ್ಮಿನ್–ಆ ನಾನಾ, ದ್ರುಮಲತಾಕುಲೇ–ನಾನಾ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ, ವಿಪಿನೇ – ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಪದ್ಮಕಿಂಜಲ್ಕಭೂಷಿತಾಂ – ಕಮಲಪುಷ್ಪಕೇಸರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಶೀತಾಂ – ತಂಪಾದ ಜಲವುಳ್ಳ, ಸರಸೀಂ–ಸರೋವರವನ್ನು, ದದರ್ಶ–ಕಂಡನು; ಸಃ ಯೂಥಪಃ–ಆ ಗಜರಾಜನು, ಸಹಸಾ–ತ್ವರೆಯಿಂದ, ಸ್ವಯೂಥೇನ–ತನ್ನ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿ, ತತ್ರ–ಆ ಸರೋವರವಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ–ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದವನು (ಆದನು).

ಜಗ್ರಾಹ ಗ್ರಾಹಃ ಪಾದೇ ತಂ ಚುಕ್ರೋಶೋಚ್ಚೈರ್ಮಹಾಗಜಃ ।
ಮೋಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ತಾಃ ಸರ್ವೇ ತೇ ಕರಿಣಶ್ಚ ಕರೇಣವಃ ॥ ೯ ॥

ಪೂರ್ಣವಾದ ಸರೋವರವನ್ನು ಕಂಡನು; ಆನಂದದಿಂದ ತನ್ನ ಗುಂಪಿನವರೊಡನೆ ಆ ಗಜರಾಜನು ಆ ಸರೋವರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (೫–೮). ಆ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನಕ್ರವು (ಮೊಸಳೆಯು) ಗಜರಾಜನ ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿಯಿತು; ಆ ಮಹಾಗಜವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ (ವನವೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುವಂತೆ) ಕೂಗಿಕೊಂಡಿತು; ಇತರ ಗಜಗಳು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳು ಗಜರಾಜನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಮೇಲೆ ತರಲು ಶಕ್ತರಾಗದೇ, ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ಭಯದಿಂದ ತಮ್ಮ ನಾಯಕನನ್ನು ನೀರಿ

ದುದ್ರುವುಃ ಸ್ವಸ್ಯ ಭೀತ್ಯೈವ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಯೂಥಪತಿಂ ಜಲೇ ।
ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ಯುದ್ಧ್ಯತಸ್ತಸ್ಯ ಶಕ್ಯೋಽಭೂನ್ನ ಜಲೇಚರಃ ॥ ೧೦ ॥

ತಂ–ಆತನನ್ನು (ಗಜರಾಜನನ್ನು), ಗ್ರಾಹಃ–ಮೊಸಳೆಯು, ಪಾದೇ–ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ, ಜಗ್ರಾಹ–ಹಿಡಿಯಿತು (ಆನೆಯ ಕಾಲನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಹಿಡಿಯಿತು); ಮಹಾಗಜಃ–ಮಹಾಗಜವು, ಉಚ್ಚೈಃ–ದೊಡ್ಡಧ್ವನಿಯಿಂದ (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ), ಚುಕ್ರೋಶ–ಕೂಗಿತು; ತೇ–ಆ, ಸರ್ವೇ–ಎಲ್ಲ, ಕರಿಣಃ–ಗಜಗಳೂ, ಚ–ಮತ್ತೇ, ಕರೇಣವಃ–ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳೂ, ವೋಢುಂ–(ಗಜರಾಜನನ್ನು) ಧರಿಸಲು (ಹಿಡಿದೆಳೆಯಲು), ನ ಶಕ್ತಾಃ–ಶಕ್ತರಾಗಲಿಲ್ಲ; ಸ್ವಸ್ಯ–ತನ್ನ, ಭೀತ್ಯಾ ಏವ–(ಪ್ರಾಣ) ಭಯದಿಂದಲೇ, ಯೂಥಪತಿಂ–ತಮ್ಮ ಹಿಂಡಿನ ನಾಯಕನನ್ನು, ಜಲೇ–ನೀರಿನಲ್ಲಿ, ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ–ಬಿಟ್ಟು, ದುದ್ರುವುಃ–ಓಡಿಹೋದವು; ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ–ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು, ಯುಧ್ಯತಃ–ಹೋರಾಡಿದ (ಮೊಸಳೆಯೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದ), ತಸ್ಯ–ಆ ಗಜರಾಜನಿಗೆ, ಜಲೇಚರಃ–ಆ ಜಲಚರನು (ನಕ್ರನು), ಶಕ್ಯಃ–(ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆಬರಲು–ಗೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ) ಸಾಧ್ಯನು, ನ ಅಭೂತ್–ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಣಸಂಶಯಮಾಪನ್ನೋ ಗಜೋ ದೀನೋಽಸ್ಮರದ್ಧರಿಂ ।
ತದೈವಾವಿರಭೂತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಂಖಚಕ್ರಗಧಾಧರಃ ॥ ೧೧ ॥
ದಾರಯಿತ್ವಾರಿಣಾ ವಕ್ತ್ರಂ ಗ್ರಾಹಸ್ಯಾಮೋಚಯದ್ಗಜಂ ।
ಗ್ರಾಹಂ ಚ ಮೋಚಯತ್ತಸ್ಮಾದ್ಗ್ರಾಹದೇಹಾದ್ಧರಿಸ್ತದಾ ॥ ೧೨ ॥

ಗಜಃ–ಗಜರಾಜನು, ಪ್ರಾಣಸಂಶಯಂ–ತನ್ನ ಜೀವಿತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವನ್ನು, ಆಪನ್ನಃ–ಹೊಂದಿ, ದೀನಃ–ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ (ಮನೋವ್ಯಥೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ), ಹರಿಂ–ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಅಸ್ಮರತ್–ಸ್ಮರಿಸಿದನು; ತದಾಏವ–ತತ್ಕಾಲ

ನಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದವು; ಗಜರಾಜನಾದರೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು ನಕ್ರನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು—ಆದರೂ ಆ ಜಲಚರನನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗಲಿಲ್ಲ (೯–೧೦). ಗಜರಾಜನು ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ದೀನನಾಗಿ, (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾಗಿದ್ದ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಋಷಿಗಳಿಂದ ಉಪಶಿಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದುದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ) ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಶರಣುಹೊಂದಿದನು; ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾ

ದಲ್ಲಿಯೇ, ಸಾಕ್ಷಾತ್–ಸ್ವಯಂ, ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಃ–ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧಾರಿಯು (ಶ್ರೀಹರಿಯು), ಆವಿರಭೂತ್–ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು (ಗಜರಾಜನೆದುರಿಗೆ ಪ್ರಕಟ ನಾದನು); ಗ್ರಾಹಸ್ಯ–ನಕ್ರದ, ವಕ್ತ್ರಂ–ಮುಖವನ್ನು, ಅರಿಣಾ–ಚಕ್ರದಿಂದ, ದಾರಯಿತ್ವಾ–ಸೀಳಿ, ಗಜಂ–ಆನೆಯನ್ನು, ಅಮೋಚಯತ್– (ನಕ್ರಮುಖದಿಂದ) ಬಿಡಿಸಿದನು; ತದಾ – ಆಗಲೇ, ಗ್ರಾಹಂಚ – ನಕ್ರವನ್ನೂ, ತಸ್ಮಾತ್ – ಆ, ಗ್ರಾಹದೇಹಾತ್–ಮೊಸಳೆಯ ದೇಹದಿಂದ, ಹರಿಃ–ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಮೋಚಯತ್–ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದನು (ನಕ್ರವು ಮರಣಹೊಂದಿತು–ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿತು).

ತತೋ ದಿವ್ಯೈಃ ಸಗಂಧರ್ವೈಃ ದೇವೈರ್ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿಃ ಸಹ ।
ತಥಾ ದೇವರ್ಷಿಭಿಃ ಸಾಧ್ಯೈರ್ಮುನಿಭಿಃ ಸಹ ಪನ್ನಗೈಃ ॥ ೧೩ ॥
ಸ್ತೂಯಮಾನಯಶೋಗಚ್ಛದ್ಗರುಡಾರೂಢ ಈಶ್ವರಃ ।
ಹಾಹಾಹೂಹೂಶ್ಚ ತೌ ಯಾತೌ ಶಕ್ರಸ್ಯ ನಗರೀಂ ಪ್ರತಿ ॥ ೧೪ ॥
ಪುನಃ ಸ್ವದೇಹಮಾಪನ್ನೌ ಗಾಯಂತೌ ತದ್ಧರೇರ್ಯಶಃ ।

ಧಾರಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು[1]; ಚಕ್ರದಿಂದ ನಕ್ರಮುಖವನ್ನು ಸೀಳಿ ಗಜರಾಜನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ರಕ್ಷಿಸಿದನು; ನಕ್ರನನ್ನು ನಕ್ರದೇಹದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿಸಿದನು (ನಕ್ರವು ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿತು) (೧೧–೧೨). ನಂತರ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ದೇವಲೋಕವಾಸಿಗಳಾದ ಗಂಧರ್ವಸಹಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ದೇವರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಋಷಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಸಾಧ್ಯರಿಂದ, ಹಾಗೂ ನಾಗರಿಂದ (ನಾಗಲೋಕದವರಿಂದಲೂ) ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಗರುಡನನ್ನೇರಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು (ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದನು; ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ಗಜೇಂದ್ರನೂ ಗಜದೇಹವನ್ನು ಬಿಡಲು, ಹಾಹಾ

1 ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು (ತುಂಬಿರುವನು); ಸ್ವಾನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೇ ಯಾರಿಗೂ ತೋರದ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ವಭಾವದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಚ್ಛಿತವಾದ ತನ್ನ ಯಾವ ರೂಪವನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ; ಚಕ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಗರುಡಾರೂಢನಾಗಿ, ಗಜೇಂದ್ರನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ (ನಾರಾಯಣಾಖಿಲಗುರೋ ಭಗವನ್ನಮಸ್ತೇ) ಎಂದು ಕೂಗಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಧಾವಿಸಿ ಬಂದನೆಂದು ಶ್ರೀಭಾಗವತವು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಆತನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸುವ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ, ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಪ್ರಕಟನೆಗಾಗಿ, ಹಾಗೆ ವಾಹನನೇರಿ ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಲಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಹೀಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರ ಗಮನಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ? ಆಶ್ಚರ್ಯವು!

ತತಃ—ಆ ನಂತರ, ಸಗಂಧರ್ವೈಃ—ಗಂಧರ್ವರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ದಿವ್ಯೈಃ—ದೇವಲೋಕವಾಸಿಗಳಾದ, ದೇವೈಃ – ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿಃ ಸಹ—ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೇ ಮುಂತಾದವರಿಂದಲೂ, ತಥಾ—ಹಾಗೂ, ದೇವರ್ಷಿಭಿಃ—ದೇವರ್ಷಿಗಳಿಂದ, ಸಾಧ್ಯೈಃ – ಸಾಧ್ಯರಿಂಡಲೂ, ಮುನಿಭಿಃ – ಅನ್ಯಋಷಿಗಳಿಂದಲೂ, ಪನ್ನಗೈಃ ಸಹ—ಪನ್ನಗ (ನಾಗ) ರಿಂದ ಸಹ, ಸ್ತೂಯಮಾನಯಶಃ—ಸ್ತುತಿಸಲಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಗರುಡಾರೂಢಃ – ಗರುಡಾರೂಢನಾಗಿ, ಈಶ್ವರಃ – ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅಗಚ್ಛತ್—ಹೊರಟುಹೋದನು ; ಹಾಹಾಹೂಹೂಃಚ—ಹಾಹಾ ಮತ್ತು ಹೂಹೂಗಳೆಂಬ, ತೌ— (ಕ್ರಮದಿಂದ ಗಜ ಮತ್ತು ನಕ್ರ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ) ಆ ಇಬ್ಬರು ದೇವಗಂಧರ್ವರು, (ಹಾಹಾ ಗಂಧರ್ವನು ಗಜದೇಹವನ್ನೂ ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಲು), ಶಕ್ರಸ್ಯ—ಇಂದ್ರನ, ನಗರೀಂಪ್ರತಿ—ನಗರಿಯನ್ನು (ಅಮರಾವತಿಯನ್ನು) ಕುರಿತು, ಯಾತೌ—ಹೋದವರಾದರು ; ಪುನಃ—ತಿರುಗಿ (ಮತ್ತೆ ಪೂರ್ವದಂತೆ), ಸ್ವದೇಹಂ – ತಮ್ಮ ಗಂಧರ್ವ ದೇಹವನ್ನು, ಆಪನ್ನೌ—ಹೊಂದಿ, ತದ್ಧರೇಃ – (ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ, ಯಶಃ—ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಗಾಯಂತೌ—ಗಾನಮಾಡಿದವರಾದರು.

ಶೃಣುಯಾದೇತದಾಖ್ಯಾನಮಿಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಭೃಗೂಕ್ತಿಮತ್ ॥ ೧೫ ॥

ಸರ್ವೈಃ ಕಾಮೈಃ ಪ್ರಪೂರ್ಣಃ ಸ್ಯಾದ್ಧರೌ ಭಕ್ತಿಂ ದೃಢಾಂ ಲಭೇತ್।
ಗಚ್ಛೇಚ್ಚ ಪರಮಂ ಸ್ಥಾನಂ ಯದ್ಗತ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತತೇ ॥ ೧೬ ॥

ಹೂಹೂನಾಮಕ ಉಭಯಗಂಧರ್ವರೂ,[1] ಇಂದ್ರನ ನಗರಿಗೆ (ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಅಮರಾವತಿ ನಗರಕ್ಕೆ) ಹೋಗಿ, ತಮ್ಮ (ಪೂರ್ವದಂತೆ) ಗಾಂಧರ್ವದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ತಮ್ಮನ್ನು ಶಾಪದಿಂದ ಮೋಚನೆಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಾನಮಾಡಿದರು (೧೩–೧೪). ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನರಾಜನಿಗೆ ಭೃಗುಋಷಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಈ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು, ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳೂ ಶ್ರವಣಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಈ ಆಖ್ಯಾನಶ್ರವಣದಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಸರ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೇ, ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಭಕ್ತಿಯೂ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ; ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ಎಲ್ಲಿಂದ ತಿರುಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದೆಂಬು

---

[1] ೨೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪದಂ ತದ್ವೈಷ್ಣವಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನಾನ್ಯಥಾ ಸಂಶಯೋತ್ರ ನ ॥ ೧೭ ॥

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಭೃಗೂಕ್ತಿಮತ್–ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರಾಜ ಮತ್ತು ಭೃಗು ಋಷಿಗಳ ಸಂವಾದವುಳ್ಳ (ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಭೃಗು ಋಷಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶವನ್ನೊಳಗೊಂಡ), ಏತತ್–ಈ (ಈವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾದ), ಆಖ್ಯಾನಂ–ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು, ಶ್ರುಣುಯಾತ್–(ಅವಶ್ಯ) ಶ್ರವಣಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು; (ಹಾಗೆ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯ ಜೀವನೂ), ಸರ್ವೈಃ–ಸಕಲ, ಕಾಮೈಃ–ಅಭೀಷ್ಟಗಳಿಂದ, ಪ್ರಪೂರ್ಣಃ–ಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಸ್ಯಾತ್–ಆಗುವನು; (ಮತ್ತು) ಹರೌ–ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ, ದೃಢಾಂ–ದೃಢವಾದ (ನಿಶ್ಚಲವಾದ), ಭಕ್ತಿಂ–ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಲಭೇತ್–ಹೊಂದುವನು; ಯದ್ಗತ್ವಾ–ಯಾವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ನ ನಿವರ್ತಂತೇ–ತಿರುಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ (ಇಲ್ಲಿಗೆ) ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತತ್–ಆ, ಪರಮಂ–ಶ್ರೇಷ್ಟವಾದ, ಸ್ಥಾನಂ–ಸ್ಥಾನವನ್ನು (ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ), ವೈಷ್ಣವಂ ಪದಂ–ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ (ವೈಕುಂಠಾದಿ) ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಗಚ್ಛೇತ್ ಚ (ಏವ)–ತಪ್ಪದೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಬ್ರಹ್ಮನ್–ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ! ಅನ್ಯಥಾ–ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ, ನ–ಅಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ); ಅತ್ರ–ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಸಂಶಯಃ ನ–ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ೩೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು

ದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂಥ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು (ವೈಕುಂಠಾದಿ ಮುಕ್ತಲೋಕವನ್ನು) ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಪ್ಪದೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲ—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಶಯವೂ ಇಲ್ಲ (೧೫–೧೭).

೩೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

೪ನೇ ಸಂಪುಟ ಮುಗಿದುದು.

ಸಂಘದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಗ್ರಂಥಗಳು

		ಬೆಲೆ ರೂ.
೧.	ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಪ್ರದೀಪಿತಸೂತ್ರಾರ್ಥಸಾರ ೧, ೨, ಮತ್ತು ೧೪, ೧೫, ೧೬ನೇ ಸಂಚಿಕೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ೧೩ನೇ ಸಂಚಿಕೆ	3–00
೨.	ಸಂಗ್ರಹ ರಾಮಾಯಣ–ಬಾಲಕಾಂಡ (ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಹಿತ)	0–60
೩.	ನಾಸ್ತಿಕ್ಯ ನಿರಾಸ	1–50
೪.	ಸತ್ತತ್ವರತ್ನಮಾಲಾ–ಸಂಪುಟ ೧	3–00
	,, ಸಂಪುಟ ೨	3 50
	,, ಸಂಪುಟ ೩	4–00
	,, ಸಂಪುಟ ೪	5–00
೫.	ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರಹಸ್ಯ – ಸಂಪುಟ ೧	5–00
	,, ಸಂಪುಟ ೨	5–00
	,, ಸಂಪುಟ ೩	5–00
	,, ಸಂಪುಟ ೪	5–00
	೫ರಿಂದ ೮ರವರೆಗೆ ಸಂಪುಟಗಳು ಮುದ್ರಿತವಾದ ಹಾಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತವೆ.	
೬.	ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಸಾರೋದ್ಧಾರ–೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ	5–00

ಸೂಚನೆ:—ಅಂಚೆ ವೆಚ್ಚ ಬೇರೆ. ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ, ಪುಸ್ತಕ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ರಿಯಾಯಿತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಗೌ|| ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ,

ಶಿವಾಜಿರಸ್ತೆ, ದಾವಣಗೆರೆ